

Η Γυναικεία Μετανάστευση στην Ελλάδα

Τα Ευρήματα της Πανελλήνιας Έρευνας
του Κ.Ε.Θ.Ι.

ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΓΙΑ ΘΕΜΑΤΑ ΙΣΟΤΗΤΑΣ
(Κ.Ε.Θ.Ι.)

ΚΕΘΙ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΓΙΑ ΘΕΜΑΤΑ ΙΣΟΤΗΤΑΣ

Η Γυναικεία Μετανάστευση στην Ελλάδα

Τα ευρήματα της πανελλήνιας έρευνας του Κ.Ε.Θ.Ι.

Επιστημονική Υπεύθυνη:

Δρ. Λ. Μαράτου-Αλιπράντη, Διευθύντρια Ερευνών Ε.Κ.Κ.Ε.

Συντονίστρια Έργου: Κ.Χ. Παπατζανή

Ερευνητική Ομάδα:

Ε. Βόνδα
Α. Ιορδανίδου
Α. Καπετανόπουλος
Ι. Προφύρη
Ν. Τσιβίκης

Στατιστική επεξεργασία: Α. Σκαντζή

Η Γυναικεία Μετανάστευση στην Ελλάδα
Τα ευρήματα της Πανελληνίας Έρευνας του Κ.Ε.Θ.Ι

Επιστημονική Υπεύθυνη: **Δρ. Λ. Μαράτου-Αλιπράντη**

Συντονίστρια Έργου: Κ.Χ. Παπατζανί

Ερευνητική Ομάδα: Ε. Βόνδα, Α. Ιορδανίδου, Α. Καπετανόπουλος, Ι. Προφύρη, Ν. Τσιβίκης

Στατιστική Επεξεργασία: Αγάπη Σκαντζή

Επιμέλεια Έκδοσης: Ματίνα Χ. Παπαγιαννοπούλου

Διορθώσεις: Σωτηρία Αποστολάκη

Σχεδιασμός – Παραγωγή: Γραφικές Τέχνες Περίφανος, τηλ. 210 51 50 337
Αθήνα, Ιούνιος 2007

Σχήμα: 17x24

Σελίδες: 232

ISBN: 978-960-6737-01-5

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Κέντρου Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.)

Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.)

Χαρ. Τρικούπη 51 & Βαλτετσίου, 106 81 Αθήνα

Τηλ.: 210 3898000, fax: 210 3898079

E-mail: kethi@kethi.gr

www.kethi.gr

Περιεχόμενα

Πρόλογος της Γενικής Γραμματέως Ισότητας, κ. Ευγενίας Τσουμάνη	9
Πρόλογος της Προέδρου του Κ.Ε.Θ.Ι., κ. Μερόπης Καλδή	10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ	17
1.1. Ορισμοί και εννοιολογικές αποσαφηνίσεις	20
1.2. Θεωρίες της μετανάστευσης	22
1.3. Η «Θηλυκοποίηση» της διεθνούς μετανάστευσης	26
1.4. Θεωρητικές προσεγγίσεις της γυναικείας μετανάστευσης	28
1.5. Διεθνείς διαστάσεις της γυναικείας μετανάστευσης	31
1.6. Η μετανάστευση στη Νότια Ευρώπη - Το Μεσογειακό μοντέλο μετανάστευσης	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Η ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	37
2.1. Εισαγωγή	39
2.2. Η Απογραφή του 2001 και η καταγραφή του αλλοδαπού πληθυσμού στην Ελλάδα	39
2.3. Υπηκοότητα και φύλο των μεταναστών	41
2.4. Ηλικιακή δομή του αλλοδαπού πληθυσμού	42
2.5. Γεωγραφική κατανομή και φύλο	43
2.6. Λόγοι εγκατάστασης στην Ελλάδα και φύλο	44
2.7. Οικογενειακή κατάσταση και φύλο	46
2.8. Επίπεδο εκπαίδευσης του αλλοδαπού πληθυσμού και φύλο	47
2.9. Απασχόληση και φύλο	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΤΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	53
3.1. Η μετατροπή της Ελλάδας από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών/-τριών	55
3.2. Ο μεταναστευτικός νόμος 1975/1991 ως αποτέλεσμα της διαμόρφωσης των νέων συνθηκών	56
3.3. Η πρώτη διαδικασία νομιμοποίησης των μεταναστών/-τριών στην Ελλάδα	57

3.4.	Ο μεταναστευτικός νόμος 2910/2001 και η δεύτερη διαδικασία νομιμοποίησης των μεταναστών/-τριών στην Ελλάδα	58
3.5.	Ο νέος Ν. 3386/2005 και το τρίτο πρόγραμμα νομιμοποίησης των μεταναστών/-τριών στην Ελλάδα	60

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ 63

4.1.	Αντικείμενο και Στόχοι	65
4.2.	Ζητήματα που διερευνώνται και αναμενόμενα οφέλη	65
4.3.	Το δείγμα της έρευνας	66
4.4.	Η μέθοδος της έρευνας	66
4.5.	Το ερευνητικό εργαλείο	68
4.6.	Η επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων	68
4.7.	Οι μεθοδολογικές δυσχέρειες της έρευνας	69

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ 71

5.1.	Δημογραφικά χαρακτηριστικά	73
5.2	Επίπεδο εκπαίδευσης	78
	Συμπεράσματα	80

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. ΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ 81

	Εισαγωγή	83
6.1.	Χρόνος άφιξης και διάρκεια παραμονής	83
6.2.	Χώρες υπηκοότητας και ενδιάμεσοι σταθμοί	87
6.3.	Οι αιτίες της μετανάστευσης	90
6.4.	Λόγοι επιλογής της Ελλάδας ως χώρας προορισμού	93
6.5.	Το κοινωνικό πλαίσιο της μετάβασης και της εγκατάστασης	96
6.6.	Σχέδια για το μέλλον	100
	Συμπεράσματα	103

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. ΜΟΡΦΕΣ ΣΥΓΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ 105

7.1.	Εισαγωγή	107
7.2.	Σύνθεση νοικοκυριών και μορφές οικογένειας	107
7.3	Παιδιά και τόπος διαμονής αυτών	113
	Συμπεράσματα	115

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8. ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ: ΣΤΕΓΑΣΗ, ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ 117

8.1.	Συνθήκες στέγασης	119
8.1.1.	Καθεστώς ενοίκησης	119

8.1.2.	Αριθμός ατόμων που συστεγάζονται	121
8.1.3.	Αριθμός δωματίων	123
8.1.4.	Κριτήρια επιλογής κατοικίας	126
8.1.5.	Κόστος ενοικίου	127
	Συμπεράσματα	129
8.2.	Προβλήματα στην καθημερινή ζωή	129
8.2.1.	Γενική εικόνα των προβλημάτων της καθημερινής ζωής	129
8.2.2.	Τα προβλήματα των γυναικών ανάλογα με τον τόπο κατοικίας τους	135
	Συμπεράσματα	139
8.3.	Ελεύθερος χρόνος	139
8.3.1.	Διάθεση ελεύθερου χρόνου	139
8.3.2.	Λόγοι για τους οποίους οι γυναίκες δε διαθέτουν ελεύθερο χρόνο	143
	Συμπεράσματα	146

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9. Η ΓΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

& ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ

		147
9.1.	Εισαγωγή	149
9.2.	Το επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας στις γυναίκες μετανάστριες	150
9.3.	Τρόποι εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας από τις γυναίκες μετανάστριες	153
9.4.	Μελλοντικά σχέδια εγκατάστασης στην Ελλάδα	157
9.4.1.	Επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας στις μετανάστριες σε σχέση με τα σχέδια εγκατάστασής τους	160
	Συμπεράσματα	161

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10. ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΩΝ

ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

		163
10.1.	Εισαγωγή	165
10.2.	Η διάρθρωση της απασχόλησης των γυναικών	166
10.2.1.	Εργασιακή κατάσταση	166
10.3.	Κατηγορίες επαγγελμάτων που ασκούν οι γυναίκες	169
10.3.1.	Διάρκεια παραμονής	170
10.3.2.	Γεωγραφική Κατανομή και Επαγγέλματα	171
10.3.3.	Ηλικία των Μεταναστριών	172
10.4.	Συνθήκες απασχόλησης	173
10.4.1.	Τρόπος αμοιβής	173
10.4.2.	Αποδοχές των γυναικών	175
10.4.3.	Ασφάλιση	176

10.4.4. Ώρες Εργασίας	180
10.5. Ικανοποίηση από την εργασία	181
10.6. Συμπληρωματική απασχόληση	182
10.7. Ανεργία και τρόποι εξεύρεσης εργασίας	183
10.8. Επιχειρηματικότητα και μελλοντικά εργασιακά σχέδια	186
10.9. Συμμετοχή σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης	189
10.10. Χρήση χρημάτων που στέλνουν οι μετανάστριες στην πατρίδα τους	190
Συμπεράσματα	191

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11. ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΩΝ

ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ 193

11.1. Έτη εκπαίδευσης	195
-----------------------	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΒΑΣΕΙ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ 201

12.1. Εισαγωγή	203
12.2. Οι ευρωπαϊκές πολιτικές για την ένταξη των αλλοδαπών οικονομικών μεταναστών	204
12.3. Μεταναστευτική πολιτική και φύλο: Ελλάδα και Ε.Ε.	205
12.3.1. Εισαγωγή	205
12.3.2. Ρυθμίσεις σε χώρες της Ε.Ε.	206
12.3.3. Πολιτικές στην Ελλάδα	207
12.4. Προτάσεις πολιτικής με βάση τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας	209

ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 211

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 218

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 220

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ 224

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ 224

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 225

Πρόλογος της Γενικής Γραμματέως Ισότητας, κ. Ευγενίας Τσουμάνη

Η γυναικεία μετανάστευση αποτελεί σημαντική πτυχή του φαινομένου της μετανάστευσης. Οι γυναίκες αποτελούν τα πρώτα θύματα της ανεργίας σε παγκόσμιο επίπεδο και βιώνουν στην πράξη δυσμενείς διακρίσεις. Έτσι, μέσα από τις πολλαπλές ανάγκες και τους σύνθετους ρόλους τους στρέφονται τα τελευταία χρόνια σε αναζήτηση εργασίας σε άλλους τόπους, με σκοπό τη βελτίωση της ζωής τους και τη στήριξη των οικογενειών τους.

Η κοινωνική και οικονομική ένταξη των μεταναστριών αφορά πρωτίστως στην εξασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους, αλλά συμβάλλει αναντίρρητα και στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής μιας χώρας και αποτελεί βασικό στοιχείο της ανάπτυξης και της οικονομικής της ευημερίας. Γιατί μόνο όταν εξασφαλίζεται η ίση συμμετοχή όλων των τμημάτων της κοινωνίας στην πολιτική, οικονομική, κοινωνική και επαγγελματική ζωή, μπορεί μια χώρα να πετύχει υγιή ανάπτυξη. Μέσα από αυτό το θετικό πρίσμα η πολιτική της χώρας μας αντιμετωπίζει το φαινόμενο της μετανάστευσης και ιδιαίτερα τη γυναίκα μετανάστρια.

Η ένταξη αυτή προϋποθέτει, κυρίως, την ύπαρξη θεσμικού πλαισίου για την αναγνώριση ενός βασικού πυρήνα δικαιωμάτων. Το πλαίσιο αυτό παρέχεται στη χώρα μας με τους νόμους 3386/2005 και 3304/2005, που διευκολύνουν τη διαδικασία αδειών παραμονής και εργασίας και απαγορεύουν τις διακρίσεις ιδιαίτερα στον τομέα της εργασίας. Η ένταξη προϋποθέτει, επιπλέον, και ευκαιρίες για εξοικείωση με την ελληνική γλώσσα, την ελληνική παράδοση, τις κοινωνικές αντιλήψεις και τις αξίες της χώρας μας ως χώρας υποδοχής, αλλά βεβαίως και τη διατήρηση των δεσμών με τη χώρα προέλευσης.

Η συνειδητοποίηση της πολυ-πολιτισμικότητας και του πλουραλισμού των σύγχρονων κοινωνιών οδηγεί σταδιακά και σταθερά στην αποδοχή της διαφορετικότητας και τη διατήρηση των παραδόσεων ποικίλων ομάδων του πληθυσμού. Σε αυτό το στόχο, ενεργό ρόλο έχει η κοινωνία των πολιτών, οι επιχειρήσεις, η τοπική αυτοδιοίκηση, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις.

Η γυναίκα μετανάστρια είναι κινητήρια δύναμη της κοινωνίας μας και έτσι την αντιμετωπίζουμε σήμερα.

Θεωρούμε ιδιαίτερα αξιόλογη την παρούσα μελέτη του Κ.Ε.Θ.Ι. για τη σφαιρικότητα, με την οποία προσεγγίζει τα ζητήματα των μεταναστριών τόσο στο πλαίσιο της εθνικής όσο και της ευρωπαϊκής πολιτικής. Μια τέτοια μελέτη μας δίνει την εικόνα της πραγματικότητας και αποτελεί σημαντικό εργαλείο πολιτικής και για αυτό συγχαίρω τους συντελεστές της για την αξιόπιστη αυτή εργασία. Η Γενική Γραμματεία Ισότητας με τη συμβολή του Κ.Ε.Θ.Ι. εργάζονται για την καλύτερη υποστήριξη των μεταναστριών στην αντιμετώπιση των ιδιαίτερων αναγκών τους.

Η ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ

ΕΥΓΕΝΙΑ ΤΣΟΥΜΑΝΗ

Πρόλογος της Προέδρου του Κ.Ε.Θ.Ι., κ. Μερόπης Καλδή

Η μετανάστευση αποτελεί *διαχρονικό* φαινόμενο που λόγω της *ποιοτικής* και *ποσοτικής* *μετεξέλιξής της*, έχει απασχολήσει μελετητές και εμπειρογνώμονες σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Οι παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη του φαινομένου ποικίλουν και εξαρτώνται από κοινωνικούς, οικονομικούς, πολιτικούς, πολιτισμικούς και θρησκευτικούς λόγους. Καθώς δεν υφίσταται ένας κοινά αποδεκτός ορισμός της μετανάστευσης και η εννοιολογική της σημασία διαφοροποιείται στο χώρο και χρόνο, συνήθως αναφερόμαστε στη μετανάστευση ως εκείνη τη διαδικασία εκούσιας μετεγκατάστασης ενός ατόμου από τη χώρα του/της σε μια άλλη χώρα, με στόχο την αναζήτηση εργασίας και γενικότερα καλύτερων συνθηκών διαβίωσης.

Σχετικά με τη γυναικεία μετανάστευση, την τελευταία δεκαετία έχει επικρατήσει στη διεθνή βιβλιογραφία ο όρος "*θηλυκοποίηση*" της μετανάστευσης, ο οποίος περιγράφει την τάση να αποτελούνται τα μεταναστευτικά ρεύματα όλο και περισσότερο από γυναίκες. Η τάση αυτή αναφέρεται στην τάση συμμετοχής των γυναικών στα μεταναστευτικά ρεύματα ως αυτόνομων υποκειμένων, παρά ως εξαρτημένων ατόμων που συνοδεύουν άνδρες μετανάστες. Είναι γνωστό ότι τα τελευταία πενήντα χρόνια ο αριθμός των μεταναστών σε όλο τον κόσμο σχεδόν διπλασιάστηκε φτάνοντας τα 191 εκατομμύρια, ενώ τα 95 εκατομμύρια εξ' αυτών είναι γυναίκες. Διαφαίνεται δε ότι τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια βασική διάκριση ανάμεσα σε *εξαρτημένες και ανεξάρτητες μορφές* *γυναικείας μετανάστευσης*. Στην πρώτη περίπτωση, οι γυναίκες μεταναστεύουν ακολουθώντας τους συζύγους ή τις οικογένειές τους (οικογενειακή συνένωση), ενώ στη δεύτερη περίπτωση, οι γυναίκες μεταναστεύουν μόνες ή πριν από τους συζύγους τους.

Σύμφωνα με την *Έκθεση του Ταμείου των Ηνωμένων Εθνών για τον Παγκόσμιο Πληθυσμό (UNFPA, 2006)* κατά τη διάρκεια των τελευταίων σαράντα ετών, μετανάστευσαν τόσες γυναίκες όσοι και άνδρες. Η αναφερόμενη Έκθεση δίνει έμφαση στο ρόλο και τα προβλήματα των μεταναστριών, τονίζοντας την παραγνωρισμένη οικονομική συνεισφορά τους και τα "δυσανάλογα εμπόδια και κινδύνους" που αντιμετωπίζουν. Οι μετανάστριες, όπως σημειώνεται στην Έκθεση, εργάζονται σε μεγάλο ποσοστό ως οικιακές βοηθοί, εργάτριες, σερβιτόρες, δασκάλες και νοσοκόμες και συμβάλλουν σημαντικά στο σύνολο των χρημάτων που στέλνουν οι μετανάστες στις χώρες τους, καθώς το 2005 το ποσό αυτό ανήλθε σε 232 δισεκατομμύρια δολάρια (200 εκατομμύρια ευρώ). Μπορεί οι γυναίκες να συνεισφέρουν λιγότερα χρήματα από ό,τι οι άνδρες, δεδομένου ότι οι μισθοί τους είναι χαμηλότεροι, αλλά στέλνουν στις χώρες τους μεγαλύτερο ποσοστό των εισοδημάτων τους και σε πιο σταθερή βάση. Και είναι τα κεφάλαια από την εργασία των γυναικών που χρησιμοποιούνται συνήθως για την εκπαίδευση και τη φροντίδα των παιδιών που έχουν μείνει στις χώρες προέλευσης. Όταν μάλιστα οι μετανάστριες επιστρέφουν στις χώρες τους λειτουργούν συχνά ως κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης στην κοινότητά τους. Ωστόσο, όπως υπογραμμίζεται στην Έκθεση, ούτε η προσφορά τους αυτή αναγνωρίζεται, ούτε το πόσο ευάλωτες είναι, ως γυναίκες και ξένες, στην κακομεταχείριση και την εργασιακή ή σεξουαλική εκμετάλλευση.

Προκειμένου να μελετηθούν και να αναλυθούν οι πτυχές και οι τάσεις της σύγχρονης γυναικείας μετανάστευσης το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.) διενήργησε σχετική

έρευνα με ποσοτικές και ποιοτικές διαστάσεις. Η ανάδειξη των αναγκών και των προβλημάτων των μεταναστριών, φιλοδοξούμε ότι θα συμβάλει στην αποτελεσματική χάραξη πολιτικής προς την υπεράσπιση των δικαιωμάτων των μεταναστών/-τριών, στην ομαλή κοινωνική ενσωμάτωσή τους, αλλά και στην ανάπτυξη κοινωνικής πρόληψης του φαινομένου αυτού.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον Υπουργό Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Καθηγητή κο Προκόπη Παυλόπουλο για την πολιτική ευαισθησία και το ενδιαφέρον που επέδειξε για την έρευνα και τη Γενική Γραμματέα Ισότητας κα Ευγενία Τσουμάνη για τη σημαντική υποστήριξή της. Επίσης, να ευχαριστήσω την κα Καλλιόπη Παπατζανή, που με τη μέχρι πρόσφατα ιδιότητά της ως Διευθύντρια Ερευνών & Μελετών συνέβαλε αποφασιστικά στη διενέργεια της έρευνας και την κα Γεωργία Κορέλλα, νυν Διευθύντρια Ερευνών & Μελετών για τη συμβολή της στην εκπόνηση της παρούσας έκδοσης.

Ευελπιστώ ότι το ανά χείρας πόνημα θα συμβάλει στη βαθύτερη κατανόηση της γυναικείας μετανάστευσης στην Ελλάδα, θα βοηθήσει στην ευαισθητοποίηση της ελληνικής κοινωνίας στα θέματα αυτά και θα αποτελέσει ένα δίαυλο επικοινωνίας για περαιτέρω ανταλλαγή πρακτικών και προβληματισμών με τους αρμόδιους κρατικούς και μη κρατικούς φορείς.

Η ΠΡΟΕΔΡΟΣ του Δ.Σ. του Κ.Ε.Θ.Ι.

ΜΕΡΟΠΗ ΚΑΛΔΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι μετακινήσεις πληθυσμών θέτουν στη σύγχρονη εποχή κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά διλήμματα. Ο/Η μετανάστης/-τρια βρίσκεται ανάμεσα σε δύο χώρες και δύο ταυτότητες: οι χώρες καταγωγής και οι χώρες προορισμού διεκδικούν την ιστορία του/της εναλλάσσοντας στιγμές απόρριψης και στιγμές αποδοχής. Κάποιες φορές είναι ευπρόσδεκτοι/-ες, ενώ άλλες έχουν αντιμετωπιστεί ως απειλή. Η μαζική μετανάστευση από το 19ο αιώνα υπήρξε, κυρίως, μετανάστευση εργασίας, καθώς ακόμα και η πολιτική μετανάστευση υπόκειται σε υλικούς καταναγκασμούς. Από την εποχή αυτή, οι οικονομικοί παράγοντες αποτελούν μια από τις κινητήριες δυνάμεις των μεταναστευτικών κινήσεων. Ο μετανάστης δεν είναι τις περισσότερες φορές μόνον ένας "ξένος", αλλά και ένας "εργάτης": η επιβίωση απαιτεί την εργασία και η ενσωμάτωση είναι αναγκαίο να πραγματοποιείται όχι μόνο με βάση το παρελθόν του, αλλά και με βάση το παρόν κοινωνικό πλαίσιο.

Η θέση των γυναικών μεταναστριών στις σύγχρονες μετακινήσεις γίνεται πιο σύνθετη και διαφοροποιείται συγκριτικά με παλαιότερα. Μέχρι τη δεκαετία του '80, ο μόνος τύπος μετανάστευσης που συνδεόταν με τις γυναίκες ήταν αυτός της οικογενειακής επανένωσης, δηλαδή των γυναικών που μετανάστευαν για οικογενειακούς λόγους. Κατά την τελευταία εικοσαετία, εμφανίζεται η τάση για αυτόνομη μετανάστευση των γυναικών.

Σήμερα, όλο και περισσότερες γυναίκες μεταναστεύουν μόνες τους ως αρχηγοί νοικοκυριών και οικονομικά ενεργά υποκείμενα, ενώ λιγότερες σε σχέση με το παρελθόν μεταναστεύουν ως εξαρτώμενα μέλη της οικογένειας ακολουθώντας τους συζύγους τους. Η νέα αυτή εξέλιξη έχει καταγραφεί στη βιβλιογραφία με τον όρο "θηλυκοποίηση της μετανάστευσης" αναγνωρίζοντας την έμφυλη διάσταση της μετανάστευσης¹.

Η θεωρία της μετανάστευσης γνωρίζει άνθηση μεταπολεμικά και η μελέτη του μεταναστευτικού φαινομένου γίνεται μέσω ποικίλων προσεγγίσεων. Τις τελευταίες δεκαετίες, η διερεύνηση του μεταναστευτικού φαινομένου στρέφει, ωστόσο, το ενδιαφέρον της από τη δομή στα υποκείμενα και τη δράση τους. Ταυτόχρονα, βγάζει τις μετανάστριες από την "αορατότητα" στην οποία ήταν καταδικασμένες και αναγνωρίζει τη συμβολή τους στη διαμόρφωση του μεταναστευτικού φαινομένου. Βλέπουμε, λοιπόν, ότι οι μετανάστριες, αν και πάντα παρούσες στη μεταναστευτική διαδικασία, ξεφεύγουν από την "τριπλή αορατότητά τους" -ως γυναίκες, ξένες και προερχόμενες από χαμηλά κοινωνικά στρώματα- και "ανακαλύπτονται" μόλις τη δεκαετία του '80.²

1. Tastsoglou E. & Maratou-Alipranti L. (2003), Gender and International Migration: Conceptual, Substantive and Methodological Issues, στο: Tastsoglou E. & Maratou-Alipranti L. (επιμ.) *The Greek Review of Social Research (Special Issue: Gender and International Migration: Focus on Greece)*, Α'/110, σσ. 5-22. Cavounidis J. (2003), Gendered Patterns of Migration to Greece, στο: Tastsoglou E. & Maratou-Alipranti L. (επιμ.) (2003), *The Greek Review of Social Research (Special Issue: Gender and International Migration: Focus on Greece)*, Α'/110, σσ. 221-238. Βεντούρα Λ. (1993), Μετανάστευση γυναικών: Γέννηση και εξέλιξη του επιστημονικού ενδιαφέροντος, *Δίπν*, 6, σσ. 230-240. Anthias F. & Lazaridis G. (eds) (2000), *Gender and Migration in Southern Europe: Women on the Move*. Oxford: Berg. Kofman E., Phizacklea A., Raghuram P. & Sales R. (2000), *Gender and International Migration in Europe: Employment, Welfare and Politics*. London: Routledge.
2. Βλ. Maratou-Alipranti L. & Tastsoglou E. (2003), *ό.π.*, Βεντούρα, Λ. (1993), *ό.π.*, Anthias F. & Lazaridis G. (eds) (2000), *ό.π.*

Οι έρευνες διεθνώς απομακρύνονται από τη νεο-κλασική θεωρητική δομική προσέγγιση που αγνόησε για μεγάλο χρονικό διάστημα τη συμμετοχή των γυναικών στη μεταναστευτική διαδικασία και δίνουν έμφαση στη γυναίκεια μετανάστευση εστιάζοντας την προβληματική τους στο φύλο, το οποίο νοείται ως ένα σύνολο κοινωνικών σχέσεων, ως μια βασική κοινωνική κατηγορία που διαπερνά τη μεταναστευτική διαδικασία στο σύνολό της επηρεάζοντας τις αποφάσεις, τις καταστάσεις και τις συνέπειες που επιφέρει η μετανάστευση στο άτομο³.

Ως αποτέλεσμα των ευρύτερων αλλαγών, πραγματοποιούνται παράλληλα σημαντικές μεθοδολογικές μεταβολές, όπως: α) η μονάδα διερεύνησης αλλάζει από την κυρίαρχη μακρο-κοινωνιολογική στη μικρο-κοινωνιολογική κλίμακα, β) οι ερευνητικές μέθοδοι αλλάζουν χαρακτήρα και αυξάνονται οι ποιοτικές προσεγγίσεις, αν και οι ποσοτικές μέθοδοι εξακολουθούν να θεωρούνται ως οι πιο χρήσιμες. Επιπλέον, η επικέντρωση στο νοικοκυριό αποτελεί όχι μόνο ένα σημαντικό μεθοδολογικό σημείο αναφοράς, αλλά και ένα καινούριο αναλυτικό εργαλείο για πολλούς λόγους και ιδιαίτερα επειδή αυτό αποτελεί τον τόπο, όπου λαμβάνονται όλες οι αποφάσεις για τη μετανάστευση και εκφράζει τις ανισότητες ανάμεσα στα μέλη και στα δύο φύλα σε μικρο-επίπεδο.

Το *φύλο*, που προσδιορίζει το υπάρχον σύστημα κοινωνικών σχέσεων, προσδιορίζει και μια σειρά ζητημάτων σχετικά με τη μετανάστευση, όπως: ποιος/-α μεταναστεύει, πότε και κάτω από ποιες συνθήκες μεταναστεύει, κατά πόσον είναι δυνατή και με ποιο τρόπο πραγματοποιείται η μετακίνηση, τις διαδικασίες δημιουργίας των εθνοτικών δικτύων, το ρόλο που αυτές διαδραματίζουν κ.λπ. Επίσης, προσδιορίζει τις ιδιαίτερες οικονομικές συνθήκες που επικρατούν τόσο στις χώρες αποστολής όσο και στις χώρες υποδοχής.

Στη διεθνή βιβλιογραφία επισημαίνεται συχνά ότι οι γυναίκες μετανάστριες καταπιέζονται και υπόκεινται σε διακρίσεις σε τρία επίπεδα. Οι προσεγγίσεις αυτές βασίζονται στην άποψη ότι οι γυναίκες που μεταναστεύουν προέρχονται από ένα κατώτερο πολιτισμικό και κοινωνικό πλαίσιο και εγκαθίστανται σε πιο αναπτυγμένες κοινωνίες. Έτσι, όπως υποστηρίζεται, οι γυναίκες μετανάστριες καταπιέζονται τριπλά στη διαδικασία μετανάστευσης εξαιτίας του φύλου τους, της εθνικής τους υπηκοότητας και της θέσης τους ως "ξένες" στην κοινωνία υποδοχής.

Η εγκατάσταση και απασχόληση ενός μεγάλου αριθμού μεταναστών/-τριών κατά τις δυο τελευταίες δεκαετίες στην Ελλάδα είναι μια από τις σημαντικότερες εξελίξεις που επηρέασαν τη χώρα μας λίγο πριν την έναρξη της νέας χιλιετίας. Πράγματι, από τη δεκαετία του '90, η Ελλάδα από χώρα εξαγωγής μεταναστών/-τριών μετατρέπεται σε χώρα εισαγωγής μεταναστών/-τριών. Οι οικονομικοί μετανάστες ξεπερνούν πλέον σήμερα το ένα εκατομμύριο και αποτελούν μια πρόκληση για την πολιτεία, που αφενός καλείται να διαφυλάξει τη συνοχή της και αφετέρου καλείται να σχεδιάσει μια αποτελεσματική πολιτική για τη μετανάστευση. Ωστόσο, η καθυστερημένη προσπάθεια νομιμοποίησής τους συνέβαλε στη διατήρηση των προβλημάτων για χρόνια, διότι ενώ έχουν μειωθεί, εξακολουθούν να επηρεάζουν τη ζωή των μεταναστών/-τριών και των μελών των οικογενειών τους⁴.

3. Βλ. Tastsoglou E. & Maratou-Alipranti L. (επιμ.) (2003), *ό.π.* Καβουνίδη Τζ. (2002), *Χαρακτηριστικά μεταναστών: το ελληνικό πρόγραμμα νομιμοποίησης του 1998*, Αθήνα: Εκδ. Σάκκουλα.

4. Βλ. Maratou-Alipranti L. (2004), *Immigrants and Ethnic Minorities*, στο: Charalambis D., Maratou-Alipranti L. & Hadjiyanni A. (eds), *Recent Social Trends in Greece, 1960-2000*, Montreal: McGill Queens University Press, σσ. 616-630. Κόντης Α. (2000), *Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής αλλοδαπών μεταναστών*, στο: Κωνσταντινίδης Σ. & Πελαγίδης Θ. (επιμ.), *Η Ελλάδα στον 21ο αιώνα*, Αθήνα: Παπαζήσης.

Στο σύνολο του ενός εκατομμυρίου μεταναστών/-τριών, 300.000 είναι οι ο αριθμός των γυναικών που εγκαταστάθηκαν στη χώρα μας από τα μέσα του 1990. Η συντριπτική πλειοψηφία αυτών ανήκει στους οικονομικούς μετανάστες, οι οποίοι εισήλθαν στη χώρα παράνομα ή νόμιμα και εργάζονται με ή χωρίς άδεια εργασίας. Μετά από τρία προγράμματα νομιμοποίησης, το 1998, το 2001 και το 2005 αντίστοιχα, αρκετά μεγάλο ποσοστό των μεταναστριών νομιμοποιήθηκε. Περίπου τα δύο τρίτα των γυναικών και των ανδρών προέρχονται από την Αλβανία και ένα μικρό ποσοστό από τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, δηλαδή χώρες γειτονικές της Ελλάδας, όπως επίσης και από χώρες της πρώην ΕΣΣΔ. Οι υπόλοιπες προέρχονται από δεκάδες άλλες χώρες όλων των ηπείρων, είναι διαφόρων θρησκευτικών δογμάτων, με το μουσουλμανικό δόγμα να επικρατεί⁵.

Η παρούσα μελέτη αποτελεί μια πρώτη προσέγγιση και προσπάθεια κατανόησης των ιδιαιτεροτήτων της γυναικείας μετανάστευσης στη χώρα μας (σε πανελλήνια κλίμακα) και στοχεύει στη διερεύνηση των συνθηκών διαβίωσης και απασχόλησης των γυναικών μεταναστριών με την οπτική του φύλου.

Το ενδιαφέρον της μελέτης επικεντρώνεται στο θέμα της γυναικείας μετανάστευσης στη χώρα μας και επιχειρεί να διερευνήσει τα ακόλουθα:

- Σε ποιο βαθμό η γυναικεία μετανάστευση μπορεί να χαρακτηριστεί ως ατομική ή οικογενειακή;

- Πώς γίνεται αισθητή η συμμετοχή των γυναικών μεταναστριών στον κοινωνικό και επαγγελματικό χώρο;

- Ποιες είναι οι ευκαιρίες και οι συνθήκες απασχόλησής τους;

- Ποιες είναι οι εμπειρίες τους κατά τη διαδικασία της μετανάστευσης;

- Ποια είναι τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στο νέο περιβάλλον;

- Ποια είναι τα μοντέλα συγκατοίκησης και διαβίωσης των γυναικών οικονομικών μεταναστριών;

Ειδικότερα η μελέτη αποσκοπεί:

- Να διερευνήσει το μοντέλο εγκατάστασης των οικονομικών μεταναστριών στη χώρα μας.

- Να τεκμηριώσει τη θέση των γυναικών στην ελληνική κοινωνία και την αγορά εργασίας.

- Να διαπιστώσει τις συνθήκες διαβίωσης αυτών, εντοπίζοντας τα προβλήματα και τα αδιέξοδα που αντιμετωπίζουν, όταν αποφασίσουν να μεταναστεύσουν μόνες τους και να εγκατασταθούν στη χώρα μας.

- Να εμπλουτίσει τις γνώσεις μας για τη θέση τους στην κοινωνική ζωή, στον εργασιακό χώρο, εξετάζοντας τους παράγοντες και τους μηχανισμούς που επηρεάζουν τη συμμετοχή τους τόσο στην αγορά εργασίας όσο και την κοινωνική ζωή.

- Να συμβάλει στο σχεδιασμό των πολιτικών, οι οποίες θα πρέπει να υιοθετηθούν από την πολιτεία στον τομέα της γυναικείας μετανάστευσης, με στόχο την αντιμετώπιση των προβλημάτων που οι γυναίκες μετανάστριες αντιμετωπίζουν και βιώνουν κατά την άφιξη και παραμονή τους στην Ελλάδα.

- Να αναδείξει τους κύριους άξονες παρέμβασης για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσής τους και τη σταδιακή ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία στο πλαίσιο της προώθησης ίσων ευκαιριών και για τα δύο φύλα.

5. Βλ. Καβουνίδη, Τζ. 2002, *ό.π.*, Μπάγκαβος Χρ., Παπαδοπούλου Δ., (2006), (επιμ). *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*, Αθήνα: Gutenberg.

Η διεξαγωγή της παρούσας έρευνας εντάσσεται στο πλαίσιο της εθνικής και ευρύτερα της ευρωπαϊκής πολιτικής για την απασχόληση και τη μετανάστευση. Όπως τονίζεται, εξάλλου, σε όλες τις εκθέσεις, η διάσταση του φύλου οφείλει να διαπερνά με τρόπο ενεργό όλες τις πολιτικές που αφορούν στην απασχόληση και να λαμβάνεται υπόψη στην εφαρμογή όλων των ενεργειών και μέτρων που αποσκοπούν στην ανάπτυξη συγκεκριμένων, βασικών χαρακτηριστικών του εργατικού δυναμικού - της απασχολησιμότητας, της προσαρμοστικότητας και της επιχειρηματικότητας, χωρίς να υπάρχουν διακρίσεις εξαιτίας της προέλευσης.

Στο **Πρώτο Μέρος** του παρόντος τόμου παρουσιάζονται τα θεωρητικά ζητήματα και η διεθνής συζήτηση για τη μετανάστευση και τη "θηλοκοποίηση" της μετανάστευσης. Στη συνέχεια, παρατίθενται τα οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των οικονομικών μεταναστριών που ζουν στη χώρα μας με βάση τα δεδομένα της Απογραφής του 2001, τα οποία δείχνουν τις ιδιαιτερότητες του γυναικείου αλλοδαπού πληθυσμού. Επίσης, γίνεται εκτενής αναφορά στο νομικό καθεστώς που προβλέπεται για τον αλλοδαπό πληθυσμό της χώρας μας (Κεφάλαια 1, 2, 3).⁶

Το **Δεύτερο Μέρος** περιλαμβάνει τα αποτελέσματα της έρευνας πεδίου. Αρχικά, στο Κεφάλαιο 4 παρατίθεται η μεθοδολογία της έρευνας πεδίου (συμπλήρωση ερωτηματολογίων σε πανελλήνιο δείγμα 612 γυναικών μεταναστριών).⁷ Στη συνέχεια, από το Κεφάλαιο 5 αρχίζει η παρουσίαση των εμπειρικών δεδομένων και αναλύονται τα βασικά χαρακτηριστικά των γυναικών μεταναστριών, προκειμένου να αναδειχθεί το προφίλ τους (εθνικότητα, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, εκπαιδευτικό επίπεδο, εργασιακή κατάσταση).⁸

Στο Κεφάλαιο 6 εξετάζονται οι μεταναστευτικές διαδρομές των γυναικών και οι διαδικασίες εγκατάστασής τους στη χώρα μας. Επιπρόσθετα, αναλύονται οι λόγοι μετανάστευσης, τα κριτήρια επιλογής, ο τρόπος άφιξης, η προέλευση της βοήθειας κατά την εγκατάσταση και τα σχέδια των γυναικών για το μέλλον.⁹ Στο Κεφάλαιο 7 παρουσιάζονται τα μοντέλα συγκατοίκησης και η σύνθεση των νοικοκυριών.¹⁰

Οι συνθήκες στέγασης και τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες κατά τη διαμονή τους στη χώρα μας αναλύονται στο Κεφάλαιο 8.¹¹ Επίσης, εξετάζονται οι συνθήκες στέγασης και ο ελεύθερος χρόνος που διαθέτουν. Στο Κεφάλαιο 9 αναλύονται παράμετροι που συνδέονται με το επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας των μεταναστριών και ειδικότερα, το ζήτημα της γλώσσας ως παράγοντας ένταξης, οι τρόποι εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας και ο βαθμός εξοικείωσής τους με αυτήν.¹²

Τα εργασιακά ζητήματα διερευνώνται στο Κεφάλαιο 10, στο οποίο αναλύονται το είδος της απασχόλησης που ασκούν, οι εργασιακές συνθήκες (ζητήματα κοινωνικής ασφάλισης, αμοιβών κ.λπ.), τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στο χώρο εργασίας, ο βαθμός ικανοποίησης από την

-
6. Το Κεφάλαιο 1 "Θεωρητικές προσεγγίσεις του μεταναστευτικού φαινομένου και της γυναικείας μετανάστευσης" συνέγραψαν οι: Λ. Μαράτου-Αλιπράντη, Α. Καπετανόπουλος και Α. Ιορδανίδου. Το Κεφάλαιο 2 "Η στατιστική απεικόνιση της γυναικείας μετανάστευσης στην Ελλάδα" συνέγραψαν η Λ. Μαράτου-Αλιπράντη και η Ε. Βόνδα. Το Κεφάλαιο 3 "Το νομοθετικό πλαίσιο για τη μετανάστευση στην Ελλάδα" συνέγραψε η Ι. Προφύρη.
 7. Το Κεφάλαιο 4 "Η μεθοδολογία της έρευνας" συνέγραψαν οι Λ. Μαράτου-Αλιπράντη και Ε. Βόνδα.
 8. Το Κεφάλαιο 5 "Το προφίλ των γυναικών" συνέγραψε η Λ. Μαράτου-Αλιπράντη.
 9. Το Κεφάλαιο 6 "Οι μεταναστευτικές διαδρομές των γυναικών" συνέγραψε ο Α. Καπετανόπουλος.
 10. Το Κεφάλαιο 7 "Μορφές συγκατοίκησης και οικογένειας" συνέγραψε η Λ. Μαράτου-Αλιπράντη.
 11. Το Κεφάλαιο 8 "Συνθήκες διαβίωσης: στέγαση, ελεύθερος χρόνος και προβλήματα στην καθημερινή ζωή" συνέγραψαν οι Α. Ιορδανίδου, Λ. Μαράτου-Αλιπράντη και Ι. Προφύρη.
 12. Το Κεφάλαιο 9 "Η γνώση της ελληνικής γλώσσας - μελλοντικά σχέδια" συνέγραψε η Ι. Προφύρη.

απασχόλησή τους και ο τρόπος εξεύρεσης της εργασίας τους. Εξετάζονται, επίσης, η σημερινή απασχόληση των μεταναστριών συγκριτικά με την εργασία που ασκούσαν στη χώρα καταγωγής τους και το επίπεδο εκπαίδευσής τους. Τα συγκριτικά αυτά αποτελέσματα καταδεικνύουν το ζήτημα της ετεροαπασχόλησης, γεγονός που αποτελεί ένα ευρέως διαδεδομένο φαινόμενο στους μεταναστευτικούς πληθυσμούς. Στο Κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται, επίσης, ζητήματα σχετικά με την επιχειρηματικότητα και τα μελλοντικά εργασιακά σχέδια των γυναικών.¹³ Στο Κεφάλαιο 11 εξετάζεται το επίπεδο εκπαίδευσης των γυναικών του δείγματος της έρευνας και στη συνέχεια, διερευνάται η σύνδεσή του με την τρέχουσα απασχόληση των μεταναστριών και τα μελλοντικά τους σχέδια.¹⁴ Τέλος, στο Κεφάλαιο 12 παρατίθενται προτάσεις πολιτικής για την καλύτερη διαβίωση και ένταξη των μεταναστριών στην ελληνική κοινωνία¹⁵ και η μελέτη ολοκληρώνεται με την παράθεση τελικών συμπερασμάτων.¹⁶

Στο σημείο αυτό, η Επιστημονική Υπεύθυνη και τα μέλη της ερευνητικής ομάδας θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε την Πρόεδρο του Δ.Σ. του Κ.Ε.Θ.Ι. κ. Μερόπη Καλδή, τη Γενική Διευθύντρια του Κ.Ε.Θ.Ι. κ. Ιφιγένεια Κατσαρίδου, καθώς και τη Διευθύντρια Ερευνών, κατά την περίοδο που διεξήχθη η παρούσα έρευνα, κ. Καλλιόπη Παπατζανή, για την αμέριστη βοήθεια και υποστήριξη που μας παρείχαν στην ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης.

13. Το Κεφάλαιο 10 "Γυναικεία μετανάστευση και η θέση των μεταναστριών στην αγορά εργασίας" συνέγραψαν οι Λ. Μαράτου-Αλιπράντη και Α. Σκαντζή.

14. Το Κεφάλαιο 11 "Επίπεδο εκπαίδευσης των μεταναστριών και απασχόληση" συνέγραψε ο Ν. Τσιβίκης.

15. Το Κεφάλαιο 12 "Συνοπτική επισκόπηση των ευρωπαϊκών πολιτικών μετανάστευσης και προτάσεις πολιτικής βάσει των αποτελεσμάτων της έρευνας" συνέγραψε η Λ. Μαράτου-Αλιπράντη.

16. Τα τελικά συμπεράσματα συνέγραψε η Λ. Μαράτου-Αλιπράντη.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ
ΤΟΥ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

Η ανάλυση του φαινομένου της μετανάστευσης αποτελεί αντικείμενο διαφόρων επιστημονικών κλάδων από τη συγκριτική ιστορία ως την οικονομία, την πολιτική και τις κοινωνικές επιστήμες. Η "μετανάστευση από" και η "μετανάστευση προς" μπορεί να φαίνονται νέα φαινόμενα σε ένα δεδομένο τόπο και χρόνο, αλλά η ιστορία των πληθυσμιακών μετακινήσεων εγγράφει αυτή την πραγματικότητα σε μια μακρά διάρκεια κατανόησης, μέσα από την οποία αναδύεται το παλιό και το νέο. Εξάλλου, η μετανάστευση αποτελεί μια δυναμική διαδικασία, καθώς και μορφή κοινωνικών σχέσεων, με αποτέλεσμα να ανασυγκροτείται και να αναδιαμορφώνεται στη διάρκεια του χρόνου.

Η μετανάστευση αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα μεταβολής των παραδοσιακών ορίων μεταξύ των γλωσσών, των πολιτισμών, των εθνικών ομάδων, καθώς και των εθνών-κρατών. Ακόμα και τα άτομα που δε μεταναστεύουν, επηρεάζονται από τις μετακινήσεις των ανθρώπων, όπως επίσης και από τις κοινωνικο-οικονομικές μεταβολές που αυτές συνεπάγονται. Η μετανάστευση δεν είναι μια πράξη απλής μετάβασης από μια χώρα σε μια άλλη, αλλά μια διαρκής διαδικασία που εμπεριέχει και επιφέρει επιπτώσεις σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής αυτών που εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα στη διαδικασία αυτή.¹⁷

Η ένταξη της μελέτης της παρουσίας και του ρόλου των γυναικών στο φαινόμενο της μετανάστευσης, αλλά και στην προβληματική που έχει αναπτυχθεί για αυτό, κρίνεται ιδιαίτερα σκόπιμη, καθώς αποτελεί ένα ζήτημα, το οποίο δεν μπορεί να αγνοηθεί στην αρχή του 21ου αιώνα. Μέχρι πρόσφατα, οι γυναίκες δεν αποτελούσαν μέρος του δημόσιου λόγου ούτε και της διερεύνησης του μεταναστευτικού φαινομένου. Οι πρόσφατες εξελίξεις σχετικά με τις πληθυσμιακές μετακινήσεις και τη γυναίκα μετανάστρια θέτουν νέα ζητήματα στη συζήτηση για τη μετανάστευση και παράλληλα αναδεικνύουν τη διπλή ανισότητα που υφίστανται οι μετανάστριες ως γυναίκες και ως αλλοδαπές.

Η μετανάστευση δεν είναι ένα μονοδιάστατο φαινόμενο, καθώς ποικίλες οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές, ιστορικές, γεωγραφικές δομές και σχέσεις συμβάλλουν πολυπαραγοντικά στη διαμόρφωσή του. Αυτό σημαίνει ότι η μελέτη του φαινομένου αυτού εμπεριέχει τις σχέσεις των δύο φύλων και συνεκδοκικά η διάσταση του φύλου είναι αναγκαία να περιλαμβάνεται στην εξέτασή του.

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται συνοπτικά οι βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις που έχουν αναπτυχθεί για το φαινόμενο της μετανάστευσης και της γυναικείας μετανάστευσης και καθιστούν δυνατή την ανάλυση των διαφόρων πτυχών και ιδιαιτεροτήτων του φαινομένου αυτού σε συγκεκριμένο ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο.

17. Βλ. text at:

http://portal.unesco.org/shs/en/ev.phpURL_ID=3020&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html, Μάρτιος 2006.

1.1. ► Ορισμοί και εννοιολογικές αποσαφηνίσεις

Ο όρος μετανάστης/-τρια έχει αποδοθεί με διαφορετικούς τρόπους, ενώ οι επιχειρούμενες ερμηνείες συχνά συγκρούονται μεταξύ τους. Η εννοιολογική σημασία του όρου διαφοροποιείται μέσα στο χώρο και το χρόνο, καθώς και ανάμεσα σε διαφορετικά ερμηνευτικά πλαίσια. Ο ορισμός της διεθνούς μετανάστευσης βασίζεται σε δύο είδη κριτηρίων: α) περιγραφικά (π.χ. φύλο, χώρα καταγωγής κ.λπ.) και β) αναλυτικά (π.χ. παράγοντες, λόγοι μετανάστευσης κ.λπ.). Παραδοσιακά, πάντως, γίνεται διάκριση της μετανάστευσης για πολιτικούς και για οικονομικούς λόγους. Εξάλλου, οι ορισμοί του μετανάστη σε κάθε χώρα διατυπώνονται σε σχέση με τις ιδιαιτερότητες της μεταναστευτικής της ιστορίας, τα χρησιμοποιούμενα συστήματα συλλογής δημογραφικών δεδομένων και τους στόχους της μεταναστευτικής πολιτικής που εφαρμόζει.¹⁸

Αφετηρία για την ακαδημαϊκή συζήτηση του όρου μετανάστης/-τρια αποτελούν οι προτάσεις του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.). Η Συνθήκη των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με τα δικαιώματα των μεταναστών/-τριών ορίζει ως οικονομικό μετανάστη ένα "πρόσωπο που πρόκειται να προσληφθεί ή έχει προσληφθεί σε μια έμμισθη δραστηριότητα σε ένα κράτος του οποίου δεν είναι υπήκοος". Στο άρθρο 1.1(α) επισημαίνεται ότι η απόφαση να μεταναστεύσει λαμβάνεται ελεύθερα από το ενδιαφερόμενο άτομο για λόγους "προσωπικής ευκολίας" και χωρίς την επέμβαση ενός εξωτερικού καταναγκαστικού παράγοντα. Ο ορισμός αυτός υποδεικνύει ότι οι μετανάστες/-τριες επιλέγουν το χρόνο και τον τόπο μετακίνησης, ακόμα και αν αυτές οι επιλογές αρκετές φορές περιορίζονται εξαιρετικά διαχωρίζοντάς τους/τες έτσι από τους/τις πρόσφυγες, οι οποίοι/-ες αναγκάζονται να μετακινηθούν.¹⁹

Τον ίδιο ορισμό για το μετανάστη χρησιμοποιεί και ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (Δ.Ο.Μ.)²⁰. Ωστόσο, διαφορετικό εννοιολογικό περιεχόμενο δίνεται από τον Δ.Ο.Μ. στον όρο μετανάστευση. Ορίζεται ως η διαδικασία εκείνη, η οποία περιλαμβάνει τη "μετακίνηση προσφύγων, εκτοπισμένων και ξεριζωμένων ατόμων, καθώς επίσης και οικονομικών μεταναστών". Πρόκειται για μια ευρεία ερμηνεία του όρου μετανάστευση που καλύπτει νοηματικά τόσο τις εθελοντικές όσο και τις ακούσιες μετακινήσεις.

Παρά την κοινή σημασιολόγηση του όρου μετανάστης τόσο από τον Ο.Η.Ε. όσο και από τον Δ.Ο.Μ., έχουν δοθεί αποκλίνοντες ορισμοί από διαφορετικές οργανώσεις σε διαφορετικές χώρες και σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους.²¹ Συνεπώς, ο όρος μετανάστης/-τρια έχει

18. Kofman E. et al. (2000), *ό.π.*, σ. 9.

19. United Nations (1998), *Measures to Improve the Situation and Ensure the Human Rights and Dignity of All Migrant Workers*. Report of the working group of intergovernmental experts on the human rights of migrants submitted in accordance with Commission on Human Rights Resolution 1997/15. Commission on Human Rights, Fifty-fourth session, Intergovernmental working group of experts on the human rights of migrants. E/CN.4/1998/76, text at: <http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/e696166bf66373f3c12566180046b9c6>

20. International Organisation for Migration (IOM) (2004), *Essentials of Migration Management. A Guide for Policy Makers and Practitioners*, Geneva, IOM, στο: Section 2.10 "Migration and Gender".

21. Για παράδειγμα, στην ελληνική βιβλιογραφία συναντούμε, επίσης, διαφορετικούς ορισμούς του μετανάστη. Οι Πετρονάκη και Τριανταφυλλίδου ορίζουν τους μετανάστες ως "υπηκόους κρατών εκτός Ε.Ε. που έχουν εισέλθει νόμιμα ή παράνομα στην Ελλάδα με σκοπό την εγκατάσταση και την ανεύρεση προσωρινής ή μόνιμης εργασίας". Διακρίνουν δε τους μετανάστες από άλλες κατηγορίες αλλοδαπών: *Εθνικοί Έλληνες, Αιτούντες*

ερμηνευθεί με διαφορετικούς τρόπους και ενίοτε προσλαμβάνει διαφορετική σημασία και περιεχόμενο από τη μετανάστευση, καθώς οι εννοιολογικές αποχρώσεις του όρου μεταβάλλονται μέσα στο χρόνο και διαφοροποιούνται από τόπο σε τόπο.

Ως διεθνείς μετανάστες, σύμφωνα με τους Ταρινός και Delaunay,²² ορίζονται "τα άτομα, τα οποία διασχίζουν τα σύνορα, αλλάζουν τόπο διαμονής και είναι ξένες εθνικότητας, τη στιγμή που εισέρχονται στη χώρα της μεταναστευτικής εισροής". Και τα τρία αυτά κριτήρια είναι απαραίτητα, αλλά αυτοί οι διαχωρισμοί δεν είναι πάντοτε σαφείς.

Αντίθετα, ο όρος πρόσφυγας αναφέρεται σε "εκείνο το μέλος μιας κοινωνίας, το οποίο λόγω διαφορετικών πολιτικών πεποιθήσεων, διώξεων και σοβαρών καταστρατηγήσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εγκαταλείπει ακούσια τη χώρα του για να αναζητήσει άσυλο στους κόλπους μιας άλλης κοινωνίας που δεν αντιμετωπίζει κατά κανόνα αυτά τα προβλήματα".²³

Οι περισσότερες χώρες κάνουν διάκριση όσον αφορά στις διάφορες κατηγορίες των πολιτών τους στις εθνικές στατιστικές. Οι παραλλαγές που υπάρχουν μεταξύ των χωρών δείχνουν ότι δεν υπάρχει κοινά αποδεκτός ορισμός της μετανάστευσης. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί αυτή η ετερογένεια ορισμών και δεδομένων, η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) έχει προτείνει ένα κοινό πλαίσιο συλλογής και κατάρτισης των στατιστικών για τη μετανάστευση²⁴. Ο όρος "υπήκοοι τρίτων χωρών" αναφέρεται στους πολίτες κρατών που δεν έχουν την υπηκοότητα ενός κράτους-μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ στον ορισμό της διεθνούς μετανάστευσης τέθηκε ως ελάχιστο όριο η συνεχής παραμονή σε μια χώρα για δώδεκα μήνες.

Στη συνέχεια, παρατίθενται οι πιο κοινές κατηγοριοποιήσεις των μεταναστών/-τριών:²⁵

- Οι *προσωρινοί οικονομικοί μετανάστες/-τριες* είναι τα άτομα που μεταναστεύουν για περιορισμένη χρονική περίοδο, προκειμένου να εργαστούν, να βελτιώσουν τις συνθήκες διαβίωσής τους και να αποστείλουν χρήματα στην πατρίδα τους.
- Οι *ανεπίσημοι ή οι μη εγγεγραμμένοι μετανάστες/-τριες* είναι τα άτομα που μετακινούνται σε μια χώρα, συνήθως για αναζήτηση απασχόλησης, χωρίς να διαθέτουν τις απαραίτητες άδειες και έγγραφα για τη νόμιμη απασχόληση και διαμονή τους.
- Οι *εξειδικευμένοι/-ες εργαζόμενοι/-ες και οι επιχειρηματίες μετανάστες/-τριες* είναι ανώτεροι υπάλληλοι, στελέχη, τεχνικοί, οι οποίοι/-ες μετακινούνται στις εσωτερικές

άσυλο, Πρόσφυγες, Παλιννοστούντες και Επαναπατρισθέντες. Βλ. Πετρονάκη Μ. & Τριανταφυλλίδου Α. (2003), *Σύγχρονα Μεταναστευτικά Ρεύματα προς την Ελλάδα*, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών και Εθνικό Κέντρο Βιβλίου, text at: http://www.migrantsingreece.org/files/RESOURCE_57.pdf [Accessed 3 March 2006].

Διάκριση μεταξύ (οικονομικών) μεταναστών και (πολιτικών) προσφύγων γίνεται και σε μια πρόσφατη έρευνα για τις μορφές κοινωνικής ένταξης των οικονομικών μεταναστών στην Περιφέρεια Αττικής. Βλ. Δημουλάς Κ. & Παπαδοπούλου Δ. (επιμ.) (2004), Έρευνα για τις μορφές κοινωνικής ένταξης των οικονομικών μεταναστών στην Περιφέρεια Αττικής 2003-2004, text at: <http://www.inegsee.gr/ereunes-meletes-biblia.htm> [Accessed 3 March 2006].

22. Βλ. Ταρινός Γ. & Delaunay D. (2006), Μπορούμε πράγματι να μιλάμε για παγκοσμιοποίηση των μεταναστευτικών ροών; στο: Μπάγκαβος Χρ. & Παπαδοπούλου Δ., (επιμ.), *ό.π.*, σσ. 37-82.

23. Δημουλάς Κ. & Παπαδοπούλου Δ. (επιμ.) (2004), *ό.π.*

24. Βλ. Baldwin-Edwards M., Kyriakou G., Kakalika P. & Katsios G. (2004), *Statistical Data on Immigrants in Greece: An Analytic Study of Available Data and Recommendations for Conformity with European Union Standards*. Final Report, Athens: Mediterranean Migration Observatory and IMEPO, text at: http://www.mmo.gr/publications_others.htm.

25. Castles S. (2000), International migration at the beginning of the twenty-first century. *International Social Science Journal*, Vol. 165, Issue 165, σσ. 269-280.

αγορές εργασίας των πολυεθνικών εταιριών και των διεθνών οργανισμών ή επιδιώκουν την απασχόλησή τους στις διεθνείς αγορές ως άτομα που διαθέτουν εξαιρετικές δεξιότητες. Πολλές χώρες υποδέχονται τους μετανάστες αυτούς και έχουν "εξειδικευμένα επιχειρησιακά προγράμματα μετανάστευσης" για να τους ενθαρρύνουν να εγκατασταθούν. Ο τύπος αυτός της μετανάστευσης όχι μόνο δε δημιουργεί προβλήματα, αλλά θεωρείται και επιθυμητός.

- Η *εξαναγκαστική μετανάστευση* με την ευρεία έννοια περιλαμβάνει τόσο τους πρόσφυγες και τους αιτούντες άσυλο όσο και τα άτομα που έχουν αναγκαστεί να μετακινηθούν εξαιτίας εξωτερικών παραγόντων, όπως είναι οι περιβαλλοντικές καταστροφές, οι πόλεμοι, κ.λπ.
- Οι *μετανάστες/-τριες οικογενειακής επανένωσης* είναι τα εξαρτώμενα μέλη της οικογένειας, δηλαδή γυναίκες και παιδιά, που μεταναστεύουν ακολουθώντας τους συζύγους τους ή την οικογένειά τους αντίστοιχα. Οι περισσότερες χώρες αναγνωρίζουν, κατ' αρχήν, το δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση για τους/τις μετανάστες/-τριες που έχουν άδεια παραμονής. Αντίθετα, κάποιες άλλες και ειδικά εκείνες που έχουν υπογράψει διμερείς συμφωνίες για συμβάσεις εργασίας (π.χ. εποχιακή απασχόληση κ.λπ.) αρνούνται το δικαίωμα αυτό.
- Οι *παλινοστούντες* είναι τα άτομα που επιστρέφουν στις χώρες προέλευσής τους, μετά από μια περίοδο διαμονής σε μια άλλη χώρα.

Πρόσφατα, εμφανίζεται ένα νέος όρος στη διεθνή βιβλιογραφία, αυτός της "θηλυκοποίησης" της μετανάστευσης²⁶, που αναφέρεται στην αυτόνομη μετανάστευση των γυναικών.²⁷

Η προαναφερόμενη συνοπτική παρουσίαση καταδεικνύει ότι αναπτύσσονται διαφορετικοί τύποι μετανάστευσης και μεταναστών, οι οποίοι μεταβάλλονται χωροχρονικά σε μια δυναμική διαδικασία ποιοτικής και ποσοτικής μεταβολής του περιεχομένου και της μορφολογίας τους.

1.2. ▸ Θεωρίες της μετανάστευσης

Η κατανόηση του πλαισίου και των παραγόντων ανάπτυξης του μεταναστευτικού φαινομένου προϋποθέτει την ανασκόπηση των θεωρητικών προσεγγίσεων της μετανάστευσης. Για την ερμηνεία του φαινομένου, δύο θεωρητικές σχολές έχουν κυριαρχήσει: η νεοκλασική και η δομική σχολή.²⁸

Κατά γενική ομολογία, οι θεωρίες της μετανάστευσης, τόσο οι παλαιότερες όσο και οι πιο πρόσφατες, δεν έχουν λάβει υπόψη τη διάσταση του φύλου.²⁹ Αυτή η διαπίστωση οφείλεται εν

26. Για εκτενέστερη ανάλυση, βλ. παρακάτω στο υποκεφάλαιο 1.3.

27. Βλ. Kofman E. et al. (2000), *ό.π.* και Anthias F. & Lazaridis G. (eds) (2000), *ό.π.*

28. Eklund L. (2000), *Gender Roles and Female Labour Migration - A Qualitative Field Study of Female Migrant Workers in Beijing. Report from a Minor Field Study, May-July 1999*, Programme on Population and Development, Department of Sociology, Lund University, σσ. 3-4, βλ. text at: <http://www.soc.lu.se/prop/LisaEklund.PDF#search=female%20migration>.

29. Βλ. Cavouridis J. (2003), *Gendered Patterns of Migration to Greece*, στο: Tastsoglou E. & Maratou-Alipranti L., (eds), *ό.π.*, Anthias F., *Metaphors of Home: Gendering New Migrations to Southern Europe*, στο: Anthias F. & Lazaridis G. (eds) (2000), *ό.π.*, σ. 16επ., Κασιμάτη Κ. (επιμ.), *Πολιτικές Μετανάστευσης και Στρατηγικές Ένταξης. Η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών*, Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής (ΚΕΚΜΟΚΟΠ), Αθήνα: Gutenberg 2003.

μέρει στο γεγονός ότι η οικονομική μετανάστευση θεωρούνταν ως επί το πλείστον ανδρική, ενώ οι γυναίκες συνήθως εκλαμβάνονταν ως εξαρτώμενες από την οικογένεια και ότι δε μετανάστευαν αυτόνομα. Στην ενότητα αυτή, παρουσιάζονται συνοπτικά οι θεωρίες της μετανάστευσης και επισημαίνονται οι περιορισμοί τους σχετικά με την ερμηνεία της γυναικείας μετανάστευσης.

Μέχρι τη δεκαετία του 1970, οι θεωρίες που επικρατούν είναι οι νεοκλασικές, οι οποίες δίνουν έμφαση στους οικονομικούς παράγοντες της μετανάστευσης³⁰. Βασίζονται στην υπόθεση ότι τα άτομα μεταναστεύουν κυρίως για οικονομικούς λόγους και με σκοπό να βελτιώσουν τις συνθήκες ζωής των ίδιων και των οικογενειών τους.³¹ Η νεοκλασική σχολή πρεσβεύει ότι ο νόμος της προσφοράς και της ζήτησης δύναται να εξηγήσει το φαινόμενο της μετανάστευσης και εντοπίζει τη λήψη της απόφασης για μετανάστευση στο επίπεδο του ατόμου σε συνάρτηση με τους παράγοντες ώθησης-έλξης (push-pull factors).³²

Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, ο homo economicus σταθμίζει τις ζημίες με τα οφέλη της μετακίνησης και αποφασίζει ορθολογικά να μείνει ή να φύγει.³³ Σε αυτή την περίπτωση, η μετανάστευση είναι ένα μέσο καλύτερευσης της ζωής του/της μετανάστη/-τριας, καθώς επίσης και ένα μέσο για την οικονομική ανάπτυξη μιας περιοχής, από τη στιγμή που το ανθρώπινο δυναμικό είναι διανεμημένο σε περιοχές που χρήζουν ανάγκης εργατικού δυναμικού. Συνεπώς, το ανθρώπινο δυναμικό μεταφέρεται από περιοχές, όπου η προσφορά εργατικού δυναμικού είναι υψηλή (χαμηλοί μισθοί) σε περιοχές όπου η προσφορά εργατικού δυναμικού είναι χαμηλή (υψηλοί μισθοί).³⁴ Για το λόγο αυτό, η οικονομική μετανάστευση συμβάλλει στην εξισορρόπηση της προσφοράς και της ζήτησης μεταξύ των διαφορετικών περιοχών.

Οι νεοκλασικές θεωρίες έχουν δεχτεί κριτικές, κυρίως επειδή λαμβάνουν υπόψη αποκλειστικά οικονομικούς παράγοντες της μετανάστευσης. Πιο συγκεκριμένα, έχουν επικριθεί για την απουσία των γυναικών, καθώς ορίζουν το μετανάστη ως άνδρα, ο οποίος λαμβάνει την απόφαση να μεταναστεύσει και θεωρείται ο υπεύθυνος για την επιβίωση της οικογένειας (breadwinner). Έτσι, στις γυναίκες αποδίδεται θέση εξάρτησης από τον άνδρα μετανάστη. Στις λίγες δε περιπτώσεις που εξετάζεται η γυναικεία μετανάστευση, χρησιμοποιούνται τα ίδια ερμηνευτικά μοντέλα για την ανάλυση των αιτιών μετανάστευσης και των εμπειριών των γυναικών με αυτά που ισχύουν για τους άνδρες μετανάστες (add women and stir approach).³⁵

Από τα μέσα έως τα τέλη της δεκαετίας του '70, πολλοί επιστήμονες διατυπώνουν θεωρίες σχετικά με τη μετανάστευση με επιρροές από τη Μαρξιστική πολιτική οικονομία, τη θεωρία της

30. Oishi N. (2002), *Gender and Migration: An Integrative Approach*. Working Paper 49 The Center for Comparative Immigration Studies. University of California. San Diego, βλ. text at: <http://www.ccis-ucsd.org/PUBLICATIONS/wrkg49.PDF>

31. Kofman E. et al. (2000), *ό.π.*, σ. 22.

32. Anthias F. (2000), *Metaphors of Home: Gendering New Migrations to Southern Europe*, στο: Anthias F. & Lazaridis G. (eds) (2000), *ό.π.*, σ. 18.

33. Ένας από τους πιο αντιπροσωπευτικούς θεωρητικούς αυτής της σχολής είναι ο Todaro: βλ. σχετικά Todaro M. (1969), *A Model of Labour Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries*, *American Economic Review*, 59, σσ. 138-48 και Todaro M. (1976), *Internal Migration in Developing Countries*, Geneva: ILO.

34. Hugo G.J. (1993), *Migrant Women in Developing Countries*, στο: United Nations, *Expert meeting on the feminization of internal migration*, United Nations Secretariat, New York, σ. 60.

35. Kofman E. et al. (2000), *ό.π.*, σ. 22. Anthias F. (2000), *Metaphors of Home: Gendering New Migrations to Southern Europe*, στο: Anthias F. & Lazaridis G. (eds), *ό.π.*, σ. 18. Wright C. (2000), *Gender Awareness in Migration Theory: Synthesizing Actor and Structure in Southern Africa*, στο: Willis K. & Yeoh Br. (eds), *Gender and Migration*, Cheltenham: Edward Elgar, σ. 8.

εξάρτησης και τη θεωρία των παγκόσμιων συστημάτων.³⁶ Οι δομικές αυτές προσεγγίσεις εστιάζουν την ανάλυσή τους στην άνιση κατανομή οικονομικής και πολιτικής εξουσίας σε παγκόσμιο επίπεδο και στον τρόπο, με τον οποίο η μετανάστευση γίνεται μηχανισμός για την κινητοποίηση φθηνού εργατικού δυναμικού για το κεφάλαιο.³⁷

Σύμφωνα με τις δομικές προσεγγίσεις, η διεθνής μετανάστευση θεωρείται ως μορφή εκμετάλλευσης των περιφερειακών εθνών από τα έθνη "πυρήνες" μέσα στο διεθνές σύστημα. Όπως υποστηρίζεται, οι εργαζόμενοι/-ες των αναπτυσσόμενων χωρών μετακινούνται σε βιομηχανοποιημένες περιοχές και ειδικότερα σε δευτερεύουσες αγορές εργασίας, που χαρακτηρίζονται από χαμηλούς μισθούς, άσχημες συνθήκες εργασίας και έλλειψη εργασιακής ασφάλειας.³⁸

Οι εν λόγω δομικές προσεγγίσεις έχουν υποστεί αρνητική κριτική για την υπερβολική έμφαση που δίνουν στην ανάλυση του παγκόσμιου καπιταλισμού και τη συσχέτισή του με τη μετανάστευση. Ιδιαίτερα, οι πρώιμες δομικές αναλύσεις περιλαμβάνουν αποκλειστικά οικονομικούς παράγοντες και συνεπώς έχουν δεχτεί παρόμοια κριτική με τις νεοκλασικές θεωρίες. Συγκεκριμένα, οι οικονομικοί μετανάστες παρουσιάζονται ως παθητικά υποκείμενα του διεθνούς συστήματος και υποτιμάται η αξία της ατομικής δράσης, δίνοντας προτεραιότητα στα συμφέροντα της συλλογικής παγκόσμιας εργατικής τάξης.³⁹ Μέσα σε ένα τέτοιο ερμηνευτικό πλαίσιο, απουσιάζει, συνήθως, η διάσταση του φύλου, όπως και άλλες κατηγορίες ανάλυσης της μετανάστευσης, καθώς κυρίαρχο ρόλο διαδραματίζουν η κοινωνική τάξη και οι οικονομικοί παράγοντες.⁴⁰

Ως εναλλακτική προσέγγιση τόσο των δομικών όσο και των νεοκλασικών αναλύσεων έχει προταθεί η θεωρία της οικιακής στρατηγικής, η οποία υποστηρίζει ότι οι αποφάσεις για μετανάστευση δε λαμβάνονται από τα άτομα, αλλά από την οικογένεια στο σύνολό της.⁴¹ Όπως επισημαίνεται, αποτελεί συλλογική δράση των ατόμων, όχι μόνο για να βελτιώσουν τις συνθήκες διαβίωσης και το αναμενόμενο εισόδημα, αλλά και για να ελαχιστοποιήσουν τους κινδύνους για τα μέλη της οικογενειακής ομάδας⁴².

Επίσης, η προσέγγιση αυτή έχει δεχτεί κριτικές για μια σειρά από λόγους. Πρώτον, γιατί τα νοικοκυριά συναντώνται με διαφορετικές μορφές: από την "καθαρά" πυρηνική έως την "εκτεταμένη"

36. Ενδεικτικά αναφέρονται οι: Castles S. & Kosack G. (1973), *Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press. Castells M. (1975), *Immigrant Workers and Class Struggles in Advanced Capitalism: The Western European Experience*. *Politics and Society*, 5 (1) σσ. 33-66. Nikolinakos M., (1975), *Draft of a General Theory of Migration in Late Capitalism*. Proceedings of the International Conference on Migrant Workers, ICSS, Berlin. Phizacklea A. & Miles R., (1980), *Labour and Racism*. London: Routledge. Meillassoux C. (1981), *Maidens, Meals and Money*. Cambridge: Cambridge University Press.

37. Kofman E. et al. (2000), *ό.π.*, σ. 23.

38. Βλ. Oishi N. (2002), *ό.π.*, σ. 5.

39. Για την προβληματική που έχει αναπτυχθεί σχετικά με τη σύνθεση της ατομικής δράσης και της δομής, βλ. αναλυτικότερα: Wright C. (2000), *Gender Awareness in Migration Theory: Synthesizing Actor and Structure in Southern Africa*, στο: Willis K. & Yeoh Br. (eds), *ό.π.*, σσ. 3-26.

40. Kofman E. et al. (2000), *ό.π.*, σ. 23. Anthias F., *Metaphors of Home: Gendering New Migrations to Southern Europe*, στο: Anthias F. & Lazaridis G. (eds) (2000), *ό.π.*, σ. 19.

41. Βλ. αναλυτικότερα: Stark O. (1984), *Migration Decision-Making: A Review Article*, *Journal of Development Economics*, 14, σσ. 251-59 και Lauby J. & Stark O. (1988), *Individual Migration as a Family Strategy: Young Women in the Philippines*, *Population Studies*, 42, σσ. 473-486.

42. Oishi N. (2002), *ό.π.*, σ. 6.

οικογένεια.⁴³ Δεύτερον, γιατί οι έμφυλες ιεραρχίες παρατηρούνται και στο πλαίσιο της οικογένειας και οι ανισότητες αυτές επηρεάζουν τόσο τις αποφάσεις όσο και τα αποτελέσματα της μετανάστευσης.⁴⁴ Ειδικότερα σε σχέση με τη γυναικεία μετανάστευση, η συγκεκριμένη προσέγγιση αδυνατεί να εξηγήσει γιατί σε ορισμένες χώρες παρατηρούνται μεγαλύτερες μεταναστευτικές ροές γυναικών συγκριτικά με άλλες⁴⁵.

Οι περιορισμοί της ανάλυσης -στο επίπεδο της οικογένειας/νοικοκυριού- οδήγησε στην αύξηση του ερευνητικού ενδιαφέροντος για το ρόλο των κοινωνικών δικτύων στην ερμηνεία της μετανάστευσης. Η *θεωρία των δικτύων* αναπτύχθηκε στις δεκαετίες του 1980 και 1990 και αποδίδει τη μεταναστευτική διαδικασία στην ανάπτυξη προσωπικών, πολιτισμικών και/ή άλλων κοινωνικών δεσμών.⁴⁶

Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, στις χώρες αποστολής, η πληροφόρηση σχετικά με τις εργασίες και τις συνθήκες διαβίωσης στο εξωτερικό μεταδίδεται αποτελεσματικά μέσω προσωπικών κοινωνικών δικτύων, όπως οι συγγενείς, οι φίλοι και οι γείτονες που έχουν μεταναστεύσει. Στις χώρες υποδοχής, οι μεταναστευτικές κοινότητες συχνά βοηθούν τους/τις συμπατριώτες/-ισσες να εγκατασταθούν, να βρουν εργασία και να προσαρμοστούν στο νέο κοινωνικό περιβάλλον. Αυτά τα κοινωνικά δίκτυα περιορίζουν τις δαπάνες της μετανάστευσης για τους νεοαφικθέντες παρακινώντας, επιπλέον, τους δυνητικούς μετανάστες να εγκαταλείψουν τις πατρίδες τους.⁴⁷ Εξάλλου, η ανάπτυξη κοινωνικών δικτύων από τους μετανάστες δεν αποτελεί νέο φαινόμενο, καθώς, στο πλαίσιο του σύγχρονου έθνους-κράτους, τα κοινωνικά δίκτυα των μεταναστών επιχειρούν να συνδέσουν -τις περισσότερες φορές με άτυπο τρόπο- τα άτομα με την αγορά, την οικονομία, την εργασία, αλλά και με πολιτισμικές παραδόσεις, κοινωνικές πρακτικές κ.ά.⁴⁸

Ωστόσο, η θεωρία των δικτύων δεν μπορεί να ερμηνεύσει τη δημιουργία των μεταναστευτικών ροών, δηλαδή για ποιους λόγους και με ποιες διαδικασίες τέτοια κοινωνικά δίκτυα αναπτύχθηκαν ανάμεσα σε δύο χώρες.⁴⁹ Σε σχέση με τη διάσταση του φύλου, αδυνατεί να δείξει πλήρως το γεγονός ότι γυναίκες και άνδρες μπορεί να διαφέρουν τόσο ως προς την πρόσβαση σε δίκτυα και πηγές στήριξης όσο και ως προς την πληροφόρηση και προσφορά βοήθειας που παρέχονται από τα δίκτυα αυτά.⁵⁰

Η πιο πρόσφατη, ίσως, εξέλιξη των θεωριών σχετικά με τη μετανάστευση συνίσταται στην προσπάθεια συνδυασμού των προηγούμενων προσεγγίσεων σε ένα *συνθετικό μοντέλο* που

43. Kofman E. et al. (2000), *ό.π.*, σ. 28.

44. United Nations (2005), 2004 *World Survey on the Role of Women in Development. Women and International Migration*, Department of Economic and Social Affairs (DESA), Division for the Advancement of Women, New York: United Nations, σ. 15, text at: <http://www.un.org/womenwatch/daw/Review/documents/press-releases/WorldSurvey-Women&Migration.pdf> [Accessed 5 March 2006].

45. Oishi N. (2002), *ό.π.*, σ. 6.

46. Mardsen P. & Lin N. (επιμ.) (1992), *Social structure and network analysis*, Beverly Hills, Sage Publishers.

47. Oishi N. (2002), *ό.π.*, σ. 7.

48. Το κοινωνικό δίκτυο νοείται ως ένα σύνολο σταθερών και επαναλαμβανόμενων διαδικασιών ανταλλαγής και επικοινωνίας μεταξύ των μελών-δρώντων του. Βλ. Prevelakis G. (dir) (1996), *Les reseaux des Diasporas*. Paris/Nicosie: L'Harmattan/KYKEM.

49. Στο ίδιο.

50. United Nations (2005), *ό.π.*, σ. 15.

χρησιμοποιεί τρία επίπεδα ανάλυσης: 1) το μακρο-επίπεδο (έθνη-κράτη), 2) το μέσο-επίπεδο (ομάδες ή οργανώσεις) και 3) το μικρο-επίπεδο (άτομα).

Στο μακρο-επίπεδο εξετάζονται οι σχέσεις μεταξύ χωρών αποστολής και υποδοχής μεταναστών, καθώς και οι συνθήκες εισόδου, τα δικαιώματα παραμονής, απασχόλησης κ.ο.κ. Το μέσο-επίπεδο περιλαμβάνει επίσημες δομές, διαμεσολαβητές και διευκολυντές (facilitators), πρακτορεία και άτυπα δίκτυα, μέσω των οποίων άτομα και οικογένειες/νοικοκυριά διαπραγματεύονται τις μεταναστευτικές τους πορείες. Στο μικρο-επίπεδο βρίσκονται τα άτομα-μετανάστες, των οποίων οι μεταναστευτικές επιλογές οριοθετούνται με βάση τις ατομικές τους ιστορίες, τις κοινωνικές τους ταυτότητες, τις διαθέσιμες πηγές στήριξης και επηρεάζονται επίσης από ευρύτερους δομικούς παράγοντες.⁵¹

Οι προσεγγίσεις αυτές έχουν συμβάλει σημαντικά στην καλύτερη κατανόηση των παραγόντων που συντελούν στη μετανάστευση, του πλαισίου λήψης και υλοποίησης των αποφάσεων για μετανάστευση και της συνέχειας της μεταναστευτικής διαδικασίας. Παρόλα αυτά, έχει ασκηθεί κριτική για την ανεπάρκειά τους να λάβουν υπόψη τις διαφορές και ανισότητες μεταξύ των γυναικών και ανδρών στα προαναφερθέντα πλαίσια ανάλυσης.⁵²

■ 1.3. ► Η "Θηλυκοποίηση" της διεθνούς μετανάστευσης

Η σύγχρονη μετανάστευση αποτελεί μια σύνθετη διαδικασία, η οποία αντικαθιστά τους παλαιούς μεταναστευτικούς προορισμούς με νέους. Οι προορισμοί αυτοί χαρακτηρίζονται από ποικιλομορφία και διαφοροποίηση ως προς την κοινωνική διαστρωμάτωση, από την ανάπτυξη άτυπων μορφών μετακίνησης και από τη θηλυκοποίηση συγκεκριμένων μεταναστευτικών ροών.⁵³ Επομένως, η αυξανόμενη συμμετοχή των γυναικών στο μεταναστευτικό φαινόμενο συνιστά ένα από τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά του. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Ο.Η.Ε., το ποσοστό των γυναικών στο μεταναστευτικό πληθυσμό έχει αυξηθεί τη μεταπολεμική περίοδο σε τέτοιο βαθμό, ώστε οι γυναίκες σήμερα αποτελούν σχεδόν το ήμισυ του συνολικού μεταναστευτικού πληθυσμού διεθνώς⁵⁴. Σύμφωνα με την Έκθεση του Ταμείου των Ηνωμένων Εθνών για τον Παγκόσμιο Πληθυσμό (UNFPA) κατά τη διάρκεια των τελευταίων σαράντα (40) ετών, μετανάστευσαν τόσες γυναίκες όσοι και άνδρες. Οι περισσότερες από αυτές μετακινήθηκαν για λόγους οικογενειακής συνένωσης στις χώρες εγκατάστασης (π.χ. Αυστραλία, Καναδά, Νέα Ζηλανδία και ΗΠΑ). Το έτος 2005, υπήρχαν περισσότερες γυναίκες μετανάστριες από ό,τι άνδρες σε όλες τις περιοχές του κόσμου, εκτός από την Αφρική και την Ασία.⁵⁵

Η αξιολογημένη αυτή γυναικεία παρουσία δεν αποτελεί καινούριο στοιχείο, καθώς η μετανάστευση των γυναικών αποτελούσε πάντοτε σημαντικό συστατικό της διεθνούς

51. Oishi N. (2002), *ό.π.*, σ. 8.

52. United Nations (2005), *ό.π.*, σ. 15.

53. Sorensen N.N. (2005), *Migrant Remittances, Development and Gender*. DDIS Brief. σ. 2, text at: <http://www.diiis.dk/sw13158.asp> [accessed 18 December 2006].

54. United Nations (2005), *ό.π.*, σ. 9.

55. United Nations Population Fund (UNFPA) (2006), *State of World Population 2006. A Passage to Hope: Women and International Migration*, New York: UNFPA, σ. 23.

μετανάστευσης. Η καινοτομία, ωστόσο, εντοπίζεται στους οικονομικούς ρόλους που αναλαμβάνουν οι γυναίκες μετανάστριες κατά τη διάρκεια της μεταναστευτικής διαδικασίας. Όλο και περισσότερες γυναίκες μεταναστεύουν μόνες τους ως αρχηγοί νοικοκυριών και οικονομικά ενεργά υποκείμενα, ενώ λιγότερες, σε σχέση με το παρελθόν, μεταναστεύουν ως εξαρτώμενες από τους συζύγους τους.⁵⁶

Η νέα αυτή εξέλιξη της διεθνούς μετανάστευσης σε σχέση με τη συμμετοχή των γυναικών έχει καταγραφεί στη βιβλιογραφία με τον όρο "θηλυκοποίηση της μετανάστευσης"⁵⁷. Ο όρος αυτός υποδηλώνει περισσότερο την ποιοτική παρά την ποσοτική διαφορά της σημερινής μετανάστευσης των γυναικών σε σχέση με εκείνη του παρελθόντος, δηλαδή την αυξητική "τάση της συμμετοχής των γυναικών στα μεταναστευτικά ρεύματα ως αυτόνομων μεταναστών, παρά ως εξαρτημένων απόμων που συνοδεύουν άνδρες μετανάστες".⁵⁸

Η αύξηση της αυτόνομης γυναικείας μετανάστευσης έχει οδηγήσει σε ποικίλες αναλύσεις που καταδεικνύουν ότι οι μετανάστριες διαφέρουν μεταξύ τους: πολλές γυναίκες από αγροτικές περιοχές μεταναστεύουν αυτόνομα ή μέσω προγραμμάτων οικογενειακής επανένωσης. Κάποιες άλλες, οι οποίες είναι ανειδίκευτες, μεταναστεύουν αυτόνομα και με αυξανόμενους ρυθμούς από αστικές περιοχές εξαιτίας της φτώχειας ή οικογενειακών προβλημάτων. Όσες διαθέτουν δευτεροβάθμια ή ανώτερη εκπαίδευση μεταναστεύουν αυτόνομα επειδή δεν μπορούν να καταλάβουν θέσεις εργασίας ανάλογες των προσόντων τους. Τέλος, μια ακόμη ομάδα γυναικών περιλαμβάνει αυτές που μεταναστεύουν εξαιτίας πολιτικών αναταραχών, γενικευμένης βίας και έμφυλων διακρίσεων.⁵⁹

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ιστορική ερμηνεία που δίνει η Green για τη θηλυκοποίηση των μεταναστευτικών ροών, δίνοντας, όμως, έμφαση στις ποσοτικές διαστάσεις του φαινομένου:

*"Οι γυναίκες μεταναστεύουν, όπως και οι άνδρες, από τον 19ο αιώνα. Όμως η γυναικεία μετανάστευση εμφανίζεται δυναμικά τον 20ο αιώνα, χάρη στις κρατικές και τις οικονομικές πολιτικές. Άπαξ και καλύφθηκαν οι ανάγκες της πρώτης και της δεύτερης εκβιομηχάνισης, όλα τα κράτη είχαν την τάση να σταματήσουν τη μετανάστευση, η οποία εννοούνταν ως ανδρική και εργατική, ανοίγοντας έτσι το δρόμο σε μια θηλυκοποίηση των ροών μέσω της οικογενειακής συνένωσης. Οι γυναίκες, λοιπόν, μεταβάλλουν τη φύση της μετανάστευσης".*⁶⁰

56. Ramirez C., Dominguez M.G. & Morais J.M., (2005), *Crossing Borders: Remittances, Gender and Development*, Santo Domingo: INSTRAW, text at:

http://www.un-instraw.org/en/images/stories/remittances/documents/crossing_borders.pdf
[Accessed 5 March 2006].

57. Castles S. & Miller M.J. (1998), *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, New York: The Guilford Press.

58. Τσίγκανου Ι., Τζωρτζοπούλου Μ. & Ζαραφωνίτου Χ. (2001), *Φύλο και Κοινωνικά Αποκλεισμένες Ομάδες: Μελέτη Βιβλιογραφικής Επισκόπησης*, Αθήνα: Κ.Ε.Θ.Ι. text at: <http://www.kethi.gr/greek/meletes/index.htm> [accessed 18 December 2006] σ. 10.

59. Sorensen N.N. (2005), *ό.π.*, σ. 2.

60. Green N.L. (2004), *Οι Δρόμοι της Μετανάστευσης: Σύγχρονες Θεωρητικές Προσεγγίσεις*. (μτφρ. Δ. Παρσάνογλου) Αθήνα: Σαββάλας, σ. 141.

Η αυτόνομη μετανάστευση των γυναικών διαφαίνεται και στην περίπτωση των μεταναστευτικών ροών προς την Ελλάδα, τη χώρα με τη μεγαλύτερη αναλογία γυναικών μεταναστριών στην Ευρώπη, όπως ισχυρίζονται οι Karakatsanis και Swarts⁶¹. Η αριθμητική υπεροχή των γυναικών σε ορισμένες υπηκοότητες είναι ενδεικτική της ανεξάρτητης αυτής μετακίνησης. Περισσότερο λεπτομερής ανάλυση της γυναικείας μετανάστευσης προς την Ελλάδα ακολουθεί στη συνέχεια.

1.4. ▸ Θεωρητικές προσεγγίσεις της γυναικείας μετανάστευσης

Εξετάζοντας τη διεθνή βιβλιογραφία σχετικά με τη μετανάστευση, εύκολα διαπιστώνεται η απουσία των γυναικών σε παλαιότερες μελέτες. Σε ένα μεγάλο αριθμό ερευνών έχουν χρησιμοποιηθεί δείγματα αποτελούμενα αποκλειστικά από άνδρες μετανάστες, με αποτέλεσμα να εμφανίζεται η μετανάστευση ως ανδρική υπόθεση, ακόμα και σε περιπτώσεις μεταναστευτικών κινήσεων στις οποίες το γυναικείο φύλο υπερέχει αριθμητικά των ανδρών. Στις λίγες περιπτώσεις που γίνεται λόγος για τις γυναίκες μετανάστριες, οι τελευταίες αναφέρονται συνήθως μέσα στο πλαίσιο της οικογένειας που μεταναστεύει.⁶²

Με τον τρόπο αυτό, η βιβλιογραφία αναπαρήγαγε στερεότυπα για τις μετανάστριες ως συζύγους ή μητέρες μεταναστών, κοινωνικά απομονωμένες, πιθανόν αναλφάβητες, αποκλεισμένες από τον έξω κόσμο και επιφορτισμένες με την ανατροφή πολλών παιδιών.⁶³ Η απουσία αυτή των γυναικών από τη βιβλιογραφία για τη μετανάστευση έχει επισημανθεί πιο ειδικά τόσο για τις χώρες της Νότιας Ευρώπης όσο και για την Ελλάδα⁶⁴.

Από τη δεκαετία του 1970, η προαναφερόμενη ανδροκεντρική προσέγγιση της μετανάστευσης άρχισε να αμφισβητείται σοβαρά, καθώς πλέον σε διάφορες μελέτες δίνεται έμφαση στις γυναίκες μετανάστριες ως άτομα που αποφασίζουν αυτόνομα για τον εαυτό τους ή ακόμα παίρνουν πρωτοβουλίες για τις οικογένειές τους. Η εξέλιξη αυτή ιστορικά σχετίζεται με την ανάπτυξη γυναικείων κινημάτων και γυναικείων σπουδών παγκόσμια. Από τότε, σε διάφορες χώρες έχει γίνει προσπάθεια να διερευνηθούν τα χαρακτηριστικά της γυναικείας μετανάστευσης, δίνοντας κάθε φορά έμφαση σε διαφορετικές διαστάσεις του φαινομένου και εξετάζοντάς το μέσα από το πρίσμα διαφορετικών αναλύσεων και ερμηνειών.⁶⁵

61. Karakatsanis N. & Swarts J. (2003), Migrant Women, Domestic Work and the Sex Trade in Greece - A Snapshot of Migrant Policy in the Making, στο: Tastsoglou E. & Maratou-Alipranti L. (eds), Gender and International Migration: Focus on Greece, *The Greek Review of Social Research*, A'/2003 110, σ. 240.

62. Βλ. Cavounidis J. (2003), Gendered Patterns of Migration to Greece, στο: Tastsoglou E. & Maratou-Alipranti L. (eds) *ό.π.* σ. 221, Phizacklea A. (ed.) (1983), *One Way Ticket: Migration and Female Labour*. London: Routledge and Kegan Paul. Anthias F. & Lazaridis G. (eds), (2000), *ό.π.*, σ. 53.

63. Anthias F. & Lazaridis G. (eds), (2000), *ό.π.*, σ. 53.

64. Βλ. King R. & Zontini E. (2000) The role of gender in the South European immigration model. *Papers 60*, σ. 37., text at: <http://www.bib.uab.es/pub/papers/02102862n60p35.pdf> [Accessed 6 March 2006] Πετράκου Η. & Tatlidil E. (2003), Διαστάσεις της γυναικείας μετανάστευσης στην Ε.Ε. και στην Ελλάδα, στο: Tatlidil E & Φώκιαλη Π. (επιμ.), *Ελληνοτουρκικές Προσεγγίσεις: Ανακαλύπτοντας τον κοινωνικοοικονομικό ρόλο της γυναίκας*. Αθήνα: Ατραπός. Alipranti-Maratou L. (2006), Migration to Greece: New Type and Emerging Problems, στο: *Greek Research in Australia*. Adelaide: Flinders University (υπό έκδοση).

65. Oishi N. (2002), *ό.π.*

Σε μελέτη βιβλιογραφικής επισκόπησης που πραγματοποιήθηκε από το Κ.Ε.Θ.Ι.⁶⁶, παρουσιάζονται ορισμένες θεωρητικές προσεγγίσεις σχετικά με το φαινόμενο της γυναικείας μετανάστευσης. Ως προς τους λόγους και τους τρόπους μετανάστευσης των γυναικών, μια βασική διάκριση γίνεται ανάμεσα σε *εξαρτημένες και ανεξάρτητες μορφές* γυναικείας μετανάστευσης.

Στην πρώτη περίπτωση, οι γυναίκες μεταναστεύουν ακολουθώντας τους συζύγους ή τις οικογένειές τους. Η οικογενειακή συνένωση θεωρείται ο ευκολότερος τρόπος νόμιμης εισόδου σε ορισμένες χώρες, λόγω των περιοριστικών μεταναστευτικών πολιτικών που εφαρμόζονται στις χώρες υποδοχής.

Οι ανεξάρτητες μορφές γυναικείας μετανάστευσης αναφέρονται σε εκείνες τις γυναίκες που μεταναστεύουν μόνες ή πριν από τους συζύγους τους, καθώς τόσο η αγορά εργασίας όσο και ο καταμερισμός της εργασίας κατά φύλο στη χώρα υποδοχής προσφέρει περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης σε αυτές.⁶⁷

Μια πιο σύνθετη προσέγγιση υποστηρίζει ότι υπάρχουν περιπτώσεις που μπορεί μεν οι γυναίκες (έγγαμες ή άγαμες) να μεταναστεύουν μόνες τους, αλλά παραμένουν εξαρτημένες από την οικογενειακή ομάδα, καθώς η μετανάστευση αποτελεί τρόπο επίλυσης των (οικονομικών) προβλημάτων της οικογένειας και επίτευξης των (οικονομικών) στόχων της. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, οι μετανάστριες γίνονται το μέσο επίτευξης των οικογενειακών στόχων και διατηρούν σχέσεις αλληλεξάρτησης με την οικογενειακή ομάδα.⁶⁸

Στην προαναφερόμενη μελέτη του Κ.Ε.Θ.Ι., έχουν εντοπιστεί οι παράγοντες που διαμορφώνουν τις μεταναστευτικές εμπειρίες των γυναικών σε σχέση με το ρόλο και τη θέση τους στην οικογένεια, την εργασία και την κοινωνία:

"Πολλοί υποστηρίζουν ότι η επίδραση που έχει η μετανάστευση στη θέση και το ρόλο της γυναίκας εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως τον τόπο και το χρόνο της μετανάστευσης, την οικονομική συγκυρία, τις υπάρχουσες θέσεις εργασίας και τα χαρακτηριστικά του καταμερισμού της εργασίας κατά φύλο στη χώρα υποδοχής, τα δίκτυα αλληλοβοήθειας, την εκπαίδευση και την επαγγελματική εμπειρία της μετανάστριας, τη θέση της γυναίκας στη χώρα προέλευσης. Επιπλέον, αυτή η επίδραση καθορίζεται από το αν η μετανάστρια έχει ζήσει σε αγροτική ή αστική περιοχή, την ηλικία και την οικογενειακή της κατάσταση τη στιγμή της μετανάστευσης, τους λόγους της μετανάστευσης, το αν μεταναστεύει μόνη ή με την οικογένειά της, το χρόνο παραμονής στη χώρα υποδοχής".⁶⁹

Σύμφωνα με μια άποψη, η επίδραση της μετανάστευσης στη θέση και το ρόλο των γυναικών είναι θετική, εφόσον ενδυναμώνεται και βελτιώνεται η θέση τους. Η θετική αυτή επίδραση

66. Τσίγκανου Ι., Τζωρτζοπούλου Μ. & Ζαραφωνίτου Χ. (2001), *ό.π.*

67. Στο ίδιο, σσ. 122-123.

68. Βλ. στο ίδιο, σ. 123. Maratou-Alipranti I & Fakiolas, R. (2003), The lonely path of migrant women in Greece, στο: Tastsoglou E. & Maratou-Alipranti I. (eds), *Gender and International Migration: Focus on Greece, The Greek Review of Social Research*, A'/2003 110, σσ. 165-188. Willis K. & Yeoh Br. (eds) (2000), *ό.π.*

69. Τσίγκανου Ι., Τζωρτζοπούλου Μ. & Ζαραφωνίτου Χ. (2001), *ό.π.*, σ. 127.

αποδίδεται στη χαλάρωση του κοινωνικού ελέγχου και στην ένταξη των μεταναστριών στην αγορά εργασίας, που φαίνεται να οδηγεί στην ανακατανομή της εξουσίας μέσα στην οικογένεια/ζευγάρι, την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και την εγκατάλειψη παραδοσιακών ρόλων και καθηκόντων. Έχει διατυπωθεί, όμως, και η αντίθετη άποψη, που επισημαίνει ότι "η μετανάστευση έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της γυναικείας εξάρτησης και τη χειροτέρευση της θέσης της γυναίκας μέσα στην οικογένεια και την κοινωνία".⁷⁰ Σε αυτή την περίπτωση, οι παράγοντες που επιδρούν αρνητικά είναι η διπλή εργασία εντός και εκτός σπιτιού, η έλλειψη υποστηρικτικών δικτύων, η άγνοια της γλώσσας και ορισμένες φορές η νομική εξάρτηση της νόμιμης παραμονής της γυναίκας στη χώρα υποδοχής από το σύζυγό της. Συχνά δε, η αναδίπλωση σε παραδοσιακούς ρόλους επιλέγεται ή επιβάλλεται ως μηχανισμός προσαρμογής των μεταναστριών στο νέο περιβάλλον.⁷¹

Μία τρίτη προσέγγιση επιχειρεί να συνθέσει τις δύο προηγούμενες, υπογραμμίζοντας τόσο τη θετική όσο και την αρνητική επίδραση της μεταναστευτικής εμπειρίας αναφορικά με τη θέση και το ρόλο των γυναικών. Οι μετανάστριες επιφορτίζονται με περισσότερες υποχρεώσεις συμμετέχοντας στη μισθωτή απασχόληση, ενώ ταυτόχρονα στερούνται ή δέχονται λιγότερη βοήθεια από άτυπα δίκτυα στήριξης στη χώρα υποδοχής. Από την άλλη πλευρά, όμως, τους δίνονται περισσότερες ευκαιρίες για οικονομική ανεξαρτησία, η οποία με τη σειρά της μπορεί να προκαλέσει επαναδιαπραγμάτευση των θέσεων και των ρόλων τους.⁷² Πάντως, στην τρέχουσα συγκυρία εξακολουθούν οι μετανάστριες να υφίστανται τη διπλή ανισότητα, δηλαδή ως γυναίκες και ως αλλοδαπές.

Οι μετανάστριες εργάζονται στις χώρες υποδοχής ως επί το πλείστον σε προσωπικές-οικιακές εργασίες και αντικαθιστούν το έλλειμμα του κράτους πρόνοιας, που υπάρχει στην Ευρώπη και την Αμερική, με την ανάπτυξη της γυναικείας μισθωτής απασχόλησης και τη γενίκευση σχεδόν του μοντέλου της διπλής σταδιοδρομίας. Η οικιακή βοήθεια που προσφέρουν οι μετανάστριες με την ανάπτυξη μιας παγκόσμιας "βιομηχανίας" υπηρεσιών αντικαθιστά το κοινωνικό έλλειμμα της παραδοσιακής νοικοκυράς, ενώ οι υπηρετικοί-παραδοσιακοί ρόλοι, στους οποίους απασχολούνται, επηρεάζουν, όπως επισημαίνεται σε σχετική μελέτη, τις συνθήκες ζωής των μεταναστριών.⁷³

Ο οριζόντιος και ο κάθετος καταμερισμός της εργασίας κατά φύλο παρατηρείται τόσο στις χώρες αποστολής όσο και στις χώρες υποδοχής. Έτσι, οι συνθετέστεροι τομείς απασχόλησης των μεταναστριών είναι αυτοί της έμμισθης οικιακής εργασίας⁷⁴, της παροχής υπηρεσιών, καθώς και της βιομηχανίας του σεξ, εργασίες δηλαδή που χαρακτηρίζονται από επαγγελματική

70. Στο ίδιο, σ. 124.

71. Βλ. Zlotnik H. (2000), *Migration and the Family: The Female Perspective*, στο: Willis K. & Yeoh Br. (eds) (2000), *ό.π.*, Ramirez C., Dominguez M.G. & Morais J.M. (2005), *ό.π.*, σ. 37.

72. Τσίγκανου Ι., Τζωρτζοπούλου Μ. & Ζαραφωνίτου Χ. (2001), *ό.π.*, σ. 126.

73. Βλ. Ψημμένος Ι. (2006), *Η κοινωνική διάσταση της εργασίας των μεταναστριών οικιακών βοηθών: αιτίες ανάπτυξης και συνθήκες απασχόλησης*, στο: Μπάγκαβος Χρ., Παπαδοπούλου Δ. (επιμ.), (2006), *ό.π.*, σσ. 157-210. Kofman E. et al. (2000), *ό.π.*

74. Βλ. την ενδιαφέρουσα ανάλυση της Lutz H. (2002), *At your service madam! The Globalization of Domestic Service. Feminist Review*, 70 (1), σσ. 89-104

αστάθεια, προσωρινότητα και ανασφάλεια.⁷⁵ Ακόμα και όταν οι γυναίκες μεταναστεύουν νόμιμα, συχνά απασχολούνται σε εργασίες στις οποίες υφίστανται διακρίσεις, κακομεταχείριση και υπόκεινται σε κάθε είδους αυθαιρεσίες και παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους. Τέλος, υπογραμμίζεται ότι, ενώ υπάρχει ζήτηση τόσο για άνδρες όσο και για γυναίκες μετανάστες, οι άνδρες είναι περισσότερο πιθανό να απασχολούνται σε θέσεις εργασίας, οι οποίες παρέχουν μεγαλύτερη αμοιβή και απαιτούν υψηλότερα προσόντα.⁷⁶

Από την παραπάνω ανάλυση, προκύπτει η αδυναμία να δοθεί μια μονοσήμαντη ερμηνεία της γυναικείας μετανάστευσης και της θέσης των γυναικών μεταναστριών και απαιτείται πολυπαραγοντική και διεπιστημονική προσέγγιση. Η διαφορετικότητα και οι ιδιαιτερότητες των μεταναστευτικών εμπειριών των γυναικών δεν επιτρέπουν εύκολες γενικεύσεις και υποδεικνύουν την αναγκαιότητα μιας πιο διεισδυτικής ανάλυσης που να εμπεριέχει τη διάσταση του φύλου σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής, καθώς και τη διασταύρωσή του με μεταβλητές, όπως η υπηκοότητα, η ηλικία, η κοινωνική τάξη κ.λπ.⁷⁷

1.5. Διεθνείς διαστάσεις της γυναικείας μετανάστευσης

Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '70, η πλειονότητα των ερευνών εξέταζε τη διεθνή μετανάστευση είτε εστιάζοντας μόνο στους άνδρες μετανάστες (ως απασχολούμενους) είτε θεωρώντας ότι οι περισσότεροι μετανάστες είναι άνδρες. Αυτή η οπτική επικράτησε και συνδέθηκε με την προσπάθεια ανάδειξης των οικονομικών διαστάσεων της διεθνούς μετανάστευσης, επειδή, όπως υποστηριζόταν, η οικονομική συμμετοχή των γυναικών ήταν περιορισμένη. Φυσικά, τέτοιες απόψεις σπάνια βασίστηκαν σε στατιστικά στοιχεία, διότι ακόμα και σήμερα τα δεδομένα που αφορούν στους μετανάστες συχνά δεν ταξινομούνται κατά φύλο.

Συνεπώς, όταν οι ερευνητές/-τριες άρχισαν να στρέφουν την προσοχή τους στη συμμετοχή των γυναικών στη διεθνή μετανάστευση, ένας από τους βασικούς στόχους τους ήταν να επανεξετάσουν αυτές τις προσεγγίσεις. Μέχρι σήμερα, μια σφαιρική εκτίμηση και αποτίμηση της έκτασης της γυναικείας μετανάστευσης δεν ήταν διαθέσιμη. Μια πρώτη εκτίμηση των μεταναστευτικών ροών για την περίοδο 1965-1990 δόθηκε από το Τμήμα Πληθυσμού των Ηνωμένων Εθνών το 1998. Οι εκτιμήσεις σε επίπεδο χωρών προέρχονται από τον αριθμό των αλλοδαπών που συμπεριλαμβάνονται στις εθνικές απογραφές του πληθυσμού και συμπληρώθηκαν από τις πληροφορίες για τον αριθμό των προσφύγων. Τα στοιχεία αυτά συγκεντρώνονται στη βάση δεδομένων που δημιουργήθηκε από τη Διεύθυνση Πληθυσμού του ΟΗΕ. Το 2002 τα

75. United Nations Population Fund (UNFPA) (2006), *ό.π.*, σ. 22, Agustin L.M. (2003), A Migrant World of Services. *Social Politics*, 10 (3), σσ. 377-396. Karakatsanis N. & Swarts J. (2003), Migrant Women, Domestic Work and the Sex Trade in Greece - A Snapshot of Migrant Policy in the Making, στο: Tastsoglou E. & Maratou-Alipranti L. (eds) *ό.π.*, Maratou-Alipranti L. & Fakiolas R. (2003), The lonely path of migrant women in Greece, στο: Tastsoglou E. & Maratou-Alipranti L. (eds), *ό.π.*

76. United Nations Population Fund (UNFPA) (2006), *ό.π.*, σ. 22.

77. Βλ. Wills K. & Yeoh B. (eds) (2000), *ό.π.*, σ. ix. Επισημαίνεται ότι σε μεγάλο βαθμό, η προσέγγιση αυτή υιοθετείται στην ανάλυση των αποτελεσμάτων της παρούσας έρευνας.

Ηνωμένα Έθνη επικαιροποίησαν τη βάση αυτή, προσθέτοντας τις σχετικές εκτιμήσεις για τη δεκαετία 1990 και παρέχοντας την κατά φύλο στατιστική ανάλυση των μεταναστευτικών ροών για την περίοδο 1960-2000.

Ήδη, από το 1960, σχεδόν το 47% των μεταναστών που ζούσαν εκτός της χώρας γέννησής τους ήταν γυναίκες. Ακολούθησε μια σταθερή αύξηση της γυναικείας μετανάστευσης που έφτασε το 48% το 1990 και άγγιξε το 49% το 2000 (βλ. Πίνακα 1.1.)⁷⁸.

Πίνακας 1.1. Ποσοστό επί % των γυναικών μεταναστριών σε σχέση με το σύνολο των μεταναστών σε διεθνές επίπεδο και περιοχή, 1960-2000

Περιοχή	1960	1970	1980	1990	2000
Σε παγκόσμιο επίπεδο	46.6	47.2	47.4	47.9	48.8
Στις περισσότερο αναπτυγμένες χώρες	47.9	48.2	49.4	50.8	50.9
Στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες	45.7	46.3	45.5	44.7	45.7
Ευρώπη	48.5	48.0	48.5	51.7	52.4
Βόρεια Αμερική	49.8	51.1	52.6	51.0	51.0
Ωκεανία	44.4	46.5	47.9	49.1	50.5
Βόρεια Αφρική	49.5	47.7	45.8	44.9	42.8
Υποσαχάρια Αφρική	40.6	42.1	43.8	46.0	47.2
Νότια Ασία	46.3	46.9	45.9	44.4	44.4
Ανατολική και Νοτιο-Ανατολική Ασία	46.1	47.6	47.0	48.5	50.1
Δυτική Ασία	45.2	46.6	47.2	47.9	48.3
Καραϊβική	45.3	46.1	46.5	47.7	48.9
Λατινική Αμερική	44.7	46.9	48.4	50.2	50.5

Πηγή: United Nations (2002), *International Migration Report: 2002*.⁷⁹

78. Βλ. text at: <http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=109>

79. United Nations (2002), *International Migration Report: 2002*. New York: United Nations, text at: <http://www.un.org/esa/population/publications/ittmig2002/2002ITTMIGTEXT22-11.pdf>

Ο αριθμός των ατόμων που ζούνε έξω από τη χώρα γέννησής τους υπολογίζεται ότι έχει σχεδόν διπλασιαστεί κατά τη διάρκεια των τελευταίων 50 χρόνων και έφτασε τα 191 εκατομμύρια το 2005⁸⁰. Προκειμένου να καταδειχθεί το μέγεθος αυτού του αριθμού, στην ίδια πηγή υποστηρίζεται η υπόθεση ότι εάν όλοι/-ες οι διεθνείς μετανάστες/-τριες συγκεντρώνονταν στον ίδιο τόπο, θα σχημάτιζαν την πέμπτη μεγαλύτερη σε πληθυσμό χώρα του κόσμου μετά την Κίνα, την Ινδία, τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ινδονησία. Στην πραγματικότητα, παρατηρείται η τάση των μεταναστών/-τριών να μετακινούνται προς ένα σχετικά μικρό αριθμό αναπτυγμένων χωρών. Συγκεκριμένα, ένας στους τρεις μετανάστες ζει σήμερα στην Ευρώπη και ένας στους τέσσερις στη Βόρεια Αμερική⁸¹. Σύμφωνα με τα ίδια στοιχεία του Ο.Η.Ε., από τα 36 εκατομμύρια άτομα που μετανάστευσαν από το 1990 έως το 2005, τα 33 εκατομμύρια κατέληξαν σε βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες⁸².

■ 1.6. ► Η μετανάστευση στη Νότια Ευρώπη - Το Μεσογειακό μοντέλο μετανάστευσης

Η Ελλάδα, από χώρα αποστολής κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα, μετασχηματίστηκε σε χώρα υποδοχής μεταναστών/-τριών αποτελώντας μια από τις νέες ζώνες μετανάστευσης. Γεωγραφικοί, ιστορικοί, οικονομικοί και πολιτισμικοί παράγοντες κατέσπασαν την Ελλάδα ως προτιμώμενη χώρα προορισμού ενός τμήματος των μετακινούμενων πληθυσμών, οι οποίοι εγκατέλειψαν οριστικά ή προσωρινά τις περιοχές καταγωγής τους και αποφάσισαν να εγκατασταθούν σε άλλες περιοχές.⁸³

Μόλις στα μέσα της δεκαετίας 1970, η Ελλάδα απέκτησε θετικό μεταναστευτικό ισοζύγιο.⁸⁴ Η μεταβολή αυτή του ισοζυγίου οφειλόταν κυρίως στην επιστροφή Ελλήνων/-ίδων μεταναστών/-τριών από τη Γερμανία και άλλες χώρες της βόρειας Ευρώπης. Ωστόσο, την ίδια περίοδο, είχαν ήδη ξεκινήσει εισροές μεταναστών/-τριών προς την Ελλάδα από χώρες, όπως το Πακιστάν, την Αίγυπτο και τις Φιλιππίνες.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, το μεταναστευτικό τοπίο της Ελλάδας άρχισε να μεταβάλλεται εξαιτίας αλλαγών στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, οι οποίες κορυφώθηκαν με την κατάρρευση των σοσιαλιστικών καθεστώτων στην περιοχή, δίνοντας, έτσι, το έναυσμα για τη μεγάλη κλίμακα μετανάστευση προς την Ελλάδα. Σε μια πρώτη φάση, οι εισροές από τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης ξεκίνησαν, σε μεγάλο βαθμό, ως αποτέλεσμα των νέων πολιτικών φιλελευθεροποίησης που εφαρμόστηκαν σε κάποιες από αυτές με πιο σημαντική χώρα προέλευσης την Πολωνία. Κατά τη διάρκεια της δεύτερης φάσης,

80. United Nations Population Fund (UNFPA), (2006), *ό.π.*, σ. 5.

81. United Nations (2006), *World Population Monitoring, Focusing on International Migration and Development: Report of the Secretary-General*. New York: United Nations, σ. 4.

82. Στο ίδιο, σ. 4.

83. Τσίγκανου Ι., Τζωρτζοπούλου Μ. & Ζαραφωνίτου Χ. (2001), *ό.π.*, σσ. 9-10.

84. Cavanoudis J. (2003), *Gendered Patterns of Migration to Greece*, στο: Tastsoglou E. & Maratou-Alipranti L. (eds), *ό.π.*, σ. 223.

που ξεκίνησε το 1989-90, οι εισροές έλαβαν μαζικές διαστάσεις μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και των συνασπισμένων με αυτή σοσιαλιστικών καθεστώτων της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Ωστόσο, καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε η κατάρρευση του καθεστώτος στην Αλβανία, η οποία αναδείχτηκε σε κύρια πηγή μεταναστών/-τριών προς την Ελλάδα.⁸⁵

Η εξέλιξη του μεταναστευτικού φαινομένου στην Ελλάδα παρουσιάζει πολλά κοινά σημεία με τις άλλες χώρες της Νότιας Ευρώπης (Ιταλία, Ισπανία και Πορτογαλία). Κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα, όλες οι νοτιο-Ευρωπαϊκές χώρες ήταν χώρες αποστολής μεταναστών/-τριών· αρχικά, στην αλλαγή του αιώνα, κυρίως προς την Αμερική και μεταπολεμικά, προς τις βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες της βόρειας Ευρώπης. Η τάση αυτή να εξάγουν μετανάστες/-τριες αντιστράφηκε μετά τη δεκαετία του 1970, οπότε μετασχηματίστηκαν σε χώρες υποδοχής ατόμων που προέρχονταν από αναπτυσσόμενες χώρες και, μετά από το 1990, από την Ανατολική Ευρώπη. Το μεταβληθέν αυτό πλαίσιο μετανάστευσης των χωρών της Νότιας Ευρώπης έχει αποδοθεί στη βιβλιογραφία με τον όρο "Νοτιο-Ευρωπαϊκό μεταναστευτικό μοντέλο".⁸⁶

Οι King και Zontini αναφέρουν τρεις κατηγορίες παραγόντων, για να εξηγήσουν την ανάπτυξη του "Νοτιο-Ευρωπαϊκού μεταναστευτικού μοντέλου"⁸⁷. Πρώτον, γεωγραφικοί λόγοι έχουν ευνοήσει τη μετανάστευση προς τη Νότια Ευρώπη. Η θέση των νοτίων χωρών της Ε.Ε. στο μεσογειακό άκρο της Ευρώπης επιτρέπει την εύκολη πρόσβαση των μεταναστών/-τριών που προέρχονται τόσο από μακρινές όσο και από κοντινές χώρες (Μαρόκο, Τυνησία, Αίγυπτο, Αλβανία)· το μεγάλο μήκος της ακτογραμμής της Νότιας Ευρώπης με πολλές παραλίες και νησιά, που είναι δύσκολο να φυλάσσονται αποτελεσματικά· τα ορεινά σύνορα της βορειο-ανατολικής Ιταλίας (με τη Σλοβενία) και της βορειο-δυτικής Ελλάδας (με την Αλβανία), τα οποία είναι εύκολο να διασχίζουν μετανάστες/-τριες χρησιμοποιώντας απομονωμένα μονοπάτια· και, τέλος, το γεγονός ότι η Νότια Ευρώπη (ιδιαίτερα η Ισπανία και η Ιταλία) είχε ήδη λειτουργήσει τις προηγούμενες δεκαετίες ως ενδιάμεσοι σταθμοί για Βορειο-Αφρικανούς μετανάστες/-τριες που κατευθύνονταν προς τη Γαλλία και τα κράτη της Μπενελούξ.

Μια άλλη κατηγορία αποτελούν οι οικονομικοί παράγοντες. Η οικονομική γεωγραφία της Νότιας Ευρώπης, στην οποία αρκετοί από τους κύριους τομείς της οικονομίας -τουρισμός, ναυτιλία, αλιεία- διατηρούν ανοιχτούς δεσμούς με τον έξω κόσμο, διευκολύνει την άφιξη μεταναστών/-τριών. Επιπλέον, η θεαματική ανάπτυξη και ο εκσυγχρονισμός των Νοτιο-Ευρωπαϊκών οικονομιών ανάμεσα στις δεκαετίες 1960 και 1980 δημιούργησε το ευρύτερο δομικό πλαίσιο για τις παράλληλες μεταμορφώσεις τους από χώρες αποστολής σε χώρες υποδοχής μεταναστών/-τριών. Έτσι, προέκυψε η αντίληψη της Μεσογείου ως το "Rio Grande" της Ευρώπης - το θαλάσσιο σύνορο ανάμεσα στην πλούσια βόρεια ακτή και τη φτωχή νότια όχθη.

Τρίτον, κοινωνιο-δημογραφικοί παράγοντες εξηγούν τη μετανάστευση προς τη Νότια Ευρώπη, σύμφωνα με τους King και Zontini. Οι δύο γεωγραφικές περιοχές που χωρίζει η Μεσόγειος παρουσιάζουν διαφορετική δημογραφική σύνθεση των πληθυσμών τους. Στη βόρεια πλευρά, υπάρχουν χώρες που αντιμετωπίζουν δραματική μείωση του ρυθμού αύξησης του πληθυσμού,

85 Στο ίδιο, σσ. 223-224.

86 King R. (2000), *Southern Europe in the Changing Global Map of Migration*. στο: King R., Lazaridis G., & Tsardanidis C. (eds), *Eldorado or Fortress? Migration in Southern Europe*. London: Macmillan.

87 King R. & Zontini E. (2000), *ό.π.*, σσ. 38-40.

ενώ στις χώρες της νότιας ακτής οι ίδιοι δείκτες είναι τρεις έως πέντε φορές υψηλότεροι. Παρόλο που σε ορισμένες χώρες, όπως το Μαρόκο, την Τυνησία και την Τουρκία, παρατηρείται μείωση της γονιμότητας, στη σύνθεση του πληθυσμού εξακολουθούν να κυριαρχούν οι μικρές ηλικιακές ομάδες, που αντιμετωπίζουν ένα φτωχό οικονομικό μέλλον στις χώρες τους.⁸⁸

Το "Νοτιο-Ευρωπαϊκό μεταναστευτικό μοντέλο" του King μπορεί να εφαρμοστεί και στην περίπτωση της Ελλάδας για να εξηγήσει την εξέλιξη των σύγχρονων μεταναστευτικών εισροών. Ωστόσο, η Καβουνίδη⁸⁹ τονίζει τρεις βασικές διαφορές της Ελλάδας από τις υπόλοιπες χώρες της νότιας Ευρώπης σε σχέση με την υποδοχή μεταναστών/-τριών: α) η συντριπτική πλειοψηφία των μεταναστών/-τριών στην Ελλάδα προέρχεται από χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ, β) η Ελλάδα γειτνιάζει με τις χώρες προέλευσης της πλειονότητας των μεταναστών/-τριών της, ενώ καμία από τις άλλες Νοτιο-Ευρωπαϊκές χώρες δεν παρουσιάζει τέτοια εγγύτητα και γ) στην περίπτωση της Ελλάδας, παρατηρείται αριθμητική επικράτηση από μία μόνο χώρα προέλευσης, την Αλβανία, ενώ στις υπόλοιπες χώρες η κατανομή των μεταναστών/-τριών ανά υπηκοότητα εμφανίζεται περισσότερο ισόρροπη.

88. Στο ίδιο, σ. 39.

89. Cavounidis J. (2002) Migration in Southern Europe and the case of Greece. *International Migration*, 40 (1), σσ. 45-70.

Η ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ
ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

2.1. ► Εισαγωγή

Είναι ιδιαίτερα δύσκολο να παρουσιαστεί μια ολοκληρωμένη και ακριβής εικόνα του αριθμού των μεταναστών/-τριών στην Ελλάδα πριν το 1991. Το κομβικό σημείο για την αποτύπωση της μετανάστευσης στη χώρα μας ήταν η Απογραφή του 2001⁹⁰, αν και θα πρέπει στο σημείο αυτό να σημειώσουμε ότι κάποια στοιχεία δε λήφθηκαν υπόψη, όπως π.χ. το θρήσκευμα των αλλοδαπών ή η εθνοτική τους καταγωγή (π.χ. το ζήτημα της παλιννόστησης κ.λπ.).

Όπως έχει προαναφερθεί, η Ελλάδα κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες μετατράπηκε από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής ενός σημαντικού μεταναστευτικού πληθυσμού, κυρίως από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και της Πρώην ΕΣΣΔ. Μόλις το 1997, η Ελλάδα έθεσε σε ισχύ το πρώτο πρόγραμμα νομιμοποίησης των χιλιάδων παράνομων μεταναστών/-τριών, στο οποίο συμμετείχαν 371.461 αλλοδαποί (26% γυναίκες) δίνοντας τη Λευκή κάρτα στη συντριπτική πλειοψηφία τους (317.000 άτομα) και την Πράσινη κάρτα σε δεύτερη φάση, όπου ο αριθμός μειώθηκε σημαντικά και αντιστοιχεί σε 228.000 άτομα.

Η δυσκολία να προσδιοριστεί με ακρίβεια ο αριθμός των αλλοδαπών οφείλεται σε τέσσερις σημαντικούς παράγοντες: α) στη μεγάλη έκταση του φαινομένου της παράνομης (και για αυτό μη υπολογίσιμης) μετανάστευσης, β) στο γραφειοκρατικό χαρακτήρα των τριών προγραμμάτων νομιμοποίησης, γ) στην έλλειψη συντονισμού ανάμεσα στα διαφορετικά υπουργεία που ασχολούνται με τα ζητήματα αυτά και δ) στο πρόβλημα με τους ομογενείς που πρόσφατα ανακοινώθηκε από το ΥΠΕΣΔΔΑ, ότι, δηλαδή, θα επιτραπεί η πολιτογράφηση μεγάλου αριθμού από αυτούς.

Στη συνέχεια, θα παρουσιάσουμε δεδομένα για τον αλλοδαπό πληθυσμό στη χώρα μας με βάση τα στοιχεία της απογραφής του 2001, τα οποία μας δίνουν μια πρώτη εικόνα σχετικά με τα δημογραφικά και οικονομικά χαρακτηριστικά τους.⁹¹

2.2. ► Η Απογραφή του 2001 και η καταγραφή του αλλοδαπού πληθυσμού στην Ελλάδα

Σύμφωνα με την απογραφή του πληθυσμού το 2001 της ΕΣΥΕ, ο συνολικός πληθυσμός των αλλοδαπών που απογράφηκε ήταν 762.191 άτομα, εκ των οποίων το 45% είναι γυναίκες. Ο συνολικός πληθυσμός της Ελλάδας (Έλληνες και αλλοδαποί) ήταν 10.934.097 άτομα. Οι αλλοδαποί, λοιπόν, αντιπροσωπεύουν σχεδόν το 7% του γενικού πληθυσμού.

90. Αν και είναι βέβαιο ότι ο αριθμός των μεταναστών/-τριών που πραγματικά διαμένουν στην Ελλάδα είναι μεγαλύτερος, οι εκτιμήσεις που παρουσιάζονται στο κεφάλαιο αυτό στηρίζονται στα στοιχεία της απογραφής του 2001. Αναμφίβολα, από τότε μέχρι σήμερα, διάφορες εξελίξεις έχουν μεταβάλει τον αριθμό αυτό, ωστόσο τα στοιχεία της απογραφής εξακολουθούν να είναι τα πιο έγκυρα που υπάρχουν διαθέσιμα σήμερα σχετικά με τον αλλοδαπό πληθυσμό που ζει στη χώρα μας. Εξάλλου, ο αριθμός των απογραφέντων το 2001 μεταναστών είναι αρκετά μεγάλος, ώστε να είναι δυνατόν να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα ως προς τα επί μέρους χαρακτηριστικά της μετανάστευσης και των μεταναστών/-τριών στην Ελλάδα.

91. Βλ. σχετικά: Δελφθανάση Μαρία (2006), "Έλληνες πολίτες χιλιάδες μετανάστες", Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 24/12/2006.

Το ποσοστό αυτό κυμαίνεται στο μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, πρέπει να σημειώσουμε ότι ο αριθμός των αλλοδαπών αυξήθηκε γρήγορα μεταξύ του 1991 και του 2001, εφόσον κατά την απογραφή πληθυσμού του 1991 είχαν καταγραφεί 167.276 αλλοδαποί, οι οποίοι αντιπροσώπευαν μόνον το 1,6% του γενικού πληθυσμού. Με άλλα λόγια, ο αριθμός των αλλοδαπών σε σχέση με τον αριθμό του γενικού πληθυσμού αυξήθηκε ιδιαίτερα γρήγορα σε μια δεκαετία.

Μερικές δημογραφικές μελέτες⁹² βεβαιώνουν ότι ο συνολικός πληθυσμός αυξήθηκε τα τελευταία χρόνια ως αποτέλεσμα μιας αρνητικής φυσικής αύξησής του και μιας θετικής καθαρής μετανάστευσης. Με άλλα λόγια, η γρήγορη αύξηση των αλλοδαπών αντισταθμίζει τη μείωση του ελληνικού πληθυσμού. Έτσι, δημιουργούνται δυο διαφορετικές πυραμίδες ηλικιών του πληθυσμού μεταξύ Ελλήνων και αλλοδαπών, γεγονός που επηρεάζει μια σειρά από ζητήματα ασφαλιστικά, αγοράς εργασίας κ.λπ.⁹³

Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειώσουμε ότι σύμφωνα με την έρευνα του Παρατηρητηρίου Μετανάστευσης του Παντείου Πανεπιστημίου για το ΙΜΕΠΟ (2004),⁹⁴ μέχρι το 2004 ο αλλοδαπός πληθυσμός -ύστερα και από μια γενική εκτίμηση του αριθμού των παράνομων μεταναστών- ανέρχόταν στα 900.000 άτομα, που δεν ήταν υπήκοοι των κρατών-μελών της Ε.Ε. και τα οποία, σύμφωνα με γενικούς υπολογισμούς, υπολογίζονται σε 50.000. Ο πληθυσμός των 950.000 αλλοδαπών ξεπερνά κατά περίπου 200.000 τον αντίστοιχο αριθμό που έχει καταγράψει η Απογραφή του Πληθυσμού της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος.

Προσθέτοντας στον παραπάνω αριθμό και τους ομογενείς που βρίσκονται στη χώρα μας, ο αριθμός υπερβαίνει το ένα εκατομμύριο, αριθμός που αντιστοιχεί στο 10,3% του συνολικού πληθυσμού της χώρας μας. Με βάση τους παραπάνω υπολογισμούς, διαπιστώνουμε ότι σε διάστημα 14 ετών, ο αριθμός των αλλοδαπών που ζουν στην ελληνική επικράτεια σχεδόν πενταπλασιάστηκε, καθώς από 167.000 το 1991 ξεπέρασε το ένα εκατομμύριο το 2005.⁹⁵ Επίσης, σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη του ΙΜΕΠΟ, εκτιμάται ότι οι μετανάστες στη χώρα μας είναι 1.100.000-1.200.000 άτομα και τα μεταναστευτικά νοικοκυριά ανέρχονται σε 188.723 με μέσο αριθμό μελών 3,3 μέλη έναντι 2,7 των ελληνικών νοικοκυριών.⁹⁶

92. Βλ. ενδεικτικά: Μπάγκαβος Χρ. (2003), *Δημογραφικές μεταβολές, Αγορά εργασίας και συντάξεις στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση*, Αθήνα: Gutenberg.

93. Μπάγκαβος Χρ. (2003), *ό.π.* και Μπάγκαβος Χρ. (2003), *Δημογραφικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, στο: Κασιμάτη Κ. (επιμ.), *Πολιτικές μετανάστευσης και στρατηγικές ένταξης*, Αθήνα: Gutenberg, σσ. 45-85.

94. Στο ίδιο.

95. Επισημαίνουμε όμως ότι τα παραπάνω στοιχεία, παρότι προέρχονται από επίσημες πηγές, αποτελούν εκτιμήσεις και όχι μια συνολικά καταγεγραμμένη εικόνα.

96. Βλ. σχετικά: Δελθθανάση Μαρία (2007), "Η ενσωμάτωση των μεταναστών", *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 20/1/2007.

2.3. ▸ Υπηκοότητα και φύλο των μεταναστών

Η συντριπτική πλειοψηφία των μεταναστών και των δύο φύλων προέρχεται από τη γειτονική Αλβανία: το 57% του συνόλου των μεταναστών/-τριών στη χώρα μας είναι Αλβανικής υπηκοότητας. Πιο συγκεκριμένα, από τους 415.552 άνδρες μετανάστες, οι 257.149 (62%) είναι Αλβανοί, ενώ όσον αφορά στις γυναίκες, η αναλογία μειώνεται και στο σύνολο των 346.639 (52,2%), οι 180.887 έχουν αλβανική υπηκοότητα. Το γεγονός αυτό αξίζει να σημειωθεί, καθώς η χώρα μας είναι η μοναδική χώρα ανάμεσα στα κράτη-μέλη της Ε.Ε. που φιλοξενεί μια εθνοτική ομάδα μεταναστών με πληθυσμό που υπερβαίνει το 50% του συνολικού. Ακολουθούν οι Βούλγαροι (5%), οι Γεωργιανοί (3%) και οι Ρουμάνοι (3%).

Ως προς την υπηκοότητα των γυναικών μεταναστριών, εκτός των Αλβανίδων, υπερισχύουν πληθυσμιακά οι γυναίκες από τη Βουλγαρία με 21.216 άτομα (6,1%), οι Γεωργιανές με 13.036 άτομα (3,8%), οι Ρωσίδες με 10.990 άτομα (3,2%), οι Ουκρανές με 10.274 (3%) και οι Ρουμάνες με 9.547 άτομα (2,7%). Ακολουθούν οι Πολωνές με 6.955 άτομα (2%) και οι Φιλιππινέζες με 4.949 άτομα (1,4%) (Πίνακας 2.1). Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η Απογραφή του 2001 πραγματοποιήθηκε πριν την τελευταία διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και συγκεκριμένες χώρες εντάσσονται μεθοδολογικά στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και όχι στις χώρες της Ε.Ε.

Ως προς την κατανομή των δύο φύλων, δεν παρατηρείται ισορροπία σε σχέση με τη χώρα προέλευσης των μεταναστών/-τριών. Σε ορισμένες κατηγορίες υπηκοοτήτων παρατηρείται σχετική ισορροπία, όπως για παράδειγμα η Πολωνία, η Ρουμανία, η Αρμενία και η Γεωργία που δεν εμφανίζουν πολύ σημαντικές αριθμητικές αποκλίσεις ως προς τον πληθυσμό των δυο φύλων, παρότι στην πρώτη (54%), την τρίτη (53%) και την τέταρτη περίπτωση (57%) οι γυναίκες υπερτερούν αριθμητικά, ενώ στη δεύτερη περίπτωση (Ρουμανία) υπερτερούν οι άνδρες (56%).

Σε άλλες, ωστόσο, περιπτώσεις οι γυναίκες κυριαρχούν. Πιο συγκεκριμένα, οι μετανάστες από τις Φιλιππίνες απαριθμούν στο σύνολο 6.478 άτομα, εκ των οποίων οι 1.529 είναι άνδρες (23,6%) και οι 4.949 γυναίκες (76,4%). Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η περίπτωση της Βουλγαρίας με αναλογία ανδρών/γυναικών 40%-60% (Πίνακας 2.1).

Αντίθετα, έντονη διαφοροποίηση ως προς την ανδρική-γυναικεία παρουσία παρουσιάζουν χώρες της Ασίας, όπως για παράδειγμα η Ινδία και το Πακιστάν. Στην πρώτη περίπτωση, ο συνολικός αριθμός των μεταναστών/-τριών στη χώρα μας είναι 7.216 άτομα με 6.722 άνδρες (93%) και μόλις 494 γυναίκες. Στη δεύτερη περίπτωση, η εικόνα είναι παρόμοια: από τους 11.130 μετανάστες/-τριες Πακιστανικής υπηκοότητας, οι 10.654 (96%) είναι άνδρες και μόνον οι 476 είναι γυναίκες. Οι διαφορετικές αντιλήψεις και τα πρότυπα σε σχέση με το φύλο στις διάφορες χώρες προέλευσης βλέπουμε ότι προσδιορίζουν τις μετακινήσεις και διαφοροποιούν την κατά φύλο σύνθεση του αλλοδαπού πληθυσμού στη χώρα μας.

Πίνακας 2.1. Αλλοδαποί κατά υπηκοότητα και φύλο, 2001

Παρουσίαση των 12 πολυπληθέστερων ομάδων αλλοδαπών (> 10.000)							
	Υπηκοότητα	Σύνολο	%	Άνδρες	%	Γυναίκες	%
1.	Αλβανία	438.036	57	257.149	62	180.887	52,18
2.	Βουλγαρία	35.104	4,61	13.888	3,34	21.216	6,12
3.	Γεωργία	22.875	3	9.839	2,37	13.036	3,76
4.	Ρουμανία	21.994	2,89	12.447	3	9.547	2,75
5.	Ηνωμένες Πολιτείες	18.140	2,38	8.805	2,12	9.335	2,69
6.	Ρωσική Ομοσπονδία	17.535	2,3	6.545	1,58	10.990	3,17
7.	Κύπρος	17.426	2,29	8.284	1,99	9.142	2,64
8.	Ουκρανία	13.616	1,79	3.342	0,8	10.274	2,96
9.	Ηνωμένο Βασίλειο	13.196	1,73	5.269	1,27	7.927	2,29
10.	Πολωνία	12.831	1,68	5.876	1,41	6.955	2,01
11.	Γερμανία	11.806	1,55	4.746	1,14	7.060	2,04
12.	Πακιστάν	11.130	1,46	10.654	2,56	476	0,14
13.	Άλλη υπηκοότητα	128.502	16,9	68.708	16,5	59.794	19,5
			100,0		100,0		100,0
	Σύνολο	762.191		415.552	(54,52%)	346.639	(45,48%)

■ 2.4. ► Ηλικιακή δομή του αλλοδαπού πληθυσμού

Όπως μας δείχνουν τα δεδομένα του Πίνακα 2.2, η ηλικιακή δομή του πληθυσμού των αλλοδαπών διαφοροποιείται συγκριτικά με αυτήν των Ελλήνων. Οι αλλοδαποί -άνδρες και γυναίκες- είναι νεότεροι και συναντάμε περισσότερους στις παραγωγικές ηλικίες (25-44 χρόνων). Συγκεκριμένα, το ποσοστό των αλλοδαπών στην ηλικιακή κατηγορία των 25-44 ετών είναι 45,6% έναντι 24,2% των Ελλήνων. Επιπλέον, στην κατηγορία 65+ οι Έλληνες/-ίδες αποτελούν το 18,1% του συνολικού πληθυσμού έναντι μόνο 3,4% των αλλοδαπών (Πίνακας 2.2).

Πίνακας 2.2. Πληθυσμός κατά φύλο και ηλικία, 2001

	Αλλοδαποί			Έλληνες		
	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες
N=	762.191	415.552	346.639	10.201.829	5.016.264	5.185.565
Ηλικίες	%	%	%	%	%	%
0-14	16,7	16,0	17,5	15,1	15,8	14,4
15-24	20,1	21,7	18,1	14,0	14,5	13,1
25-44	45,6	46,6	44,3	28,6	29,3	28,3
45-64	14,2	12,7	16,0	24,2	24,2	24,3
65+	3,4	3,0	4,1	18,1	16,2	19,9
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

2.5. ▸ Γεωγραφική κατανομή και φύλο

Η γεωγραφική διάσταση της περιοχής εγκατάστασης των αλλοδαπών αποτελεί σημαντική μεταβλητή για τα ζητήματα της μετανάστευσης και ειδικότερα της γυναικείας. Η Απογραφή του 2001 μας παρέχει σημαντική πληροφόρηση αναφορικά με την κατανομή του αλλοδαπού πληθυσμού στις περιφέρειες της χώρας. Οι αστικές περιοχές αποτελούν κυρίως τον τόπο εγκατάστασης των μεταναστών, καθώς πάνω από το 80% αυτών επιλέγουν να εγκατασταθούν στις εν λόγω περιοχές, ενώ το υπόλοιπο 18,6% σε αγροτικές περιοχές (Πίνακας 2.3). Όπως βλέπουμε στον ίδιο Πίνακα, οι γυναίκες έχουν εγκατασταθεί σε μεγαλύτερο βαθμό σε αστικά κέντρα (82,9%) από ό,τι οι άνδρες (78,6%).

Πίνακας 2.3. Αλλοδαποί που δήλωσαν ότι εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα για εργασία, κατά γεωγραφική περιοχή και φύλο, 2001

	Σύνολο	%	Άνδρες	%	Γυναίκες	%
Σύνολο χώρας	413.241	100%	244.643	100%	168.598	100%
Αστικές περιοχές	324.966	78,6%	185.237	75,7%	139.729	82,9%
Αγροτικές περιοχές	88.275	27,2%	59.406	32,1%	28.869	20,7%

Πηγή: Απογραφή πληθυσμού της 18ης Μαρτίου 2001

Η αναλογία αυτή διαμορφώνεται κυρίως από το μέγεθος του πληθυσμού των μεταναστών στις περιφέρειες Αττικής και Κεντρικής Μακεδονίας, στις οποίες αντιστοιχεί πάνω από το 60,0% του πληθυσμού των μεταναστών, περί τα 3/4 των μεταναστών που βρίσκονται σε αστικές περιοχές και λιγότερο από το 16,0% όσων βρίσκονται σε αγροτικές περιοχές της χώρας. Η μεγαλύτερη συγκέντρωση αλλοδαπών παρατηρείται στην Αττική με 370.218 άτομα, εκ των οποίων το 50% περίπου κατοικεί στο Δήμο Αθηναίων.

Σε σχέση με την αναλογία των φύλων, οι γυναίκες μετανάστριες που κατοικούν στην Αττική είναι 174.741 (47,2%). Ακολουθούν, όπως προαναφέραμε, η Κεντρική Μακεδονία με 100.178 μετανάστριες, εκ των οποίων οι 46.367 είναι γυναίκες (46,2%), η Πελοπόννησος με 47.882 άτομα (20.467 γυναίκες, σε ποσοστό 42,7%), η Κρήτη με 40.424 άτομα (18.329 γυναίκες, σε ποσοστό 45,3%) και η Στερεά και Κεντρική Ελλάδα με 39.397 και 35.144 άτομα αντίστοιχα (13.754 και 14.207 γυναίκες - 35% και 40,4% επί του συνόλου των μεταναστών σε αυτές τις περιφέρειες).

■ 2.6. ▶ Λόγοι εγκατάστασης στην Ελλάδα και φύλο

Ο κύριος λόγος εγκατάστασης των αλλοδαπών στην Ελλάδα μας ενδιαφέρει υπό την έννοια ότι μπορεί να μας πληροφορήσει ενδεικτικά για τις προθέσεις τους: αν σκοπεύουν να μείνουν ή να φύγουν από τη χώρα μας μετά από μερικά χρόνια εργασίας.

Δεν εκπλήσσει, λοιπόν, το γεγονός ότι οι περισσότεροι από τους μισούς αλλοδαπούς/-ές εγκαταστάθηκαν στη χώρα μας για λόγους εργασίας. Ο Πίνακας 2.4 και το Γράφημα 2.1 μας δείχνουν ότι ο βασικός λόγος εγκατάστασης των μεταναστών, ανδρών και γυναικών, στην Ελλάδα είναι η αναζήτηση εργασίας (52,4% από τους άνδρες και 48,6% από τις γυναίκες). Αρκετοί/-ές αλλοδαποί/-ές απάντησαν ότι ήρθαν στη χώρα μας για λόγους "επανεένωσης με την οικογένειά τους" (15%), ενώ λίγοι/-ες μόνο ήρθαν για λόγους "επαναπατρισμού-παλιννόστησης" (6,8%). Η κατηγορία εξάλλου "άλλος λόγος" που συγκεντρώνει ένα υψηλό ποσοστό (21,5%) δεν είναι δυνατόν να διερευνηθεί διεξοδικότερα λόγω έλλειψης αναλυτικών δεδομένων.⁹⁷

Ειδικότερα, και αναφορικά με τις γυναίκες μετανάστριες και τις επικρατέστερες αριθμητικά πληθυσμιακές ομάδες τους, παρατηρούμε τα ακόλουθα:

- Το 47,5% των Αλβανίδων δήλωσε ότι ο κύριος λόγος εγκατάστασης στην Ελλάδα ήταν η εργασία, ενώ το 20% δήλωσε ότι κύριος λόγος ήταν η επανένωση της οικογένειας.
- Μόνο το 10% των μεταναστριών από τη Βουλγαρία δήλωσε την οικογενειακή επανένωση ως κύριο λόγο εγκατάστασης, με την εργασία να κατέχει τη συντριπτική πλειοψηφία.
- Η περίπτωση των Γεωργιανών μεταναστριών έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς το 33% δήλωσε ως κύριους λόγους εγκατάστασης την παλιννόστηση και τη συνένωση οικογένειας.

97. Δυστυχώς, δεν είναι δυνατόν να γνωρίζουμε σε τι αντιστοιχεί η απάντηση "Άλλος λόγος". Ορισμένοι αλλοδαποί, κατά τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου που χρησιμοποιήθηκε στη γενική απογραφή του 2001, επέλεξαν την απάντηση "Άλλος λόγος". Με άλλα λόγια, δεν πρόκειται για την ομαδοποίηση διαφόρων απαντήσεων, αλλά απλά, λόγω τυποποίησης του ερωτηματολογίου, δεν υπήρχε δυνατότητα για τους ερωτώμενους να προσδιορίσουν την απάντησή τους.

- Στις υπόλοιπες εθνικότητες (Ουκρανές, Μολδαβές, Πολωνές) η εργασία κυριαρχεί κατά 80%, ενώ ο λόγος της οικογενειακής συνένωσης δεν υπερβαίνει σε καμία κατηγορία το 10%.

Πίνακας 2.4. Αλλοδαποί, κατά φύλο και κύριο λόγο εγκατάστασης στην Ελλάδα, 2001

Σύνολο αλλοδαπών								
	Σύνολο	Εργασία	Επαναπα- τρισμός	Συνένωση οικογέ- νειας	Σπουδές	Αναζήτηση Ασύλου	Πρόσφυγας	Άλλα
Σύνολο	762.191	413.214	51.694	99.968	20.787	9.980	2.368	164.180
Άνδρες	415.552	244.628	24.503	47.847	10.414	5.138	1.240	81.782
Γυναίκες	346.639	168.586	27.191	52.121	10.373	4.842	1.128	82.398
% (σύνολο)	100,0%	54,2%	6,8%	13,1%	2,7%	1,3%	0,3%	21,5%
% γυναικών	100,0%	48,6%	7,8%	15,4%	3,0%	1,4%	0,3%	23,7%
Αλβανία	438.036	240.656	11.869	69.949	8.263	927	35	106.337
Άνδρες	257.149	154.791	6.082	34.680	4.332	477	20	56.767
Γυναίκες	180.887	85.865	5.787	35.269	3.931	450	15	49.570
Βουλγαρία	35.104	27.504	397	2.624	441	158	43	3.937
Άνδρες	13.888	10.779	126	1.116	161	61	13	1.632
Γυναίκες	21.216	16.725	271	1.508	280	97	30	2.305

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001, δημοσίευτα δεδομένα

ΓΡΑΦΗΜΑ 2.1. Αλλοδαποί, κατά φύλο και κύριο λόγο εγκατάστασης την "εργασία"

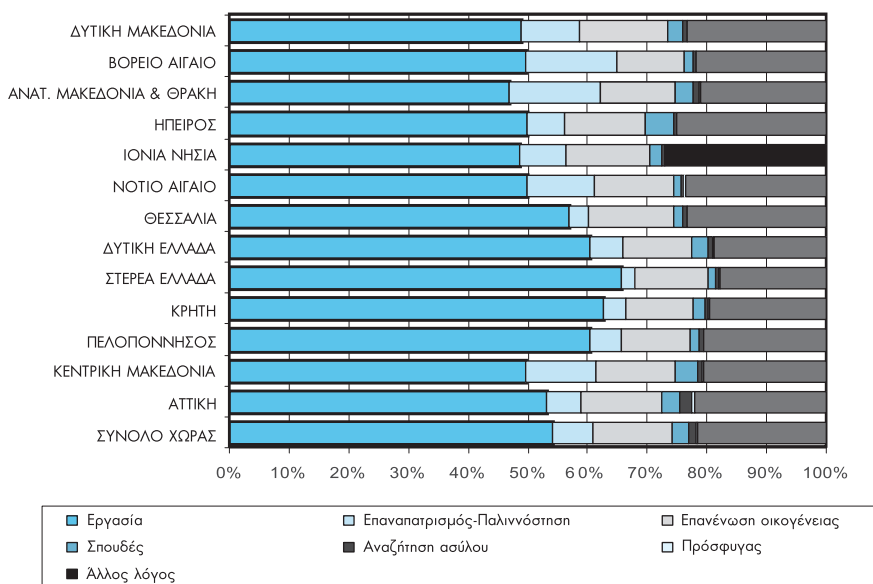

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

Όπως είδαμε, οι κυριότεροι λόγοι εγκατάστασης σε όλες σχεδόν τις εθνοτικές ομάδες των μεταναστών και των δύο φύλων είναι: α) η αναζήτηση εργασίας και β) η συνένωση της οικογένειας, ενώ σε μικρότερα ποσοστά παρατηρείται η παλιννόστηση ή τα θέματα σπουδών κ.λπ. Οι τάσεις αυτές διαφοροποιούνται λίγο σε σχέση με την περιοχική εγκατάσταση αυτών (Γράφημα 2.2).

ΓΡΑΦΗΜΑ 2.2. Λόγοι εγκατάστασης μεταναστών ανά περιφέρεια

Λόγοι εγκατάστασης μεταναστών ανά περιφέρεια

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

2.7. Οικογενειακή κατάσταση και φύλο

Όσον αφορά στην οικογενειακή τους κατάσταση, 55,9% στο σύνολο των μεταναστών και των δύο φύλων δήλωσαν ότι είναι έγγαμοι, ενώ 35,1% άγαμοι. Τα ποσοστά αυτά διαφοροποιούνται σε σχέση με το φύλο. Έτσι, οι άνδρες είναι πιο συχνά άγαμοι (43,9%) έναντι 22,2% των γυναικών, ενώ αντίθετα οι γυναίκες είναι πιο συχνά έγγαμες (62,7%) έναντι 51,3% των ανδρών (Πίνακας 2.5).

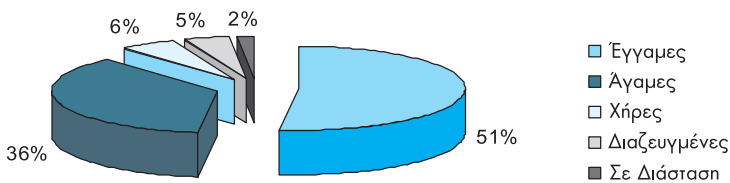
Πίνακας 2.5. Αλλοδαποί (που εγκαταστάθηκαν για λόγους εργασίας) ανάλογα με την οικογενειακή κατάσταση και το φύλο, 2001

Οικογενειακή κατάσταση						
	Σύνολο	%	Άνδρες	%	Γυναίκες	%
Έγγαμοι/-ες	231.052	55,9	125.394	51,3	105.658	62,7
Άγαμοι/-ες	144.841	35,1	107.368	43,9	37.473	22,2
Διαζευγμένοι/-ες	22.768	5,5	7.911	3,2	14.857	8,8
Χήροι/-ες	14.580	3,5	3.970	1,6	10.610	6,3
Σύνολο	413.241	100,0	244.643	100,0	168.598	100,0

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

ΓΡΑΦΗΜΑ 2.3: Οικογενειακή κατάσταση των αλλοδαπών γυναικών

Οικογενειακή Κατάσταση κατά Φύλο

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

2.8. ▶ Επίπεδο εκπαίδευσης του αλλοδαπού πληθυσμού κατά φύλο

Ο Πίνακας 2.6 μας δείχνει ότι το 87,4% των αλλοδαπών έχει αποκτήσει απολυτήριο 3-τάξης Μέσης Εκπαίδευσης ως ανώτερο πτυχίο (πήγε στο σχολείο μέχρι το γυμνάσιο ή διέκοψε νωρίτερα). Αναλογικά, οι διαφορές ανάμεσα στους αλλοδαπούς και το σύνολο του πληθυσμού Έλληνες και αλλοδαποί- δεν είναι τόσο σημαντικές. Για παράδειγμα, το ποσοστό του πληθυσμού Έλληνες και αλλοδαποί - που έχει ένα πτυχίο ανωτάτων σχολών είναι 8,5% και 7,2% αντίστοιχα. Αυτό που είναι σημαντικό να αναφερθεί είναι ότι οι γυναίκες εμφανίζουν υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης από τους άνδρες αλλοδαπούς, γιατί οι περισσότερες ανήκουν στην κατηγορία των αποφοίτων τόσο της τριτοβάθμιας όσο και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Λύκειο) (Πίνακας 2.6).

Πίνακας 2.6. Αλλοδαποί κατά επίπεδο εκπαίδευσης και φύλο, 2001

	Αλλοδαποί (N =)			Αλλοδαποί (%)		
	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες
Μεταπτυχιακός τίτλος ή Διδακτορικό	4.799	2.771	2.028	0.6%	0.7%	0.6%
Πτυχίο Ανωτάτων Σχολών	54.647	24.034	30.613	7.2%	5.8%	8.8%
Πτυχίο Ανώτερης Τεχν.Επαγ. Εκπαίδευσης	15.985	6.619	9.366	2.1%	1.6%	2.7%
Πτυχιούχοι μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	20.659	8.445	12.214	2.7%	2.0%	3.5%
Απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	200.324	101.848	98.476	26.3%	24.5%	28.4%
Πτυχιούχοι ΤΕΛ και ΤΕΣ	22.710	14.498	8.212	3.0%	3.5%	2.4%
Απολυτήριο 3-τάξης Μέσης Εκπαίδευσης	128.137	75.295	52.842	16.8%	18.1%	15.2%
Απολυτήριο Δημοτικού	166.937	101.130	65.807	21.9%	24.3%	19.0%
Φοιτούν στο Δημοτικό	56.707	29.892	26.815	7.4%	7.2%	7.7%
Εγκατέλειψαν το Δημοτικό και δε γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση	91.286	51.020	40.266	12.0%	12.3%	11.6%
Σύνολο	762.191	415.552	346.639	100.0%	100.0%	100.0%

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή πληθυσμού 2001

Προκειμένου να διερευνήσουμε τις διαφορές στο επίπεδο εκπαίδευσης ανάμεσα στο γηγενή και αλλοδαπό πληθυσμό, ομαδοποιήσαμε σε δύο κατηγορίες τα επίπεδα εκπαίδευσης: 1η: Έως το Απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης και 2η: Πάνω από το Απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης. Παρατηρούμε, λοιπόν, με βάση αυτή την κατηγοριοποίηση ότι το 87,4% των αλλοδαπών που έχουν εγκατασταθεί στη χώρα μας έχει αποκτήσει έως και το Απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης έναντι του 84,2% του συνόλου του πληθυσμού (Έλληνες και αλλοδαποί) (βλ. Πίνακες 2.7α και 2.7β).

Πίνακας 2.7α. Αλλοδαποί κατά φύλο και επίπεδο εκπαίδευσης

	Αλλοδαποί (N =)			Αλλοδαποί (%)		
	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες
Έως Απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	666.101	373.683	292.418	87.4%	89.9%	84.4%
Πάνω από Απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	96.090	41.869	54.221	12.6%	10.1%	15.6%
Σύνολο	762.191	415.552	346.639	100.0%	100.0%	100.0%

Πηγή: Επεξεργασία από τα στοιχεία της ΕΣΥΕ, Απογραφή πληθυσμού της 18ης Μαρτίου 2001

Πίνακας 2.7β. Συνολικός Πληθυσμός ηλικίας 6 ετών και άνω κατά φύλο και επίπεδο εκπαίδευσης

	Πληθυσμός			Πληθυσμός σε ποσοστό		
	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες
Έως Απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	8.297.572	4.242.452	4.055.120	84.2%	83.4%	85.2%
Πάνω από Απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	1.627.773	843.907	783.866	15.8%	16.6%	15.0%
Σύνολο	10.296.798	5.086.359	5.210.439	100.0%	100.0%	100.0%

Πηγή: Επεξεργασία από τα στοιχεία της ΕΣΥΕ, Απογραφή πληθυσμού 2001

2.9. Δ Απασχόληση και φύλο

Στην Απογραφή Πληθυσμού του 2001 καταγράφονται 4.102.091 απασχολούμενοι, εκ των οποίων οι 391.674 είναι αλλοδαποί, δηλαδή 9,5% του συνολικού εργατικού δυναμικού και οι 226.301 από αυτούς κατάγονται από την Αλβανία.

Σε σχέση με τη θέση στο επάγγελμα, η κατηγορία των μισθωτών περιλαμβάνει 2.678.226 άτομα, αριθμός που αντιστοιχεί στο 6,5% του συνόλου των απασχολουμένων, ενώ το ποσοστό των αλλοδαπών μισθωτών αντιστοιχεί στο 13% του συνόλου της ίδιας κατηγορίας (Πίνακας 2.8).

Πίνακας 2.8. Απασχολούμενοι και μισθωτοί κατά υπηκοότητα

	Απασχολούμενοι	Μισθωτοί
Σύνολο	4.102.091	2.678.226
Έλληνες	3.710.417	2.329.771
Αλλοδαποί	391.674	348.455

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

Όπως είναι φυσικό, η συντριπτική πλειοψηφία των αλλοδαπών ανδρών και γυναικών είναι μισθωτοί (89,3%), ενώ μόνον το 62,8% των Ελλήνων απασχολούμενων περιλαμβάνεται στην ίδια κατηγορία. Έτσι, τα δεδομένα αυτά αποδεικνύουν μια διαφορετική ένταξη των αλλοδαπών και των Ελλήνων στην αγορά εργασίας. Οι μεν πρώτοι είναι σχεδόν αποκλειστικά μισθωτοί, οι δε δεύτεροι είναι αυτοαπασχολούμενοι με ή χωρίς προσωπικό. Επίσης, αξίζει να παρατηρήσουμε ότι το 11,7% των Ελληνίδων γυναικών είναι συμβοληθούσα και μη αμειβόμενα μέλη νοικοκυριού, ενώ μόνο το 4,2% των αλλοδαπών γυναικών περιλαμβάνεται στην ίδια κατάσταση (Πίνακας 2.9).

Πίνακας 2.9. Αλλοδαποί (που εγκαταστάθηκαν για λόγους εργασίας) σε σχέση με τη θέση στο επάγγελμα και το φύλο, 2001

	Σύνολο		Άνδρες		Γυναίκες	
	N=	%	N=	%	N=	%
Εργοδότες	11.152	2.8	8.069	2.9	3.083	2.6
Αυτοαπασχολούμενοι (χωρίς προσωπικό)	25.507	6.4	17.274	6.3	8.233	6.6
Μισθωτοί	348.455	89.3	244.376	90.4	104.079	86.8
Μη αμειβόμενα μέλη της οικογένειας	6.560	1.5	1,052	0.4	5.508	4.2
Σύνολο	391.674	100.0	270.771	100.0	120.903	100.0

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

Οι αλλοδαπές γυναίκες απασχολούνται στις οικιακές και άλλες υπηρεσίες (90% περίπου) στα αστικά κέντρα της χώρας και, όπως έχει επισημανθεί σε σχετικές μελέτες, τα ελληνικά νοικοκυριά εξυπηρετούνται από τις αλλοδαπές εξαιτίας της υπανάπτυξης του κράτους πρόνοιας στη χώρα μας και της έλλειψης δημόσιων δομών για τα εξαρτώμενα μέλη της οικογένειας (ηλικιωμένοι και παιδιά προσχολικής ηλικίας). Έτσι, η εργασία των αλλοδαπών γυναικών αποτελεί λύση στο πρόβλημα αυτό και καλύπτει το κενό που παρατηρείται στις υπηρεσίες φύλαξης παιδιών προσχολικής ηλικίας, επιτρέποντας στις Ελληνίδες να έχουν εξωοικιακή επαγγελματική απασχόληση⁹⁸.

Επιπρόσθετα, οι ιδιαιτερότητες της ελληνικής αγοράς εργασίας, όπως ο μεγάλος αριθμός μικρομεσαίων επιχειρήσεων οικογενειακού τύπου, η παραοικονομία, ο ανεπαρκής έλεγχος στην

98. Βλ. Maratou-Alipranti L. & Fakiolas R. (2000), Foreign female immigrants in Greece, *Papers, Revista de Sociologia*, (Universitat Autònoma de Barcelona), No. 60, σσ. 101-117. Λαζαρίδη, Γ. (1995), Μετανάστες στην Ελλάδα. Οικιακές Βοηθοί από Φιλιππίνες και Αλβανία-μια επιτόπια μελέτη, στο: *Εθνοκισμός, Ρατσισμός και Κοινωνικό Φύλο*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, σσ. 47-72.

αγορά, δημιουργούν ένα ευνοϊκό περιβάλλον για την ανάπτυξη ενός φτηνού εργατικού δυναμικού σύμφωνα με το φύλο, την ηλικία και την υπηκοότητα⁹⁹.

Η σύντομη επισκόπηση των δημογραφικών και κοινωνικο-οικονομικών δεδομένων του αλλοδαπού πληθυσμού και ειδικότερα του γυναικείου με βάση τα δεδομένα της απογραφής του 2001 μας δίνει μια πρώτη εικόνα για τα χαρακτηριστικά των γυναικών που έχουν εγκατασταθεί στη χώρα μας. Όπως είδαμε, αυτές αποτελούν το μισό περίπου του συνόλου των αλλοδαπών που εγκαταστάθηκαν στη χώρα μας για λόγους εργασίας. Η συντριπτική τους πλειοψηφία ζει κυρίως σε αστικά κέντρα, ενώ περισσότερες από τις μισές γυναίκες είναι παντρεμένες. Έχουν, εξάλλου, αρκετά υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και απασχολούνται ως μισθωτές σε διάφορες οικιακές και άλλες βοηθητικές εργασίες.

99. Βλ. Lazaridis, G. & Psimmenos I. (2000), Migrant flows from Albania to Greece: economic, social and spatial exclusion, στο: King R., Lazaridis G. & Tsardanidis Ch. (eds.), *Eldorado or Fortress, Migration in Southern Europe*, London: Macmillan, σσ. 170-185. Lazaridis G. (1999), The Helots of the New Millennium. Ethnic Greek Albanians and 'Other' Albanians in Greece, στο: Anthias F. & Lazaridis G. (eds), *Into the Margins: Migration and exclusion in Southern Europe*, Aldershot: Ashgate Publications Ltd.

ΤΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ
ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.1. Η μετατροπή της Ελλάδας από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών/-τριών

Η εξέλιξη του νομοθετικού πλαισίου για την είσοδο, παραμονή, απέλαση και εργασία αλλοδαπών σε ελληνικό έδαφος διέπεται από την κοινά αποδεκτή αρχή ότι: *"ανήκει στην αρμοδιότητα κάθε κράτους να ρυθμίζει τα σχετικά ζητήματα, υπό την προϋπόθεση ότι δε θίγονται τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα"*.¹⁰⁰

Οι βασικές νομοθετικές διατάξεις για το μεταναστευτικό φαινόμενο στην Ελλάδα αντανακλούν και τους ενδεικτικούς σταθμούς του στη χώρα.¹⁰¹ Η Ελλάδα, ενώ παραδοσιακά αποτελούσε χώρα αποστολής μεταναστών/-τριών¹⁰² από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και καθ' όλη τη διάρκεια της επόμενης δεκαετίας, ακολουθεί μια αντίστροφη πορεία μετατρέπόμενη σε χώρα υποδοχής. Έτσι, παρατηρείται η υποδοχή μεταναστών/-τριών από τρίτες χώρες, αρχικά σε μικρό βαθμό και από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 -πρώτα μαζικά ρεύματα μεταναστών/-τριών προς την Ελλάδα- μέχρι και σήμερα, με πιο έντονους ρυθμούς.¹⁰³

Η *πρώτη περίοδος* (1975-1990) χαρακτηρίζεται αφενός από τον περιορισμό των μεταναστευτικών εκροών προς τρίτες χώρες και αφετέρου από την επιστροφή Ελλήνων μεταναστών/-τριών της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου, δηλαδή των παλιννοστούντων.¹⁰⁴

Η *δεύτερη φάση* της μετανάστευσης προς την Ελλάδα (αρχές της δεκαετίας του 1990 και μετά) σηματοδοτείται από την ανεπίσημη είσοδο στη χώρα μη κοινοτικών αλλοδαπών. Αρκετά μεγάλοι είναι, επίσης, και ο αριθμός των ομογενών που επαναπατρίζονται, προερχόμενοι, κυρίως, από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης.¹⁰⁵

Οι συνθήκες που διαμορφώθηκαν κατά την περίοδο αυτή, όσον αφορά στις ευρύτερες γεωπολιτικές και κοινωνικές ανακατατάξεις στην Ευρώπη και ειδικότερα στο χώρο της Βαλκανικής χερσονήσου (π.χ. κατάρρευση των σοσιαλιστικών καθεστώτων στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης μετά το 1989, κρίση στην πρώην Γιουγκοσλαβία και την Αλβανία, η γεωγραφική θέση

100. COM (2001) 386 final, *Proposal for a Council Directive on the Conditions of Entry and Residence of Third Country Nationals for the Purpose of Paid Employment and Self-Employed Economic Activities*, Commission of the European Communities, Brussels 11/7/1001, 2001/0154 (CNS).

101. Κατρούγκαλος Γ., Κονιάδης Ξ., Κωστούλα Μ., Μουσμίου Μ., Παπαθεοδώρα Θ., & Χαμόδρακα Ξ. (2004), *Νομικές, θεσμικές και διοικητικές διαστάσεις του καθεστώτος εισόδου και παραμονής των μεταναστών στην Ελλάδα: Προκλήσεις και προοπτικές βελτίωσης. Μελέτη συμβατότητας του ελληνικού και του ευρωπαϊκού θεσμικού πλαισίου*, Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου - Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου, Αθήνα: Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (Ι.ΜΕ.ΠΟ.), σ. 41.

102. Στα τέλη του 19ου αιώνα χώρες μαζικής υποδοχής Ελλήνων μεταναστών/-τριών αποτελούν η Αμερική και η Αυστραλία και στα μέσα του 20ου αιώνα διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, κυρίως η Γερμανία και το Βέλγιο), βλ. Καψάλης Α. (2003), *Μετανάστες, Υγεία και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Εθνική Έκθεση στο πλαίσιο του "Ευρωπαϊκού Δικτύου για συνεργασία και ανταλλαγές σε θέματα κοινωνικού αποκλεισμού και υγείας μεταναστών, σ. 10., βλ. text at: www.inegsee.gr/enimerwsi-112-doc3.htm

103. Στο ίδιο, σ. 10.

104. Μπάκοβος Χρ. & Παπαδοπούλου Δ. (2003), *ό.π.*

105. Στο ίδιο.

της χώρας ως σταυροδρόμι τριών ηπείρων, καθώς και η συμμετοχή της Ελλάδας στην Ε.Ε. και το Σένγκεν), μετέτρεψαν την Ελλάδα σε πόλο έλξης για ολόκληρη την περιοχή των Βαλκανίων.¹⁰⁶ Για να ολοκληρωθεί η εικόνα της συγκεκριμένης εποχής, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας και τις δεδομένες κατευθύνσεις της Ε.Ε. για την αντιμετώπιση του φαινομένου της παράνομης μετανάστευσης.¹⁰⁷

Από την πρώτη κιόλας στιγμή εμφάνισης του μεταναστευτικού φαινομένου στον ελλαδικό χώρο, έγινε αντιληπτό ότι το μεγαλύτερο μέρος των μεταναστών/-τριών μετακινούνταν στην Ελλάδα, με σκοπό την αναζήτηση μισθωτής εργασίας. Μέχρι και σήμερα, άλλωστε, η συντριπτική πλειονότητα των μεταναστών/-τριών, όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και σε παγκόσμια κλίμακα, ανήκει στην κατηγορία των "μεταναστών μισθωτών/εργαζομένων".¹⁰⁸ Στην ομάδα αυτή ανήκει "κάθε πρόσωπο, το οποίο, ανεξάρτητα από τον αρχικό λόγο της μετακίνησής του από μία χώρα σε μία άλλη, εισέρχεται και παραμένει σε χώρα της οποίας δεν έχει την υπηκοότητα και στην επικράτεια της οποίας προσφέρει ή αναζητά μισθωτή εργασία είτε υπό νόμιμο είτε υπό παράνομο καθεστώς εισόδου, παραμονής ή/και εργασίας".¹⁰⁹

Δεν είναι, λοιπόν, τυχαίο ότι και η ελληνική πολιτεία, ήδη από τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα¹¹⁰, επιχείρησε να προσαρμόσει ανάλογα το νομικό καθεστώς για τους αλλοδαπούς.¹¹¹

■ 3.2. ► Ο μεταναστευτικός νόμος 1975/1991 ως αποτέλεσμα της διαμόρφωσης των νέων συνθηκών

Οι νέες συνθήκες που διαμορφώνονται τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, επέβαλαν την αντικατάσταση του μέχρι τότε ισχύοντος μεταναστευτικού νόμου (4310/1929) στην Ελλάδα από το Νόμο 1975/1991 "Είσοδος-έξοδος, παραμονή, εργασία, απέλαση αλλοδαπών, διαδικασία αναγνώρισης αλλοδαπών, διαδικασία αναγνώρισης αλλοδαπών προσφύγων και άλλες διατάξεις", ο οποίος ίσχυσε από τις 4 Ιουνίου 1992¹¹², αποτελώντας το πρώτο νομοθετικό

106. Σαράκη Μ. (2003), *Μετανάστες και αγορά εργασίας στην Ελλάδα. Η απασχόληση των αλλοδαπών, οι οικονομικοκοινωνικές συνέπειες και η προβληματική της μεταναστευτικής πολιτικής για την εργασία*, Mediterranean Migratory Observatory, σ. 3, βλ. text at: www.mmo.gr

107. Βλ. Κατρούγκαλος Γ. (2004), *ό.π.*, σ. 41.

108. Καψάλης Α. (2003), *ό.π.*, σ. 11.

109. Στο ίδιο, σσ. 9-10.

110. Στο ίδιο, σ. 11.

111. Κατά την περίοδο όπου η Ελλάδα αποτελούσε χώρα αποστολής μεταναστών, το σχετικό νομικό πλαίσιο ρυθμιζόταν από το Ν. 3275/1925, που αποτελεί τον πρώτο Νόμο "περί εγκαταστάσεως και κινήσεως αλλοδαπών εν Ελλάδι". Ο νόμος αυτός ίσχυσε μόνο δύο χρόνια: από το 1927 που κυρώθηκε έως το 1929, οπότε αντικαταστάθηκε από το Ν. 4310/1929 "περί εγκαταστάσεως και κινήσεως αλλοδαπών εν Ελλάδι, αστυνομικού ελέγχου διαβατηρίων, απελάσεων και εκτοπίσεων", σε συνδυασμό με ορισμένες διμερείς συμβάσεις "περί μεταναστεύσεως" Ελλήνων στο εξωτερικό και με νομοθετικά μέτρα για τη διευκόλυνση της παλιννόστησης., βλ. Κατρούγκαλος Γ. (2004), *ό.π.*, σ. 41. Για μια αναλυτικότερη αναφορά σχετικά με το νομοθετικό πλαίσιο, βλ. Ζανός Α. (2006), *Migration Management as a Political Necessity, Objectives and characteristics of a modern Greek migration policy*, στο: Papademetriou D.G. & Cavouridis J. (eds), *Managing Migration: The Greek, EU, and International Contexts*, Athens: Hellenic Migration Policy Institute (IMEPO), σσ. 9-17.

112. Κατρούγκαλος Γ. (2004), *ό.π.*, σ. 41.

πλαίσιο που αφορούσε στην είσοδο και παραμονή αλλοδαπών στη χώρα.¹¹³

Σύμφωνα με την αιτιολογία του, ο Ν. 1975/1991 σκόπευε στην αντιμετώπιση της λαθρομετανάστευσης και την τόνωση του ρόλου της νόμιμης παρουσίας των αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια, ενώ προέβλεπε και τη σύνταξη καταλόγου ανεπιθύμητων αλλοδαπών, εναρμονιζόμενος στη διάταξη αυτή με το κοινοτικό δίκαιο.¹¹⁴

Σύμφωνα με τους Κατρούγκαλο, Κοντιάδη κ.ά.¹¹⁵, ο κύριος λόγος για τον οποίο το νομοθετικό πλαίσιο που διαμορφώθηκε από το νόμο αυτό επικρίθηκε έντονα ήταν ότι διεπόταν από μια αστυνομικού τύπου προσέγγιση, καθώς επίσης και ότι μια σειρά διατάξεων του (άρθρο 33 παρ. 7, άρθρο 31) συνείναν στην ποινικοποίηση της μετανάστευσης με σειρά απαγορεύσεων.

Ο νόμος αυτός ελάχιστα ανταποκρίθηκε στην πραγματικότητα που είχε ως στόχο να ρυθμίσει, με αποτέλεσμα η πρακτική των οργάνων της Διοίκησης, σε πολλές περιπτώσεις, να αποκλίνει από τις διατάξεις του. Παρά το γεγονός ότι κατά το χρόνο θέσπισης αυτών των διατάξεων αυξάνονταν τα μεταναστευτικά ρεύματα από χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ¹¹⁶, ιδίως προς τις χώρες της Ε.Ε., ο νομοθέτης δεν είχε προβλέψει ότι η Ελλάδα θα ήταν δυνατό να μετατραπεί τόσο γρήγορα από παραδοσιακή χώρα αποστολής μεταναστών/-τριών σε χώρα υποδοχής τους.¹¹⁷

Μια σειρά, επίσης, από νομικούς και ουσιαστικούς παράγοντες, σημαντική θέση μεταξύ των οποίων κατέχουν τόσο η αδυναμία αποτελεσματικής φύλαξης των συνόρων όσο και η ανελαστικότητα και ο παρωχημένος χαρακτήρας του νομοθετικού πλαισίου, οδήγησε στη δημιουργία ενός διαρκώς αυξανόμενου πληθυσμού αλλοδαπών που έμενε και εργαζόταν παράνομα στη χώρα.¹¹⁸

Προς βελτίωση αυτής της κατάστασης, η ελληνική Πολιτεία επιχείρησε σε πρώτη φάση να εφαρμόσει εμβόλιμες λύσεις.¹¹⁹ Έτσι, ο νόμος τροποποιείται και συμπληρώνεται αρχικά με το Ν. 2452/1996 "*Ρύθμιση θεμάτων προσφύγων κατά τροποποίηση των διατάξεων του Ν. 1975/1991 και άλλες διατάξεις*".¹²⁰

3.3. ► Η πρώτη διαδικασία νομιμοποίησης των μεταναστών/-τριών στην Ελλάδα

Το 1997 συντελείται η πρώτη διαδικασία νομιμοποίησης των μεταναστών/-τριών στην Ελλάδα, που διαρθρώθηκε σε δύο φάσεις. Έτσι, χωρίς να καταργείται ο προηγούμενος νόμος, εκδίδονται δύο προεδρικά διατάγματα, μέσω των οποίων καθιερώνεται ένας νέος, παράλληλος με τους προβλεπόμενους στο Ν. 1975/1991 τίτλος νόμιμης παραμονής και εργασίας αλλοδαπού στη

113. Από την Εισηγητική Έκθεση του Ν. 3386/2005 "Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια".

114. Γνώμη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (ΟΚΕ) (2000), *Μετανάστευση και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια (Νομοσχέδιο)*, Αθήνα, σ. 15, βλ. text at: <http://www.oke.gr/index-gr.htm>

115. Κατρούγκαλος Γ. (2004), *ό.π.*, σ. 42.

116. Από την Εισηγητική Έκθεση του Ν. 3386/2005 "Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια".

117.

118. Στο ίδιο.

119. Στο ίδιο.

120. Γνώμη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (ΟΚΕ) (2000), *ό.π.*

χώρα, η λεγόμενη πράσινη κάρτα.¹²¹ Αντικείμενο αυτών των προεδρικών διαταγμάτων ήταν ο τρόπος νομιμοποίησης των ήδη διαμενόντων (παράνομα) στην Ελλάδα μεταναστών και όχι των μελλοντικών μεταναστών. Ως προς τη φιλοσοφία τους, διακρίνονταν από την έμφαση που έδιναν στις εργασιακές-οικονομικές πτυχές του θέματος, καθώς ανήγαγαν σε κυρίαρχο στοιχείο νομιμοποίησης την απόδειξη πραγματικής απασχόλησης στην Ελλάδα.¹²²

Στην *πρώτη φάση*, σύμφωνα με το Π.Δ. 358/1997, έγινε η "καταγραφή των αλλοδαπών που διαμένουν παράνομα στην Ελλάδα και είτε απασχολούνται είτε αναζητούν απασχόληση". Στη φάση αυτή, δόθηκε η δυνατότητα σε όσους/-ες δε διέθεταν χαρτιά (άδεια παραμονής και εργασίας) να αποκτήσουν τη λευκή κάρτα, δηλαδή μια κάρτα προσωρινής άδειας παραμονής, που επέιχε και θέση προσωρινής άδειας εργασίας.¹²³

Στη *δεύτερη φάση* που ορίστηκε από το Π.Δ. 359/1997, όσοι/-ες είχαν αποκτήσει τη λευκή κάρτα, ύστερα από μια πολύπλοκη διαδικασία, μπορούσαν να αποκτήσουν την κάρτα παραμονής περιορισμένης χρονικής διάρκειας, δηλαδή την πράσινη κάρτα που ίσχυε και ως κάρτα εργασίας και εκδιδόταν για 1 έως 3 χρόνια. Όσοι/-ες δεν κατάφεραν να την αποκτήσουν, έπρεπε να εγκαταλείψουν τη χώρα.¹²⁴ Το εγχείρημα αυτό αφορούσε μόνο σε όσους/-ες είχαν αποδεδειγμένα εισέλθει στη χώρα μέχρι το Νοέμβριο του 1997, ενώ για τους μελλοντικούς μετανάστες εξακολουθούσαν να ισχύουν όσα όριζε ο Ν. 1975/1991.¹²⁵ Τα συγκεκριμένα Προεδρικά Διατάγματα εκδόθηκαν κατ' εξουσιοδότηση του Ν. 2434/1996 (άρθρο 16).¹²⁶

Στην πρώτη φάση ανταποκρίθηκαν 369.629 αλλοδαποί και στη δεύτερη, μόλις 212.860.¹²⁷ Γίνεται, λοιπόν, κατανοητό ότι ένας πολύ μεγάλος αριθμός μεταναστών συνέχισε να διαμένει και να εργάζεται ανεπίσημα, ενώ ένας επίσης μεγάλος αριθμός συνέχισε να εισέρχεται με όποιο τρόπο θεωρούσε πρόσφορο.¹²⁸

■ 3.4. ▶ Ο μεταναστευτικός νόμος 2910/2001 και η δεύτερη διαδικασία νομιμοποίησης των μεταναστών/-τριών στην Ελλάδα

Το 2001 αποτελεί χρονιά-σταθμό για τη μετανάστευση στην Ελλάδα, καθώς αποφασίζονται δραστικά μέτρα για την καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης και τη χάραξη νέας μεταναστευτικής πολιτικής.¹²⁹ Ο Ν. 2910/2001 "*Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια. Κτίση της ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις*" αποτελεί ένα συνδυασμό της φιλοσοφίας που διέπει τις διατάξεις του Ν. 1975/1991 και των Π.Δ. του 1997.

121. Καψάλης Α. (2003), *ό.π.*

122. Γνώμη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (ΟΚΕ) (2000), *ό.π.*

123. Καψάλης Α. (2003), *ό.π.*

124. Στο ίδιο

125. Στο ίδιο.

126. Κατρούγκαλος Γ. (2004), *ό.π.*

127. Καβουνίδη Τζ. & Χατζάκη Λ. (1999), *Αλλοδαποί που υπέβαλλαν αίτηση για κάρτα προσωρινής παραμονής: υπηκοότητα, φύλο και χωροθέτηση*, Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, Αθήνα.

128. Καψάλης Α. (2003), *ό.π.*

129. Στο ίδιο.

Στα άρθρα 19-24 ορίζονται οι όροι για την απόκτηση της άδειας εργασίας και παραμονής για τους μελλοντικούς μετανάστες και στα άρθρα 65-66 προτείνεται μια δεύτερη προσπάθεια-ευκαιρία καταγραφής και νομιμοποίησης για τους ανεπίσημους/μη καταγεγραμμένους μετανάστες.¹³⁰ Συνολικά 377.000 αλλοδαποί απευθύνθηκαν στις κατά τόπους νομαρχίες όταν, βάσει των στοιχείων της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος από την απογραφή του 2001, ο αριθμός των μεταναστών στη χώρα μας υπολογίζεται σε 797.093 (περίπου 8% του πληθυσμού της Ελλάδας).¹³¹

Ο αρχικός στόχος του συγκεκριμένου νόμου για την καταγραφή και νομιμοποίηση όλων των αλλοδαπών μέσω της χορήγησης προσωρινής άδειας δεν ολοκληρώθηκε, καθώς η όλη διαδικασία, με κύριο γνώμονα την παροχή οριστικής άδειας στους κατόχους προσωρινής, ήταν εξαιρετικά γραφειοκρατική. Η δομή του νόμου που υποχρέωνε τους αλλοδαπούς να προσκομίσουν διπλές διακεκριμένες άδειες για το ίδιο χρονικό διάστημα (άδεια εργασίας και άδεια παραμονής) από διαφορετικές υπηρεσίες, υποβάλλοντας μάλιστα δυο φορές ίδια δικαιολογητικά, λειτουργήσε αποτρεπτικά, όχι μόνο για τη νομιμοποίηση, αλλά και για την καταγραφή των αλλοδαπών. Αυτό προκύπτει, άλλωστε και από τις αλληπάλληλες νομοθετικές παρατάσεις των οικείων προθεσμιών, οι οποίες αντιμετώπισαν το πρόβλημα σε πολύ περιορισμένη κλίμακα.¹³²

Εκτός της πολύπλοκης γραφειοκρατικής δομής του νόμου, παρατηρείται, επίσης, έλλειψη σαφούς στόχου και κυρίως ελλειμματική αντιμετώπιση ενός μεγάλου αριθμού ειδικών περιπτώσεων αλλοδαπών, η οποία δημιούργησε την ανάγκη αλληπάλληλων νομοθετικών παρεμβάσεων σε επίπεδο τροποποιήσεων και συμπληρώσεων, που και αυτές δεν εξομάλυναν στον προσδοκώμενο βαθμό τα προβλήματα εφαρμογής του.¹³³ Επομένως, ο Ν. 2910/2001 επικρίθηκε ότι αποτελεί, ως ένα βαθμό, επανάληψη των διατάξεων της προηγούμενης νομοθεσίας, ακόμη και μετά τις τροποποιήσεις και συμπληρώσεις από τους εξής νόμους: 3013/2002, 3074/2002, 3103/2003, 3146/2003, 3169/2003, 3242/2004, 3202/2003, 3274/2004.¹³⁴

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να επισημανθεί ότι ο ίδιος νόμος δημιούργησε την ανάγκη συχνών παρεμβάσεων και παρατηρήσεων του Συνηγόρου του Πολίτη περισσότερο, ίσως, από κάθε άλλο νόμο, του οποίου την ευθύνη εφαρμογής είχε το Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης.¹³⁵

Κρίνοντας, λοιπόν, την εξέλιξη του μεταναστευτικού νομοθετικού πλαισίου στην Ελλάδα, θα μπορούσε να αναφερθεί ότι, αν στο νομοθετικό εγχείρημα του 1991 (Ν. 1975/1991) μπορούν να δικαιολογηθούν οι όποιες ατέλειες και μια σχετική σύγχυση μεταξύ μεταναστευτικής και αντεγκληματικής πολιτικής, δεδομένου ότι κάλυπτε νομοθετικά την εποχή της αιφνίδιας μεταλλαγής της Ελλάδας από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής, η περαιτέρω δεκαετής εμπειρία και οι εξελίξεις στην Ε.Ε. δύσκολα εξηγούν τη συνέχιση της δυσκολίας για μια

130. Καψάλης Α. (2002), Ο νόμος 2910/2001 και η απασχόληση των μεταναστών, *Επιθεώρηση Εργασιακών Σχέσεων*, τεύχ. 28, Οκτώβριος 2002, σσ. 39-52.

131. Tastsoglou E. & Alipranti L. (2003), *ό.π.*, σ. 3.

132. Από την Εισηγητική Έκθεση του Νόμου 3386/2005 "Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια".

133. Στο ίδιο.

134. Κατρούγκαλος Γ. (2004), *ό.π.*, σ. 45.

135. Από την Εισηγητική Έκθεση του Νόμου 3386/2005 "Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια".

οργανωμένη μεταναστευτική πολιτική, όπως αυτή εκφράστηκε μέσα από το πνεύμα και τα αποτελέσματα του Ν. 2910/2001.¹³⁶ Για τους προαναφερόμενους λόγους προέκυψε η ανάγκη δημιουργίας, για μια ακόμη φορά, ενός νέου μεταναστευτικού νόμου.

■ 3.5. ► Ο νέος Ν. 3386/2005 και το τρίτο πρόγραμμα νομιμοποίησης των μεταναστών/-τριών στην Ελλάδα

Στις 4/8/2005 ψηφίζεται ο νέος μεταναστευτικός νόμος 3386/2005 "*Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια*", ο οποίος εισάγει μια σειρά από σημαντικές καινοτομίες.¹³⁷

Πιο συγκεκριμένα, για πρώτη φορά θεσμοθετούνται στη χώρα μας ρυθμίσεις για την κοινωνική ένταξη των μεταναστών/-τριών στην ελληνική κοινωνία. Η καινοτομία αυτή κρίνεται απαραίτητη στο πλαίσιο της σύγχρονης πραγματικότητας, οι συνθήκες της οποίας καθιστούν τις πολιτικές ενσωμάτωσης ζήτημα πρωταρχικής ευθύνης τόσο του κάθε κράτους-μέλους ατομικά όσο και της Ε.Ε. ως σύνολο, δεδομένου ότι η μετανάστευση αποτελεί ένα μόνιμο, πλέον, σχήμα της ευρωπαϊκής κοινωνίας. Η σωστή και τακτική διαχείρισή της θα προσφέρει τη δυνατότητα για την επίτευξη:

- δυνατότερων οικονομιών,
- μεγαλύτερης κοινωνικής συνοχής,
- αυξανόμενου συναισθήματος ασφάλειας, και
- πολυπολιτισμικότητας.

Μια κριτική οπτική της διαχείρισης της μετανάστευσης είναι η επιτυχημένη ενσωμάτωση των νόμιμα διαμενόντων μεταναστών/τριών και των απογόνων τους. Για τους λόγους αυτούς, η Ε.Ε. αναφέρεται, πλέον, στις "*κοινές βασικές αρχές για τη μεταναστευτική πολιτική ενσωμάτωσης στην Ε.Ε.*" ("*common integration principles*"), όπως αυτές ορίστηκαν από το Συμβούλιο της Ευρώπης και τους αντιπροσώπους των κυβερνήσεων των κρατών-μελών.¹³⁸

Έτσι, στο κεφάλαιο ΙΒ΄ του Ν. 3386/2005 διαφαίνεται η προσπάθεια προώθησης μέτρων για την ένταξη των μεταναστών/-τριών στην ελληνική κοινωνία.

Συγκεκριμένα, στο άρθρο 66 καθορίζεται ένα Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης για την ομαλή προσαρμογή και ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική κοινωνία, του οποίου βασικές αρχές είναι:¹³⁹

- Η αποφυγή οποιασδήποτε μορφής διακρίσεων.

136. Κατρούγκαλος Γ. (2004), *ό.π.*, σ. 44.

137. Από την Εισηγητική Έκθεση του Νόμου 3386/2005 "*Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια*".

138. Council of the European Union (2004), *Common Basic Principles for immigrant integration policy in the European Union*, 19 October 2004, Brussels, http://www.hlhr.gr/emd/docs/Integration_ST13680-EN04.DOC

139. Το πρόγραμμα αυτό εκπονείται και υλοποιείται σε συνεργασία με όλα τα συναρμόδια Υπουργεία και φορείς. Διαρθρώνεται σε υποπρογράμματα ανά τομέα ένταξης στην ελληνική κοινωνία, με συγκεκριμένες δράσεις και μέτρα πολιτικής, που θα αφορούν σε θεσμικές παρεμβάσεις και υποδομές/παροχή υπηρεσιών, βλ. Εισηγητική Έκθεση του Νόμου 3386/2005 "*Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια*".

- Η εφαρμογή της ίσης μεταχείρισης κυρίως στην απασχόληση, αλλά και στο ευρύτερο φάσμα της κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής, με σκοπό την περαιτέρω προώθηση της κοινωνικής συνοχής.
- Ο σεβασμός των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων (προστασία πολιτισμικής και θρησκευτικής ιδιαιτερότητας).
- Υποστήριξη, ανάδειξη και προβολή της προσωπικής συμβολής των μεταναστών/-τριών στο ευρύτερο κοινωνικό γίγνεσθαι.
- Στήριξη της συνοχής της οικογένειας των μεταναστών/-τριών, αλλά και οποιωνδήποτε υποστηρικτικών κοινωνικών δικτύων, στα οποία δραστηριοποιούνται.
- Η ενίσχυση της συμμετοχής των μεταναστών/-τριών στις πολιτικές κοινωνικής ένταξης.

Οι τομείς που πρωτίστως καλύπτονται, όπως η πιστοποίηση της γνώσης της ελληνικής γλώσσας, η παρακολούθηση μαθημάτων ιστορίας, πολιτισμού και τρόπου ζωής της ελληνικής κοινωνίας, η απασχόληση και η ενεργή κοινωνική συμμετοχή, καθώς και η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης για αποφυγή, αλλά και η απαλοιφή φαινομένων ξеноφοβίας, ρατσισμού, περιθωριοποίησης και διακρίσεων σε βάρος των μεταναστών, συνάδουν με ορισμένες από τις σημαντικότερες κοινές βασικές αρχές για τη μεταναστευτική πολιτική ενσωμάτωσης στην Ε.Ε.¹⁴⁰

Για πρώτη φορά, επίσης, δημιουργείται πλέγμα ρυθμίσεων για τις διαδικασίες απόκτησης της ιδιότητας του επί μακρόν διαμένοντος¹⁴¹ (προσπάθεια εναρμόνισης με την Κοινοτική Οδηγία 109/2003 για το καθεστώς μακροχρόνιας διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών σε έδαφος κράτους-μέλους της Ε.Ε.)¹⁴². Το άρθρο 9 αποτελεί, επίσης, καινοτομία με την καθιέρωση 7 γενικών κατηγοριών αδειών διαμονής:

- Για εργασία.
- Για ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα.
- Για ειδικούς λόγους.
- Για εξαιρετικούς λόγους (ανθρωπιστικούς, δημοσίου συμφέροντος, θύματα εμπορίας ανθρώπων).
- Για οικογενειακή επανένωση.
- Αόριστης διάρκειας σε πρόσωπα που έχουν 10ετή συνολική διαμονή στην Ελλάδα.
- Επί μακρόν διαμένοντος στη Ελλάδα, που μπορεί να χορηγηθεί σε πρόσωπα με νόμιμη 5ετή παραμονή στη χώρα.
- Τέλος, με βάση τις Οδηγίες της Ε.Ε., καθιερώνεται για πρώτη φορά το Δελτίο Διαμονής και το Δελτίο Μόνιμης Διαμονής για τα μέλη της οικογένειας του Έλληνα πολίτη ή του πολίτη της Ε.Ε.¹⁴³

Ειδικότερα για τις γυναίκες-μετανάστριες (ως θύματα εμπορίας ανθρώπων και ως θύματα ενδοοικογενειακής βίας), στο συγκεκριμένο νόμο παρουσιάζονται και δύο κεφάλαια, τα άρθρα των οποίων ρυθμίζουν ζητήματα που παρουσιάζουν ιδιαίτερη σημασία.

140. Council of the European Union (2004), *ό.π.*

141. Από την Εισηγητική Έκθεση του Νόμου 3386/2005 "Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια".

142. Council of the European Union (2004), *ό.π.*

143. Στο ίδιο.

Συγκεκριμένα, το κεφάλαιο Θ' (άρθρα 46-52) ρυθμίζει την προστασία και αρωγή των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων στο πλαίσιο της καταπολέμησης του φαινομένου και σύμφωνα με τις κατευθύνσεις της Οδηγίας 2004/81/ΕΚ του Συμβουλίου της 29ης Απριλίου 2004 "Σχετικά με τον τίτλο παραμονής που χορηγείται στους υπηκόους τρίτων χωρών, θύματα εμπορίας ανθρώπων ή συνέργιας στη λαθρομετανάστευση, οι οποίοι συνεργάζονται με τις αρμόδιες αρχές". Ιδιαίτερα σημαντική στο κεφάλαιο αυτό θεωρείται η εισαγωγή της έννοιας της προθεσμίας επίσκεψης, η οποία καθορίζεται στις 30 μέρες, προκειμένου το θύμα εμπορίας ανθρώπων να συνεργαστεί με τις αρμόδιες δικαστικές και αστυνομικές αρχές.¹⁴⁴

Στο κεφάλαιο Ι' προσδιορίζεται το πλαίσιο της άσκησης του δικαιώματος της οικογενειακής συνένωσης (Κοινοτική Οδηγία 86/2003). Σε γενικές γραμμές, καθιερώνονται σαφείς προϋποθέσεις για την διευκόλυνση της οικογενειακής επανένωσης. Ιδιαίτερη σημασία πρέπει να δοθεί στα άρθρα 54 και 60.

- Το άρθρο 54 παρέχει προστασία στις περιπτώσεις πολυγαμίας.

- Στο άρθρο 60 προβλέπεται η χορήγηση αυτοτελούς άδειας διαμονής στα μέλη της οικογένειας υπηκόου τρίτης χώρας που διαμένουν νόμιμα στη χώρα, στο πλαίσιο της οικογενειακής επανένωσης και στις περιπτώσεις παρέλευσης 5ετίας από τη χορήγηση της άδειας διαμονής για οικογενειακή επανένωση, εφόσον δεν έχει χορηγηθεί σχετική άδεια για έναν από τους λοιπούς λόγους του παρόντος: ενηλικίωσης, θανάτου του συντηρούντος, διαζυγίου ή ακύρωσης του γάμου ή αποδεδειγμένης διακοπής της έγγαμης συμβίωσης. Η ρύθμιση αυτή έχει στόχο να δώσει στα μέλη της οικογένειας δυνατότητα πρόσβασης σε καθεστώς ανεξάρτητο από εκείνο του συντηρούντος, σε διάφορες περιπτώσεις, μεταξύ των οποίων και η ρήξη της οικογενειακής σχέσης λόγω ενδοοικογενειακής βίας, που διακόπτει το δικαίωμα διαμονής προσώπων που έχουν ήδη αποκτήσει ισχυρούς δεσμούς με τη χώρα, αναγκάζοντας πολλές, ως επί το πλείστον, γυναίκες μετανάστριες να παραμένουν σε ένα βίαιο, οικογενειακό περιβάλλον.¹⁴⁵

Η ένταξη των μεταναστών/-τριών πρώτης αλλά και δεύτερης γενιάς στην κοινωνία της χώρας υποδοχής αποτελεί πλέον αναπόσπαστο μέρος της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης τόσο γιατί η μετανάστευση, ως φαινόμενο, δεν αποτελεί κάτι προσωρινό όσο και γιατί η επιτυχημένη ένταξη του μεταναστευτικού πληθυσμού δεν μπορεί να θεωρείται ως κάτι δεδομένο.¹⁴⁶ Κατ' επέκταση, είναι αναγκαίο να αναπτυχθούν και στην Ελλάδα πολιτικές που να λαμβάνουν υπόψη τόσο τη μετεξέλιξη του φαινομένου όσο και τη συμμετοχή των γυναικών μεταναστριών στην ποιοτική και ποσοτική μεταβολή του.

144. Από την Εισηγητική Έκθεση του Νόμου 3386/2005 "Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια".

145. Στο ίδιο.

146. Καβουνίδη Τζ., Πολύζου Α., Μαυρομάτης Γ., Κοτρώτσου Α., Γιαννιτσάς Δ., Αλτσιτζόγλου Ντ. & Αβραμίδη Τ. (2006), *Πολιτικές Ένταξης των Μεταναστών: Η Ευρωπαϊκή Εμπειρία*, Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής, σ. 7.

Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1. ▸ Αντικείμενο και Στόχοι

Αντικείμενο της έρευνας είναι η διερεύνηση των διαδικασιών άφιξης και εγκατάστασης των γυναικών μεταναστριών στη χώρα μας, καθώς και των συνθηκών διαβίωσης και απασχόλησής τους στο πλαίσιο της ελληνικής κοινωνίας. Το ενδιαφέρον της μελέτης επικεντρώνεται, κυρίως, στο θέμα της γυναικείας μετανάστευσης και ειδικότερα στη συμμετοχή των γυναικών μεταναστριών στον κοινωνικό και επαγγελματικό χώρο.

Σχετικά με τους κύριους στόχους της μελέτης, η διερεύνηση καλύπτει τους παρακάτω άξονες:

- Μοντέλα άφιξης των γυναικών μεταναστριών.
- Διαδικασίες εγκατάστασης των γυναικών μεταναστριών.
- Μοντέλα συγκατοίκησης και οικογενειακής διαβίωσης.
- Συνθήκες διαβίωσης και προβλήματα που αντιμετωπίζουν.
- Διερεύνηση της θέσης των γυναικών μεταναστριών στην αγορά εργασίας.

Στόχος της έρευνας είναι η συνολική προσέγγιση του φαινομένου της γυναικείας μετανάστευσης σε εθνικό επίπεδο. Στην Ελλάδα δεν έχει πραγματοποιηθεί έρευνα με πανελλήνιο δείγμα και όσες έρευνες έχουν μελετήσει το θέμα της γυναικείας μετανάστευσης επικεντρώνονται σε επιμέρους θέματα. Η έρευνα στοχεύει, επίσης, στην εξέταση των στάσεων και των αντιλήψεων των γυναικών μεταναστριών απέναντι στην ελληνική κοινωνία. Τέλος, προσβλέπει στην εισήγηση προτάσεων στο πλαίσιο σχεδιασμού πολιτικής για ένταξη αυτών στην ελληνική κοινωνία.

Για τη διατύπωση των ερευνητικών υποθέσεων λήφθηκαν υπόψη οι θεωρητικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις σχετικά με τη γυναικεία μετανάστευση, όπως προκύπτουν από τη διεθνή βιβλιογραφία.

4.2. ▸ Ζητήματα που διερευνώνται και αναμενόμενα οφέλη

Το ενδιαφέρον της μελέτης επικεντρώνεται στο θέμα της γυναικείας μετανάστευσης στη χώρα μας και επιχειρεί να διερευνήσει τα παρακάτω ζητήματα:

- Η γυναικεία μετανάστευση στην Ελλάδα μπορεί να χαρακτηριστεί ως ατομική ή οικογενειακή;
- Πώς εμφανίζεται η συμμετοχή των γυναικών μεταναστριών στον κοινωνικό και επαγγελματικό χώρο;
- Ποιες είναι οι ευκαιρίες και οι συνθήκες απασχόλησής τους;
- Ποιες είναι οι εμπειρίες τους στη διαδικασία μετανάστευσης;
- Ποια είναι τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στο νέο περιβάλλον;
- Ποια είναι τα μοντέλα συγκατοίκησης και διαβίωσης των γυναικών οικονομικών μεταναστριών;

Η παρούσα έρευνα δύναται να συμβάλει: α) σε μια πρώτη απεικόνιση του φαινομένου της γυναικείας μετανάστευσης, β) στη διερεύνηση των παραγόντων που συνδέονται με τη γυναικεία μετανάστευση στη χώρα μας, γ) στον εντοπισμό των αναγκών του πληθυσμού των γυναικών μεταναστριών και στην επισήμανση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν, δ) στην έμμεση εκτίμηση των παρεχόμενων υπηρεσιών και δομών υποστήριξης των μεταναστριών και ε) στην αξιοποίηση των αποτελεσμάτων και των πορισμάτων για το σχεδιασμό πολιτικών.

■ 4.3. ▶ Το δείγμα της έρευνας

Πληθυσμό της έρευνας αποτέλεσαν γυναίκες ηλικίας 16-77 ετών σε πανελλήνιο επίπεδο. Το μέγεθος του δείγματος είναι 612 γυναίκες. Το δείγμα είναι αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού των γυναικών μεταναστριών με βάση τα στοιχεία της Απογραφής της ΕΣΥΕ του 2001, στα οποία καταγράφονται αναλυτικά οι επικρατέστερες αριθμητικά υπηκοότητες σε πανελλήνια κλίμακα¹⁴⁷.

Η αντιπροσωπευτικότητα εξασφαλίστηκε με την ικανοποιητική διασπορά του δείγματος στους νομούς της χώρας, στους οποίους παρατηρούνται τα υψηλότερα ποσοστά συγκέντρωσης των γυναικών μεταναστριών ανά εθνοτική ομάδα. Οι περιοχές διεξαγωγής της επιτόπιας έρευνας ήταν η Αττική, η Κεντρική Μακεδονία, η Πελοπόννησος και η Κρήτη, με υπηκοότητες από την Αλβανία, τη Βουλγαρία, τη Γεωργία, τη Ρωσία, την Ουκρανία, τη Ρουμανία, την Πολωνία, τη Μολδαβία, την Αρμενία και τις Φιλιππίνες, σε απόλυτη αναλογία με την αντιπροσώπευσή τους τόσο στο σύνολο της επικράτειας όσο και σε κάθε εξεταζόμενη περιφέρεια.

Το δείγμα καταρτίστηκε με τη μέθοδο της πολυσταδιακής τυχαίας δειγματοληψίας, με τη χρήση ραφά ως προς τη γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού και την υπηκοότητα σε αστικές και ημιαστικές περιοχές (Πίνακας 4.1).

■ 4.4. ▶ Η μέθοδος της έρευνας

Για τη συλλογή των εμπειρικών δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος των δομημένων συνεντεύξεων με συμπλήρωση ερωτηματολογίου διάρκειας 20-30 λεπτών. Για τις συνεντεύξεις χρησιμοποιήθηκαν γυναίκες-συνεντεύκτριες και ένας άνδρας συνεντευκτής, με εμπειρία στη διεξαγωγή κοινωνικών ερευνών πεδίου. Λόγω των ιδιαιτεροτήτων του πληθυσμού της έρευνας, θεωρήθηκαν επιθυμητά προσόντα των συνεντευκτριών/-τών η προηγούμενη εμπειρία ή γνώση σε ζητήματα φύλου και ευπαθών κοινωνικά ομάδων, καθώς και η γνώση της γλώσσας των ερωτώμενων.

Η συγκεκριμένη επιλογή έγινε για να διευκολυνθεί η δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ των μεταναστριών και των συνεντευκτριών/-ών, ώστε να αποφευχθούν πιθανές μη ειλικρινείς απαντήσεις.

Πριν την έναρξη της διεξαγωγής της έρευνας πεδίου, πραγματοποιήθηκε συνάντηση εκπαίδευσης των συνεντευκτριών/-ών, που συμμετείχαν στη συλλογή των στοιχείων στην Αθήνα και στην περιφέρεια, με τα μέλη της ερευνητικής ομάδας, ώστε να συζητηθούν πιθανές δυσχέρειες και να δοθούν οι απαραίτητες κατευθύνσεις. Κύριο μέλημα της ερευνητικής ομάδας ήταν η ουσιαστική ενημέρωση των συνεντευκτριών/-τών σχετικά με τη δομή του ερευνητικού εργαλείου, τις πιθανές "ευαίσθητες" ερωτήσεις, καθώς και τη χρήση των φίλτρων του ερωτηματολογίου.

147. Βλ. Κεφάλαιο 2, όπου παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά και οι επικρατέστερες υπηκοότητες του αλλοδαπού πληθυσμού με βάση τα δεδομένα της Απογραφής του 2001.

Πίνακας 4.1.: Γεωγραφική Κατανομή του δείγματος της έρευνας, κατά υπηκοότητα

	Σύνολο	ΑΤΙΚΗ	ΠΕΛΟΠΟΝ- ΝΗΣΟΣ	Μεσσηνία	Λακωνία	Αργολίδα	Κορινθία	Αχαΐα	Αρκαδία	Κ. ΜΑΚΕ- ΔΟΝΙΑ	Θεσσα- λονίκη	Ημαθία	Πέλλα	Πιερία	ΚΡΗΤΗ	Ρέθυμνο	Ηράκλειο	Χανιά
Αλβανία	411	297	35	9	1	12	4	4	5	60	40	7	4	9	19		15	4
Βουλγαρία	48	23	9	3		4			2	8	4		3	1	8	4	3	1
Γεωργία	35	8	0							24	21	1	2		3	3		
Ρωσία	28	14	1			1				11	10		1		2		1	1
Ουκρανία	23	19	2	1		1									2		1	1
Ρουμανία	21	13	5	4		1									3		3	
Πολωνία	17	17	0												0			
Μολδαβία	9	8	1			1									0			
Αρμενία	6		0							6	5	1			0			
Φιλippίνες	14	14	0												0			
ΣΥΝΟΛΟ	612	413	53	17	1	20	4	4	7	109	80	9	10	10	37	7	23	7

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν πρωινές και απογευματινές ώρες, με στόχο να εξασφαλιστεί η ικανοποιητική εκπροσώπηση του πληθυσμού των εργαζόμενων μεταναστριών. Ο τόπος διεξαγωγής των συνεντεύξεων ήταν τα νοικοκυριά των μεταναστριών, καθώς και οι σύλλογοι και κοινότητες τους. Η έρευνα στο πεδίο διεξήχθη από 09/12/2005 έως 20/12/2005.

■ 4.5. ▶ Το ερευνητικό εργαλείο

Το ερευνητικό εργαλείο περιλαμβάνει 50 ερωτήσεις, όλες κλειστές εκτός της τελευταίας, με σημαντικό αριθμό ερωτήσεων πολλαπλών επιλογών, απαντήσεων ΝΑΙ/ΟΧΙ, καθώς και ερωτήσεις κλίμακας. Η τελευταία ερώτηση παραμένει ανοιχτή, καθώς ζητείται από την ερωτώμενη να προσθέσει κάτι που δεν έχει αναφερθεί στο ερωτηματολόγιο, αν το επιθυμεί.

Για τη συλλογή των στοιχείων σχεδιάστηκε ερωτηματολόγιο με βάση τους στόχους της έρευνας που κρίθηκε σκόπιμο να μελετηθούν. Συγκεκριμένα, το ερωτηματολόγιο διαρθρώθηκε με βάση τους εξής θεματικούς άξονες:

- Τα κοινωνιοδημογραφικά και οικονομικά χαρακτηριστικά της ερωτώμενης και του συζύγου/συντρόφου αυτής.
- Τα κοινωνικά μοντέλα άφιξης και εγκατάστασης των γυναικών μεταναστριών.
- Τις συνθήκες διαβίωσης των γυναικών μεταναστριών (ζητήματα στέγασης, καθημερινότητας, ελεύθερος χρόνος κ.λπ).
- Την απασχόληση των γυναικών μεταναστριών και τη θέση τους στην ελληνική αγορά εργασίας, τις συνθήκες απασχόλησης και τα μελλοντικά τους σχέδια.
- Τις αντιλήψεις και στάσεις των γυναικών μεταναστριών σχετικά με τη ζωή τους στην Ελλάδα και τις συνθήκες που επικρατούν στην ελληνική κοινωνία.

Κατά την πορεία κατασκευής του ερευνητικού εργαλείου, μελετήθηκαν ερωτηματολόγια σχετικών ερευνών. Συγκεκριμένα, λήφθηκαν υπόψη τα ερωτηματολόγια των ακόλουθων ερευνών:

- Έρευνα για τις μορφές κοινωνικής ένταξης των οικονομικών μεταναστών/-τριών στην Περιφέρεια Αττικής 2003-2004.¹⁴⁸
- Έρευνα για την Οικονομική και Κοινωνική Ένταξη των Μεταναστών/-τριών (2003).
- Προηγούμενες έρευνες του ΠΑΕΠ και του ΕΚΚΕ.

■ 4.6. ▶ Η επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων

Για την επεξεργασία των στοιχείων της έρευνας χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο SPSS-V.14 και ιδιαίτερα η εφαρμογή των General Tables για την περαιτέρω ανάλυση των μεταβλητών. Από την επεξεργασία προέκυψαν οι βασικές στατιστικές μετρήσεις, οι κατανομές, οι μέσες

148. Δημουλάς Κ. & Παπαδοπούλου Δ. (2004), *ό.π.*, Καβουνίδη Τ., Γναρδέλης Χ. & Αλεξιάς Γ., (2003) *Έρευνα για την Οικονομική και Κοινωνική Ένταξη των Μεταναστών/-τριών*, Αθήνα: Παρατηρητήριο Απασχόλησης Ερευνητική-Πληροφορική, text at: <http://www.paep.org.gr/gr/mod/fileman/files/erevna.pdf> [Accessed 3 March 2006].

τιμές και ο έλεγχος του βαθμού σημαντικότητας. Οι διασταυρώσεις έγιναν με βάση τη διερεύνηση των αρχικών υποθέσεων, καθώς και των θεματικών αξόνων του ερωτηματολογίου.

■ 4.7. ▸ Οι μεθοδολογικές δυσχέρειες της έρευνας

Η σημαντικότερη ίσως μεθοδολογική δυσχέρεια ήταν η κατασκευή του ερευνητικού εργαλείου, το οποίο στην αρχική του μορφή είχε περισσότερες ερωτήσεις. Για λόγους οικονομίας χρόνου και διευκόλυνσης της επικοινωνίας, αποφασίστηκε ο σημαντικός περιορισμός των ερωτήσεων σε 50.

Το θέμα της εμπειρικής διερεύνησης και αποτύπωσης της υπάρχουσας κατάστασης της γυναικείας μετανάστευσης στη χώρα μας αποτέλεσε μια διττή πρόκληση για την ερευνητική ομάδα: από τη μια μεριά κρίθηκε αναγκαίο, λόγω της ευρύτητας του θέματος, να υιοθετηθούν σχετικοί περιορισμοί ως προς την έκταση του ερωτηματολογίου, τα προς εξέταση θέματα, καθώς και το χρόνο διεκπεραίωσης της συνέντευξης. Από την άλλη, τονίστηκε η ιδιαιτερότητα του θέματος ως "ευαίσθητου", καθώς εξετάζει έναν πληθυσμό με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

Επιπρόσθετα, είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι δυσχέρειες παρουσιάστηκαν κατά το σχεδιασμό του εργαλείου και αναφορικά με την επιλογή των κατάλληλων φίλτρων, γεγονός που θα διασφάλιζε την ομαλή ροή της συνέντευξης, αλλά και θα μείωνε το βαθμό των πιθανών άστοχων ή κενών απαντήσεων.

Μια επιπλέον δυσχέρεια μπορεί να θεωρηθεί η ίδια η στάση των γυναικών έναντι κάποιων κρινόμενων ως "ευαίσθητων" ερωτήσεων. Για κάποιες γυναίκες μετανάστριες, π.χ. τις γυναίκες με Αλβανική υπηκοότητα, το θέμα της οικογενειακής κατάστασης ήταν ιδιαίτερα ευαίσθητο, καθώς πολλές δίσταζαν να αποκαλύψουν την πραγματική οικογενειακή τους κατάσταση, ιδιαίτερα στην περίπτωση που ήταν διαζευγμένες.

Μια ακόμη "ευαίσθητη" παράμετρος ήταν εκείνη που αφορούσε σε θέματα που συνδέονταν με τη νομιμότητα της παραμονής τους και της απόκτησης των απαραίτητων πιστοποιητικών και αδειών παραμονής και εργασίας, δεδομένου ότι η παρούσα έρευνα έλαβε χώρα κατά την περίοδο υποβολής των δικαιολογητικών των μεταναστών/-τριών για την ανανέωση των αδειών παραμονής τους στην ελληνική επικράτεια. Στην ερώτηση αυτή, κάποιες μετανάστριες φάνηκαν απρόθυμες ή επιφυλακτικές σχετικά με το αντικείμενο και τη σκοπιμότητα της έρευνας, γεγονός που επηρέασε, σε πρώτο επίπεδο, την αξιοπιστία και το βαθμό ειλικρίνειας των απαντήσεών τους.

ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

5.1. Δ Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Στο Κεφάλαιο αυτό θα παρουσιάσουμε τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των 612 μεταναστριών που περιλήφθηκαν στο δείγμα της μελέτης. Αρχίζοντας από την υπηκοότητα των γυναικών διαπιστώνουμε ότι οι περισσότερες από αυτές, όπως αναμενόταν, κατάγονται από τη γειτονική Αλβανία (67,2%), 11,3% από τις Βαλκανικές χώρες (Ρουμανία, Βουλγαρία), 16,5% από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και οι υπόλοιπες (5,1%) από άλλες χώρες: Πολωνία, Φιλιππίνες (Πίνακας 5.1).

Πίνακας 5.1. Χώρα υπηκοότητας των γυναικών μεταναστριών

ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	N =	%
Αλβανία	411	67,2
Βαλκανικές χώρες	69	11,3
Χώρες Πρώην ΕΣΣΔ	101	16,5
Λοιπές χώρες (Πολωνία, Φιλιππίνες)	31	5,1
ΣΥΝΟΛΟ	612	100,0

Οι περισσότερες γυναίκες εγκαταστάθηκαν στη χώρα μας κατά τη δεκαετία του '90, την περίοδο, δηλαδή, της έντονης μεταναστευτικής εισροής: 29,1% την πρώτη πενταετία και 68% μετά το 1995. Παρατηρείται ότι την πρώτη πενταετία οι Αλβανίδες μετανάστριες εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι οι υπόλοιπες μετανάστριες, ενώ οι γυναίκες των υπόλοιπων υπηκοοτήτων εμφανίζουν πιο πρόσφατη εγκατάσταση στη χώρα μας (Πίνακας 5.2).

Πίνακας 5.2. Έτος άφιξης στην Ελλάδα σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητας των γυναικών-μεταναστριών

ΕΤΟΣ ΑΦΙΞΗΣ	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΩΝ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες πρώην Δημ. Σοβιετικής Ένωσης		Λοιπές χώρες			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Πριν το 1990	6	1,5	3	4,3	2	2,0	7	22,6	18	2,9
Μεταξύ 1990-1995	140	34,1	13	18,8	17	16,8	8	25,8	178	29,1
Μετά το 1995	265	64,5	53	76,8	82	81,2	16	51,6	416	68,0
ΣΥΝΟΛΟ	411	100,0	69	100,0	101	100,0	31	100,0	612	100,0

Όσον αφορά στην ηλικιακή δομή του πληθυσμού των γυναικών του δείγματος, παρατηρείται ότι οι γυναίκες κατανέμονται ισόρροπα στις ηλικιακές κατηγορίες. Εξετάζοντας τη δομή των ηλικιών σε σχέση με την υπηκοότητα των γυναικών, δεν παρατηρούνται διαφοροποιήσεις και σε όλες τις κατηγορίες κατανέμονται σχεδόν ισόποσα (Πίνακας 5.3).

Πίνακας 5.3. Ηλικία των γυναικών-μεταναστριών σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητάς τους

ΗΛΙΚΙΕΣ	ΧΩΡΕΣ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες πρώην Δημ. Σοβιετικής Ένωσης		Λοιπές χώρες			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
18-29 ετών	110	26,8	18	26,5	28	27,7	10	33,3	166	27,3
30-39 ετών	122	29,8	25	36,8	20	19,8	8	26,7	175	28,7
40-49 ετών	109	26,6	14	20,6	30	29,7	10	33,3	163	26,8
50+	69	16,8	11	16,2	23	22,8	2	6,7	105	17,2
ΣΥΝΟΛΟ	410	100,0	68	100,0	101	100,0	30	100,0	609	100,0

Η οικογενειακή κατάσταση των γυναικών επιβεβαιώνει ευρήματα άλλων μελετών, αλλά και τις τάσεις που καταγράφηκαν κατά την τελευταία απογραφή της ΕΣΥΕ-2001. Έτσι, οι περισσότερες μετανάστριες είναι παντρεμένες ή ζουν με σύντροφο (75%). Οι μετανάστριες απάντησαν σε μικρό ποσοστό (15%) ότι είναι άγαμες, ενώ οι υπόλοιπες είναι είτε χωρισμένες/σε διάσταση είτε χήρες (8,7%).

Σημαντικές διαφορές, ωστόσο, παρατηρούνται όσον αφορά στην οικογενειακή κατάσταση των γυναικών ανάλογα με την υπηκοότητά τους. Συγκεκριμένα, οι Αλβανίδες είναι σε μεγαλύτερο βαθμό έγγαμες (79,1%) από ό,τι οι γυναίκες που προέρχονται από Βαλκανικές χώρες (58%) και από αυτές που προέρχονται από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ (54,5%).

Αξίζει να σημειωθεί ότι το ποσοστό των διαζευγμένων γυναικών των Βαλκανικών χωρών (17,4%) και των χωρών της πρώην ΕΣΣΔ (16,8%) είναι υπερδιπλάσιο του ποσοστού των διαζευγμένων γυναικών της Αλβανίας και των λοιπών χωρών (Πολωνία, Φιλιππίνες). Όπως φαίνεται, οι περισσότερες γυναίκες μετανάστριες βρίσκονται σε προχωρημένο στάδιο του οικογενειακού κύκλου ζωής τους έχοντας η πλειοψηφία από αυτές παντρευτεί και τεκνοποιήσει, όπως θα δούμε στη συνέχεια (Πίνακας 5.4).

Πίνακας 5.4. Οικογενειακή κατάσταση των γυναικών-μεταναστριών σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητάς τους

Οικογενειακή κατάσταση	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΩΝ									
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες πρώην Δημ. Σοβιετικής Ένωσης		Λοιπές χώρες		ΣΥΝΟΛΟ	
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Ανύπαντρη	48	11,7	10	14,5	22	21,8	9	29,0	89	14,5
Παντρεμένη	325	79,1	40	58,0	55	54,5	20	64,5	440	71,9
Διαζευγμένη Σε διάσταση	16	3,9	12	17,4	17	16,8	2	6,5	47	7,7
Χήρα	4	1,0	1	1,4	1	1	-	-	6	1,0
Συζεί με σύντροφο	11	2,7	2	2,9	6	5,9	-	-	19	3,1
Άλλο/Δ.Α.	7	1,7	4	5,8	-	-	-	-	11	1,8
ΣΥΝΟΛΟ	411	100,0	69	100,0	101	100,0	46	100,0	612	100,0

Οι νεαρότερες σε ηλικία μετανάστριες (18-29 χρόνων) είναι, όπως είναι φυσικό, σε πολύ μεγάλο ποσοστό ανύπαντρες (42,8%), ενώ οι μισές από αυτές είναι παντρεμένες (53%). Όσο αυξάνεται η ηλικία τους τόσο μειώνεται το ποσοστό των ανύπαντρων γυναικών, μάλιστα στην τελευταία κατηγορία (ηλικιακής ομάδας 50+) μόνον το 2% δεν έχει παντρευτεί ποτέ (Πίνακας 5.5).

Πίνακας 5.5. Οικογενειακή κατάσταση σε σχέση με την ηλικία των γυναικών

Οικογενειακή κατάσταση	ΗΛΙΚΙΑ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΩΝ								ΣΥΝΟΛΟ	
	18-29 ετών		30-39 ετών		40-49 ετών		50+			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Ανύπαντρη	71	42,8	11	6,3	5	3,1	2	1,9	89	14,6
Παντρεμένη / συζεί με σύντροφο	88	53,0	147	84,0	136	83,4	79	75,2	450	73,9
Διαζευγμένη σε διάσταση	7	4,2	14	8,0	18	11,0	13	12,4	52	8,5
Χήρα	-	-	3	1,7	4	2,5	11	10,5	18	3,0
ΣΥΝΟΛΟ	166	100,0	175	100,0	163	100,0	105	100,0	609	100,0

Εξάλλου, προκειμένου να διερευνήσουμε τα γαμήλια μοντέλα και τα ζητήματα ομογαμίας, αν δηλαδή ο σύζυγος των γυναικών προέρχεται από την ίδια εθνοτική ομάδα με αυτές ή αν υπάρχουν μικτοί γάμοι, διερευνήσαμε τη χώρα υπηκοότητας των συζύγων των ερωτώμενων. Παρατηρήθηκε, λοιπόν, ότι η πλειοψηφία των γυναικών κάθε εθνότητας είναι παντρεμένη με ομόεθνό της. Ωστόσο, διαπιστώνουμε ότι ο μικτός γάμος είναι πλέον συνηθισμένο φαινόμενο ανάμεσα στις γυναίκες αλλοδαπές και συνολικά 1 στις 10 γυναίκες μετανάστριες έχει παντρευτεί σύζυγο άλλης εθνικότητας.

Αναφορικά με τις γυναίκες που έχουν σύζυγο διαφορετικής εθνικότητας από τη δική τους, οι γάμοι με Έλληνες κατέχουν την πρώτη θέση και οι διαφορές ανάλογα με τη χώρα υπηκοότητας των γυναικών είναι ενδεικτικές. Η μεγαλύτερη συχνότητα σε γάμους με Έλληνα παρατηρείται ανάμεσα σε γυναίκες που προέρχονται από την πρώην ΕΣΣΔ, όπου 1 στις 4 έχει σύζυγο με διαφορετική υπηκοότητα: 21,9% με Έλληνα και 22,9% με άλλη εθνικότητα. Οι γάμοι με ελληνικής καταγωγής σύζυγο μειώνονται ανάμεσα στις γυναίκες από τις βαλκανικές χώρες, την Αλβανία, την Πολωνία και τις Φιλιππίνες, όπου το αντίστοιχο ποσοστό κυμαίνεται γύρω στο 10% (Πίνακας 5.6).

Τα δεδομένα αυτά είναι παρεμφερή με αυτά που καταγράφονται στα κατά τόπους Ληξιαρχεία της χώρας. Όπως διαπιστώθηκε, σύμφωνα με δημοσιεύματα στον τύπο κατά το 2004, το 10% των γάμων αφορούσε σε "μικτά ζευγάρια", στα οποία η σύζυγος είναι αλλοδαπή -κυρίως από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης- και ο σύζυγος Έλληνας.¹⁴⁹

Πίνακας 5.6. Χώρα υπηκοότητας των συζύγων των παντρεμένων μεταναστριών σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητάς τους

Υπηκοότητα μεταναστριών	ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ ΣΥΖΥΓΟΥ												ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες πρώην Δημ. Σοβιετικής Ένωσης		Λοιπές χώρες		Ελλάδα		ΔΑ			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Αλβανία	303	87,6	5	1,4	2	,6	2	0,6	31	9,0	3	0,9	346	100,0
Βαλκανικές χώρες	1	1,8	49	89,1	-	-	-	-	5	9,1	-	-	55	100,0
Χώρες Πρώην ΕΣΣΔ	2	3,1	1	1,6	36	56,3	10	15,6	14	21,9	1	1,6	64	100,0
Λοιπές χώρες (Πολωνία/Φιλιππίνες)	-	-	-	-	-	-	19	90,5	2	9,5	-	-	21	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	306	63,0	55	11,3	38	7,8	31	6,4	52	10,7	4	0,8	486	100,0

Εξετάζοντας την εργασιακή κατάσταση των συζύγων, παρατηρούμε ότι οι περισσότεροι σύζυγοι των γυναικών του δείγματος εργάζονται (87,6%) και πολύ λίγοι είναι άνεργοι (στο

149. Γιάνναρου Λ. & Λιάλιου Γ. (2004), Μικτός ο ένας στους δέκα γάμους, *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 17/10/2004.

σύνολο 3,2%). Χαρακτηριστικό είναι, επίσης, ότι οι Έλληνες σύζυγοι στην πλειοψηφία τους εργάζονται (94,1%) και όσοι δεν απασχολούνταν την περίοδο που διεξήχθη η έρευνα είτε έψαχναν για νέα εργασία (2%) είτε ήταν συνταξιούχοι (2%).

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι στις υπόλοιπες κατηγορίες και ειδικότερα στη δεύτερη (άνεργος και ψάχνει για δουλειά) και στην τέταρτη (δεν μπορεί να δουλέψει), θετικά έχουν απαντήσει μόνο οι σύζυγοι αλλοδαπής εθνικότητας. Εξάλλου, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ, οι αλλοδαποί εμφανίζουν μεγαλύτερο ποσοστό επίσημης ανεργίας από τους ελληνικής καταγωγής εργαζόμενους (Πίνακας 5.7).

Πίνακας 5.7. Υψηκότητα του συζύγου της μετανάστριας σε σχέση με την εργασιακή κατάσταση του συζύγου

ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΣΥΖΥΓΟΥ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΑΣ														
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες πρώην Δημ. Σοβιετικής Ένωσης		Λοιπές χώρες		Ελλάδα		ΔΑ		ΣΥΝΟΛΟ	
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Εργάζεται	264	88,0	49	92,5	30	81,1	26	83,9	48	94,1	-	-	417	87,6
Είναι άνεργος και ψάχνει για δουλειά	12	4,0	-	-	2	5,4	1	3,2	-	-	-	-	15	3,2
Δεν επιθυμεί να εργαστεί	1	0,3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,2
Δεν μπορεί να εργαστεί	12	4,0	1	1,9	1	2,7	2	6,5	-	-	-	-	16	3,4
Ψάχνει για νέα εργασία	5	1,7	-	-	2	5,4	-	-	1	2,0	-	-	8	1,7
Είναι συν/χος	1	,3	1	1,9	-	-	1	3,2	2	3,9	-	-	5	1,1
Άλλο	3	1,0	1	1,9	1	2,7	1	3,2	-	-	-	-	6	1,3
ΔΓ/ΔΑ	2	,7	1	1,9	1	2,7	-	-	-	-	4	100,0	8	1,7
ΣΥΝΟΛΟ	300	100	53	100	37	100	31	100	51	100	4	100	476	100,0

Το 76,8% των γυναικών του δείγματος έχουν παιδί/-ά και μόνο το 22,9% δεν έχει κανένα. Οι προερχόμενες από την Αλβανία, όπου η μετανάστευση είναι συνήθως "οικογενειακή υπόθεση", έχουν παιδιά και μόνον το 20% απάντησε ότι δεν έχει. Από τις άλλες χώρες, εφόσον είναι πιο πολλές άγαμες ή χωρισμένες, τα ποσοστά είναι υψηλότερα (περίπου 30%) (Πίνακας 5.8).

Πίνακας 5.8. Ύπαρξη παιδιών ανάλογα με τη χώρα υπηκοότητας των γυναικών-μεταναστριών

ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΩΝ										
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες πρώην Δημ. Σοβιετικής Ένωσης		Λοιπές χώρες		ΣΥΝΟΛΟ	
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Έχετε παιδιά;										
Ναι	325	79,5	47	68,1	74	74,7	21	67,7	467	76,8
Όχι	82	20,0	22	31,9	25	25,3	10	33,3	139	22,9
ΔΓ/ΔΑ	2	0,5	-	-	-	-	-	-	2	0,3
ΣΥΝΟΛΟ	409	100,0	69	100,0	99	100,0	31	100,0	608	100,0

5.2. ▸ Επίπεδο εκπαίδευσης

Εξετάζοντας, στη συνέχεια, το επίπεδο εκπαίδευσης των γυναικών, διαπιστώνουμε ότι μικρό ποσοστό μεταναστριών έχει δετή φοίτηση (5,4%). Οι περισσότερες μετανάστριες παρουσιάζονται να έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο, καθώς σημαντικό ποσοστό (19,1%) έχει τελειώσει την 9χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση, ακόμα υψηλότερο ποσοστό (48,5%) έχει τελειώσει το Λύκειο (12χρονη), ενώ το 26,5% έχει κάνει σπουδές πάνω από 13 χρόνια και είναι απόφοιτες ή έχουν παρακολουθήσει τριτοβάθμια εκπαίδευση. Το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης εμφανίζουν οι μετανάστριες που προέρχονται από την πρώην ΕΣΣΔ και από τις λοιπές χώρες, καθώς το 36,6% και το 67,7% αντίστοιχα έχει περισσότερα από 13 χρόνια εκπαίδευσης (Πίνακας 5.9).

Πίνακας 5.9. Εκπαιδευτικό επίπεδο (χρόνια εκπαίδευσης) σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητας των γυναικών-μεταναστριών

ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΩΝ										
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες πρώην Δημ. Σοβιετικής Ένωσης		Λοιπές χώρες		ΣΥΝΟΛΟ	
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
ΕΤΗ ΦΟΙΤΗΣΗΣ										
Μέχρι 6 χρόνια	29	7,1	2	2,8	2	2	-	-	33	5,4
7-9 χρόνια	93	22,6	10	14,5	14	13,9	-	-	117	19,1
10-12 χρόνια	202	49,1	39	56,5	46	45,5	10	32,3	297	48,5
13+ χρόνια	86	20,9	18	26,1	37	36,6	21	67,7	162	26,5
ΔΓ/ΔΑ	1	0,2	-	-	2	2	-	-	3	0,5
ΣΥΝΟΛΟ	411	100,0	69	100,0	101	100,0	31	100,0	612	100,0

Η κατανομή των μεταναστριών αποφοίτων ανά επιστημονικό κλάδο δε διαφοροποιείται από τις συνθήκες διεθνείς τάσεις. Οι περισσότερες γυναίκες έχουν φοιτήσει ή έχουν πτυχίο από Παιδαγωγικές Σχολές, από Σχολές Επιστημών Υγείας και από Σχολές του κλάδου των Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών, επιβεβαιώνοντας τα διεθνή δεδομένα όσον αφορά στους παραδοσιακούς "γυναικίους" επιστημονικούς κλάδους σπουδών, ενώ δεν υπάρχουν διαφοροποιήσεις σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητας αυτών (Πίνακας 5.10).

Πίνακας 5.10. Επιστημονικός κλάδος σπουδών των γυναικών που έχουν φοιτήσει ή τελειώσει πανεπιστήμιο/ανώτερη τεχνική εκπαίδευση

ΕΠΙΣΤΗΜΟ- ΝΙΚΟΣ ΚΛΑΔΟΣ	ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΩΝ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες πρώην Δημ. Σοβιετικής Ένωσης		Λοιπές χώρες			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Ανθρωπιστικές επιστήμες (Φιλολο- γία, Παιδαγωγικά, Ιστορία κ.λπ.)	28	21,4	6	26,1	9	17,3	7	35,0	50	22,1
Καλές Τέχνες, Μουσική	14	10,7	1	4,3	3	5,8	1	5,0	19	8,4
Νομικές επιστήμες	3	2,3	1	4,3	1	1,9	-	-	5	2,2
Οικονομικές ή Κοι- νωνικές επιστήμες	27	20,6	4	17,4	13	25	5	25,0	49	21,7
Θετικές επιστή- μες (Φυσική, Μαθηματικά)	8	6,1	2	8,7	3	5,8	-	-	13	5,8
Επιστήμες Μηχανι- κού (Αρχιτεκτονική, Μηχανολογία κ.λπ.)	16	12,2	1	4,3	2	3,8	-	-	19	8,4
Επιστήμες υγείας	8	6,1	-	-	9	17,3	5	25,0	22	9,7
Άλλο	7	5,3	7	30,4	7	13,5	1	5,0	22	9,7
ΔΓ/ΔΑ	20	15,3	1	4,3	5	9,6	1	5,0	27	11,9
ΣΥΝΟΛΟ	131	100,0	23	100,0	52	100,0	20	100,0	226	100,0

Συμπεράσματα

Όπως διαπιστώθηκε, οι περισσότερες γυναίκες-μετανάστριες κατάγονται από τη γειτονική Αλβανία (67,2%), 11,3% από τις Βαλκανικές χώρες (Ρουμανία, Βουλγαρία), 16,5% από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ και οι υπόλοιπες (5,1%) από δύο άλλες χώρες: Πολωνία, Φιλιππίνες.

Όσον αφορά στην ηλικιακή δομή του πληθυσμού των γυναικών του δείγματος, κατανέμονται ισόρροπα στις ηλικιακές κατηγορίες. Οι περισσότερες μετανάστριες είναι παντρεμένες ή ζουν με σύντροφο, ενώ υπάρχουν και λίγες άγαμες. Σημαντικές διαφορές, ωστόσο, παρατηρούνται όσον αφορά στην οικογενειακή κατάσταση των γυναικών ανάλογα με την υπηκοότητά τους. Συγκεκριμένα, οι Αλβανίδες είναι σε μεγαλύτερο βαθμό έγγαμες από ό,τι οι γυναίκες που προέρχονται από Βαλκανικές χώρες και από αυτές που προέρχονται από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, οι οποίες είναι λιγότερο συχνά παντρεμένες και αρκετά συχνά χωρισμένες ή σε διάσταση.

Επιπλέον, οι περισσότερες γυναίκες μετανάστριες βρίσκονται σε προχωρημένο στάδιο του οικογενειακού κύκλου ζωής, έχοντας η πλειοψηφία από αυτές παντρευτεί και τεκνοποιήσει. Χαρακτηριστικό είναι, επίσης, ότι ο μικτός γάμος είναι συνηθισμένο φαινόμενο ανάμεσα στις γυναίκες αλλοδαπές και συνολικά 1 στις 10 γυναίκες μετανάστριες έχει παντρευτεί σύζυγο άλλης εθνικότητας. Πάντως, στην περίπτωση γάμου με σύζυγο διαφορετικής εθνικότητας, οι γάμοι με Έλληνες κατέχουν την πρώτη θέση και οι διαφορές ανάλογα με τη χώρα υπηκοότητας των γυναικών είναι ενδεικτικές. Η μεγαλύτερη συχνότητα σε γάμους με Έλληνα παρατηρείται ανάμεσα σε γυναίκες που προέρχονται από την πρώην Σοβιετική Ένωση.

Εξετάζοντας το επίπεδο εκπαίδευσης των γυναικών του δείγματος, διαπιστώνουμε ότι είναι αρκετά υψηλό, καθώς 19,1% από αυτές έχει τελειώσει την 9χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση, 48,5% το Λύκειο (12χρονη), ενώ 26,5% έχει εκπαίδευση πάνω από 13 χρόνια.

Η κατανομή των μεταναστριών αποφοίτων ανά επιστημονικό κλάδο δε διαφοροποιείται από τις συνήθεις διεθνείς τάσεις. Οι περισσότερες γυναίκες έχουν φοιτήσει ή έχουν πτυχίο από Παιδαγωγικές Σχολές, από Σχολές Επιστημών Υγείας και από Σχολές του κλάδου των Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών, επιβεβαιώνοντας τα διεθνή δεδομένα όσον αφορά στα παραδοσιακά "γυναικεία" επαγγέλματα, ενώ δεν υπάρχουν διαφοροποιήσεις σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητας αυτών.

ΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ
ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό, σκιαγραφούμε τις μεταναστευτικές διαδρομές των αλλοδαπών γυναικών που έχουν εγκατασταθεί στην Ελλάδα και αποτελούν τμήμα του μεταναστευτικού πληθυσμού της χώρας. Συγκεκριμένα, εξετάζουμε το χρόνο άφιξης και τη συνολική διάρκεια παραμονής τους, την αφετηρία των διαδρομών τους, τη χρήση ενδιάμεσων σταθμών, καθώς και τις συνθήκες εγκατάστασής τους. Περιγράφεται το κοινωνικό πλαίσιο της μετάβασης και της εγκατάστασής τους, από το οποίο προκύπτουν ενδιαφέροντα στοιχεία για την περαιτέρω μελέτη των μεταναστευτικών μοντέλων που έχουν αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας. Αναλύονται τόσο οι παράγοντες που ωθούν τις γυναίκες να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους όσο και εκείνοι που επηρεάζουν την απόφασή τους να επιλέξουν την Ελλάδα ως προορισμό. Τέλος, διερευνώνται τα σχέδια των γυναικών για το μέλλον και η πρόθεσή τους σχετικά με την παραμονή τους στην Ελλάδα.

■ 6.1. ▶ Χρόνος άφιξης και διάρκεια παραμονής

Ο χρόνος άφιξης των μεταναστριών στην Ελλάδα και η συνολική διάρκεια παραμονής τους στη χώρα μας αποτελούν χρήσιμες πληροφορίες για τη μελέτη του φαινομένου της γυναικείας μετανάστευσης. Συγκρίνοντας τις απαντήσεις που δόθηκαν σε αυτές τις δύο ερωτήσεις, πρόθεσή μας ήταν να διερευνήσουμε εάν οι γυναίκες παραμένουν στην Ελλάδα μετά από την πρώτη άφιξή τους ή πηγαινοέρχονται στις χώρες τους.

Τα δύο τρίτα (68%) των μεταναστριών που συμμετείχαν στην έρευνα ήρθαν για πρώτη φορά στην Ελλάδα από το 1995 και μετά. Οι μεγαλύτερες μεταναστευτικές εισροές γυναικών σημειώθηκαν κατά την τετραετία 1995-1998 (40,0%) με κορύφωση το έτος 1997 (14,7%). Ωστόσο, η παλαιότερη χρονολογία άφιξης που αναφέρθηκε στην έρευνα ήταν το 1978, η οποία συμπίπτει χρονικά με την έναρξη των μεταναστευτικών εισροών προς την Ελλάδα.¹⁵⁰ Στη συνέχεια, ένας μικρός αριθμός γυναικών (2,7%) ήρθε στη χώρα από τα μέσα έως τα τέλη της δεκαετίας του 1980. Χρονιά-ορόσημο φαίνεται να αποτελεί το 1990, καθώς παρατηρείται απότομη αύξηση του αριθμού των γυναικών που μετανάστευσαν στην Ελλάδα. Από τότε και έως τα μέσα της ίδιας δεκαετίας που ακολούθησε, ένα σημαντικό ποσοστό των γυναικών του δείγματος (29,1%) έφτασε στην Ελλάδα για πρώτη φορά (Πίνακας 6.1).

150. Για μια σύντομη ιστορική επισκόπηση των μεταναστευτικών εισροών προς την Ελλάδα, βλ. Cavanoudis J. (2003), *ό.π.*

Πίνακας 6.1. Έτος άφιξης των μεταναστριών στην Ελλάδα

Έτος άφιξης	Ποσοστιαία άφιξη των γυναικών μεταναστριών		
	%	%/N	%/N
1978	0,2	3,0 (N = 18)	32,1 (N = 196)
1984	0,2		
1985	0,2		
1986	0,3		
1987	0,3		
1988	0,2		
1989	1,6		
1990	5,9	29,1 (N = 178)	67,9 (N = 416)
1991	5,4		
1992	4,9		
1993	7,5		
1994	5,4		
1995	8,8	40,1 (N = 246)	67,9 (N = 416)
1996	8,3		
1997	14,7		
1998	8,3		
1999	5,9	27,8 (N = 170)	67,9 (N = 416)
2000	5,7		
2001	4,9		
2002	3,9		
2003	3,1		
2004	2,3		
2005	2,0		
Σύνολο	100,0	100,0 (612)	100,0 (612)

Ο χρόνος άφιξης των γυναικών μεταναστριών φαίνεται να διαφοροποιείται ανάλογα με την υπηκοότητά τους. Τα υψηλότερα ποσοστά (22,6%) άφιξης πριν από το 1990 παρατηρούνται στις μετανάστριες από τις Φιλιππίνες και την Πολωνία. Στην αρχή της δεκαετίας του 1990, περίπου το ένα τρίτο (34,1%) των γυναικών από την Αλβανία μετανάστευσε στην Ελλάδα, ενώ από το 1995 και μετά, ακολουθεί μεγάλος αριθμός μεταναστριών από τις Βαλκανικές χώρες (Βουλγαρία και Ρουμανία) (76,8%) και τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ (81,2%) (Πίνακας 6.2).

Πίνακας 6.2. Περίοδος άφιξης στην Ελλάδα κατά υπηκοότητα

Περίοδος άφιξης	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες Πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.		Λοιπές χώρες (Πολωνία, Φιλιππίνες)			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Πριν το 1990	6	1,5	3	4,3	2	2,0	7	22,6	18	2,9
Μεταξύ 1990-1994	140	34,1	13	18,8	17	16,8	8	25,8	178	29,1
Από το 1995 και μετά	265	64,5	53	76,8	82	81,2	16	51,6	416	68,0
ΣΥΝΟΛΟ	411	100,0	69	100,0	101	100,0	31	100,0	612	100,0

Εκτός από την ερώτηση για τη χρονολογία της πρώτης άφιξής τους στην Ελλάδα, οι μετανάστριες ρωτήθηκαν για τη συνολική διάρκεια παραμονής στη χώρα μας. Οι απαντήσεις που δόθηκαν (Πίνακας 6.3) είναι παρεμφερείς, σε γενικές γραμμές, με αυτές της προηγούμενης ερώτησης (Πίνακας 6.1) και ο συντελεστής συσχέτισης των δύο μεταβλητών (χρόνος άφιξης και διάρκεια παραμονής) εμφανίζεται υψηλός (κατά Pearson, $r = 0,854$).

Τα στοιχεία αυτά υποδεικνύουν ότι οι γυναίκες που συμμετείχαν στην έρευνα πεδίου παρουσιάζουν την τάση να παραμένουν συνεχώς στην Ελλάδα μετά την πρώτη άφιξή τους, χωρίς δηλαδή μεγάλα διαλείμματα απουσίας από τη χώρα. Συνεπώς, τα αποτελέσματα αυτά καταδεικνύουν ότι το φαινόμενο της "κυκλικής μετανάστευσης" για τις γυναίκες του δείγματος δεν επαληθεύεται.

Πίνακας 6.3. Αναλυτική Κατανομή των ετών παραμονής των μεταναστών

ΕΤΗ ΠΑΡΑΜΟΝΗΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ				
	N	%	N	%
1 Έτος	23	3,8	178	29,2
2 Έτη	23	3,8		
3 Έτη	27	4,4		
4 Έτη	26	4,3		
5 Έτη	39	6,4		
6 Έτη	40	6,5		
7 Έτη	49	8,0	244	39,9
8 Έτη	89	14,6		
9 Έτη	54	8,8		
10 Έτη	52	8,5		
11 Έτη	29	4,7	173	28,2
12 Έτη	41	6,7		
13 Έτη	33	5,4		
14 Έτη	30	4,9		
15 Έτη	40	6,5		
16 Έτη	9	1,5	16	2,8
17 Έτη	1	0,2		
18 Έτη	2	0,3		
19 Έτη	1	0,2		
20 Έτη	1	0,2		
21 Έτη	1	0,2		
26 Έτη	1	0,2		
Σύνολο	611	100,0	611	100,0

Η υπηκοότητα των μεταναστριών συσχετίζεται στατιστικά σε σημαντικό βαθμό με τα έτη παραμονής τους στη χώρα μας. Από την εξέταση του παρακάτω πίνακα γίνεται αντιληπτό ότι μεγάλο ποσοστό μεταναστριών (51,6%) από την Πολωνία και τις Φιλιππίνες έχει παραμείνει στη χώρα μας για περισσότερο από 10 έτη. Τα αντίστοιχα ποσοστά των μεταναστριών από τις άλλες χώρες είναι πολύ χαμηλότερα. Η πλειοψηφία των μεταναστριών από την Αλβανία (51,5%) και τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ (46,5%) έχει παραμείνει στην Ελλάδα 6 με 10 χρόνια, ενώ τη μικρότερη σε διάρκεια παραμονή στη χώρα μας έχουν οι μετανάστριες από τις Βαλκανικές χώρες, καθώς 35 από τις 69 ερωτώμενες έχουν μείνει έως και 5 έτη.

Πίνακας 6.4. Κατανομή των ετών παραμονής των μεταναστριών σε σχέση με την χώρα υπηκοότητας των μεταναστριών

Συνολικά έτη παραμονής	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες Πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.		Λοιπές χώρες (Πολωνία, Φιλιππίνες)			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
1-5 έτη	57	13,9	35	50,7	37	36,6	9	29,0	138	22,6
6-10 έτη	211	51,5	20	29,0	47	46,5	6	19,4	284	46,5
10+ έτη	142	34,6	14	20,3	17	16,8	16	51,6	189	30,9
ΣΥΝΟΛΟ	410	100,0	69	100,0	101	100,0	31	100,0	611	100,0

6.2. ▸ Χώρες υπηκοότητας και ενδιάμεσοι σταθμοί

Προκειμένου να διαπιστωθεί από ποια χώρα έφυγαν οι γυναίκες και μετανάστευσαν στην Ελλάδα, ρωτήθηκαν πού ζούσαν πριν έρθουν στη χώρα μας. Σε συντριπτική πλειοψηφία απάντησαν ότι ζούσαν στην ίδια χώρα με εκείνη που ανέφεραν ως χώρα υπηκοότητας (Πίνακας 6.5). Μόνη εξαίρεση φαίνεται να αποτελούν οι μετανάστριες από την Αρμενία, καθώς δύο από τις έξι (33,3%) που περιλήφθηκαν στο δείγμα δήλωσαν ότι ζούσαν στη Ρωσία πριν έρθουν στην Ελλάδα.¹⁵¹ Ένα πολύ μικρό ποσοστό (2,3%) ανέφερε ως προηγούμενο τόπο διαβίωσης άλλες χώρες από τις δέκα χώρες καταγωγής που είχε συμπεριληφθεί στο δείγμα, με συχνότερες απαντήσεις την Ιταλία και τη Γερμανία.

151. Ο αριθμός των γυναικών από την Αρμενία ήταν μικρός, με αποτέλεσμα οι απαντήσεις τους ελάχιστα να επηρεάζουν τα συνολικά αποτελέσματα. Αξίζει να υπογραμμιστεί ότι είναι αρκετά συνηθισμένες οι μετακινήσεις πληθυσμών ανάμεσα σε πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες και τη Ρωσία, ιδίως αν σκεφτεί κανείς ότι μόλις πριν από μερικά χρόνια αποτελούσαν μία χώρα (Ε.Σ.Σ.Δ.).

Πίνακας 6.5. Χώρα προηγούμενης διαμονής των μεταναστριών κατά υπηκοότητα

Χώρα υπηκοότητας	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ									
	Αλβανία	Βουλγαρία	Γεωργία	Ρωσία	Ουκρανία	Ρουμανία	Πολωνία	Μολδαβία	Αρμενία	Φιλιππίνες
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Αλβανία	97,3		2,9							
Βουλγαρία	0,2	97,9				4,8				
Γεωργία			94,1							
Ρωσία				92,9					33,3	
Ουκρανία	0,2				95,7					
Ρουμανία	0,2					95,2				
Πολωνία							100,0			
Μολδαβία								100,0		
Αρμενία									66,7	
Φιλιππίνες										100,0
Γερμανία			2,9	7,1	4,3					
Η.Π.Α.	0,2									
Ισπανία	0,2									
Ιταλία	1,0	2,1								
Ολλανδία	0,2									
Τουρκία	0,2									
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Στην ερώτηση αν χρησιμοποίησαν κάποια άλλη χώρα ως ενδιάμεσο σταθμό πριν από την άφιξή τους στην Ελλάδα, μόλις το 6% από τις ερωτώμενες απάντησε θετικά. Η μόνη ομάδα που εμφανίζει αρκετά υψηλό ποσοστό (28,6%) θετικών απαντήσεων είναι οι γυναίκες από τις Φιλιππίνες. Στο άλλο άκρο της κλίμακας βρίσκονται οι γυναίκες μετανάστριες από τη Γεωργία, από τις οποίες μόλις το 2,9% (1 από τις 35 γυναίκες του δείγματος) έζησε για μικρό χρονικό διάστημα σε κάποια άλλη χώρα πριν έρθει στην Ελλάδα (Πίνακας 6.6).

Πίνακας 6.6. Κατανομή των γυναικών ανάλογα με τη χρήση ενδιάμεσων σταθμών κατά υπηκοότητα

Χώρα Υπηκοότητας	ΕΝΔΙΑΜΕΣΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ			
	Ναι		Όχι	
	N	%	N	%
Αλβανία	18	4,4	393	95,6
Βουλγαρία	4	8,3	44	91,7
Γεωργία	1	2,9	34	97,1
Ρωσία	3	10,7	25	89,3
Ουκρανία	1	4,3	22	95,7
Ρουμανία	3	14,3	18	85,7
Πολωνία	1	5,9	16	94,1
Μολδαβία	1	11,1	8	88,9
Αρμενία	1	16,7	5	83,3
Φιλιππίνες	4	28,6	10	71,4
ΣΥΝΟΛΟ	37	6,0	575	94,0

Όσες γυναίκες απάντησαν θετικά στην προηγούμενη ερώτηση, τους ζητήθηκε να αναφέρουν τον ενδιάμεσο σταθμό που χρησιμοποίησαν. Η πιο συχνή απάντηση που δόθηκε ήταν η Ιταλία (35,1%), ποσοστό που αφορά στις περισσότερες από τις μισές Αλβανίδες (61,1%), οι οποίες έζησαν σε κάποια άλλη χώρα για μικρό χρονικό διάστημα πριν από την εγκατάστασή τους στην Ελλάδα. Πολύ μικρό ποσοστό μεταναστριών είχε ως ενδιάμεσο σταθμό διάφορες Ευρωπαϊκές, Βαλκανικές και Ασιατικές χώρες.

6.3. ▶ Οι αιτίες της μετανάστευσης

Όπως έχει επισημανθεί σε πολλές μελέτες διεθνώς¹⁵², οι λόγοι, για τους οποίους οι γυναίκες μεταναστεύουν, είναι ως επί το πλείστον οικονομικοί. Με βάση τα δεδομένα μας, ένα σημαντικό ποσοστό (38,6%) μεταναστριών ανέφερε ότι έφυγε από τη χώρα τους, επειδή οι μισθοί εκεί ήταν πολύ χαμηλοί ή για να συγκεντρώσει χρήματα. Μία στις τρεις (33,3%) γυναίκες απάντησε ότι δεν έβρισκε εργασία και μία στις τέσσερις (26,6%) ότι ήθελε να ξεφύγει από τη φτώχεια, ενώ το 26,5% επικαλέστηκε προσωπικούς/οικογενειακούς λόγους. Μικρότερος αριθμός (24,3%) μεταναστριών έφυγε από τη χώρα, προκειμένου να είναι μαζί με το σύζυγο ή το σύντροφό τους, απάντηση που συμφωνεί με το "παραδοσιακό" μοντέλο των γυναικών, οι οποίες μεταναστεύουν για λόγους οικογενειακής επανένωσης. Το 22,7% είπε ότι δεν τους άρεσε η ζωή εκεί, ενώ ορισμένες (14,1%) αναγκάστηκαν να φύγουν εξαιτίας πολέμων, εμφύλιων συγκρούσεων ή άλλων ενόπλων συρράξεων. Από τις υπόλοιπες απαντήσεις, αξίζει να σημειωθεί ότι το 12,6% των γυναικών του δείγματος μετανάστευσε, για να βοηθήσει οικονομικά την οικογένεια πίσω στην πατρίδα και το 10,3% ήθελε να γνωρίσει και άλλο κόσμο.

Εξετάζοντας τους λόγους μετανάστευσης των γυναικών σε συνάρτηση με την υπηκοότητά τους, παρατηρούνται διαφοροποιήσεις σε ορισμένες κατηγορίες απαντήσεων στην ερώτηση αυτή. Για να αιτιολογήσουν την απόφασή τους να μεταναστεύσουν, οι γυναίκες από τις Βαλκανικές χώρες (Βουλγαρία, Ρουμανία), τη Γεωργία και τις Φιλιππίνες επικαλούνται συχνότερα τους οικονομικούς παράγοντες. Οι γυναίκες από την Αλβανία και τη Ρουμανία σημειώνουν υψηλά, σε σχέση με άλλες εθνικές ομάδες, ποσοστά στις απαντήσεις "Ήρθα μαζί/για να είμαι με το σύζυγο/σύντροφο" (28,5% και 38,1% αντίστοιχα).

Επίσης, οι γυναίκες από την Αλβανία και τη Μολδαβία απάντησαν σε υψηλότερα ποσοστά ότι "Δε μου άρεσε η ζωή μου εκεί" (28,2% και 33,3% αντίστοιχα). Σχεδόν τα δύο τρίτα (64,3%, δηλαδή 9 από τις 14 γυναίκες του δείγματος) των γυναικών από τις Φιλιππίνες ανέφεραν την πρόθεσή τους να βοηθήσουν οικονομικά, μέσω της μετανάστευσης, τις οικογένειές τους που είχαν μείνει πίσω στην πατρίδα. Την ίδια άποψη, σχετικά με τις αιτίες της μετανάστευσης, διατύπωσαν αρκετές γυναίκες από ορισμένες πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες: το 55,6% των Μολδαβών, το 43,5% των Ουκρανών και το 28,6% των Γεωργιανών μεταναστριών, οι οποίες απάντησαν ότι έφυγαν από τις χώρες τους, προκειμένου να βοηθήσουν οικονομικά τις οικογένειές τους. Οι εμπόλεμες καταστάσεις και οι ένοπλες συρράξεις αναφέρθηκαν ως γενεσιουργός αιτία της μετανάστευσης από γυναίκες προερχόμενες από τρεις μόνο χώρες: την Αλβανία, τη Γεωργία και την Αρμενία (Πίνακας 6.7).

152. Βλ. σχετικά United Nations (2005), *ό.π.*, Kofman E. et al., *ό.π.* και Κασιμάτη Κ. (2003), Γυναίκες μετανάστευσης από Αλβανία και Πολωνία - Απασχολήσεις και Διαφορετικότητες, στο: Κασιμάτη Κ. (επιμ.), *Πολιτικές Μετανάστευσης και Στρατηγικές Ένταξης: Η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών*. Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής (ΚΕΚΜΟΚΟΠ), Αθήνα: Gutenberg.

Πίνακας 6.7. Λόγοι μετανάστευσης των γυναικών κατά υπηκοότητα (πολλαπλή επιλογή)

Λόγοι μετανάστευσης	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ										ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία	Βουλγαρία	Γεωργία	Ρωσία	Ουκρανία	Ρουμανία	Πολωνία	Μολδαβία	Αρμενία	Φιλιππίνες	N	%
Οι μισθοί ήταν χαμηλοί	148	20	19	10	11	11	5	3	1	7	236	38,6
	36,0	41,7	54,3	35,7	47,8	52,4	29,4	33,3	16,7	50		
Δεν έβρισκα εργασία	136	20	16	12	5	4	5	4	2	-	204	33,3
	33,1	41,7	45,7	42,9	21,7	19,0	29,4	44,4	33,3	-		
Η φτώχεια	123	16	12	3	-	6	-	2	1	-	163	26,6
	29,9	33,3	34,3	10,7	-	28,6	-	22,2	16,7	-		
Για να είμαι μαζί με το σύζυγο	117	7	-	5	3	8	5	2	1	1	149	24,3
	28,5	14,6	-	17,9	13,0	38,1	29,4	22,2	16,7	7,1		
Δε μου άρεσε η ζωή μου εκεί	116	6	6	2	1	2	1	3	-	2	139	22,7
	28,2	12,5	17,1	7,1	4,3	9,5	5,9	33,3	-	14,3		
Προσωπικοί/οικογενειακοί λόγοι	114	10	9	11	7	1	5	-	1	4	162	26,5
	27,7	20,8	25,7	39,3	30,4	4,8	29,4	-	16,7	28,6		
Πόλεμος/εμφύλιες συγκρούσεις	76	-	9	-	-	-	-	-	1	-	86	14,1
	18,5	-	25,7	-	-	-	-	-	16,7	-		
Οικονομική βοήθεια στην οικογένεια	32	8	10	2	10	1	-	5	-	9	77	12,6
	7,8	16,7	28,6	7,1	43,5	4,8	-	55,6	-	64,3		
Ήθελα να γνωρίσω και άλλο κόσμο	30	4	2	3	11	2	6	-	-	5	63	10,3
	7,3	8,3	5,7	10,7	47,8	9,5	35,3	-	-	35,7		
Άλλοι λόγοι	34	-	3	3	3	-	-	-	2	-	45	7,4
	8,3	-	8,6	10,7	13,0	-	-	-	33,3	-		
ΔΓ/ΔΑ	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,2
	0,2	-	-	-	-	-	-	-	-	-		

Εξετάζοντας, όμως, τους λόγους μετανάστευσης σε σχέση με την ηλικία, δεν παρατηρούμε σημαντικές διαφοροποιήσεις. Σημειώνεται, απλώς, ότι οι νεότερες γυναίκες (18-29 ετών) τείνουν να απαντούν πιο συχνά ότι "δεν τους άρεσε η ζωή στην πατρίδα τους", ότι "επιθυμούσαν να

γνωρίσουν και άλλο κόσμο" ή ότι "επεδίωκαν να ξεφύγουν από την οικογενειακή καταπίεση", ενώ για τις μεγαλύτερες ηλικιακά γυναίκες, οι οικονομικοί λόγοι διαδραματίζουν τον πιο σημαντικό ρόλο. Αξίζει, βέβαια, να επισημανθεί ότι το 40% των γυναικών μεγαλύτερης ηλικίας (50 ετών και άνω) απάντησε ότι προσωπικοί και οικογενειακοί λόγοι τους ώθησαν στη μετανάστευση (Πίνακας 6.8).

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι οι οικονομικοί λόγοι υπερτερούν και η υπηκοότητα διαφοροποιεί, σε μικρό βαθμό, τις απαντήσεις των γυναικών όσον αφορά στους λόγους μετανάστευσης.

Πίνακας 6.8. Λόγοι μετανάστευσης των γυναικών κατά ηλικιακή ομάδα (πολλαπλή επιλογή)

Λόγοι μετανάστευσης	ΗΛΙΚΙΑ				ΣΥΝΟΛΟ	
	18-29 ετών	30-39 ετών	40-49 ετών	50+	N	%
Οι μισθοί ήταν χαμηλοί	48	67	77	44	236	38,8
	28,9	38,3	47,2	41,9		
Δεν έβρισκα εργασία	45	62	63	33	203	33,3
	27,1	35,4	38,7	31,4		
Η φτώχεια	33	51	53	24	161	26,4
	19,9	29,1	32,5	22,9		
Για να είμαι μαζί με το σύζυγο	32	52	43	22	149	24,5
	19,3	29,7	26,4	21,0		
Δε μου άρεσε η ζωή μου εκεί	47	40	32	18	137	22,5
	28,3	22,9	19,6	17,1		
Προσωπικοί/ οικογενειακοί λόγοι	61	30	28	42	161	26,4
	36,7	17,1	17,2	40,0		
Πόλεμος/ εμφύλιες συγκρούσεις	22	18	24	22	86	14,1
	13,3	10,3	14,7	21,0		
Οικονομική βοήθεια στην οικογένεια	23	22	22	10	77	12,6
	13,9	12,6	13,5	9,5		
Ήθελα να γνωρίσω και άλλο κόσμο	30	16	12	6	64	10,5
	18,1	9,1	7,4	5,7		
Άλλοι λόγοι	11	11	9	14	45	7,4
	6,6	6,3	5,5	13,3		
ΔΓ/ΔΑ	-	-	1	-	1	0,2
	-	-	0,6-			

6.4. ▸ Λόγοι επιλογής της Ελλάδας ως χώρα προορισμού

Εκτός από τους λόγους για τους οποίους οι γυναίκες μεταναστεύουν, προσπαθήσαμε να διερευνήσουμε στην έρευνα πεδίου τους λόγους για τους οποίους επιλέγουν την Ελλάδα ως χώρα προορισμού. Με βάση τις απαντήσεις που δόθηκαν, διαπιστώνουμε ότι η εν λόγω επιλογή έγινε από την πλειοψηφία των γυναικών λόγω των κοινωνικών και προσωπικών δικτύων που είχαν αναπτύξει στη χώρα μας. Πράγματι, τις περισσότερες φορές διέμεναν στην Ελλάδα κάποια συγγενικά τους πρόσωπα (53,5%) και λιγότερο συχνά βρίσκονταν ήδη εδώ φίλοι/-ες ή συμπατριώτες/-ισσες (15,7%). Η γεωγραφική εγγύτητα της Ελλάδας με τις χώρες υπηκοότητας των γυναικών μεταναστριών ήταν ένας επιπλέον παράγοντας, τον οποίο οι μισές περίπου γυναίκες (46,0%) έλαβαν υπόψη, όταν αποφάσισαν να έρθουν στη χώρα μας.

Δύο άλλοι παράγοντες που επηρέασαν την επιλογή τους ήταν η σχετική ευκολία εισόδου στη χώρα (17,8%), ακόμη και χωρίς τα απαραίτητα επίσημα έγγραφα, όπως άδεια ή βίζα και το σχετικά χαμηλό κόστος μετάβασης (15,1%). Ορισμένες γυναίκες πίστευαν ότι στην Ελλάδα υπάρχουν πολλές ευκαιρίες να φτιάξει κανείς τη ζωή του (11,8%) και ίδιος περίπου αριθμός γυναικών (10,5%) επέλεξε την Ελλάδα λόγω των πολιτισμικών ομοιοτήτων με τη χώρα καταγωγής τους. Πολύ λίγες (2,0%) ήταν εκείνες που θεωρούσαν την Ελλάδα ενδιάμεσο σταθμό για μετάβαση σε άλλη χώρα και όχι τελικό προορισμό.

Στην ίδια ερώτηση οι απαντήσεις των γυναικών διαφοροποιούνται με βάση την υπηκοότητά τους. Έτσι, όσον αφορά στα κοινωνικά/προσωπικά δίκτυα, οι γυναίκες από την Αλβανία παρουσιάζουν την εξής αντίθεση: ενώ εμφανίζουν το υψηλότερο ποσοστό σε σχέση με συγγενικά δίκτυα (56,4%), παρουσιάζουν το χαμηλότερο ποσοστό σε σχέση με δίκτυα αποτελούμενα από φίλους/-ες ή συμπατριώτες/-ισσες (11,2%). Συγκρίνοντας τις γυναίκες που προέρχονται από τις δύο Βαλκανικές χώρες (Βουλγαρία και Ρουμανία), τα ποσοστά εμφανίζουν μικρότερη διαφορά ανάμεσα σε συγγενικά δίκτυα (34,8%) και δίκτυα φίλων ή συμπατριωτών/-ισσών (20,3%). Μία στις τρεις γυναίκες (30,0%) από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης διέθετε δίκτυα αποτελούμενα από φίλους/-ες ή συμπατριώτες/-ισσες (Πίνακας 6.9).

Στις υπόλοιπες απαντήσεις, η γεωγραφική εγγύτητα -ως λόγος μετανάστευσης- αναφέρθηκε από την πλειοψηφία των γυναικών από την Αλβανία (55,7%) και τη Βουλγαρία (54,2%), τις δύο μοναδικές, στην παρούσα έρευνα, χώρες υπηκοότητας μεταναστριών που συνορεύουν με την Ελλάδα. Η σχετική ευκολία εισόδου στη χώρα μας αναφέρθηκε σχεδόν αποκλειστικά από Αλβανίδες, όπως και η επιλογή της Ελλάδας ως ενδιάμεσου σταθμού για μετάβαση σε άλλη χώρα. Για τις γυναίκες από τη Ρουμανία, οι πολιτισμικές ομοιότητες της Ελλάδας με τη χώρα τους αποτέλεσαν σημαντικό λόγο επιλογής της χώρας.

Πίνακας 6.9. Λόγοι επιλογής της Ελλάδας για εγκατάσταση ανάλογα με την υπηκοότητα των γυναικών (πολλαπλή επιλογή)

Λόγοι επιλογής της Ελλάδας	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ				ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία	Βαλκανικές χώρες	Χώρες Πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.	Λοιπές χώρες (Πολωνία, Φιλιππίνες)	N =	%
Γιατί ήταν κοντά στην πατρίδα μου	55,7	42,0	22,0	3,2	281	46,0
Δεν είχα χρήματα για να πάω πιο μακριά	17,5	13,0	10,0	3,2	92	15,1
Ήταν πιο εύκολο να πάρω άδεια παραμονής/εργασίας	9,2	8,7	5,0	-	49	8,0
Είναι πιο εύκολο να έρθει κανείς, ακόμη και αν δεν είχε άδεια	25,5	4,3	1,0	-	109	17,8
Είναι εύκολο να βρει κανείς νόμιμη δουλειά	4,6	7,2	9,0	16,1	38	6,2
Είναι εύκολο να εργαστείς χωρίς άδεια	9,2	-	4,0	12,9	46	7,5
Είναι ενδιαμέσος σταθμός για μετάβαση σε άλλη χώρα	2,9	-	-	-	12	2,0
Βρίσκονταν στην Ελλάδα και άλλα μέλη της οικογένειάς μου	56,4	34,8	54,0	54,8	327	53,5
Βρίσκονταν ήδη εδώ φίλοι/-ες συμπατριώτες/-ισσες μου	11,2	20,3	30,0	19,4	96	15,7
Γιατί η Ελλάδα είναι ασφαλής χώρα	2,7	2,9	9,0	16,1	27	4,4
Στην Ελλάδα υπάρχουν πολλές ευκαιρίες να φτιάξει κανείς τη ζωή του	12,2	17,4	7,0	9,7	72	11,8
Γιατί η νοοτροπία, κουλτούρα, εκπαίδευση στην Ελλάδα μοιάζει με της χώρας μου	11,4	13,0	8,0	-	64	10,5
Λόγοι υγείας της ίδιας ή άλλου μέλους της οικογένειας	0,7	-	-	-	3	0,5
Άλλο	0,7	1,4	4,0	6,5	10	1,6
ΔΓ/ΔΑ	-	1,4	-	-	1	0,2

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή των γυναικών να μεταναστεύσουν στην Ελλάδα φαίνεται να μεταβάλλονται ανάλογα με τη συνολική διάρκεια παραμονής στη χώρα. Έτσι, οι γυναίκες με πιο πρόσφατη εγκατάσταση απαντούν συχνότερα από ό,τι οι παλαιότερες μετανάστριες ότι ήρθαν στην Ελλάδα, γιατί διέθεταν συγγενικά ή φιλικά δίκτυα, επιβεβαιώνοντας πόσο σημαντικός είναι ο παράγοντας χρόνος για τη δημιουργία και ανάπτυξη κοινωνικών δικτύων (Πίνακας 6.10).

Μια άλλη απάντηση που διαφοροποιείται ανάλογα με τα συνολικά έτη παραμονής είναι η σχετική ευκολία εισόδου στη χώρα χωρίς την κατοχή των απαραίτητων εγγράφων. Μία στις τέσσερις (25,4%) μετανάστριες με συνολική διάρκεια παραμονής περισσότερο από δέκα χρόνια υποστήριξε το λόγο αυτό, ενώ την ίδια άποψη διατύπωσε μόνο 6,5% των πρόσφατα εγκατεστημένων γυναικών (την τελευταία πενταετία). Όπως επισημάνθηκε παραπάνω, η απάντηση αυτή δόθηκε κυρίως από Αλβανίδες, οι οποίες ξεκίνησαν να εισρέουν μαζικά στη χώρα μας από τις αρχές της δεκαετίας του 1990.

Αν και σχετικά μικρός αριθμός γυναικών επέλεξε να μεταναστεύσει στην Ελλάδα για λόγους είτε "εύκολης εξεύρεσης εργασίας χωρίς άδεια" (7,5%) είτε "εύκολης εξεύρεσης νόμιμης απασχόλησης" (6,1%), και οι δύο αυτές απαντήσεις διαφοροποιούνται με βάση τη συνολική διάρκεια παραμονής. Πράγματι, οι πρόσφατες μετανάστριες θεωρούν ευκολότερο να βρουν νόμιμη εργασία στην Ελλάδα, ενώ αυτές που ήρθαν πριν από δέκα χρόνια θεωρούσαν ευκολότερο να βρουν μια οποιαδήποτε εργασία, ακόμη και χωρίς άδεια (Πίνακας 6.10).

Πίνακας 6.10. Λόγοι επιλογής της Ελλάδας για εγκατάσταση ανάλογα με τη συνολική διάρκεια παραμονής (πολλαπλή επιλογή)

Λόγοι επιλογής της Ελλάδας	Συνολικά έτη παραμονής στην Ελλάδα			ΣΥΝΟΛΟ	
	1-5 χρόνια	6-10 χρόνια	Περισσότερα από 10 χρόνια	N =	%
Γιατί ήταν κοντά στην πατρίδα μου	29,7	50,9	50,8	281	46,1
Δεν είχα χρήματα για να πάω πιο μακριά	10,9	16,3	16,4	92	15,1
Ήταν πιο εύκολο να πάρω άδεια παραμονής/εργασίας	6,5	7,4	10,1	49	8,0
Είναι πιο εύκολο να έρθει κανείς, ακόμη και αν δεν είχε άδεια	6,5	18,0	25,4	108	17,7
Είναι εύκολο να βρει κανείς νόμιμη δουλειά	10,1	4,6	5,3	37	6,1
Είναι εύκολο να εργαστείς χωρίς άδεια	2,9	7,8	10,6	46	7,5
Είναι ενδιάμεσος σταθμός για μετάβαση σε άλλη χώρα	1,4	1,8	2,6	12	2,0

Λόγοι επιλογής της Ελλάδας	Συνολικά έτη παραμονής στην Ελλάδα			ΣΥΝΟΛΟ	
	1-5 χρόνια	6-10 χρόνια	Περισσότερα από 10 χρόνια		
	%	%	%	N =	%
Βρίσκονταν στην Ελλάδα και άλλα μέλη της οικογένειάς μου	61,6	55,5	45,0	327	53,6
Βρίσκονταν ήδη εδώ φίλοι/-ες συμπατριώτες/-ισσες μου	16,7	15,9	14,8	96	15,7
Γιατί η Ελλάδα είναι ασφαλής χώρα	2,2	5,3	4,8	27	4,4
Στην Ελλάδα υπάρχουν πολλές ευκαιρίες να φτιάξει κανείς τη ζωή του	9,4	11,7	13,8	72	11,8
Γιατί η νοοτροπία, κουλτούρα, εκπαίδευση στην Ελλάδα μοιάζει με της χώρας μου	9,4	10,6	11,1	64	10,5
Λόγοι υγείας της ίδιας ή άλλου μέλους της οικογένειας	1,4	0,4	-	3	0,5
Άλλο	1,4	1,4	2,1	10	1,6
ΔΓ/ΔΑ	-	0,4	-	1	0,2

6.5. Το κοινωνικό πλαίσιο της μετάβασης και της εγκατάστασης

Διερευνώντας το κοινωνικό πλαίσιο της μετάβασης και εγκατάστασης, διαπιστώνουμε ότι το οικογενειακό μοντέλο μετανάστευσης αποτελεί τον πιο συνηθισμένο τύπο άφιξης στην Ελλάδα στο σύνολο των γυναικών του δείγματος. Τα δύο πέμπτα (41,7%) των γυναικών του δείγματος ανέφεραν ότι ήρθαν μαζί με κάποιο/-α μέλος/-η της οικογένειάς τους και αντίστοιχος περίπου αριθμός (39,4%) απάντησε ότι ήρθε μαζί με το σύζυγο. Ωστόσο, ένα σημαντικό ποσοστό (22,5%) των μεταναστριών ανέφερε ότι ήρθαν "μόνες τους" στην Ελλάδα, γεγονός που καταδεικνύει ότι η αυτόνομη γυναικεία μετανάστευση είναι υπαρκτή τάση στη χώρα μας, επιβεβαιώνοντας μία από τις υποθέσεις μας. Λιγότερο συχνά παρουσιάζεται οι γυναίκες να έχουν έρθει με φίλους/-ες ή/και με ομάδα συμπατριωτών/-ισσών (8,2%). Χαρακτηριστικό είναι ότι μόλις το 1,1% των γυναικών είπε ότι ήρθε στη χώρα μας με τη μεσολάβηση κάποιου πρακτορείου (Πίνακας 6.11).

Εξάλλου, το κοινωνικό μοντέλο άφιξης στην Ελλάδα διαφοροποιείται σημαντικά βάσει της υπηκοότητας των γυναικών. Οι γυναίκες με προέλευση από την Αλβανία, συνήθως, έρχονται μαζί με το σύζυγο (45,7%) ή κάποιο άλλο συγγενικό πρόσωπο (52,3%), ενώ μόνο 10,9% έρχονται μόνες τους. Τα αποτελέσματα αυτά επιβεβαιώνουν την "οικογενειακή μορφή μετανάστευσης" από την Αλβανία.

Αντίθετα, η πλειοψηφία των γυναικών από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης έρχεται αυτόνομα, όπως επίσης και πολύ μεγάλο ποσοστό (71,4%) γυναικών από τις Φιλιππίνες. Πιο παραδοσιακό μοντέλο μετανάστευσης φαίνεται να ακολουθούν οι Πολωνές, από τις οποίες οι μισές περίπου (47,1%) έχουν έρθει μαζί με το σύζυγό τους. Το 42,9% των γυναικών από τη Ρουμανία

ανέφερε ότι ήρθε με φίλους/-ες ή με ομάδα συμπατριωτών/-ισσών. Οι λίγες γυναίκες που απάντησαν ότι ήρθαν "μέσω πρακτορείου" προέρχονται κυρίως από την Ουκρανία (Πίνακας 6.11).

Εξετάζοντας το κοινωνικό μοντέλο άφιξης σε σχέση με την οικογενειακή κατάσταση των γυναικών, τα υψηλότερα ποσοστά αυτόνομης μετακίνησης παρατηρούνται ανάμεσα στις διαζευγμένες (49,1%), τις ανύπαντρες (38,2%) και τις χήρες (36,8%). Αντίθετα, οι μισές από τις παντρεμένες γυναίκες (50,1%) μετανάστευσαν μαζί με το σύζυγό τους (Πίνακας 6.12).

Κατά τη διάρκεια της εγκατάστασής τους στην Ελλάδα, οι γυναίκες δέχτηκαν βοήθεια, σχεδόν αποκλειστικά, από "άτυπα κοινωνικά και οικογενειακά δίκτυα στήριξης". Έτσι, μία στις πέντε γυναίκες (20,9%) βοηθήθηκε από το σύζυγο ή τα παιδιά της που βρίσκονταν ήδη στην Ελλάδα και περίπου οι μισές (47,8%) ανέφεραν βοήθεια από το ευρύτερο συγγενικό περιβάλλον. Ένα σημαντικό ποσοστό (29,6%) είχε, εξάλλου, αναπτύξει δίκτυα με συμπατριώτες/-ισσες, που τους συμπαραστάθηκαν στα πρώτα βήματά τους στην Ελλάδα. Λίγες γυναίκες απάντησαν ότι δέχτηκαν βοήθεια από φίλους/-ες από την Ελλάδα (11,8%) ή από άλλη χώρα (4,7%).

Εντυπωσιακά χαμηλά είναι τα ποσοστά των απαντήσεων σχετικά με την παροχή βοήθειας από φορείς και άλλες Κοινωνικές Υπηρεσίες, όπως Δημόσιες Υπηρεσίες (0,3%), Μ.Κ.Ο. (1%), Εκκλησία (0,7%) και Συλλόγους μεταναστών/-τριών (0,5%). Αξίζει να σημειωθεί ότι το 10% των γυναικών δήλωσε ότι δε βοηθήθηκε από κανέναν.

Πίνακας 6.11. Κοινωνικό μοντέλο άφιξης με βάση την υπηκοότητα των γυναικών (πολλαπλή επιλογή)

Κοινωνικό μοντέλο άφιξης	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ										ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία	Βουλγαρία	Γεωργία	Ρωσία	Ουκρανία	Ρουμανία	Πολωνία	Μολδαβία	Αρμενία	Φιλιππίνες		
	N,%	N,%	N,%	N,%	N,%	N,%	N,%	N,%	N,%	N,%	N -	%
Μόνη μου	45	18	19	14	15	7	4	4	2	10	138	22,5
	10,9	37,5	54,3	50,0	65,2	33,3	23,5	44,4	33,3	71,4		
Με το σύζυγό μου	188	19	5	7	4	5	8	2	1	2	241	39,4
	45,7	39,6	14,3	25,0	17,4	23,8	47,1	22,2	16,7	14,3		
Με κάποιο/-α μέλος/-η της οικογένειάς μου	215	5	10	10	4	-	3	3	4	1	255	41,7
	52,3	10,4	28,6	35,7	17,4	-	17,6	33,3	66,7	7,1		
Με φιλικό/-α πρό-σωπο/-α ή/και με ομάδα συμπατριωτών	29	6	1	1	1	9	2	-	-	1	50	8,2
	7,1	12,5	2,9	3,6	4,3	42,9	11,8	-	-	7,1		
Μέσω πρακτορείου	1	-	-	1	5	-	-	-	-	-	7	1,1
	0,2	-	-	3,6	21,7	-	-	-	-	-		
Άλλο	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	0,2
	-	-	-	3,6	-	-	-	-	-	-		

Πίνακας 6.12. Κοινωνικό μοντέλο άφιξης με βάση την οικογενειακή κατάσταση (πολλαπλή επιλογή)

Κοινωνικό μοντέλο άφιξης	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Ανύπαντρη		Παντρεμένη, συζεί με σύντροφο		Διαζευγμένη, σε διάσταση		Χήρα			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N =	%
Μόνη μου	34	38,2	71	15,7	26	49,1	7	36,8	138	22,5
Με το σύζυγό μου	2	2,2	226	50,1	8	15,1	5	26,3	241	39,4
Με κάποιο/-α μέλος/-η της οικογένειάς μου	45	50,6	185	41,0	17	32,1	8	42,1	255	41,7
Με φιλικό/-ά πρόσωπο/-α ή και με ομάδα συμπατριωτών	6	6,7	37	8,2	6	11,3	1	5,3	50	8,2
Μέσω πρακτορείου	3	3,4	4	0,9	-	-	-	-	7	1,1
Άλλο	1	1	1,1	-	-	-	-	-	1	0,2

Διερευνώντας, στη συνέχεια, τις απαντήσεις στην ερώτηση "όταν φτάσατε, ποιος σας βοήθησε να ξεκινήσετε τη ζωή σας στην Ελλάδα;" διαπιστώνουμε ότι διαφοροποιούνται ως ένα βαθμό, ανάλογα με την υπηκοότητά των γυναικών. Οι μετανάστριες από την Πολωνία (29,4%), τη Ρουμανία (28,6%) και την Αλβανία (24,5%) ανέφεραν, πιο συχνά από τις άλλες εθνικότητες, ότι τις βοήθησαν μέλη του στενού οικογενειακού περιβάλλοντος (σύζυγος ή/και παιδιά). Επιπλέον, η πλειοψηφία (55,9%) των γυναικών από την Αλβανία είχε πρόσβαση σε ευρύτερα συγγενικά δίκτυα όταν έφτασε στην Ελλάδα.

Σχετικά με την προσφορά βοήθειας από συμπατριώτες/-ισσες παρατηρούνται υψηλά ποσοστά ανάμεσα στις Πολωνές (82,4%), Φιλιππινέζες (42,9%) και Ρουμάνες (42,9%). Πάντως, βοήθεια από Έλληνες/-ίδες, αν και σε γενικές γραμμές δεν ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένη, αναφέρθηκε κυρίως από τις Ρουμάνες (23,8%), τις Πολωνές (17,6%) και τις Αλβανίδες (14,0%).

Περισσότερο αβοήθητες εμφανίζονται οι μετανάστριες από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, από τις οποίες περίπου το ένα πέμπτο (21,8%) απάντησε ότι δεν είχε καμία βοήθεια κατά την εγκατάστασή του στην Ελλάδα (Πίνακας 6.13).

Πίνακας 6.13. Πηγές Βοήθειας κατά την εγκατάσταση ανάλογα με την υπηκοότητα των γυναικών (πολλαπλή επιλογή)

Πηγές Βοήθειας κατά την εγκατάσταση	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ										ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία	Βουλγαρία	Γεωργία	Ρωσία	Ουκρανία	Ρουμανία	Πολωνία	Μολδαβία	Αρμενία	Φιλιππίνες	N	%
Ο σύζυγος / τα παιδιά μου που ήταν ήδη στην Ελλάδα	100	5	4	2	3	6	5	1	1	1	128	21,0
	24,5	10,4	11,4	7,1	13,0	28,6	29,4	11,1	16,7	7,1		
Συμπατριώτης/-ισσα	107	16	12	6	8	9	14	2	1	6	181	29,7
	26,2	33,3	34,3	21,4	34,8	42,9	82,4	22,2	16,7	42,9		
Άλλοι συγγενείς	228	18	10	11	8	1	2	4	3	7	292	47,9
	55,9	37,5	28,6	39,3	34,8	4,8	11,8	44,4	50,0	50,0		
Φίλοι/-ες από άλλη χώρα	25	-	1	2	1	-	-	-	-	-	29	4,8
	6,9	-	2,9	7,1	4,3	-	-	-	-	-		
Φίλοι/-ες από Ελλάδα	57	3	1	1	1	5	3	-	-	1	72	11,8
	14,0	6,3	2,9	3,6	4,3	23,8	17,6	-	-	7,1		
Φορείς και Κοινωνικές Υπηρεσίες	10	-	-	2	1	-	-	-	1	1	15	2,5
	2,5	-	-	7,1	4,3	-	-	-	16,7	7,1		
Κανένας	27	9	10	6	4	2	1	2	-	-	61	10,0
	6,6	18,8	28,6	21,4	17,4	9,5	5,9	22,2	-	-		
ΔΓ/ΔΑ	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,2
	0,2	-	-	-	-	-	-	-	-	-		

Στη συνέχεια, εξετάστηκαν οι πηγές βοήθειας που διέθεταν οι μετανάστριες κατά την εγκατάστασή τους στην Ελλάδα σε σχέση με την οικογενειακή τους κατάσταση. Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι μεγάλο ποσοστό των γυναικών, ανεξάρτητα από την οικογενειακή τους κατάσταση βοηθήθηκε από συγγενικά τους πρόσωπα και ιδιαίτερα οι άγαμες γυναίκες (55,1%). Επιπλέον, οι διαζευγμένες και οι χήρες δέχτηκαν σε μεγάλο βαθμό (34,0% και 36,8% αντίστοιχα) βοήθεια από συμπατριώτες/-ισσές τους (Πίνακας 6.14).

Πίνακας 6.14. Πηγές βοήθειας κατά την εγκατάσταση ανάλογα με την οικογενειακή κατάσταση (πολλαπλή επιλογή)

Πηγές βοήθειας κατά την εγκατάσταση	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ									
	Ανύπαντρο		Παντρεμένη, συζεί με σύντροφο		Διαζευγμένη, σε διάσταση		Χήρα		ΣΥΝΟΛΟ	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N =	%
Ο σύζυγος / τα παιδιά μου που ήταν ήδη στην Ελλάδα	-	-	119	26,6	7	13,2	2	10,5	128	21,0
Συμπατριώτης/ -ισσα	25	28,1	121	27	18	34,0	7	36,8	181	29,7
Άλλοι συγγενείς	49	55,1	216	48,2	19	35,8	8	42,1	292	47,9
Φίλοι/-ες από άλλη χώρα	8	9,0	19	4,2	1	1,9	1	5,3	29	4,8
Φίλοι/-ες από Ελλάδα	10	11,2	42	9,4	16	30,2	4	21,1	72	11,8
Φορείς και Κοινωνικές Υπηρεσίες	3	3,4	11	2,5	1	1,9	-	-	15	2,5
Κανένας	10	11,2	40	8,9	7	13,2	4	21,1	61	10,0
ΔΓ/ΔΑ	1	1,1	-	-	-	-	-	-	1	0,2

6.6. ▸ Σχέδια για το μέλλον

Η μετανάστευση αποτελεί μια δυναμική διαδικασία για τα άτομα που μεταναστεύουν, συνεχώς εξελίσσεται μέσα στο χρόνο και δεν ολοκληρώνεται με την άφιξη των μεταναστών/-τριών στη χώρα υποδοχής και την παραμονή τους εκεί. Έτσι, οι γυναίκες του δείγματος ρωτήθηκαν για τα μελλοντικά τους σχέδια.

Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι γυναίκες είναι μοιρασμένες ανάμεσα στο να μείνουν στην Ελλάδα ή να επιστρέψουν στη χώρα τους. Συγκεκριμένα, σχεδόν τα δύο πέμπτα του δείγματος (38,5%) ανέφεραν ότι σχεδιάζουν να μείνουν για πάντα στην Ελλάδα, ενώ μία στις τέσσερις μετανάστριες (22,6%) επιθυμεί να επιστρέψει στην πατρίδα της, μόνο όταν οι συνθήκες ζωής εκεί βελτιωθούν. Τέλος, μία στις πέντε γυναίκες (20,6%) δήλωσε ανεπιφύλακτα την πρόθεσή της να γυρίσει πίσω. Λίγες γυναίκες (9,0%), εξάλλου, σχεδιάζουν να ηγηγαινοέρχονται στην Ελλάδα και μόλις το 4,1% επιθυμεί να μεταβεί σε άλλη χώρα.

Στη συνέχεια, διερευνώντας τα σχέδια των γυναικών για το μέλλον, διαπιστώνουμε ότι διαφοροποιούνται ανάλογα με την υπηκοότητά τους. Τα υψηλότερα ποσοστά όσων σχεδιάζουν να μείνουν για πάντα στην Ελλάδα παρατηρούνται στις μετανάστριες από τη Ρουμανία (47,6%) και τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης (44,6%). Αντίθετα, οι περισσότερες γυναίκες από τις Φιλιππίνες (57,1%) και την Πολωνία (52,9%) εξέφρασαν ανεπιφύλακτα την πρόθεσή τους να επιστρέψουν στη χώρα τους. Σχεδόν μία στις τρεις (29,2%) Βουλγάρες επιθυμεί να πηγαينοέρχεται στην Ελλάδα, ενώ την ίδια απάντηση έδωσε μόνο το 6,1% των γυναικών από την Αλβανία (Πίνακας 6.15).

Πίνακας 6.15. Σχέδια για το μέλλον ανάλογα με την υπηκοότητα των γυναικών

Σχέδια για το μέλλον	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ										ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία	Βουλγαρία	Γεωργία	Ρωσία	Ουκρανία	Ρουμανία	Πολωνία	Μολδαβία	Αρμενία	Φιλιππίνες		
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	N =	%
Να μείνω για πάντα στην Ελλάδα	39,3	29,2	54,3	46,4	21,7	47,6	29,4	55,6	50,0	-	235	38,5
Να γυρίσω πίσω στην πατρίδα μου	20,7	8,3	14,3	10,7	26,1	19,0	52,9	11,1	16,7	57,1	126	20,6
Να πάω σε άλλη χώρα	5,1	-	-	-	-	-	-	11,1	16,7	14,3	25	4,1
Να πηγαينοέρχομαι στην Ελλάδα	6,1	29,2	5,7	14,3	17,4	4,8	17,6	-	-	14,3	55	9,0
Να γυρίσω στην πατρίδα μου, μόνο όταν οι συνθήκες ζωής εκεί καλύτερεύσουν	23,7	22,9	25,7	25,0	26,1	23,8	-	11,1	16,7	7,1	138	22,6
ΔΓ/ΔΑ	5,1	10,4		3,6	8,7	4,8	-	11,1	-	7,1	32	5,2
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	611	100,0

Τα σχέδια των γυναικών για το μέλλον φαίνεται να σχετίζονται, ως ένα βαθμό, με τη συνολική διάρκεια παραμονής τους στην Ελλάδα. Έτσι, όσο πιο πολύ καιρό έχουν ζήσει οι γυναίκες στη χώρα μας, τόσο πιο συχνά απαντούν ότι σχεδιάζουν να μείνουν μόνιμα σε αυτή. Αντίθετα, οι πιο πρόσφατες μετανάστριες επιθυμούν σε μεγαλύτερο βαθμό να επιστρέψουν στις χώρες τους, εφόσον οι συνθήκες εκεί καλύτερεύσουν.

Το 26,1% από τις πρόσφατα εγκατεστημένες (1-5 χρόνια) στην Ελλάδα απάντησε ότι θέλει "να μείνει για πάντα" έναντι 37,5% των όσων έχουν 6-10 χρόνια παραμονής και 48,7% στην κατηγορία των γυναικών με περισσότερα από 10 χρόνια παραμονής. Η ίδια τάση παρατηρείται

και στην κατηγορία "να γυρίσω στην πατρίδα μου, μόνο όταν οι συνθήκες ζωής εκεί καλύτερεύσουν". Από τις πρόσφατα εγκατεστημένες (1-5 χρόνια), το 31,9% απαντά ότι προτίθεται, υπό προϋποθέσεις, να γυρίσει πίσω, ενώ μόνο το 15,3% από τις παλαιότερες (περισσότερα από 10 χρόνια) επιθυμεί το ίδιο (Πίνακας 6.16).

Πίνακας 6.16. Σχέδια για το μέλλον ανάλογα με τη συνολική διάρκεια παραμονής

Σχέδια για το μέλλον	Συνολικά έτη παραμονής στην Ελλάδα			ΣΥΝΟΛΟ	
	1-5 χρόνια	6-10 χρόνια	Περισσότερα από 10 χρόνια		
	%	%	%	N =	%
Να μείνω για πάντα στην Ελλάδα	26,1	37,5	48,7	234	38,4
Να γυρίσω πίσω στην πατρίδα μου	20,3	22,3	18,5	126	20,7
Να πάω σε άλλη χώρα	2,9	4,2	4,8	25	4,1
Να πηγαиноέρχομαι στην Ελλάδα	11,6	8,8	7,4	55	9,0
Να γυρίσω στην πατρίδα μου, μόνο όταν οι συνθήκες ζωής εκεί καλύτερεύσουν	31,9	23,0	15,3	138	22,6
ΔΓ/ΔΑ	7,2	4,2	5,3	32	5,2
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0	100,0	610	100,0

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις που έδωσαν οι γυναίκες μετανάστριες για τα μελλοντικά τους σχέδια σε σχέση με την οικογενειακή τους κατάσταση. Παρατηρούμε από τον πίνακα 6.16 ότι ανεξάρτητα από την οικογενειακή τους κατάσταση, η πιο συχνή απάντηση των γυναικών ήταν ότι σκοπεύουν να παραμείνουν στην Ελλάδα. Τα ποσοστά απαντήσεων, όμως, των διαζευγμένων και χήρων γυναικών είναι συγκριτικά υψηλότερα από εκείνα των παντρεμένων και των ανύπαντρων γυναικών.

Η εγκατάσταση σε άλλη χώρα δεν εντάσσεται στα άμεσα σχέδια μεγάλου ποσοστού γυναικών, καθώς μόλις το 10,1% των ανύπαντρων γυναικών έδειξε τέτοια πρόθεση, ενώ μάλιστα καμία χήρα γυναίκα δεν απάντησε θετικά. Δύο στις δέκα γυναίκες κατά μέσο όρο απάντησε ότι σκοπεύει να γυρίσει στην πατρίδα της πλην των διαζευγμένων, εκ των οποίων μόλις το 7,5% έδωσε τη συγκεκριμένη απάντηση (Πίνακας 6.17).

Πίνακας 6.17. Σχέδια για το μέλλον ανάλογα με την οικογενειακή κατάσταση

Σχέδια για το μέλλον	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Ανύπαντρη		Παντρεμένη, συζεί με σύντροφο		Διαζευγμένη, σε διάσταση		Χήρα			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N =	%
Να μείνω για πάντα στην Ελλάδα	33	37,1	168	37,3	26	49,1	8	42,1	235	38,5
Να γυρίσω πίσω στην πατρίδα μου	19	21,3	99	22,0	4	7,5	4	21,1	126	20,6
Να πάω σε άλλη χώρα	9	10,1	11	2,4	5	9,4	-	-	25	4,1
Να ηγαίνο-έρχομαι στην Ελλάδα	8	9,0	40	8,9	5	9,4	2	10,5	55	9,0
Να γυρίσω στην πατρίδα μου, μόνο όταν οι συνθήκες ζωής εκεί καλύτερεύσουν	15	16,9	107	23,8	12	22,6	4	21,1	138	22,6
ΔΓ/ΔΑ	5	5,6	25	5,6	1	1,9	1	5,3	32	5,2
ΣΥΝΟΛΟ	89	100,0	450	100,0	53	100,0	19	100,0	611	100,0

Συμπεράσματα

Στο κεφάλαιο αυτό, διερευνήθηκαν οι διαδικασίες άφιξης και εγκατάστασης των γυναικών του δείγματος. Όπως διαπιστώθηκε, οι γυναίκες ξεκινούν τη μεταναστευτική διαδρομή τους συνήθως από τη χώρα καταγωγής τους, ενώ πολύ λίγες μετανάστριες διέμεναν σε κάποια άλλη χώρα πριν έρθουν στην Ελλάδα. Χαμηλό, επίσης, είναι το ποσοστό των γυναικών που χρησιμοποίησαν κάποιο ενδιάμεσο σταθμό πριν φτάσουν στη χώρα μας, με μοναδική εξαίρεση αυτές από τις Φιλιππίνες, που έζησαν για μικρό χρονικό διάστημα σε κάποια άλλη χώρα.

Τα δύο τρίτα των γυναικών μεταναστριών ήρθε στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας. Ωστόσο, παρατηρούμε ότι ο χρόνος άφιξής τους διαφοροποιείται ανάλογα με την υπηκοότητά τους. Πρώτες ξεκίνησαν να έρχονται οι γυναίκες από την Πολωνία και τις Φιλιππίνες,

ακολούθησαν οι Αλβανίδες, ενώ πιο πρόσφατη εγκατάσταση εμφανίζουν οι μετανάστριες από τις Βαλκανικές χώρες και την Ανατολική Ευρώπη. Πάντως, από τη στιγμή που φτάνουν στην Ελλάδα, οι γυναίκες παρουσιάζουν την τάση να παραμένουν στη χώρα και δε διαφαίνονται περιπτώσεις "κυκλικής-προσωρινής μετανάστευσης".

Η μετανάστευση αποτελεί οικογενειακή υπόθεση για την πλειοψηφία των γυναικών του δείγματος, καθώς έρχονται στην Ελλάδα συνήθως μαζί με το σύζυγο ή με κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας. Το οικογενειακό αυτό μοντέλο μετανάστευσης ακολουθούν κυρίως οι γυναίκες που προέρχονται από την Αλβανία και την Πολωνία. Ωστόσο, ένα σημαντικό ποσοστό του συνολικού δείγματος ανέφερε ότι ήρθαν "μόνες τους", επαληθεύοντας έτσι την υπόθεση σχετικά με τη "θηλυκοποίηση της μετανάστευσης". Η τάση αυτή εμφανίζεται ως επί το πλείστον στις γυναίκες που προέρχονται από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και από τις Φιλιππίνες.

Μετά την άφιξή τους στην Ελλάδα και κατά τη διάρκεια της εγκατάστασής τους, οι μετανάστριες δέχτηκαν βοήθεια από "άτυπα κοινωνικά δίκτυα", αποτελούμενα συνήθως από συγγενικά πρόσωπα ή ομοεθνείς. Αντίθετα, λίγες ήταν οι περιπτώσεις γυναικών που δέχτηκαν βοήθεια από φορείς και Κοινωνικές Υπηρεσίες, όπως Δημόσιες Υπηρεσίες, Μ.Κ.Ο., Εκκλησία ή Συλλόγους μεταναστών/-τριών.

Εξάλλου, η σημασία των κοινωνικών-προσωπικών δικτύων αναδεικνύεται και στην ερώτηση σχετικά με τους λόγους επιλογής της Ελλάδας ως χώρα προορισμού. Ο συνηθέστερος λόγος που επέλεξαν την Ελλάδα είναι η παρουσία συγγενικών προσώπων σε αυτή. Ο δεύτερος σημαντικότερος παράγοντας είναι η γεωγραφική εγγύτητα της Ελλάδας με τις χώρες καταγωγής των γυναικών μεταναστριών από την Αλβανία και τη Βουλγαρία.

Τέλος, όσον αφορά στα σχέδια για το μέλλον, οι γυναίκες μετανάστριες παρουσιάζονται μοιρασμένες ανάμεσα στο να μείνουν στην Ελλάδα ή να επιστρέψουν στις χώρες τους, αν και οι απαντήσεις τους διαφοροποιούνται με βάση τόσο την υπηκοότητά τους όσο και τη συνολική διάρκεια παραμονής τους. Έτσι, την επιθυμία να μείνουν για πάντα στην Ελλάδα εκφράζουν συχνότερα οι γυναίκες μετανάστριες από τη Ρουμανία και τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, ενώ αντίθετα οι περισσότερες γυναίκες από τις Φιλιππίνες και την Πολωνία σχεδιάζουν να επιστρέψουν στις χώρες τους. Επίσης, οι διαζευγμένες και χήρες σκέφτονται σε μεγαλύτερο βαθμό να παραμείνουν στη χώρα μας συγκριτικά με τις παντρεμένες.

Παρατηρείται, ακόμη, ότι οι παλαιότερες μετανάστριες επιθυμούν περισσότερο να μείνουν για πάντα στην Ελλάδα, ενώ οι πιο πρόσφατες μετανάστριες σκέφτονται να γυρίσουν πίσω. Τα ευρήματα επιβεβαιώνουν ότι η ένταξη στην ελληνική κοινωνία πραγματοποιείται σε μεγάλο βαθμό στις γυναίκες με μεγαλύτερη χρονική διάρκεια παραμονής στη χώρα.

ΜΟΡΦΕΣ ΣΥΓΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

7.1. ► Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό, θα διερευνήσουμε τη σύνθεση των νοικοκυριών, τις μορφές οικογενειακής συμβίωσης, καθώς και τον αριθμό και τον τόπο διαμονής των παιδιών. Τα πρότυπα οικογένειας και οι συνθήκες, κάτω από τις οποίες συντελείται η εγκατάσταση των γυναικών μεταναστριών στη χώρα μας, αντανακλώνται στη σύνθεση των νοικοκυριών που ζουν. Η σύνθεση της οικογενειακής ομάδας αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες, όπου λαμβάνονται οι αποφάσεις σχετικά με τη μετανάστευση και την παλιννόστηση των ατόμων που εγκαθίστανται σε άλλη χώρα για οικονομικούς λόγους, προκειμένου να εργαστούν. Για τη διερεύνηση των μορφών συγκατοίκησης και οικογενειακής διαβίωσης των γυναικών, διαμορφώσαμε μια νέα μεταβλητή με βάση τις απαντήσεις στην πολλαπλή ερώτηση "ποια άλλα άτομα ζουν μαζί με εσάς".

Οποσδήποτε, το γεγονός ότι αρκετές από τις μετανάστριες βρίσκονται και εργάζονται στην Ελλάδα έχοντας αφήσει πίσω τους παιδιά και σύζυγο, αν και αυτό δεν προεξοφλεί τις μελλοντικές επιλογές τους, αποτελεί, ωστόσο, ένδειξη μιας πρόσκαιρης παραμονής και πιθανής επιστροφής στην πατρίδα τους.

7.2. ► Σύνθεση νοικοκυριών και μορφές οικογένειας

Εξετάζοντας τη σύνθεση των νοικοκυριών που διαμένουν οι γυναίκες, διαπιστώνουμε διαφορές που αναμφίβολα έχουν σχέση με τα μοντέλα μετανάστευσης, στα οποία αναφερθήκαμε πιο πάνω και την υπηκοότητα των γυναικών. Εξάλλου, οι διαφορές που παρατηρούνται στις μορφές των νοικοκυριών που διαμένουν οι γυναίκες μετανάστριες σε σχέση με τη χώρα προέλευσής τους αντανακλούν τους τρόπους ένταξής τους.

Η μεγάλη πλειοψηφία των γυναικών διαμένει σε νοικοκυριά με παρουσία συγγενικών προσώπων (γονείς, συγγενείς, σύζυγο-σύντροφο, παιδιά), ενώ στο σύνολο λίγες μένουν μόνες (5,2%). Το πιο μεγάλο ποσοστό παρατηρείται στα νοικοκυριά (48,2%) με συζυγικές οικογένειες (γονείς και παιδιά). Οι διευρυμένες οικογένειες (9,3%) με τη συγκατοίκηση τριών γενεών (γονείς, σύζυγοι-σύντροφοι και παιδιά) είναι λίγες, ενώ οι μονογονεϊκές οικογένειες αντιπροσώπων στο 5,1% (γυναίκες που ζουν μόνο με το/-α παιδί/-ά τους) (Πίνακας 7.1).

Τα δεδομένα, ωστόσο, που αφορούν στο σύνολο του δείγματος παρουσιάζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις όταν εξετάζονται σε σχέση με τις υπηκοότητες των γυναικών. Συγκεκριμένα, ανάμεσα στις γυναίκες Αλβανικής υπηκοότητας ελάχιστες είναι αυτές που ζουν μόνες (1,9% ή εσωτερικές 1,5%). Οι τελευταίες ζουν, στην πλειοψηφία τους, σε νοικοκυριά με την οικογένειά τους είτε με τα παιδιά τους και το σύζυγό τους είτε μαζί με γονείς ή/και με άλλους συγγενείς (58,2% και 6,3% αντίστοιχα). Αντίθετα, στις υπόλοιπες γυναίκες του δείγματος το σκληρό αυτό αλλάζει και τα μοντέλα των νοικοκυριών διαφοροποιούνται. Έτσι, οι πυρηνικές οικογένειες μειώνονται και αντιπροσώπων στο 24,6% για τις γυναίκες από τις Βαλκανικές χώρες, στο 27,7% για τις γυναίκες από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ και σε ένα μεγαλύτερο ποσοστό για τις γυναίκες από τις Φιλιππίνες και την Πολωνία (35,5%). Στις υπηκοότητες αυτές, συναντάμε πολλές που ζουν εσωτερικές σε σπίτια ή μένουν μόνες (Πίνακας 7.1).

Πίνακας 7.1. Σύθεση των νοικοκυριών και μορφές συγκατοίκησης σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητας των γυναικών

ΜΟΡΦΕΣ ΣΥΓΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΩΝ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες Πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.		Λοιπές χώρες (Πολωνία, Φιλιππίνες)			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Ζει μόνη	8	1,9	8	11,6	16	15,8	-	-	32	5,2
Με γονείς/άλλους συγγενείς	53	12,9	3	4,3	9	8,9	2	6,5	67	10,9
Σύζυγο ή σύντροφο και παιδιά	239	58,2	17	24,6	28	27,7	11	35,5	295	48,2
Μόνο με παιδιά	16	3,9	8	11,6	6	5,9	1	3,2	31	5,1
Μόνο με σύζυγο ή σύντροφο	49	11,9	24	34,8	14	13,9	5	16,1	92	15,0
Εσωτερική/άλλο	6	1,5	8	11,6	16	15,8	7	22,6	37	6,0
Με γονείς/συγγενείς, σύζυγο/σύντροφο και παιδιά	26	6,3	-	-	5	5,0	2	6,5	33	5,4
Με γονείς/συγγενείς και σύζυγο/σύντροφο	10	2,4	-	-	4	4,0	-	-	14	2,3
Με γονείς/συγγενείς και παιδιά	4	1,0	1	1,4	2	2,0	3	9,7	10	1,6
ΔΑ	-	-	-	-	1	1,0	-	-	1	0,2
ΣΥΝΟΛΟ	411	100,0	69	100,0	101	100,0	31	100,0	612	100,0

Στη συνέχεια, διερευνήθηκε το μοντέλο συμβίωσης σε σχέση με την οικογενειακή κατάσταση των γυναικών. Όπως ήταν αναμενόμενο, οι ανύπαντρες γυναίκες ζουν κυρίως με γονείς και άλλα συγγενικά πρόσωπα (57,3%) και λίγες είναι αυτές που συμβιώνουν με κάποιο σύντροφο (2,2%). Όσον αφορά στις χήρες και τις διαζευγμένες, αυτές ζουν πολύ συχνά μόνες (21,1% και 20,8% αντίστοιχα) ή με τα παιδιά τους (31,6% και 34,0% αντίστοιχα). Πιθανόν οι γυναίκες αυτές, στην προσπάθειά τους να ξαναρχίσουν τη ζωή τους στη χώρα μας, συμβιώνουν με το σύντροφο και τα παιδιά τους, ενώ εργάζονται για να επιβιώσουν στο νέο κοινωνικό περιβάλλον. Χαρακτηριστικό είναι, επίσης, ότι στην κατηγορία "εσωτερική" συναντάμε ως επί το πλείστον ανύπαντρες (11,2%), διαζευγμένες (20,8%) και χήρες γυναίκες (10,5%) (Πίνακας 7.2).

Πίνακας 7.2. Σύνδεση των νοικοκυριών και μορφές συγκατοίκησης σε σχέση με την οικογενειακή κατάσταση των γυναικών μεταναστριών

ΜΟΡΦΕΣ ΣΥΓΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΩΝ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Ανύπαντρη		Παντρεμένη, συζεί με σύντροφο		Διαζευγμένη, σε διάσταση		Χήρα			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Ζει μόνη	13	14,6	4	0,9	11	20,8	4	21,1	32	5,2
Με γονείς/άλλους συγγενείς	51	57,3	6	1,3	5	9,4	5	26,3	67	10,9
Σύζυγο ή σύντροφο και παιδιά	2	2,2	291	64,5	2	3,8	-	-	295	48,2
Μόνο με παιδιά	1	1,1	6	1,3	18	34,0	6	31,6	31	5,1
Μόνο με σύζυγο ή σύντροφο	12	13,5	75	16,6	3	5,7	2	10,5	92	15,0
Εσωτερική/άλλο	10	11,2	14	3,1	11	20,8	2	10,5	37	6,0
Με γονείς/συγγενείς, σύζυγο/σύντροφο και παιδιά	-	-	33	7,3	-	-	-	-	33	5,4
Με γονείς/συγγενείς και σύζυγο/σύντροφο	-	-	14	3,1	-	-	-	-	14	2,3
Με γονείς/συγγενείς και παιδιά	-	-	7	1,6	3	5,7	-	-	10	1,6
ΔΑ	-	-	1	0,2	-	-	-	-	1	0,2
ΣΥΝΟΛΟ	89	100,0	451	100,0	53	100,0	19	100,0	612	100,0

Η ηλικία των γυναικών μεταναστριών προσδιορίζει και τις μορφές οικογενειακής συμβίωσης. Έτσι, οι νεότερες (18-29 χρόνων) ζουν, κατά κύριο λόγο, με συγγενικά πρόσωπα και πιο λίγες ανήκουν στην κατηγορία των παντρεμένων/συμβιούντων. Συνεχίζοντας, οι περισσότερες γυναίκες 30-50 χρόνων μένουν με σύζυγο ή σύντροφο και με παιδιά (περίπου 60%) και αρκετές ζουν μόνο με τα παιδιά τους. Τα πράγματα αντιστρέφονται και πάλι στις γυναίκες πάνω από 50 χρόνων που ζουν αρκετά συχνά είτε μόνο με το σύζυγο/σύντροφο είτε μόνο με το/-α παιδί/-ά τους, ενώ αρκετά συχνά είναι και εσωτερικές (Πίνακας 7.3).

Πίνακας 7.3. Σύθεση των νοικοκυριών και μορφές συγκατοίκησης σε σχέση με την ηλικία των γυναικών μεταναστριών

ΜΟΡΦΕΣ ΣΥΓΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ	ΗΛΙΚΙΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΩΝ								ΣΥΝΟΛΟ	
	18-29 ετών		30-39 ετών		40-49 ετών		50+			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Ζει μόνη	8	4,8	5	2,9	12	7,4	6	5,7	31	5,1
Με γονείς/άλλους συγγενείς	52	31,3	8	4,6	2	1,2	4	3,8	66	10,8
Σύζυγο ή σύντροφο και παιδιά	38	22,9	105	60,0	104	63,8	48	45,7	295	48,4
Μόνο με παιδιά	2	1,2	7	4,0	9	5,5	13	12,4	31	5,1
Μόνο με σύζυγο ή σύντροφο	28	16,9	25	14,3	21	12,9	18	17,1	92	15,1
Εσωτερική/άλλο	10	6,0	11	6,3	3	1,8	12	11,4	36	5,9
Με γονείς/συγγενείς, σύζυγο/σύντροφο και παιδιά	14	8,4	11	6,3	8	4,9	-	-	33	5,4
Με γονείς/συγγενείς και σύζυγο/σύντροφο	12	7,2	-	-	1	0,6	1	1,0	14	2,3
Με γονείς/συγγενείς και παιδιά	2	1,2	2	1,1	3	1,8	3	2,9	10	1,6
ΔΑ	-	-	1	0,6	-	-	-	-	1	0,2
ΣΥΝΟΛΟ	166	100,0	175	100,0	163	100,0	105	100,0	609	100,0

Στη συνέχεια, εξετάζοντας τις μορφές συγκατοίκησης σε σχέση με το κοινωνικό μοντέλο άφιξης, παρατηρούμε ορισμένες ενδιαφέρουσες τάσεις. Τα ποσοστά που παρατίθενται είναι ενδεικτικά, καθώς η ερώτηση αυτή ήταν πολλαπλής επιλογής. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι από τις μετανάστριες που ήρθαν στην Ελλάδα μόνες τους, μεγάλο ποσοστό (44,8%) συγκατοικεί με την οικογένειά του (είτε αυτή αποτελείται μόνο από το σύζυγο και τα παιδιά ή περιλαμβάνει και τους γονείς), ενώ το 23,2% απάντησε ότι συγκατοικεί με το σύζυγο/σύντροφο και το/τα παιδί/-ά της. Από τις γυναίκες, εξάλλου, που έφτασαν μόνες στην Ελλάδα, αρκετές κατοικούν μόνες (15,2%) ή είναι εσωτερικές (19,6%) (Πίνακας 7.4).

Από τις γυναίκες που μετανάστευσαν στην Ελλάδα με το σύζυγο ή με κάποιο μέλος της οικογένειάς τους, η συντριπτική πλειοψηφία (68,0% και 51,4% αντίστοιχα) φαίνεται να συγκατοικεί και πάλι με το σύζυγο και τα παιδιά. Αναφορικά με τις γυναίκες που μετανάστευσαν παρέα με κάποιο φιλικό τους πρόσωπο ή με ομάδα συμπατριωτών, οι απαντήσεις τους δε διαφοροποιούνται, καθώς και εκείνες στην πλειοψηφία τους απάντησαν ότι συγκατοικούν με το σύζυγο ή με το σύζυγο και τα παιδιά τους (Πίνακας 7.4).

Πίνακας 7.4. Σύνδεση των νοικοκυριών και μορφές συγκατοίκησης σε σχέση με το κοινωνικό μοντέλο άφιξης των γυναικών μεταναστριών (πολλαπλής επιλογής)

ΜΟΡΦΕΣ ΣΥΓΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΑΦΙΞΗΣ									
	Μόνη μου		Με το σύζυγό μου		Με κάποιο/-α μέλος/-η της οικογένειάς μου		Με φιλικό/-α πρόσωπο/-α ή/και ομάδα συμπατριωτών		Άλλο (Ήρθα χωρίς τη θέλησή μου, μέσω πρακτορείου κ.ά.)	
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Ζει μόνη	21	15,2	4	1,7	6	2,4	2	4,0	1	12,5
Με γονείς/άλλους συγγενείς	14	10,1	4	1,7	49	19,2	-	-	1	12,5
Σύζυγο ή σύντροφο και παιδιά	32	23,2	164	68,0	131	51,4	19	38,0	-	-
Μόνο με παιδιά	9	6,5	9	3,7	13	5,1	3	6,0	1	12,5
Μόνο με σύζυγο ή σύντροφο	24	17,4	33	13,7	24	9,4	16	32,0	4	50,0
Εσωτερική/άλλο	27	19,6	4	1,7	2	0,8	4	8,0	-	-
Με γονείς/συγγενείς, σύζυγο/σύντροφο και παιδιά	4	2,9	13	5,4	18	7,1	6	12,0	-	-
Με γονείς/συγγενείς και σύζυγο/σύντροφο	5	3,6	3	1,2	6	2,4	-	-	-	-
Με γονείς/συγγενείς και παιδιά	6	4,3	6	2,5	2,5	2	0,8	-	-	-
ΔΑ	-	-	1	0,4	-	-	-	-	1	12,5

Δεν εκπλήσσει το γεγονός ότι ο αριθμός των παιδιών προσδιορίζει και διαφοροποιεί σημαντικά τις μορφές συγκατοίκησης. Όπως ήταν αναμενόμενο, οι μετανάστριες που δεν έχουν κανένα παιδί μένουν στην πλειοψηφία τους μαζί με τους γονείς τους ή συγγενικά τους πρόσωπα (36,7%) ή μόνο με το σύζυγο/σύντροφό τους (35,3%). Αντίθετα, οι γυναίκες με παιδιά, στη συντριπτική πλειοψηφία τους, μένουν μαζί με το σύζυγο/σύντροφό τους και τα παιδιά τους.

Πίνακας 7.5. Σύθεση των νοικοκυριών και μορφές συγκατοίκησης σε σχέση με τον αριθμό των παιδιών των γυναικών του δείγματος

ΜΟΡΦΕΣ ΣΥΓΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΩΝ								ΣΥΝΟΛΟ	
	κανένα		1 παιδί		2 παιδιά		3+ παιδιά			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N=	%
Ζει μόνη	14	10,1	8	4,8	5	2,1	4	6,2	31	5,1
Με γονείς/άλλους συγγενείς	51	36,7	8	4,8	2	0,9	3	4,6	64	10,6
Σύζυγο ή σύντροφο και παιδιά	2	1,4	96	57,5	152	64,7	44	67,7	294	48,5
Μόνο με παιδιά	-	-	15	9,0	12	5,1	4	6,2	31	5,1
Μόνο με σύζυγο ή σύντροφο	49	35,3	13	7,8	26	11,1	4	6,2	92	15,2
Εσωτερική/άλλο	11	7,9	9	5,4	14	6,0	2	3,1	36	5,9
Με γονείς/συγγενείς, σύζυγο/σύντροφο και παιδιά	-	-	15	9,0	16	6,8	2	3,1	33	5,4
Με γονείς/συγγενείς και σύζυγο/σύντροφο	11	7,9	-	-	3	1,3	-	-	14	2,3
Με γονείς/συγγενείς και παιδιά	-	-	3	1,8	5	2,1	2	3,1	10	1,7
ΔΑ	1	0,7	-	-	-	-	-	-	1	0,2
ΣΥΝΟΛΟ	139	100,0	167	100,0	265	100,0	65	100,0	606	100,0

Τέλος, η περιοχική κατοικίας δε φαίνεται να διαφοροποιεί τα μοντέλα συμβίωσης. Χαρακτηριστικό είναι ότι σε όλες τις περιφέρειες συναντάμε τις ίδιες περίπου τάσεις. Στις περιοχές με μεγάλες πόλεις (περιφέρεια Αττικής και Κεντρική Μακεδονία) παρατηρείται αυξημένη παρουσία ζευγαριών, δηλαδή γυναικών που ζουν με σύντροφο ή σύζυγο και πιο λίγες γυναίκες που ζουν μόνες. Επιπλέον, μοναδική διαφοροποίηση παρατηρείται στην Κρήτη, όπου συναντώνται πιο συχνά οι μεγάλες-διευρυμένες οικογένειες (10,8% έναντι 2,3% στο σύνολο) (Πίνακας 7.6).

Πίνακας 7.6. Σύνθεση των νοικοκυριών και μορφές συγκatoίκησης ανάλογα με την περιοχί κατοικίας των γυναικών του δείγματος

ΜΟΡΦΕΣ ΣΥΓΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ	ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΩΝ									
	Αττική		Πελοπόννησος		Κεντρική Μακεδονία		Κρήτη		ΣΥΝΟΛΟ	
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Ζει μόνη	13	3,1	5	9,4	12	11,0	2	5,4	32	5,2
Με γονείς/άλλους συγγενείς	46	11,1	7	13,2	12	11,0	2	5,4	67	10,9
Σύζυγο ή σύντροφο και παιδιά	204	49,4	23	43,4	47	43,1	21	56,8	295	48,2
Μόνο με παιδιά	25	6,1	1	1,9	3	2,8	2	5,4	31	5,1
Μόνο με σύζυγο ή σύντροφο	65	15,7	10	18,9	14	12,8	3	8,1	92	15,0
Εσωτερική/άλλο	28	6,8	3	5,7	5	4,6	1	2,7	37	6,0
Με γονείς/συγγενείς, σύζυγο/σύντροφο και παιδιά	21	5,1	1	1,9	10	9,2	1	2,7	33	5,4
Με γονείς/συγγενείς και σύζυγο/σύντροφο	5	1,2	1	1,9	4	3,7	4	10,8	14	2,3
Με γονείς/συγγενείς και παιδιά	5	1,2	2	3,8	2	1,8	1	2,7	10	1,6
ΔΑ	1	0,2							1	0,2
ΣΥΝΟΛΟ	413	100,0	53	100,0	109	100,0	37	100,0	612	100,0

7.3. ► Παιδιά και τόπος διαμονής τους

Το γεγονός, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο της μελέτης, ότι οι πιο πολλές γυναίκες του δείγματος είναι μέσης ηλικίας και παντρεμένες συνεπάγεται και πιο συχνή παρουσία παιδιών. Έτσι, οι περισσότερες γυναίκες έχουν 1-2 παιδιά (66,4%) και ορισμένες (10,7%) έχουν πάνω από 3 παιδιά, ενώ παρατηρούνται διαφορές μεταξύ των υπηκοοτήτων, καθώς στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερο ποσοστό Αλβανίδων είναι μητέρες 2 ή περισσοτέρων παιδιών (Πίνακας 7.7).

Πίνακας 7.7. Αριθμός παιδιών σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητας των μεταναστριών

ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΩΝ										
ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες πρώην Δημ. Σοβιετικής Ένωσης		Λοιπές χώρες		ΣΥΝΟΛΟ	
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Κανένα	82	20,1	22	31,9	25	25,3	10	32,3	139	22,9
1 παιδί	98	24,1	25	36,2	34	34,3	10	32,3	16	27,6
2 παιδιά	174	42,8	19	27,5	34	34,3	8	25,8	235	38,8
3+ παιδιά	53	13,0	3	4,3	6	6,1	3	9,7	65	10,7
ΣΥΝΟΛΟ	407	100,0	69	100,0	99	100,0	31	100,0	606	100,0

Ωστόσο, αυτό που διαφοροποιείται σημαντικά είναι οι πρακτικές που εμφανίζουν οι μετανάστριες-μητέρες όσον αφορά στη διαμονή των παιδιών τους, οι οποίες διαφέρουν ανάλογα με την υπηκοότητα τους. Το 90% των Αλβανίδων του δείγματος έχει εγκατασταθεί στην Ελλάδα έχοντας όλα τα παιδιά μαζί, ενώ μόνο το 7,1% των περιπτώσεων ζει στη χώρα μας με κάποια από τα παιδιά τους έχοντας αφήσει τα υπόλοιπα στην πατρίδα τους. Τέλος, μόνον το 3,7% των μητέρων που ζουν στη χώρα μας έχουν αφήσει όλα τα παιδιά στην Αλβανία (Πίνακας 7.8).

Στον αντίποδα του "οικογενειακού προτύπου" μετανάστευσης βρίσκονται οι μετανάστριες από τις Βαλκανικές χώρες και αυτές από την Ανατολική Ευρώπη, που συχνά μεταναστεύουν μόνες και ανάμεσά τους συναντάται συχνότερα το πρότυπο του "χωρισμού", εφόσον αφήνουν πίσω σύζυγο και παιδιά. Πράγματι, οι μισές περίπου μητέρες από τις Βαλκανικές χώρες και τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης (56,8% και το 56,9% αντίστοιχα) ζουν στην Ελλάδα μαζί με όλα τα παιδιά τους, ενώ πάνω από το ένα τρίτο τα έχει αφήσει όλα στη χώρα υπηκοότητάς τους. Εξάλλου, λίγες μετανάστριες (13,6% και 4,6% για τις γυναίκες από τα Βαλκάνια και την πρώην Σοβιετική Ένωση αντίστοιχα) έχουν αφήσει ορισμένα παιδιά πίσω στην πατρίδα τους (Πίνακας 7.8).

Άλλη υπηκοότητα που χαρακτηρίζεται, όπως η Αλβανική, από τη συχνή παρουσία των παιδιών στην Ελλάδα είναι η κατηγορία λοιπές χώρες που περιλαμβάνει τις Πολωνέζες και τις Φιλιππινέζες όπου μόνο 12,5% ζει χωριστά από όλα τα παιδιά του, έχοντάς τα αφήσει στη χώρα καταγωγής τους σε συγγενείς ή στο σύζυγο (Πίνακας 7.8).

Πίνακας 7.8. Χώρα διαμονής παιδιών ανάλογα με τη χώρα υπηκοότητας των γυναικών - μεταναστριών

ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΩΝ										
ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες πρώην Δημ. Σοβιετικής Ένωσης		Λοιπές χώρες		ΣΥΝΟΛΟ	
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Όλα τα παιδιά στην Ελλάδα	288	89,2	25	56,8	37	56,9	24	75,0	374	80,6
Όλα τα παιδιά στη χώρα υπηκοότητας	12	3,7	13	29,5	25	38,5	4	12,5	54	11,6
Κάποια στην Ελλάδα & κάποια στη χώρα υπηκοότητας	23	7,1	6	13,6	3	4,6	4	12,5	36	7,8
ΣΥΝΟΛΟ	323	100,0	44	100,0	65	100,0	32	100,0	464	100,0

Συμπεράσματα

Όπως διαπιστώθηκε, η μεγάλη πλειοψηφία των γυναικών διαμένει σε νοικοκυριά με παρουσία συγγενικών προσώπων (σύζυγο, παιδιά, γονείς, συγγενείς) και λίγες μένουν μόνες. Το πιο μεγάλο ποσοστό εξάλλου -τα μισά νοικοκυριά- αφορά σε πυρηνικές-συζυγικές οικογένειες (σύζυγος/σύντροφος και παιδιά). Επίσης, υπάρχουν και αρκετές διευρυμένες οικογένειες με τη συγκατοίκηση τριών γενεών (γονείς/συγγενείς, σύζυγοι και παιδιά), ενώ λίγες γυναίκες ζουν μόνο με τα παιδιά τους. Οι μορφές συμβίωσης διαφοροποιούνται ανάλογα με την ηλικία των γυναικών και την οικογενειακή τους κατάσταση.

Εξάλλου, οι τάσεις που παρατηρούνται τόσο όσον αφορά στη διαμονή των παιδιών τους όσο και σε σχέση με τη σύνθεση των νοικοκυριών συνδέονται άμεσα με την υπηκοότητα των μεταναστριών. Για τις Αλβανίδες η μετανάστευση αποτελεί οικογενειακή υπόθεση, ενώ για σημαντικό ποσοστό γυναικών που προέρχονται από τις Βαλκανικές χώρες και την Ανατολική Ευρώπη, η διαδικασία μετανάστευσης αποτελεί προσωπική επιλογή και εμπειρία χωρισμού με τα μέλη της οικογένειάς τους. Όπως είδαμε, στις χώρες αυτές παρατηρείται συχνότερα αυτόνομη μετακίνηση και εγκατάσταση, ενώ πολλές αφήνουν πίσω σύζυγο και παιδιά και ζουν μόνες. Τα ευρήματα αυτά επαληθεύουν, εξάλλου, την υπόθεσή μας για αυτόνομη μετανάστευση γυναικών και στη χώρα μας.

ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ:
ΣΤΕΓΑΣΗ, ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ
ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ
ΣΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ

■ 8.1. ▶ Συνθήκες στέγασης

Η διερεύνηση των συνθηκών διαβίωσης των γυναικών συμβάλλει στην κατανόηση της καθημερινής τους ζωής, των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν, καθώς και του βαθμού ένταξής τους στην ελληνική κοινωνία.

Στο Κεφάλαιο αυτό, διερευνώντας τις συνθήκες διαβίωσης των γυναικών του δείγματος, η ανάλυσή μας επικεντρώνεται σε τρία ζητήματα. Αρχικά, εξετάζονται οι συνθήκες στέγασης των μεταναστριών, στη συνέχεια αναλύονται τα πιο σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην καθημερινή τους ζωή και τέλος, διερευνάται ο ελεύθερος χρόνος που διαθέτουν (αν φυσικά διαθέτουν) σε δραστηριότητες αναψυχής.

Η κατοικία είναι ένας από τους πιο σημαντικούς παράγοντες που επιδρά στις συνθήκες διαβίωσης. Επηρεάζει, επίσης, την προσαρμογή των μεταναστών/-τριών στη χώρα υποδοχής και προσδιορίζει το βαθμό ένταξής τους σε συνδυασμό πάντα με την εργασία και το βαθμό εκμάθησης της γλώσσας της χώρας αυτής.

▶ 8.1.1. Καθεστώς ενοίκησης

Εξετάζοντας, αρχικά, το **καθεστώς ενοίκησης**, διαπιστώνουμε ότι η πλειοψηφία των μεταναστριών που ρωτήθηκαν διαμένουν σε σπίτι με ενοίκιο (85,1%), ενώ μόνο 10,5% από αυτές διαμένει σε "ιδιόκτητη κατοικία". Οι υπόλοιπες γυναίκες κατοικούν είτε σε χώρους εργασίας -ως εσωτερικές (3,1%)- είτε φιλοξενούνται σε φίλους/-ες και γνωστούς/-ές (1,1%) (Πίνακας 8.1). Τα ποσοστά σε σχέση με το ιδιοκτησιακό καθεστώς είναι αντίθετα συγκριτικά με το γηγενή πληθυσμό, όπου σύμφωνα με τα δεδομένα της Απογραφής του 2001, περίπου 74% των ελληνικών νοικοκυριών διαμένει σε ιδιόκτητη κατοικία (ΕΣΥΕ, Απογραφή, 2001).

Πίνακας 8.1. Κατοικία των μεταναστριών (καθεστώς ενοίκησης)

Κατοικία	N	%
Με ενοίκιο	519	85,1
Φιλοξενούμαι σε Φίλους/-ες, Γνωστούς/-ες	7	1,1
Μένω σε ξενοδοχείο	-	-
Μένω σε Κέντρο Φιλοξενίας	1	0,2
Κατοικώ στο χώρο εργασίας/ εσωτερική	19	3,1
Ιδιόκτητη κατοικία	64	10,5
ΣΥΝΟΛΟ	610	100,0

Διασταυρώνοντας το "καθεστώς ενοίκησης" με την υπηκοότητα των γυναικών του δείγματος, προκύπτει ότι η πλειοψηφία σε όλες τις υπηκοότητες διαμένει σε σπίτι με ενοίκιο. Ωστόσο, χαρακτηριστικό είναι ότι στην κατηγορία των διαμενόντων σε ιδιόκτητη κατοικία συναντάμε περισσότερες μετανάστριες με υπηκοότητα από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ (21,2%) και ακολουθούν οι Αλβανίδες μετανάστριες (9,2%) (Πίνακας 8.2).

Ένα ακόμη στοιχείο που είναι σημαντικό να αναφερθεί αφορά στις γυναίκες που απάντησαν ότι κατοικούν στο χώρο εργασίας τους, δηλαδή τις εσωτερικές. Τα πιο υψηλά ποσοστά παρατηρούνται τόσο στις γυναίκες από τις Φιλιππίνες που συνήθως εργάζονται στη χώρα μας ως εσωτερικές (9,7%), δεδομένο που έχει άλλωστε καταγραφεί και σε άλλες μελέτες,¹⁵³ όσο και στην ομάδα των γυναικών με υπηκοότητα από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ (10,1%). Στις υπόλοιπες κατηγορίες τα αντίστοιχα ποσοστά μειώνονται και είναι χαμηλά (Πίνακας 8.2).

153. Βλ. Λαζαρίδη Γ. (1995), Μετανάστες στην Ελλάδα. Οικιακές Βοηθεί από Φιλιππίνες και Αλβανία-μια επιτόπια μελέτη, στο: Εθνικισμός, Ρατσισμός και Κοινωνικό Φύλο. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, σσ. 47-72.

Πίνακας 8.2. Καθεστώς ενοίκησης ανάλογα με την υπηκοότητα των γυναικών μεταναστριών

Το σπίτι σας είναι:	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες πρώην Δημ. Σοβιετικής Ένωσης		Λοιπές χώρες			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Με ενοίκιο	363	88,3	61	88,4	68	68,7	27	87,1	519	85,1
Φιλοξενούμαι σε Φίλους/-ες, Γνωστούς/-ες	5	1,2	2	2,9					7	1,1
Μένω σε Κέντρο Φιλοξενίας			1	1,4					1	0,2
Κατοικώ στο χώρο εργασίας/εσωτερική	5	1,2	1	1,4	10	10,1	3	9,7	19	3,1
Ιδιόκτητη Κατοικία	38	9,2	4	5,8	21	21,2	1	3,2	64	10,5
ΣΥΝΟΛΟ	411	100,0	69	100,0	99	100,0	31	100,0	610	100,0

8.1.2. Αριθμός ατόμων που συστεγάζονται

Αναφορικά με τον αριθμό των ατόμων που διαμένουν κάτω από την ίδια στέγη, οι περισσότερες γυναίκες μοιράζονται την κατοικία με άλλα 2 έως 4 άτομα (συμπεριλαμβανομένης της ερωτώμενης) (80,4%) και μόνον 5,1% των νοικοκυριών αφορά σε μονομελή νοικοκυριά. Το μεγαλύτερο, εξάλλου, ποσοστό (33,6%) αφορά στα νοικοκυριά με συστέγαση 4 μελών (Πίνακας 8.3).

Πίνακας 8.3. Αριθμός ατόμων που κατοικούν στην ίδια κατοικία

Αριθμός ατόμων	N	%
1 άτομο	31	5,1
2 άτομα	122	20,1
3 άτομα	162	26,7
4 άτομα	204	33,6
5 άτομα	57	9,4
6+ άτομα	31	5,1
ΣΥΝΟΛΟ	607	100,0

Αναφορικά με τον αριθμό των ατόμων που κατοικούν κάτω από την ίδια στέγη, παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με την υπηκοότητα. Σε γενικές γραμμές, όπως ήδη αναφέραμε, οι περισσότερες μετανάστριες συγκατοικούν με 2 έως 4 άτομα. Ωστόσο, οι γυναίκες από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ μένουν πολύ πιο συχνά μόνες (16,3%), γεγονός που πιθανόν να συνδέεται με την έλλειψη δικτύων με τους/τις ομοεθνείς τους. Αντίθετα, σε άλλες εθνικότητες, όπως η Αλβανική, πολύ λίγες μένουν μόνες (1,7%) και ο ρόλος των δικτύων είναι καθοριστικός, ενώ τα τετραμελή νοικοκυριά (οικογένεια με παιδιά) υπερτερούν (40,8%) συγκριτικά με τις υπόλοιπες υπηκοότητες που συναντάμε πολύ πιο λίγες γυναίκες σε αυτά. Επιπλέον, οι μετανάστριες από τις Βαλκανικές χώρες και τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, που εγκαθίστανται αυτόνομα συγκατοικούν αρκετά συχνά με ένα άτομο, δηλαδή διαμένουν σε νοικοκυριά με δύο μέλη (43,5% και 30,6%) (Πίνακας 8.4).

Πίνακας 8.4. Αριθμός μελών νοικοκυριού σε σχέση με την υπηκοότητα των μεταναστριών του δείγματος

Μαζί με εσάς, πόσα άτομα μένετε κάτω από την ίδια στέγη;	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες πρώην Δημ. Σοβιετικής Ένωσης		Λοιπές χώρες (Πολωνία, Φιλιππίνες)			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
1 άτομο	7	1,7	8	11,6	16	16,3	-	-	31	5,1
2 άτομα	56	13,7	30	43,5	30	30,6	6	19,4	122	20,1
3 άτομα	107	26,2	20	29,0	22	22,4	13	41,9	162	26,7
4 άτομα	167	40,8	9	13,0	22	22,4	6	19,4	204	33,6
5+ άτομα	72	17,6	2	2,9	8	8,2	6	19,4	88	14,5
ΣΥΝΟΛΟ	409	100,0	69	100,0	98	100,0	31	100,0	607	100,0

Εξετάζοντας την ηλικία των γυναικών σε σχέση με τον αριθμό των ατόμων που μένουν κάτω από την ίδια στέγη, παρατηρούμε ότι δεν υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με την ηλικία των ερωτώμενων. Κάτι που θα πρέπει να επισημανθεί είναι ότι οι νεότερες (18-29 χρόνων) αλλά και οι μέσης ηλικίας (40-49 χρόνων) μένουν πιο συχνά μόνες τους (30,0% και 33,3% αντίστοιχα). Στις υπόλοιπες κατηγορίες υπάρχει, δηλαδή, σχετική ομοιομορφία σε ποσοστιαία βάση (Πίνακας 8.5).

Πίνακας 8.5. Αριθμός μελών νοικοκυριού σε σχέση με την ηλικία των μεταναστριών του δείγματος

ΗΛΙΚΙΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ										
Αριθμός μελών	18-29 ετών		30-39 ετών		40-49 ετών		50+ ετών		ΣΥΝΟΛΟ	
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
1 άτομο	9	30,0	5	16,7	10	33,3	6	20,0	30	100,0
2 άτομα	30	24,8	35	28,9	28	23,1	28	23,1	121	100,0
3+ άτομα	126	27,8	134	29,6	124	27,4	69	15,2	453	100,0
ΔΓ/ΔΑ	1	33,3	1	33,3	-	-	1	33,3	3	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	166	27,3	69	175	28,8	162	26,7	104	607	100,0

▶ 8.1.3. Αριθμός δωματίων

Γενικά, τα σπίτια στα οποία κατοικούν οι γυναίκες μετανάστριες αποτελούνται από 2-3 δωμάτια (εκτός κουζίνας, μπάνιου και χωλ) για την πλειοψηφία των μεταναστριών (79,7%), ενώ το 20,5% διαθέτει μόνο ένα δωμάτιο (Πίνακας 8.6).

Πίνακας 8.6. Αριθμός ατόμων που κατοικούν στην ίδια κατοικία

Αριθμός ατόμων	N	%
1 άτομο	31	5,1
2 άτομα	122	20,1
3 άτομα	162	26,6
4 άτομα	204	33,4
5 άτομα	57	9,3
6+ άτομα	31	5
ΣΥΝΟΛΟ	610	100,0

Όσον αφορά στην αναλογία του αριθμού των ατόμων που ζουν στο σπίτι με τον αριθμό των δωματίων, αναδεικνύεται μια σχετικά ικανοποιητική εικόνα. Συγκεκριμένα, από τις μετανάστριες που μένουν μόνες, περίπου τα δύο τρίτα (62,1%) κατοικούν σε διαμέρισμα που έχει ένα δωμάτιο. Οι μετανάστριες που κατοικούν σε διμελή νοικοκυριά μένουν σε μεγάλο ποσοστό σε κατοικίες/διαμερίσματα με 1 (40,8%) ή 2 δωμάτια (41,7%). Τέλος, στην περίπτωση

συγκατοίκησης 3 ή και περισσότερων ατόμων, οι κατοικίες αποτελούνται από 2 ή και περισσότερα δωμάτια (88,2%). Ωστόσο, οι συνθήκες κατοικίας γίνονται ιδιαίτερα δύσκολες σε ορισμένες περιπτώσεις (51 νοικοκυριά), όπου παρατηρείται η συστέγαση αρκετών ατόμων σε μικρό αριθμό δωματίων. Πράγματι, 11,8% από τα νοικοκυριά με 3 ή και περισσότερα άτομα συγκατοικούν σε διαμέρισμα με μόνο 1 δωμάτιο (Πίνακας 8.7).

Πίνακας 8.7. Αριθμός δωματίων σε σχέση με τον αριθμό μελών νοικοκυριού

Αριθμός δωματίων	Μέλη νοικοκυριού						ΣΥΝΟΛΟ	
	1 άτομο		2 άτομα		3+ άτομα			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
1 δωμάτιο	18	62,1	49	40,8	51	11,8	118	20,3
2 δωμάτια	11	37,9	50	41,7	180	41,7	241	41,5
3+ δωμάτια	-	-	21	17,5	201	46,5	222	38,2
ΣΥΝΟΛΟ	29	100,0	120	100,0	432	100,0	581	100,0

Προχωρώντας την ανάλυσή μας, ο συσχετισμός του αριθμού των παιδιών με τον αριθμό των δωματίων που διαθέτει το νοικοκυριό παρουσιάζει μια ικανοποιητική κατάσταση στις οικογένειες με μικρό αριθμό παιδιών. Ας επισημανθεί ότι στη μεταβλητή του αριθμού παιδιών περιλαμβάνονται οι απαντήσεις των γυναικών που έχουν δηλώσει είτε ότι όλα τα παιδιά τους κατοικούν στην Ελλάδα είτε ότι άλλα ζουν στην Ελλάδα και άλλα στο εξωτερικό.

Έτσι, ανάμεσα στις οικογένειες που έχουν μόνο ένα παιδί, μόνο το 20,1% κατοικεί σε σπίτι με ένα δωμάτιο, ενώ οι υπόλοιπες διαμένουν σε μεγαλύτερα σπίτια με περισσότερα δωμάτια (Πίνακας 8.8).

Η κατάσταση γίνεται αρκετά δύσκολη για τις οικογένειες που έχουν 2 ή περισσότερα παιδιά. Αναλυτικότερα, το 19% των γυναικών που έχουν πάνω από 2 παιδιά κατοικεί σε σπίτια με ένα δωμάτιο (2 παιδιά: 11,7% και 3+ παιδιά: 7,3%), ποσοστό που υπογραμμίζει το συνωστισμό πολλών παιδιών και γονέων σε μικρό χώρο. Στις κατοικίες που διαθέτουν 2 δωμάτια παρατηρείται και πάλι παρουσία πολλών παιδιών, με αποτέλεσμα αρκετές γυναίκες με 2 παιδιά (39,3%) ή 3+ παιδιά (27,3%) να μένουν σε μικρά σπίτια (Πίνακας 8.8).

Πίνακας 8.8. Αριθμός παιδιών νοικοκυριού ανάλογα με τον αριθμό δωματίων της κατοικίας

ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΩΝ										
Πόσα δωμάτια έχει το σπίτι σας;	κανένα		1 παιδί		2 παιδιά		3+ παιδιά		ΣΥΝΟΛΟ	
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
1 ΔΩΜΑΤΙΟ	-	-	28	20,1	23	11,7	4	7,3	55	14,0
2 ΔΩΜΑΤΙΑ	2	100,0	66	47,5	77	39,3	15	27,3	160	40,8
3+ ΔΩΜΑΤΙΑ	-	-	45	32,4	96	49,0	36	65,5	177	45,2
ΣΥΝΟΛΟ	2	100,0	139	100,0	196	100,0	55	100,0	392	100,0

Η διερεύνηση του αριθμού των δωματίων ανάλογα με τη γεωγραφική περιφέρεια που κατοικούν οι γυναίκες του δείγματος μάς δείχνει ότι στις εκτός Αττικής περιοχές οι συνθήκες διαβίωσης είναι αρκετά πιο δύσκολες. Συγκεκριμένα, το ποσοστό των γυναικών που κατοικεί σε σπίτι με ένα δωμάτιο είναι χαμηλότερο στην Αττική (16,1%), ενώ αυξάνεται στην Πελοπόννησο (21,2%), στην Κ. Μακεδονία (29,2%) και στην Κρήτη (43,2%). Στην Αττική, η πλειοψηφία των μεταναστριών διαμένει σε μεγαλύτερα σπίτια, δηλαδή με 2 ή 3 και πλέον δωμάτια (43,9% και 40% αντίστοιχα) (Πίνακας 8.9).

Πίνακας 8.9. Αριθμός δωματίων της κατοικίας και γεωγραφική κατανομή των γυναικών μεταναστριών

Γεωγραφική κατανομή										
Πόσα δωμάτια έχει το σπίτι σας;	Αττική		Πελοπόννησος		Κεντρική Μακεδονία		Κρήτη		ΣΥΝΟΛΟ	
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
1 ΔΩΜΑΤΙΟ	65	16,1	11	21,2	28	29,2	16	43,2	120	20,4
2 ΔΩΜΑΤΙΑ	177	43,9	19	36,5	34	35,4	12	32,4	242	41,2
3+ ΔΩΜΑΤΙΑ	161	40,0	22	42,3	31	32,3	9	24,3	223	37,9
ΔΓ/ΔΑ	-	-	-	-	-	3	3,1	-	3	,5
ΣΥΝΟΛΟ	403	100,0	52	100,0	96	100,0	37	100,0	588	100,0

► 8.1.4. Κριτήρια επιλογής κατοικίας

Το κριτήριο επιλογής της περιοχής όπου διαμένουν οι γυναίκες του δείγματος δίνει έμφαση στο ρόλο του δικτύου (οικογένεια, φίλοι, κ.λπ.) για την επιλογή τους, αφού ένα τρίτο (1/3) από αυτές (30%) έχει επιλέξει την περιοχή διαμονής με βάση τη γειννίαση με συγγενείς, φίλους κ.ά. Ακολουθούν άλλα κριτήρια, όπως η εγγύτητα στο χώρο εργασίας (22,5%), το χαμηλό ενοίκιο (20,8%), καθώς και η εγγύτητα σε κοινωνικές παροχές, όπως το σχολείο, η αγορά κ.λπ. με ποσοστό 14,9% (Πίνακας 8.10).

Πίνακας 8.10. Κριτήρια επιλογής κατοικίας

Κριτήρια επιλογής κατοικίας	N	%
Είναι κοντά στη δουλειά μου	133	22,5
Είναι κοντά σε συγγενείς, φίλους κ.λπ.	177	30,0
Είναι κοντά στο σχολείο, αγορά, υπηρεσίες	88	14,9
Πληρώνω φθινό ενοίκιο	123	20,8
Άλλο	54	9,2
ΔΓ/ΔΑ	15	2,5
ΣΥΝΟΛΟ	590	100,0

Οι μετανάστες/-τριες της Αθήνας, όπως έχει επισημανθεί, δημιουργούν σιγά σιγά τις δικές τους γειτονιές. Σύμφωνα με τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής, έχουν δημιουργηθεί "πυρήνες" μεταναστών σε συγκεκριμένες περιοχές του Λεκανοπεδίου¹⁵⁴. Αυτό θα μπορούσε να επιβεβαιωθεί και από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας αν εξετάσουμε τα κριτήρια επιλογής της περιοχής διαμονής των μεταναστριών του δείγματος που ζουν στην Αττική.

Σχεδόν μία στις τρεις μετανάστριες που προέρχονται από την Αλβανία (32%) και από τις Βαλκανικές χώρες (34,8%) επιλέγει την περιοχή που κατοικεί γιατί είναι κοντά σε συγγενείς, γεγονός που υπογραμμίζει το σημαντικό ρόλο των κοινωνικών δικτύων στη μεταναστευτική διαδικασία. Αντίθετα, για τις μετανάστριες από την Πολωνία και τις Φιλιππίνες πρωτεύοντα ρόλο στην επιλογή της περιοχής κατοικίας αποτελεί το να βρίσκονται κοντά σε κοινωνικές παροχές (σχολείο, αγορά, υπηρεσίες) (48,3%), ενώ συγκριτικά μεγαλύτερο ποσοστό μεταναστριών από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ (27,7%) δίνει προτεραιότητα στο να βρίσκεται η κατοικία τους κοντά στο χώρο εργασίας τους. Το φθινό ενοίκιο, αν και δεν αποτελεί το πιο σημαντικό κριτήριο στις επιλογές τους, συγκεντρώνει το 20,8% των συνολικών απαντήσεων (Πίνακας 8.11).

154. Βλ. http://ta-nea.dolnet.gr/print_article.php?e=A&f=17519&m=N17&aa=1, Μάρτιος 2006

Πίνακας 8.11. Κριτήρια επιλογής της περιοχής διαμονής σε σχέση με την υπηκοότητα των μεταναστριών

Κριτήρια επιλογής κατοικίας	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες πρώην Δημ. Σοβιετικής Ένωσης		Λοιπές χώρες (Πολωνία, Φιλιππίνες)			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Είναι κοντά στη δουλειά μου	87	21,3	17	24,6	23	27,7	6	20,7	133	22,5
Είναι κοντά σε συγγενείς/ φίλους, σύλλογο της πατρίδας μου	131	32,0	24	34,8	19	22,9	3	10,3	177	30,0
Είναι κοντά στο σχολείο, αγορά, υπηρεσίες	60	14,7	6	8,7	8	9,6	14	48,3	88	14,9
Πληρώνω φθηνό ενοίκιο	95	23,2	12	17,4	14	16,9	2	6,9	123	20,8
Άλλο	36	8,8	10	14,5	19	22,9	4	13,8	69	11,7
ΣΥΝΟΛΟ	409	100,0	69	100,0	83	100,0	29	100,0	590	100,0

▶ 8.1.5. Κόστος ενοικίου

Για όσες γυναίκες κατοικούν σε ενοικιασμένη κατοικία, τα χρήματα που δίνουν για το μηνιαίο ενοίκιο είναι για την πλειοψηφία (79,9%) από 201 έως 400 ευρώ με το μεγαλύτερο ποσοστό (50,6%) να κυμαίνεται από 201-300 ευρώ (Πίνακας 8.12).

Πίνακας 8.12. Μηνιαίο ενοίκιο κατοικίας

Μηνιαίο ενοίκιο	N	%
Έως 100 €	6	1,7
101-200 €	73	14,1
201-300 €	261	50,6
301-400 €	151	29,3
401-500 €	20	3,9
501-600 €	5	1
ΣΥΝΟΛΟ	516	100,0

Στη συνέχεια, εξετάσαμε το κόστος ενοικίου σε συνάρτηση με τον αριθμό δωματίων που διαθέτουν τα σπίτια (στον αριθμό των δωματίων δε συμπεριλαμβάνονται η κουζίνα, το μπάνιο και το χωλ). Παρατηρείται, λοιπόν, ότι οι μισές (55,7%) από τις μετανάστριες που πληρώνουν έως 200 ευρώ ενοίκιο νοικιάζουν σπίτι με 1 μόνο δωμάτιο. Όπως ήταν αναμενόμενο, η πλειοψηφία (55,0%) των μεταναστριών που νοικιάζει σπίτι από 201-300 ευρώ κατοικεί σε σπίτι με 2 δωμάτια, ενώ το κόστος αυξάνεται (301 ευρώ ή περισσότερο) στην πλειοψηφία (63,8%, 92,0%) των μεταναστριών που νοικιάζει ή κατοικεί σε σπίτι με 3 ή και περισσότερα δωμάτια (Πίνακας 8.13).

Πίνακας 8.13. Αριθμός δωματίων σε σχέση με το ύψος του ενοικίου

Αριθμός δωματίων	ΚΟΣΤΟΣ ΕΝΟΙΚΙΟΥ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Έως 200 €		201-300 €		301-400 €		401-600 €			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
1 δωμάτιο	44	55,7	62	23,8	6	4,0	1	4,0	113	22,0
2 δωμάτια	30	38,0	143	55,0	48	32,2	1	4,0	222	43,3
3+ δωμάτια	5	6,3	55	21,2	95	63,8	23	92,0	178	34,7
ΣΥΝΟΛΟ	79	100,0	260	100,0	149	100,0	25	100,0	513	100,0

Το κόστος των ενοικίων παρουσιάζεται αρκετά υψηλό για ένα μεγάλο αριθμό μεταναστριών αν αναλογιστούμε ότι σχεδόν μία στις δύο μετανάστριες διαθέτει από 201 έως 300 ευρώ για το μηνιαίο ενοίκιο της κατοικίας (Πίνακας 8.13), ενώ την ίδια στιγμή, μία από τις δύο μετανάστριες (50,0%) κερδίζει από την κύρια απασχόλησή της από 501 έως 700 ευρώ (Πίνακας 8.14).

Πίνακας 8.14. Αποδοχές από την κύρια απασχόληση

Μηνιαίο ενοίκιο	N	%
Μέχρι και 300 €	23	5,7
Από 301-500 €	79	19,5
Από 501-700 €	203	50,0
Περισσότερο από 700 €	101	24,9
ΣΥΝΟΛΟ	406	100,0

Συμπεράσματα

Σε σχέση με τις συνθήκες κατοικίας μπορούμε να επισημάνουμε ότι:

- Η πλειοψηφία των μεταναστριών ζει με ενοίκιο (85,1%), ενώ μόνο το 10.5% διαθέτει ιδιόκτητη κατοικία.
- Οι γυναίκες από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, την Πολωνία και τις Φιλιππίνες κατοικούν στην εργασία τους (εργάζονται ως εσωτερικές).
- Οι γυναίκες μετανάστριες διαμένουν στην πλειοψηφία τους σε διαμερίσματα 2-3 δωματίων, ενώ αρκετές οικογένειες με 2-3 παιδιά διαμένουν σε κατοικίες με 1-2 δωμάτια.
- Η στέγαση είναι δύσκολη σε ορισμένες περιπτώσεις, όπου συνωστίζονται 3 και περισσότερα άτομα σε ένα δωμάτιο.
- Αναφορικά με την επιλογή της περιοχής κατοικίας, σημαντικό ρόλο παίζουν τα άτυπα κοινωνικά δίκτυα, ιδιαίτερα για τις μετανάστριες από την Αλβανία και τη Βουλγαρία.
- Ενισχυμένος διαφαίνεται ο οικογενειακός πυρήνας, αφού στην πλειοψηφία τους οι γυναίκες μετανάστριες του δείγματος συγκατοικούν με άλλα 2 έως 4 άτομα (80,0%), τα οποία είναι σύζυγοι, παιδιά, γονείς και λοιποί συγγενείς.
- Οι γυναίκες μετανάστριες που ζουν στην περιφέρεια ζουν σε μικρότερα σπίτια, ενώ στην Αττική στεγάζονται σε μεγαλύτερα σπίτια.
- Το κόστος του ενοικίου παρουσιάζεται υψηλό σε πολλές περιπτώσεις συγκριτικά με τις αποδοχές των γυναικών.

8.2. ▸ Προβλήματα στην καθημερινή ζωή

▸ 8.2.1. Γενική εικόνα των προβλημάτων της καθημερινής ζωής

Εξετάζοντας, στη συνέχεια, τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες μετανάστριες στην καθημερινή τους ζωή στην Ελλάδα, τα μεγαλύτερα ποσοστά συγκεντρώνονται σε δύο γενικότερες κατηγορίες:

- Στις διαφόρου τύπου συναλλαγές με τον κρατικό μηχανισμό, στις οποίες περιλαμβάνονται: η γραφειοκρατία (45,6%), οι δυσκολίες σχετικά με την απόκτηση άδειας παραμονής και εργασίας (43,5%) και οι σχέσεις με δημόσιες υπηρεσίες (π.χ. αγενής συμπεριφορά) (23,0%) (Πίνακας 8.15).
- Στον τομέα της εργασίας, όπου οι απαντήσεις των μεταναστριών επικεντρώθηκαν στις χαμηλές αποδοχές για τη ζωή στην Ελλάδα (33,0%) και στις δυσκολίες εύρεσης νόμιμης εργασίας (31,5%). Εδώ θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη σημασία στο γεγονός ότι το ποσοστό των γυναικών μεταναστριών που αναφέρει ως πρόβλημα, γενικότερα, την εύρεση εργασίας ήταν αισθητά μικρότερο (17,6%) από το ποσοστό των μεταναστριών που αναφέρθηκαν στην εύρεση νόμιμης εργασίας ως πρόβλημα (Πίνακας 8.15).
- Επιπρόσθετα, γενικά εργασιακά ζητήματα, όπως οι πολλές ώρες εργασίας (16%) και η έλλειψη ασφάλισης (13%) φαίνεται να απασχολούν λιγότερο τις γυναίκες (Πίνακας 8.15).

Πίνακας 8.15. Τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μετανάστριες στην καθημερινή τους ζωή στην Ελλάδα

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ	N	%
Γραφειοκρατία	279	45,6
Δυσκολίες σχετικά με την απόκτηση άδειας παραμονής και εργασίας	266	43,5
Χαμηλές αποδοχές (λίγα χρήματα) για τη ζωή στην Ελλάδα	202	33,0
Δυσκολίες στην εύρεση νόμιμης εργασίας (με ασφάλιση)	193	31,5
Σχέσεις με δημόσιες υπηρεσίες (π.χ. αγενής συμπεριφορά)	141	23,0
Δεν έχω ενημέρωση για τα δικαιώματα και τις ευκαιρίες που υπάρχουν	141	23,0
Δυσκολίες στην εύρεση εργασίας	108	17,6
Πολλές ώρες εργασίας	98	16,0
Δυσκολίες προσαρμογής (γλώσσα, απομάκρυνση από την οικογένεια, μοναξιά, πολιτισμικές διαφορές)	94	15,4
Έλλειψη ασφάλισης (Είμαι ανασφάλιστη / Δεν έχω ασφάλεια)	81	13,2
Αρνητική συμπεριφορά των Ελλήνων	65	10,6
Περίθαψη (γιατροί, νοσοκομεία)	63	10,3
Δυσκολεύομαι να φέρω μέλη της οικογένειάς μου στην Ελλάδα	45	7,4
Δεν υπάρχουν πολλοί παιδικοί σταθμοί	33	5,4
Σχέσεις με την αστυνομία	24	3,9
Στέγαση (προβλήματα με το σπίτι)	18	2,9
Φοβάμαι όταν κυκλοφορώ στο δρόμο	15	2,5
Άλλο	4	0,7
ΔΓ/ΔΑ	24	3,9

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι τα ζητήματα της απασχόλησης και ιδιαίτερα της εξεύρεσης νόμιμης απασχόλησης απασχολούν σε μεγάλο βαθμό τις γυναίκες του δείγματος. Εξάλλου, το ζήτημα της ανασφάλιστης εργασίας (έλλειψη ενσήμων) συνδέεται άμεσα με τη δυνατότητα απόκτησης άδειας παραμονής και εργασίας, οξύνοντας τη δυσκολία εξασφάλισης νόμιμης παραμονής και εργασίας των μεταναστριών. Συνακόλουθα, επηρεάζει την ομαλή ένταξή τους στις κοινωνικο-οικονομικές δομές της χώρας υποδοχής.

Αρκετά υψηλό είναι, επίσης, το ποσοστό των μεταναστριών που αναφέρονται στο θέμα της έλλειψης ενημέρωσης για τα δικαιώματα και τις ευκαιρίες που υπάρχουν (23,0%). Το συγκεκριμένο ζήτημα αποτελεί χαρακτηριστικό πρόβλημα για το σύνολο του μεταναστευτικού πληθυσμού -γυναίκες και άνδρες- αρχικά για λόγους πρακτικούς, όπως η γλώσσα και η άγνοια λειτουργίας του συστήματος της χώρας υποδοχής. Ωστόσο, για τις γυναίκες μετανάστριες ορισμένων

υπηκοοτήτων, η κατάσταση δυσχεραίνεται ακόμη περισσότερο, αν λάβουμε υπόψη μας ότι, λόγω του φύλου τους, έχουν, παραδοσιακά, ακόμα μικρότερη επαφή με τους τομείς της "δημόσιας σφαίρας". Τέλος, πιο λίγες (15,4%) κάνουν λόγο για τα προβλήματα και τις δυσκολίες προσαρμογής (άγνοια γλώσσας, μακριά από την οικογένεια τους κ.λπ.) (Πίνακας 8.15).

Στη συνέχεια, εξετάστηκαν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην καθημερινότητά τους οι μετανάστριες με κριτήριο την υπηκοότητά τους. Με βάση τα δεδομένα μας δεν παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις. Αν και για όλες τις γυναίκες σημαντικό πρόβλημα στην καθημερινότητά τους αποτελούν τα ζητήματα που έχουν σχέση με τη "γραφειοκρατία", οι Αλβανίδες αναφέρουν ως κυριότερο πρόβλημα τις "δυσκολίες που αντιμετωπίζουν σχετικά με την απόκτηση άδειας παραμονής και εργασίας" (52,1%). Επίσης, σε μεγαλύτερο βαθμό οι ίδιες γυναίκες αναφέρουν τις χαμηλές αποδοχές (36,5%), αλλά και τις δυσκολίες που προκύπτουν σε σχέση με την εύρεση νόμιμης εργασίας (35,5%) (Πίνακας 8.16).

Για τις μετανάστριες από τα Βαλκάνια, η γραφειοκρατία αποτελεί τη βασική πηγή των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν (44,9%), ενώ λιγότερο σημαντικά προβλήματα αποτελούν οι χαμηλές αποδοχές (29,0%), η δυσκολία εύρεσης οποιασδήποτε εργασίας (29,0%), καθώς και η δυσκολία απόκτησης άδειας εργασίας και παραμονής (26,1%). Αναφορικά με τις μετανάστριες από την πρώην ΕΣΣΔ, παρατηρείται ότι τα τρία βασικότερα προβλήματα, με τα οποία έρχονται αντιμέτωπες, είναι, όπως και για τις υπόλοιπες, η γραφειοκρατία (43,6%), η δυσκολία απόκτησης άδειας παραμονής και εργασίας (29,7%), καθώς και οι χαμηλές αποδοχές (23,8%). Ωστόσο, ως τέταρτη αντιξοότητα αναφέρονται οι πολλές ώρες εργασίας (21,8%), πρόβλημα που σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτώμενων συναντάται σε πολύ μικρότερο βαθμό από τις υπόλοιπες μετανάστριες (Πίνακας 8.16).

Τέλος, η πλειοψηφία των γυναικών μεταναστριών από την Πολωνία και τις Φιλιππίνες ανέφερε και πάλι (41,9%) ως προβλήματα, τη γραφειοκρατία και την εύρεση νόμιμης εργασίας (41,9%). Επίσης, συγκριτικά με τις υπόλοιπες μετανάστριες, αντιμετωπίζουν μεγαλύτερες δυσκολίες στις σχέσεις τους με τις δημόσιες υπηρεσίες (38,7%) και στην προσαρμογή τους στα ελληνικά δεδομένα (25,8%) (Πίνακας 8.16).

Πίνακας 8.16. Τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μετανάστριες στην καθημερινή τους ζωή στην Ελλάδα σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητας

Προβλήματα στην καθημερινή ζωή	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες Πρώην ΕΣΣΔ		Λοιπές χώρες (Πολωνία, Φιλιππίνες)			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Γραφειοκρατία	191	46,5	31	44,9	44	43,6	13	41,9	279	45,6
Δυσκολίες σχετικά με την απόκτηση άδειας παραμονής και εργασίας	214	52,1	18	26,1	30	29,7	4	12,9	266	43,5

Χαμηλές αποδοχές (λίγα χρήματα) για τη ζωή στην Ελλάδα	150	36,5	20	29,0	24	23,8	8	25,8	202	33,0
Δυσκολίες στην εύρεση νόμιμης εργασίας (με ασφάλιση)	146	35,5	17	24,6	17	16,8	13	41,9	193	31,5
Σχέσεις με δημόσιες υπηρεσίες (π.χ. αγενής συμπεριφορά)	102	24,8	9	13,0	18	17,8	12	38,7	141	23,0
Δεν έχω ενημέρωση για τα δικαιώματα και τις ευκαιρίες που υπάρχουν	114	27,7	13	18,8	11	10,9	3	9,7	141	23,0
Δυσκολίες στην εύρεση εργασίας	81	19,7	20	29,0	7	6,9	-	-	108	17,6
Πολλές ώρες εργασίας	64	15,6	11	15,9	22	21,8	1	3,2	98	16,0
Δυσκολίες προσαρμογής (γλώσσα, απομάκρυνση από την οικογένεια, μοναξιά, πολιτισμικές διαφορές)	65	15,8	9	13,0	12	11,9	8	25,8	94	15,4
Έλλειψη ασφάλισης (Είμαι ανασφάλιστη/Δεν έχω ασφάλεια)	65	15,8	8	11,6	7	6,9	1	3,2	81	13,2
Αρνητική συμπεριφορά των Ελλήνων	50	12,2	7	10,1	8	7,9	-	-	65	10,6
Περίθαλψη (γιατροί, νοσοκομεία)	44	10,7	11	15,9	7	6,9	1	3,2	63	10,3
Δυσκολεύομαι να φέρω μέλη της οικογένειάς μου στην Ελλάδα	30	7,3	7	10,1	7	6,9	1	3,2	45	7,4
Δεν υπάρχουν πολλοί παιδικοί σταθμοί	31	7,5	1	1,4	1	1,0	-	-	33	5,4
Σχέσεις με την αστυνομία	18	4,4	-	-	4	4,0	2	6,5	24	3,9
Στέγαση (προβλήματα με το σπίτι)	16	3,9	1	1,4	1	1,0	-	-	18	2,9
Φοβάμαι όταν κυκλοφορώ στο δρόμο	11	2,7	2	2,9	2	2,0	-	-	15	2,5
Άλλο	2	0,5	-	-	1	1,0	1	3,2	4	0,7
ΔΓ/ΔΑ	19	4,6	2	2,9	3	3,0	-	-	24	3,9

Εξετάζοντας τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες μετανάστριες στην καθημερινή τους ζωή στην Ελλάδα σε σχέση με τα έτη παραμονής τους στη χώρα, παρατηρείται ότι η διάρκεια παραμονής δε διευκολύνει ιδιαίτερα -γεγονός που θα ήταν απόλυτα φυσικό και λογικό- κάποιες διαδικασίες, όπως η γραφειοκρατία, η απόκτηση άδειας παραμονής και εργασίας και η εύρεση νόμιμης εργασίας.

Έτσι, η απόκτηση άδειας παραμονής και εργασίας, αν και αποτελεί πρόβλημα για ένα μεγάλο ποσοστό μεταναστριών με περισσότερα από 10 χρόνια παραμονής στην Ελλάδα (38,1%), αποτελεί σοβαρότερο πρόβλημα για τις μετανάστριες με λιγότερα έτη παραμονής στη χώρα μας. Συγκεκριμένα, το 36,2% των μεταναστριών με 1-5 έτη και το 50,7% των μεταναστριών με 6-10 έτη παραμονής απάντησε ότι βρίσκεται σε αυτή τη θέση. Αυτό το ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό των μεταναστριών με 6-10 έτη παραμονής συνδέεται και με το μεγάλο ποσοστό (38,0%) που αντιμετωπίζει πρόβλημα στην εύρεση νόμιμης εργασίας (Πίνακας 8.17).

Επιπλέον, οι γυναίκες με μεγαλύτερη διάρκεια παραμονής δεν αναφέρουν μόνο τα παραπάνω προβλήματα, αλλά και τα ζητήματα σχετικά με τις "χαμηλές αποδοχές" και τις "πολλές ώρες εργασίας" (Πίνακας 8.17). Ας σημειωθεί ότι, εύλογα, κατά τη διάρκεια της πρώτης 5ετίας παραμονής στην Ελλάδα, ένα συγκριτικά σημαντικό ποσοστό των γυναικών μεταναστριών (19,6%) αναφέρθηκε και στις δυσκολίες προσαρμογής (γλώσσα, απομάκρυνση από την οικογένεια, μοναξιά, πολιτισμικές διαφορές), ποσοστό που φθίνει με την πάροδο του χρόνου (στα 6-10 χρόνια παραμονής το αντίστοιχο ποσοστό είναι 16,2% και στα 10 χρόνια και πάνω 11,1%) (Πίνακας 8.17).

Τα ευρήματά μας παρουσιάζουν μια ανησυχητική κατάσταση, δεδομένου ότι, ακόμα και για την κατηγορία των επί μακρόν διαμενόντων (περισσότερα από 10 χρόνια) γυναικών του δείγματος, παρατηρείται μια επιμονή σε βασικά ζητήματα διαβίωσης, που αποτελούν μέρος του πρώτου ακόμα σταδίου ένταξης του κύκλου της μεταναστευτικής ζωής σύμφωνα με το σύστημα του Vermeulen, όπως είναι η νόμιμη διαμονή και εργασία.¹⁵⁵

Η κατάσταση αυτή δυσχεραίνει την ομαλή ένταξη των μεταναστριών, ενώ, με το να είναι διαρκώς απασχολημένες με τα ζητήματα αυτά δεν επεκτείνουν το ενδιαφέρον και τις διεκδικήσεις τους σε θέματα που θα τους εξασφαλίσουν όχι απλώς την επιβίωση, αλλά και μια ποιότητα ζωής στη χώρα υποδοχής. Για παράδειγμα, ένα πολύ μικρό ποσοστό των μεταναστριών αναφέρθηκε στο ζήτημα της ανεπάρκειας των παιδικών σταθμών ή στην ενημέρωση σχετικά με τα δικαιώματα και τις ευκαιρίες που υπάρχουν, παρόλο που, όπως είδαμε, το θεωρούν ως ένα σημαντικό πρόβλημα της καθημερινής τους ζωής στην Ελλάδα (Πίνακας 8.17).

155. Βλ. Baldwin-Edwards M. (2004), *Η ένταξη των μεταναστών στην Αθήνα: Δείκτες ανάπτυξης και στατιστικές μέθοδοι μέτρησης*, ΜΜΟ.

Πίνακας 8.17. Προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες μετανάστριες στην καθημερινή τους ζωή σε σχέση με τα έτη παραμονής τους στην Ελλάδα

Τα σημαντικότερα προβλήματα των μεταναστριών στην καθημερινή τους ζωή	Συνολικά έτη παραμονής στην Ελλάδα						ΣΥΝΟΛΟ	
	1-5 χρόνια		6-10 χρόνια		Περισσότερα από 10 χρόνια			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Γραφειοκρατία	43	31,2	126	44,4	110	58,2	279	45,6
Σχέσεις με δημόσιες υπηρεσίες (π.χ. αγενής συμπεριφορά)	22	15,9	66	23,2	53	28,0	141	23,0
Δυσκολίες σχετικά με την απόκτηση άδειας παραμονής και εργασίας	50	36,2	144	50,7	72	38,1	266	43,5
Σχέσεις με την αστυνομία	6	4,3	9	3,2	9	4,8	24	3,9
Αρνητική συμπεριφορά των Ελλήνων	18	13,0	30	10,6	17	9,0	65	10,6
Δυσκολίες προσαρμογής (γλώσσα, απομάκρυνση από την οικογένεια)	27	19,6	46	16,2	21	11,1	94	15,4
Δυσκολίες στην εύρεση νόμιμης εργασίας (με ασφάλιση)	22	15,9	108	38,0	63	33,3	193	31,5
Δυσκολίες στην εύρεση εργασίας	26	18,8	55	19,4	27	14,3	108	17,6
Χαμηλές αποδοχές (λίγα χρήματα) για τη ζωή στην Ελλάδα	31	22,5	101	35,6	70	37,0	202	33,0
Έλλειψη ασφάλισης (Είμαι ανασφάλιστη/Δεν έχω ασφάλεια)	13	9,4	33	11,6	35	18,5	81	13,2
Πολλές ώρες εργασίας	12	8,7	51	18,0	35	18,5	98	16,0
Δυσκολεύομαι να φέρω μέλη της οικογένειάς μου στην Ελλάδα	15	10,9	22	7,7	8	4,2	45	7,4
Φοβάμαι όταν κυκλοφορώ στο δρόμο	2	1,4	11	3,9	2	1,1	15	2,5
Δεν υπάρχουν πολλοί παιδικοί σταθμοί	6	4,3	21	7,4	6	3,2	33	5,4
Στέγαση (πρόβλημα με το σπίτι)	2	1,4	10	3,5	6	3,2	18	2,9
Περιθάλψη	12	8,7	32	11,3	19	10,1	63	10,3
Δεν έχω ενημέρωση για τα δικαιώματα και τις ευκαιρίες που υπάρχουν	25	18,1	68	23,9	48	25,4	141	23,0
Άλλο	2	1,4	1	0,4	-	-	3	0,5
ΔΑ	8	5,8	9	3,2	7	3,7	24	3,9

► 8.2.2. Τα προβλήματα των γυναικών ανάλογα με τον τόπο κατοικίας τους

Τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μετανάστριες στην καθημερινή τους ζωή σε σχέση με τον τόπο κατοικίας τους δε διαφοροποιούνται σημαντικά και σε γενικές γραμμές, τα μεγαλύτερα προβλήματα αφορούν, ανεξάρτητα από τον τόπο κατοικίας, στο θέμα της γραφειοκρατίας, τις δυσκολίες σχετικά με την απόκτηση άδειας παραμονής και εργασίας, καθώς και τα εργασιακά ζητήματα (δυσκολίες στην εύρεση νόμιμης και γενικότερα εργασίας, χαμηλές αποδοχές για τη ζωή στην Ελλάδα).

Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι το πρόβλημα της γραφειοκρατίας αναφέρεται ως το σημαντικότερο, κυρίως, από τις μετανάστριες που κατοικούν στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας (Αθήνα και Θεσσαλονίκη). Έτσι, για το νομό Αττικής το ποσοστό αυτό φτάνει το 52,8% και στη Θεσσαλονίκη αγγίζει το 38,8%. Στους περισσότερους από τους υπόλοιπους νομούς της χώρας, το συγκεκριμένο ζήτημα, σε περίπτωση που δεν κατέχει την πρώτη θέση, απασχολεί, ωστόσο, μεγάλο ποσοστό μεταναστριών (Πίνακες 8.18.α, 8.18.β).

Ένα άλλο στοιχείο που αξίζει να αναφερθεί είναι ότι σε πολλούς νομούς -με εξαίρεση τα δύο μεγάλα αστικά κέντρα- παρουσιάζονται πολύ μεγάλα ποσοστά σε θέματα, όπως η έλλειψη ενημέρωσης για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις, γεγονός που αναφέρεται από το 76,5% των μεταναστριών στο νομό Μεσσηνίας και από το 71,4% στο νομό Αρκαδίας. Επιπλέον, η περίθαλψη (γιατροί, νοσοκομεία) παρουσιάζεται σε πολλές περιοχές της ελληνικής περιφέρειας ως ένα από τα πιο σημαντικά ζητήματα (κυρίως στους νομούς Μεσσηνίας, 29,4%, Κορινθίας, 50,0% και Αρκαδίας, 28,6%) (Πίνακας 8.18α και 8.18β).

Ένα άλλο θέμα που χρήζει σχολιασμού είναι η αντιμετώπιση των μεταναστριών από τον ημεδαπό πληθυσμό σε επίπεδο καθημερινών συναναστροφών. Πράγματι, ενώ σε ορισμένους νομούς το πρόβλημα της "αρνητικής συμπεριφοράς των Ελλήνων" παρουσιάζει αρκετά υψηλά ποσοστά, όπως για παράδειγμα στο νομό Αργολίδος που αγγίζει το 30,0%, στο νομό Ηρακλείου το 34,8% και στο νομό Χανίων το 28,6%. Σε άλλους νομούς της χώρας τα ποσοστά απαντήσεων για το συγκεκριμένο θέμα είναι πολύ χαμηλότερα ή και μηδενικά. Συγκεκριμένα, όσον αφορά στην πρωτεύουσα και τη συμπρωτεύουσα, τα ποσοστά των μεταναστριών που αναφέρονται στο θέμα αυτό είναι γενικά χαμηλά - για τις γυναίκες που κατοικούν στην Αττική 10,4% και για τη Θεσσαλονίκη 2,5% (Πίνακας 8.17).

Τα δεδομένα αυτά δείχνουν ότι τα γνωρίσματα που χαρακτηρίζουν τις μικρές κοινωνίες σε σχέση με τα μεγάλα αστικά κέντρα και κυρίως την πρωτεύουσα λειτουργούν διπλά ως προς την αντιμετώπιση των μεταναστριών. Έτσι, η αυξημένη ομοιογένεια του πληθυσμού των ελληνικών επαρχιακών πόλεων προβάλλει τις μετανάστριες ακόμα πιο έντονα ως το "διαφορετικό", καθιστώντας τις γυναίκες πιο ευάλωτες σε περιστατικά αρνητικής συμπεριφοράς, ενώ ο μικρότερος αριθμός κατοίκων, η εγγύτητα διαβίωσης -κοινωνία αλληλογνωριμίας όπως λέγεται στη μικρή κοινότητα, καθώς και οι ηπιότεροι ρυθμοί ζωής συντελούν στη διατήρηση παραδοσιακών στερεοτύπων. Σε αντίθετη περίπτωση, τα δεδομένα αυτά μπορούν να δημιουργήσουν πιο στενή επαφή μεταξύ των μεταναστριών και του ντόπιου πληθυσμού, αμβλύνοντας εν μέρει τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις.¹⁵⁶

156. Βλ. Tastsoglou E. & Chadjiconstandi, J. (2003), Never outside the Labour Market, but Always Outsiders: Female Migrant Workers in Greece, *The Greek Review for Social Research*, Special Issue "Gender and international migration: focus in Greece", E. Tastsoglou & L. Maratou-Alipranti (eds), σσ. 189-220.

Με βάση την παραπάνω άποψη, είναι δυνατό να ερμηνευθεί το γεγονός του θετικού ρόλου των στοιχείων μιας μικρότερης, σε σχέση με την πρωτεύουσα, πόλης ως προς την εξασθένιση του απρόσωπου στερεοτύπου του "ξένου" και των ανάλογων συμπεριφορών που αυτό επισύρει ¹⁵⁷.

Συμπερασματικά, λοιπόν, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η εικόνα των προβλημάτων παρουσιάζει μεγαλύτερη ποικιλομορφία στην ελληνική περιφέρεια σε σχέση με την συγκέντρωση του προβληματισμού για ορισμένα μόνο ζητήματα, κυρίως στις μεγάλες πόλεις.

Πίνακας 8.18.α Προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες μετανάστριες στην καθημερινή τους ζωή σε σχέση με τον τόπο διαμονής τους

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΩΝ	ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΩΝ													
	Νομός Αττικής		Νομός Μεσσηνίας		Νομός Θεσ/κης		Νομός Αργολίδας		Νομός Κορινθίας		Νομός Ρεθύμνης		Νομός Αχαΐας	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Γραφειοκρατία	218	52,8	4	23,5	31	38,8	7	35	2	50,0	2	28,6	2	50,0
Σχέσεις με δημόσιες υπηρεσίες	118	28,6	4	23,5	6	7,5	2	10	2	50,0	-	-	1	25,0
Δυσκολίες για απόκτηση άδειας παραμ./εργασ.	211	51,1	5	29,4	29	36,3	1	5	-	-	-	-	3	75,0
Σχέσεις με αστυνομία	20	4,8	1	5,9	1	1,3	-	-	-	-	1	14,3	-	-
Αρνητική συμπεριφορά των Ελλήνων	43	10,4	1	5,9	2	2,5	6	30,0	1	25,0	-	-	-	-
Δυσκολίες προσαρμογής (γλώσσα, απομάκρυνση από την οικογένεια)	75	18,2	5	29,4	1	1,3	-	-	-	-	5	71,4	1	25,0
Δυσκολίες στην εύρεση νόμιμης εργασίας (με ασφάλιση)	158	38,3	6	35,3	15	18,8	2	10,0	-	-	2	28,6	-	-
Δυσκολίες στην εύρεση εργασίας	73	17,7	9	52,9	9	11,3	3	15,0	1	25,0	-	-	-	-
Χαμηλές αποδοχές για τη ζωή στην Ελλάδα	154	37,3	7	41,2	28	35	-	-	1	25,0	-	-	1	25,0

157. Στο ίδιο.

Έλλειψη ασφάλισης	63	15,3	3	17,6	6	7,5	2	10,0	-	-	1	14,3	1	25,0
Πολλές ώρες εργασίας	63	15,3	5	29,4	11	13,8	3	15,0	-	-	4	57,1	-	-
Δυσκολία να φέρει μέλη της οικογένειας στην Ελλάδα	23	5,6	9	52,9	5	6,3	-	-	-	-	1	14,3	-	-
Φόβος όταν κυκλοφορεί στο δρόμο	9	2,2	3	17,6	1	1,3	1	5,0	-	-	-	-	-	-
Δεν υπάρχουν πολλοί παιδικό σταθμοί	30	7,3	1	5,9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Στέγαση (προβλήματα με το σπίτι)	16	3,9	-	-	-	-	-	-	1	25,0	-	-	-	-
Έλλειψη ενημέρωσης για δικαιώματα και ευκαιρίες	111	26,9	13	76,5	2	2,5	-	-	-	-	1	14,3	-	-
Περίθαψη (γιατροί, νοσοκομεία)	39	9,4	5	29,4	5	6,3	5	25,0	2	50,0	1	14,3	-	-

Πίνακας 8.18.8 Προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες μετανάστριες στην καθημερινή τους ζωή σε σχέση με τον τόπο διαμονής τους

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΩΝ	ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΩΝ													
	Νομός Ηρακλείου		Νομός Αρκαδίας		Νομός Λακωνίας		Νομός Χανίων		Νομός Ημαθίας		Νομός Πέλλας		Νομός Πιερίας	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Γραφειοκρατία	6	26,1	1	14,3	-	-	2	28,6	1	11,1	3	30,0	-	-
Σχέσεις με δημόσιες υπηρεσίες	3	13,0	2	28,6	-	-	1	14,3	1	11,1	-	-	1	10,0
Δυσκολίες για απόκτηση άδειας παραμ./εργασ.	2	8,7	1	14,3	-	-	-	-	3	33,3	5	50,0	6	60,0
Σχέσεις με αστυνομία	-	-	-	-	-	-	1	14,3	-	-	-	-	-	-

Αρνητική συμπεριφορά των Ελλήνων	8	34,8	-	-	-	-	2	28,6	1	11,1	-	-	1	10,0
Δυσκολίες προσαρμογής (γλώσσα, απομάκρυνση από την οικογένεια)	3	13,0	3	42,9	-	-	-	-	-	-	1	10,0	-	-
Δυσκολίες στην εύρεση νόμιμης εργασίας (με ασφάλιση)	3	13,0	1	14,3	-	-	1	14,3	5	55,6	-	-	-	-
Δυσκολίες στην εύρεση εργασίας	5	21,7	4	57,1	-	-	2	28,6	-	-	-	-	2	20,0
Χαμηλές αποδοχές για τη ζωή στην Ελλάδα	1	4,3	5	71,4	1	100,0	-	-	4	44,4	-	-	-	-
Έλλειψη ασφάλισης	-	-	4	57,1	-	-	-	-	-	-	1	10,0	-	-
Πολλές ώρες εργασίας	5	21,7	2	28,6	1	100,0	2	28,6	2	22,2	-	-	-	-
Δυσκολία να φέρει μέλη της οικογένειας στην Ελλάδα	1	4,3	4	57,1	1	100,0	-	-	-	-	1	10,0	-	-
Φόβος όταν κυκλοφορεί στο δρόμο	-	-	-	-	1	100,0	-	-	-	-	-	-	-	-
Δεν υπάρχουν πολλοί παιδικοί σταθμοί	-	-	2	28,6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Στέγαση (προβλήματα με το σπίτι)	-	-	-	-	-	-	1	14,3	-	-	-	-	-	-
Έλλειψη ενημέρωσης για δικαιώματα και ευκαιρίες	3	13,0	5	71,4	1	100,0	2	28,6	1	11,1	2	20,0	-	-
Περίθαλψη (γιατροί, νοσοκομεία)	2	8,7	2	28,6	-	-	-	-	-	-	2	20,0	-	-

Συμπεράσματα

Σχετικά με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες μετανάστριες στην καθημερινή τους ζωή στην Ελλάδα, το ενδιαφέρον συγκεντρώνουν δύο κυρίως κατηγορίες:

- τα προβλήματα γραφειοκρατίας, κυρίως όσον αφορά στην απόκτηση άδειας παραμονής και εργασίας, και
- τα εργασιακά προβλήματα (δυσκολίες στην εύρεση εργασίας, ιδίως νόμιμης, χαμηλές αποδοχές για τη ζωή στην Ελλάδα, πολλές ώρες εργασίας).

Η έρευνα έδειξε ότι τα προβλήματα αυτά συνεχίζουν να καταλαμβάνουν τις πρώτες θέσεις μεταξύ των όσων αντιμετωπίζουν οι μετανάστριες, ανεξάρτητα από το χρόνο παραμονής τους στη χώρα, γεγονός που αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την ομαλή ένταξη της πληθυσμιακής αυτής ομάδας.

Αξίζει, επίσης, να επισημανθεί ότι οι γυναίκες μετανάστριες αναφέρθηκαν σε ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά στην αρνητική συμπεριφορά των Ελλήνων. Τέλος, εξετάζοντας τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν σε σχέση με τον τόπο κατοικίας τους, διαπιστώθηκε ότι ενώ στα μεγάλα αστικά κέντρα (Αθήνα, Θεσσαλονίκη) παρουσιάζεται μια μεγαλύτερη συγκέντρωση σε συγκεκριμένα προβλήματα (κυρίως γραφειοκρατία), στην ελληνική περιφέρεια ο προβληματισμός των μεταναστριών διαχέεται εξίσου σε περισσότερες κατηγορίες προβλημάτων.

8.3. ▶ Ελεύθερος χρόνος

▶ 8.3.1. Διάθεση ελεύθερου χρόνου

Οι συνθήκες διαβίωσης των γυναικών συμβάλλουν στην κατανόηση της καθημερινής ζωής τους, των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν, καθώς και του τρόπου, σύμφωνα με τον οποίο ενσωματώνονται στην ελληνική κοινωνία.

Μια βασική διάσταση για την κατανόηση και την εξέταση των συνθηκών ζωής τους είναι και η διερεύνηση του ελεύθερου χρόνου που αυτές διαθέτουν. Προκειμένου να διερευνήσουμε το θέμα αυτό, τους θέσαμε μια γενική ερώτηση αν διαθέτουν ή όχι ελεύθερο χρόνο. Από την ανάλυση των δεδομένων, διαπιστώθηκε ότι στο σύνολο μόνον το ένα τρίτο (31,8%) των μεταναστριών απάντησε ότι έχει ελεύθερο χρόνο, το 44,3% απάντησε ότι έχει ελάχιστο και οι υπόλοιπες 23,9% δήλωσαν ότι δεν έχουν καθόλου.

Οι διασταυρώσεις που πραγματοποιήσαμε σε σχέση με τα δημογραφικά, οικογενειακά και οικονομικά χαρακτηριστικά των γυναικών του δείγματος ανέδειξαν πολύ ενδιαφέρουσες τάσεις που έχουν σχέση τόσο με την υπηκοότητά τους και τις συνθήκες εγκατάστασης όσο και με την οικογενειακή τους κατάσταση, δηλαδή με το αν έχουν οικογενειακές υποχρεώσεις, δεδομένα που έμμεσα αποτυπώνουν το βαθμό ένταξης των μεταναστριών στη χώρα μας.

Αρχίζοντας από την υπηκοότητα των γυναικών μεταναστριών, παρατηρούμε ότι οι Αλβανίδες έχουν λιγότερο ελεύθερο χρόνο, εφόσον 47,9% από αυτές απάντησαν ότι έχουν ελάχιστο ή και καθόλου (27,7%) και μόνο το ένα τέταρτο (24,3%) απάντησε ότι έχει ελεύθερο χρόνο. Αντίθετα, πάνω από τις μισές μετανάστριες (54,5%) με υπηκοότητα από Βαλκανικές χώρες (Βουλγαρία, Ρουμανία) απάντησαν ότι έχουν ελεύθερο χρόνο, ενώ περίπου 40% από τις γυναίκες-μετανάστριες με υπηκοότητα από την πρώην ΕΣΣΔ και από άλλες χώρες περιλαμβάνονται στην ίδια κατηγορία (Πίνακας 8.19).

Πίνακας 8.19. Ελεύθερος χρόνος που διαθέτουν οι γυναίκες μετανάστριες σε σχέση με την υπηκοότητά τους

Έχετε ελεύθερο χρόνο;	ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες πρώην Δημ. Σοβιετικής Ένωσης		Λοιπές χώρες			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Ναι	71	24,3	30	54,5	30	41,7	11	39,3	142	31,8
Ελάχιστο	140	47,9	16	29,1	28	38,9	14	50,0	198	44,3
Όχι	81	27,7	9	16,4	14	19,4	3	10,7	107	23,9
ΣΥΝΟΛΟ	292	100,0	55	100,0	72	100,0	28	100,0	447	100,0

Όπως έδειξαν τα δεδομένα, ο ελεύθερος χρόνος των γυναικών εξαρτάται και από τα χρόνια παραμονής των μεταναστριών στη χώρα μας. Έτσι, όσο πιο παλιά εγκαταστάθηκαν στη χώρα μας τόσο λιγότερο ελεύθερο χρόνο αυτές διαθέτουν. Όπως φαίνεται, η προσπάθεια για μόνιμη εγκατάσταση, απόκτηση εισοδήματος και κάλυψη των δαπανών διαβίωσης, καθώς και η προσπάθεια απόκτησης υψηλότερου εισοδήματος και αποταμίευσης για βοήθεια των μελών της οικογένειας που ζουν στη χώρα καταγωγής επηρεάζουν αρνητικά τον ελεύθερο χρόνο των γυναικών. Πράγματι, ενώ οι μισές σχεδόν (42,9%) από τις γυναίκες με σχετικά πρόσφατη εγκατάσταση (τα τελευταία 5 χρόνια) απάντησαν ότι έχουν ελεύθερο χρόνο, μόνον το ένα τρίτο από τις υπόλοιπες γυναίκες που βρίσκονται περισσότερα χρόνια στη χώρα μας περιλαμβάνεται στην ίδια κατηγορία (περίπου το 30%) (Πίνακας 8.20).

Πίνακας 8.20 Ελεύθερος χρόνος που διαθέτουν οι γυναίκες μετανάστριες σε σχέση με τα συνολικά έτη παραμονής τους στην Ελλάδα

Έχετε ελεύθερο χρόνο;	ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΕΤΗ ΠΑΡΑΜΟΝΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ						ΣΥΝΟΛΟ	
	1-5 χρόνια		6-10 χρόνια		Περισσότερα από 10 χρόνια			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Ναι	36	42,9	60	27,9	46	31,3	142	31,8
Ελάχιστο	35	41,7	98	45,6	64	43,5	197	44,2
Όχι	13	15,5	57	26,5	37	25,2	107	24,0
ΣΥΝΟΛΟ	84	100,0	215	100,0	147	100,0	446	100,0

Ο ελεύθερος χρόνος των μεταναστριών δε διαφοροποιείται με κριτήριο την ηλικιακή τους ομάδα. Τόσο οι νεότερες όσο και οι μεγαλύτερες σε ηλικία μετανάστριες στην πλειοψηφία τους έχουν ελάχιστο ελεύθερο χρόνο. Συγκριτικά, βέβαια, οι μετανάστριες από 18-29 ετών έχουν σε μεγαλύτερο ποσοστό ελεύθερο χρόνο (37%), καθώς πιθανόν ήρθαν μόνες τους και έχουν πιο πρόσφατη εγκατάσταση από ό,τι οι υπόλοιπες που προφανώς έχουν περισσότερες οικογενειακές υποχρεώσεις και έχουν εγκατασταθεί παλαιότερα στη χώρα μας. Ωστόσο, η ποσοστιαία αυτή διαφορά είναι πολύ μικρή (Πίνακας 8.21).

Πίνακας 8.21. Ελεύθερος χρόνος που διαθέτουν οι γυναίκες μετανάστριες σε σχέση με την ηλικία τους

Έχετε ελεύθερο χρόνο;	ΗΛΙΚΙΑ								ΣΥΝΟΛΟ	
	18-29 ετών		30-39 ετών		40-49 ετών		50+			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Ναι	37	37,0	42	30,9	39	28,9	24	32,4	142	31,9
Ελάχιστο	43	43,0	61	44,9	58	43,0	35	47,3	197	44,3
Όχι	20	20,0	33	24,3	38	28,1	15	20,3	106	23,8
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0	136	100,0	135	100,0	74	100,0	445	100,0

Η οικογενειακή κατάσταση, όπως αναμενόταν, διαφοροποιεί τον ελεύθερο χρόνο των μεταναστριών. Πάνω από τις μισές ανύπαντρες γυναίκες (56,9%) απάντησαν ότι έχουν ελεύθερο χρόνο, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά των παντρεμένων/συμβιούντων γυναικών είναι κατά το ήμισυ μικρότερα (25% περίπου). Στα ίδια επίπεδα κυμαίνεται και το ποσοστό των γυναικών που είναι χήρες (23,1%). Οι οικογενειακές υποχρεώσεις δεν τους επιτρέπουν να έχουν ελεύθερο χρόνο για δραστηριότητες αναψυχής και για τον εαυτό τους (Πίνακας 8.22).

Πίνακας 8.22. Ελεύθερος χρόνος που διαθέτουν οι γυναίκες μετανάστριες ανάλογα με την οικογενειακή τους κατάσταση

Έχετε ελεύθερο χρόνο;	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Ανύπαντρη		Παντρεμένη/ συζεί με σύντροφο		Διαζευγμένη/ σε διάσταση		Χήρα			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Ναι	37	56,9	81	25,3	21	42,9	3	23,1	142	31,8
Ελάχιστο	21	32,3	155	48,4	16	32,7	6	46,2	198	44,3
Όχι	7	10,8	84	26,3	12	24,5	4	30,8	107	23,9
ΣΥΝΟΛΟ	65	100,0	320	100,0	49	100,0	13	100,0	447	100,0

Παρόμοιες τάσεις παρατηρούνται αναλύοντας τη διάθεση ελεύθερου χρόνου με τη μορφή του νοικοκυριού και το μοντέλο διαβίωσης των γυναικών. Έτσι, περισσότερο ελεύθερο χρόνο έχουν οι γυναίκες που είναι μόνες (66,7%). Ακολουθούν όσες ζουν με γονείς ή άλλους συγγενείς (43,5%), οι γυναίκες που ζουν μόνο με τα παιδιά τους (42,9%), καθώς και αυτές που μένουν μόνο με το σύζυγο/σύντροφό τους. Λιγότερο ελεύθερο χρόνο, ωστόσο, απάντησαν ότι διαθέτουν οι γυναίκες που ανήκουν είτε σε πυρηνικές οικογένειες με παρουσία παιδιών (22,6%) είτε σε διευρυμένες οικογένειες (9,5% & 20,0%) (Πίνακας 8.23).

Πίνακας 8.23. Ελεύθερος χρόνος που διαθέτουν οι γυναίκες μετανάστριες σε σχέση με τις μορφές/μοντέλα συμβίωσής τους

Ζείτε στο σπίτι με:	Έχετε ελεύθερο χρόνο;						ΣΥΝΟΛΟ	
	Ναι		Ελάχιστο		Όχι		N =	%
	N =	%	N =	%	N =	%		
Ζει μόνη	18	66,7	6	22,2	3	11,1	27	100,0
Με γονείς/άλλους συγγενείς	20	43,5	17	37,0	9	19,6	46	100,0
Με σύζυγο/σύντροφο και παιδιά	48	22,6	108	50,9	56	26,4	212	100,0
Μόνο με παιδιά	12	42,9	12	42,9	4	14,3	28	100,0
Μόνο με σύζυγο/σύντροφο	29	42,02	24	34,8	16	23,2	69	100,0
Με γονείς/συγγενείς, σύζυγο/σύντροφο και παιδιά	2	9,5	11	52,4	8	38,1	21	100,0
Με γονείς/συγγενείς και σύζυγο/σύντροφο	1	20,0	3	60,0	1	20,0	5	100,0
Με γονείς/συγγενείς και παιδιά	-	-	4	80,0	1	20,0	5	100,0
Εσωτερική/άλλο	12	36,4	12	36,4	9	27,3	33	100,0

Προκειμένου να εξετάσουμε ποιες από τις γυναίκες του δείγματος ζουν με το/-α παιδί/-ά τους, διαμορφώσαμε μια νέα μεταβλητή με τρεις κατηγορίες σε σχέση με τον τόπο διαμονής των παιδιών και ανεξάρτητα από τον αριθμό τους. Συσχετίζοντας αυτό με την ύπαρξη ή όχι ελεύθερου χρόνου, διαπιστώθηκαν τα εξής: οι γυναίκες που ζουν με όλα τα παιδιά τους στην Ελλάδα έχουν λιγότερο ελεύθερο χρόνο σε αντίθεση τόσο με τις γυναίκες που έχουν παιδιά, αλλά τα έχουν αφήσει στη χώρα προέλευσής τους, όσο και με αυτές που έχουν κάποια μαζί τους και κάποια στη χώρα καταγωγής τους. Πράγματι, στην κατηγορία "Ναι,έχουμε ελεύθερο χρόνο" βρίσκουμε μόνον 22,7% από τις γυναίκες που ανήκουν στην κατηγορία "όλα τα παιδιά ζουν μαζί τους" έναντι 44,4% των γυναικών που έχουν "κάποια μόνο παιδιά μαζί τους στη χώρα μας" και 36,0% αυτών που δεν έχουν "κανένα παιδί στη χώρα μας" (Πίνακας 8.24). Όπως φαίνεται, αυτό που διαφοροποιεί σε μεγάλο βαθμό τον ελεύθερο χρόνο των γυναικών είναι οι οικογενειακές υποχρεώσεις και, όπως είναι φυσικό, η παρουσία των παιδιών τους στην Ελλάδα.

Πίνακας 8.24. Ελεύθερος χρόνος που διαθέτουν οι γυναίκες μετανάστριες σε σχέση με τη χώρα διαμονής του/των παιδιού/-ών τους

Έχετε ελεύθερο χρόνο;	Που ζουν τα παιδιά σας;						ΣΥΝΟΛΟ	
	Όλα τα παιδιά στην Ελλάδα		Όλα τα παιδιά στο εξωτερικό		Κάποια στην Ελλάδα και κάποια στο εξωτερικό			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Ναι	61	22,7	20	44,4	9	36,0	90	26,5
Ελάχιστο	132	49,1	16	35,6	13	52,0	161	47,5
Όχι	76	28,3	9	20,0	3	12,0	88	26,0
ΣΥΝΟΛΟ	269	100,0	45	100,0	25	100,0	339	100,0

▶ 8.3.2. Λόγοι για τους οποίους οι γυναίκες δε διαθέτουν ελεύθερο χρόνο

Διερευνώντας, στη συνέχεια, τους λόγους για τους οποίους δεν έχει ελεύθερο χρόνο η ομάδα των γυναικών που έδωσε τη συγκεκριμένη απάντηση, διαπιστώσαμε ότι οι λόγοι σχετίζονται βασικά με την εργασία και τις οικογενειακές υποχρεώσεις τους. Χαρακτηριστικό είναι ότι το 56,5% των γυναικών απάντησε ότι "δουλεύει ακόμη και τις Κυριακές", το 28,7% ότι "ασχολείται με τα παιδιά" και μόνο το 13,9% είπε ότι "εξαιτίας των οικιακών εργασιών" δε διαθέτει προσωπικό ελεύθερο χρόνο (Πίνακας 8.25).

Ωστόσο, με βάση τις απαντήσεις των γυναικών του δείγματος, αυτές που προέρχονται από τις χώρες των Βαλκανίων (88,9%) και από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ (80,0%) είναι αυτές που στην πλειοψηφία τους εργάζονται ακόμη και τις Κυριακές, γεγονός που αναμφισβήτητα έχει σχέση με τις αυξημένες υποχρεώσεις τους τόσο στην Ελλάδα όσο και στις χώρες προέλευσής τους (Πίνακας 8.25).

Πίνακας 8.25. Λόγοι έλλειψης ελεύθερου χρόνου σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητας των γυναικών μεταναστριών

Για ποιους λόγους δεν έχετε ελεύθερο χρόνο;	ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΕΣ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες πρώην Δημ. Σοβιετικής Ένωσης		Λοιπές χώρες			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Δουλεύω πολλές ώρες (ακόμα και την Κυριακή)	40	47,6	8	88,9	16	80,0	1	50,0	65	56,5
Ασχολούμαι με τα παιδιά μου	31	36,9	-	-	1	5,0	1	50,0	33	28,7
Ασχολούμαι με τις εργασίες του σπιτιού	12	14,3	1	11,1	3	15,0	-	-	16	13,9
ΔΓ/ΔΑ	1	1,2	-	-	-	-	-	-	1	0,9
ΣΥΝΟΛΟ	84	100,0	9	100,0	20	100,0	2	100,0	115	100,0

Χαρακτηριστικό είναι, επίσης, ότι τόσο οι νεότερες (18-29 χρόνων) γυναίκες όσο και αυτές που είναι πάνω από 50 χρονών εργάζονται ακόμη και τις Κυριακές και δεν έχουν καθόλου χρόνο (60,9% και 73,3%) για δραστηριότητες αναψυχής. Επιπλέον, οι πιο πρόσφατα εγκαταστημένες στη χώρα μας γυναίκες εργάζονται πιο συχνά ακόμη και τις αργίες (τις Κυριακές) για να εξοικονομήσουν περισσότερα χρήματα και να τα στείλουν πιθανόν στη χώρα προέλευσής τους, με αποτέλεσμα να έχουν λιγότερο έως και καθόλου ελεύθερο χρόνο στη διάθεσή τους (Πίνακες 8.26, 8.27).

Πίνακας 8.26. Λόγοι έλλειψης ελεύθερου χρόνου σε σχέση με την ηλικία των γυναικών μεταναστριών

Για ποιους λόγους δεν έχετε ελεύθερο χρόνο;	ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΕΣ								ΣΥΝΟΛΟ	
	18-29 ετών		30-39 ετών		40-49 ετών		50+			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Δουλεύω πολλές ώρες (ακόμα και την Κυριακή)	14	60,9	15	44,1	24	57,1	11	73,3	64	56,1
Ασχολούμαι με τα παιδιά μου	5	21,7	19	55,9	7	16,7	2	13,3	33	28,9
Ασχολούμαι με τις εργασίες του σπιτιού	3	13,0			11	26,2	2	13,3	16	14,0
ΔΓ/ΔΑ	1	4,3							1	0,9
ΣΥΝΟΛΟ	23	100,0	34	100,0	42	100,0	15	100,0	114	100,0

Πίνακας 8.27. Λόγοι έλλειψης ελεύθερου χρόνου ανάλογα με τα συνολικά έτη παραμονής των γυναικών μεταναστριών στην Ελλάδα

Για ποιους λόγους δεν έχετε ελεύθερο χρόνο;	ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΕΤΗ ΠΑΡΑΜΟΝΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ						ΣΥΝΟΛΟ	
	1-5 χρόνια		6-10 χρόνια		40-49 ετών			
	N =	%	N =	%	N =	%	N =	%
Δουλεύω πολλές ώρες (ακόμα και την Κυριακή)	14	82,4	30	50,0	21	55,3	65	56,5
Ασχολούμαι με τα παιδιά μου	2	11,8	19	31,7	12	31,6	33	28,7
Ασχολούμαι με τις εργασίες του σπιτιού	1	5,9	11	18,3	4	10,5	16	13,9
ΔΓ/ΔΑ	-	-	-	-	1	2,6	1	0,9
ΣΥΝΟΛΟ	17	100,0	60	100,0	38	100,0	115	100,0

Εξάλλου, όλες σχεδόν οι γυναίκες-μπέρες (92,3%) που τα παιδιά τους δε ζουν μαζί τους στη χώρα μας, στην προσπάθειά τους να κερδίσουν περισσότερα χρήματα και να ανταπεξέλθουν στα αυξημένα οικογενειακά έξοδα, εργάζονται και τις Κυριακές και για αυτό δε διαθέτουν καθόλου ελεύθερο χρόνο για ξεκούραση και δραστηριότητες αναψυχής. Η αναλογία των γυναικών στην ίδια κατηγορία στις περιπτώσεις που τα παιδιά τους ζουν στην Ελλάδα μειώνεται κατά το ήμισυ (42,7%), ενώ οι υπόλοιπες αναφέρουν τις οικογενειακές και οικιακές υποχρεώσεις ως βασική αιτία για την έλλειψη ελεύθερου χρόνου (Πίνακας 8.28).

Πίνακας 8.28. Λόγοι έλλειψης ελεύθερου χρόνου ανάλογα με τη χώρα διαμονής των παιδιών των γυναικών μεταναστριών

Που ζουν τα παιδιά σας;	Για ποιους λόγους δεν έχετε ελεύθερο χρόνο;					
	Δουλεύω πολλές ώρες (ακόμη και την Κυριακή)		Ασχολούμαι με τα παιδιά μου		Ασχολούμαι με τις εργασίες του σπιτιού	
	N =	%	N =	%	N =	%
Ελλάδα	67	42,7	66	42,0	24	15,3
Άλλη χώρα	24	92,3	-	-	2	7,7
ΣΥΝΟΛΟ	50	52,6	33	34,8	12	12,6

Συμπεράσματα

Εξετάζοντας τον ελεύθερο χρόνο των γυναικών μεταναστριών που ζουν στην Ελλάδα με βάση τα περιορισμένα δεδομένα μας, διαπιστώθηκε ότι μόνο το ένα τρίτο από αυτές διαθέτει ελεύθερο χρόνο για ξεκούραση ή για κάποια δραστηριότητα αναψυχής. Όπως είναι φυσικό, οι οικογενειακές υποχρεώσεις επηρεάζουν και διαφοροποιούν τις παρατηρούμενες γενικές τάσεις.

Έτσι, οι ανύπαντρες και όσες έχουν γενικά λιγότερες οικογενειακές υποχρεώσεις φαίνεται να έχουν πιο συχνά ελεύθερο χρόνο. Τα δεδομένα αυτά αντανακλούν τις συνθήκες απασχόλησης, αλλά και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες μετανάστριες είτε αυτές ζουν με την οικογένεια και τα παιδιά τους είτε όχι, για να ανταποκριθούν στους πολλαπλούς ρόλους και να επιβιώσουν στη χώρα υποδοχής.

Η ΓΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
& ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ

9.1. ▸ Εισαγωγή

Η εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς παράγοντες ένταξης του μεταναστευτικού πληθυσμού τόσο σε κοινωνικό όσο και σε εργασιακό επίπεδο. Το ζήτημα της εκμάθησης της γλώσσας της χώρας υποδοχής αποτελεί, σύμφωνα με τον Martin Baldwin-Edwards, μέρος του δεύτερου σταδίου (το πρώτο είναι η "στέγη και η απασχόληση" και το τρίτο η "δημιουργία εθνικών κοινοτήτων ή/και η αφομοίωση") στη διαδικασία ένταξης κατά τη διάρκεια του κύκλου της μεταναστευτικής ζωής και το οποίο, σε συνδυασμό με ζητήματα παιδείας, υγείας, κοινωνικών υπηρεσιών, αποτελεί ένα ιδιαίτερα κρίσιμο ζήτημα στη διαδικασία ένταξης του μεταναστευτικού πληθυσμού.¹⁵⁸

Η βαρύτητα που αποδίδεται στη γλώσσα ως βασικός παράγοντας ένταξης των μεταναστών/-τριών στις κοινωνίες υποδοχής διαφαίνεται στο πλαίσιο των αντίστοιχων πολιτικών τόσο σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και σε εθνικό επίπεδο:

A. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε το 2003 Κοινοποίηση που απευθύνεται προς άλλους οργανισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης και με την οποία αντιμετωπίζεται για πρώτη φορά το θέμα της ένταξης των μεταναστών εντός των ορίων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Προς την κατεύθυνση αυτή, προτείνεται μια ολοκληρωμένη προσέγγιση, που περιλαμβάνει 6 βασικά στοιχεία μεταξύ των οποίων και η εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής.¹⁵⁹ Άλλωστε, η βασική γνώση της γλώσσας μαζί με αυτήν της ιστορίας και των θεσμών της κοινωνίας υποδοχής αποτελούν μια από τις "κοινές βασικές αρχές για τη μεταναστευτική πολιτική ενσωμάτωσης στην Ε.Ε." ("common integration principles").¹⁶⁰

B. Στο πλαίσιο της ελληνικής νομοθεσίας, για πρώτη φορά ο νέος μεταναστευτικός Νόμος 3386/2005 για την "Είσοδο, διαμονή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια" με τις ρυθμίσεις του κεφαλαίου ΙΒ', οι βασικές πολιτικές επιλογές για την κοινωνική ένταξη εισάγουν την πιστοποίηση της γνώσης της ελληνικής γλώσσας, που αποτελεί μέρος του Ολοκληρωμένου Προγράμματος Δράσης για την ένταξη του αλλοδαπού πληθυσμού στη χώρα μας.¹⁶¹

Εξάλλου, η σπουδαιότητα της εκμάθησης της γλώσσας ως ενταξιακού παράγοντα γίνεται εμφανής από τις πολιτικές που εφαρμόζουν σχετικά με το θέμα αυτό κράτη-μέλη της Ε.Ε. που αποτελούν παραδοσιακά χώρες υποδοχής μεταναστών.

Όσον αφορά στις Κάτω Χώρες, για παράδειγμα, από το Μάρτιο του 2006, οι αλλοδαποί που επιθυμούν να μεταναστεύσουν εκεί είναι υποχρεωμένοι να δίνουν στη χώρα καταγωγής τους ένα τεστ, το οποίο στοχεύει στην επιβεβαίωση της γνώσης τους σχετικά με την ολλανδική

158. Βλ. Baldwin-Edwards M. (2004), *ό.π.*

159. Στο ίδιο.

160. Εισήγηση στην 1η Συνάντηση Εθνικού Διαλόγου για τη Μετανάστευση, με θέμα: "Πολιτικές "ένταξης" των μεταναστών", που διοργανώθηκε στις 15/1/2005 από το Κέντρο Πληροφόρησης και Τεκμηρίωσης για το Ρατσισμό, την Οικολογία, την Ειρήνη και τη Μη Βία, ΑΝΤΙΓΟΝΗ.

161. Από την Εισηγητική Έκθεση του Νόμου 3386/2005 για την "Είσοδο, διαμονή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια". Βλ. επίσης, το Κεφάλαιο 3 της παρούσας έρευνας.

γλώσσα και τον ολλανδικό πολιτισμό. Η πολιτική αυτή αποσκοπεί στον περιορισμό του αριθμού των ατόμων που μεταναστεύουν προς τις Κάτω Χώρες για να παντρευτούν.¹⁶²

Στη Γαλλία, το άρθρο 21-24 του αστικού κώδικα από το 1945 περιλαμβάνει σχετική διάταξη, στην οποία αναφέρεται ότι "κανένας δεν μπορεί να πολιτογραφηθεί εάν δεν αποδεικνύει/πιστοποιεί την αφομοίωσή του στη γαλλική κοινότητα, κυρίως διαμέσου μιας επαρκούς γνώσης, σύμφωνα με την κατάστασή του, της γαλλικής γλώσσας". Ο νόμος Sarkozy του 2003 επιβάλλει τη γνώση "των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων" και οργανώνει τις διαδικασίες για τον έλεγχο αυτών. Επίσης, η Γαλλίδα Υπουργός Κοινωνικής Συνοχής και Ισότητας Catherine Vautrin πρότεινε στο εξής η χορήγηση άδειας μακράς παραμονής στους μετανάστες να συνδέεται με την ικανότητά τους για εκμάθηση της γαλλικής γλώσσας.¹⁶³

■ 9.2. ▶ Το επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας στις γυναίκες μετανάστριες

Το ποσοστό των γυναικών μεταναστριών που γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα σε επίπεδο κατανόησης από "πολύ καλά" έως "πέρα πολύ καλά" είναι 70,4%. Για την ίδια κατηγορία, σε επίπεδο ομιλίας το αντίστοιχο ποσοστό είναι 55,9%, ενώ όσον αφορά στην ανάγνωση το ποσοστό μειώνεται ακόμα περισσότερο φτάνοντας στο 40,6%. Σε επίπεδο γραφής παρουσιάζεται σημαντική μείωση του ποσοστού αυτού που αντιστοιχεί μόνον στο 21,1% (Πίνακας 9.1).

Πίνακας 9.1. Βαθμός γνώσης της ελληνικής γλώσσας από τις γυναίκες μετανάστριες

Γνώση της Γλώσσας	Πόσο καλά γνωρίζετε την ελληνική γλώσσα;					
	Πολύ - πάρα πολύ		Μέτρια		Λίγο έως καθόλου	
	N	%	N	%	N	%
Να καταλαβαίνετε	429	70,4	135	22,2	45	7,4
Να μιλάτε	341	55,9	202	33,1	67	11,0
Να διαβάζετε	246	40,6	200	33,0	160	26,4
Να γράφετε	127	21,1	174	28,4	300	49,0

162. Βλ. Stroobants Jean-Pierre (25 Ιανουαρίου 2006), "Les Pays-Bas imposent des tests de langue aux immigrés", *Le Monde*.

163. Βλ. "La maîtrise du français pourrait devenir une condition pour l'obtention d'un titre de long séjour en France", (22 Ιουλίου 2005), *Le Monde*.

Με βάση τα παραπάνω ευρήματα, παρατηρείται μια προοδευτική μείωση της ικανότητας χειρισμού της ελληνικής γλώσσας όσο το επίπεδο των γλωσσικών δεξιοτήτων αυξάνεται. Γίνεται, επομένως, αντιληπτή η ανάγκη ενίσχυσης της οργανωμένης και συστηματικής εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας μέσω ειδικών μαθημάτων. Αυτή η πρόταση-συμπέρασμα επιβεβαιώνεται και από τα αποτελέσματα που προκύπτουν όσον αφορά στο βαθμό εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας σε σχέση με τους τρόπους εκμάθησής της.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η διερεύνηση του επιπέδου γνώσης της ελληνικής γλώσσας σε συνάρτηση με τη χώρα προέλευσης των μεταναστριών. Με βάση τα δεδομένα του Πίνακα 9.2, γίνεται αντιληπτό ότι η χώρα προέλευσης αποτελεί στατιστικά σημαντικό παράγοντα που προσδιορίζει το βαθμό κατανόησης, ομιλίας και ανάγνωσης της ελληνικής γλώσσας.

Πιο συγκεκριμένα, παρατηρείται ότι οι Αλβανίδες μετανάστριες καταλαβαίνουν την ελληνική γλώσσα σε μεγαλύτερο βαθμό (72,5%). Ακολουθούν οι γυναίκες από τις Βαλκανικές χώρες (69,6%) και τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ (67,3%). Το χαμηλότερο ποσοστό παρατηρείται ανάμεσα στις μετανάστριες από τις Φιλιππίνες και την Πολωνία (54,8%). Σχετικά με την ομιλία, μεγαλύτερη ικανότητα έχουν, σύμφωνα με τις απαντήσεις τους, οι μετανάστριες από τις Βαλκανικές χώρες και την Αλβανία (60,9% και 57,5% αντίστοιχα), ενώ για άλλη μια φορά οι μετανάστριες από τις Φιλιππίνες και την Πολωνία παρουσιάζουν τα μικρότερα ποσοστά (29,0%) ικανότητας να μιλούν την ελληνική γλώσσα. Δυνατότητα διαβάσματος παρατηρείται πιο συχνά και πάλι ανάμεσα στις γυναίκες από τα Βαλκάνια. Τέλος, σχετικά με την ικανότητα της γραφής στα ελληνικά, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, τα ποσοστά απαντήσεων των μεταναστριών δε διαφοροποιούνται, ανεξάρτητα από τη χώρα προέλευσης των γυναικών και κυμαίνονται σε αρκετά χαμηλά επίπεδα, ενώ οι μισές γυναίκες περίπου δε γνωρίζουν καθόλου να γράφουν (Πίνακας 9.2).

Πίνακας 9.2. Βαθμός γνώσης της ελληνικής γλώσσας από τις γυναίκες μετανάστριες σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητάς τους

Πόσο καλά γνωρίζετε την ελληνική γλώσσα;												
Γνώση της Γλώσσας	Αλβανία						Βαλκανικές χώρες					
	Πολύ έως πάρα πολύ		Μέτρια		Λίγο έως καθόλου		Πολύ έως πάρα πολύ		Μέτρια		Λίγο έως καθόλου	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Να καταλαβαίνετε	296	72,5	92	22,6	20	4,9	48	69,6	14	20,3	7	10,1
Να μιλάτε	235	57,5	136	33,3	38	9,3	42	60,9	19	27,5	8	11,6
Να διαβάζετε	160	39,3	137	33,7	110	27,0	37	53,6	18	26,1	14	20,3
Να γράφετε	87	21,5	121	29,9	197	48,6	16	23,2	20	29,0	33	47,8

Πόσο καλά γνωρίζετε την ελληνική γλώσσα;												
Γνώση της Γλώσσας	Χώρες Πρώην ΕΣΣΔ						Λοιπές χώρες (Πολωνία, Φιλιππίνες)					
	Πολύ έως πάρα πολύ		Μέτρια		Λίγο έως καθόλου		Πολύ έως πάρα πολύ		Μέτρια		Λίγο έως καθόλου	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Να καταλαβαίνετε	68	67,3	20	19,8	13	12,9	17	54,8	9	29,0	5	16,1
Να μιλάτε	55	54,5	32	31,7	14	13,9	9	29,0	15	48,4	7	22,6
Να διαβάζετε	43	43,4	35	35,4	21	21,2	6	19,4	10	32,3	15	48,4
Να γράφετε	21	21,9	28	29,2	47	49,0	3	9,7	5	16,1	23	74,2

Στη συνέχεια, εξετάστηκε η γνώση της ελληνικής γλώσσας σε συνάρτηση με τα συνολικά έτη των μεταναστριών στην Ελλάδα. Εξετάζοντας τον Πίνακα 9.3, γίνεται σαφής η άμεση συσχέτιση των δύο αυτών παραγόντων. Όσα περισσότερα χρόνια έχουν παραμείνει οι γυναίκες στην Ελλάδα τόσο καλύτερη είναι η ικανότητά τους να καταλαβαίνουν, να μιλούν, να διαβάζουν και να γράφουν στα ελληνικά. Εξάλλου, οι ποσοστιαίες αναλογίες ως προς το επίπεδο γνώσης ακολουθούν τις ίδιες τάσεις στις τέσσερις επιμέρους κατηγορίες που διερευνώνται.

Πίνακας 9.3. Βαθμός γνώσης της ελληνικής γλώσσας από τις γυναίκες μετανάστριες σε σχέση τα συνολικά έτη παραμονής τους στην Ελλάδα (% στη γραμμή)

Πόσο καλά γνωρίζετε την ελληνική γλώσσα;												
Συνολικά έτη παραμονής στην Ελλάδα	Να καταλαβαίνετε						Να μιλάτε					
	Πολύ έως πάρα πολύ		Μέτρια		Λίγο έως καθόλου		Πολύ έως πάρα πολύ		Μέτρια		Λίγο έως καθόλου	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1-5 χρόνια	67	48,6	39	28,3	32	23,2	45	32,6	51	37,0	42	30,4
6-10 χρόνια	213	75,3	59	20,8	11	3,9	174	61,3	90	31,7	20	7,0
Περισσότερα από 10 χρόνια	149	79,3	37	19,7	2	1,1	122	64,9	61	32,4	5	2,7

Πόσο καλά γνωρίζετε την ελληνική γλώσσα;												
Συνολικά έτη παραμονής στην Ελλάδα	Να διαβάζετε						Να γράφετε					
	Πολύ έως πάρα πολύ		Μέτρια		Λίγο έως καθόλου		Πολύ έως πάρα πολύ		Μέτρια		Λίγο έως καθόλου	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1-5 χρόνια	37	27,2	40	29,4	59	43,4	16	11,9	20	14,9	98	73,1
6-10 χρόνια	113	39,9	99	35,0	71	25,1	58	20,8	80	28,7	141	50,5
Περισσότερα από 10 χρόνια	96	51,6	61	32,8	29	15,6	53	28,3	73	39,0	61	32,6

9.3. ▸ Τρόποι εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας από τις γυναίκες μετανάστριες

Διερευνώντας, στη συνέχεια, τους τρόπους εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας από τις μετανάστριες, καταλήγουμε στους δύο πιο βασικούς: η επικοινωνία στη δουλειά (33,1%) και η ατομική προσπάθεια (βιβλία, τηλεόραση) (32,7%). Σε μικρότερο βαθμό, οι γυναίκες φαίνεται ότι μαθαίνουν την ελληνική γλώσσα μέσω των λεγόμενων άτυπων κοινωνικών δικτύων - οικογενειακό ή/και φιλικό περιβάλλον (13,1% κάνοντας παρέα με Έλληνες και 10,0% από το σύζυγο και τα παιδιά).

Τελευταίως, από άποψη ποσοστών, τρόπος εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας είναι μέσω οργανωμένων δομών, όπως μαθήματα σε Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΚΕΚ) ή σε συλλόγους μεταναστών (3,9%) και ιδιωτικά μαθήματα (1,3%) (Πίνακας 9.4).

Πίνακας 9.4. Τρόποι εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας από τις μετανάστριες

Τρόποι εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας	ΣΥΝΟΛΟ	
	N	%
Μιλώντας στη δουλειά	202	33,1
Μόνη μου (από βιβλία, τηλεόραση)	200	32,7
Από παρέα με Έλληνες	80	13,1
Από το σύζυγο / τα παιδιά	61	10,0
Σχολείο/ Πανεπιστήμιο	26	4,3
Δωρεάν μαθήματα σε Δήμο, ΚΕΚ ή άλλο φορέα ή/και Σύλλογο Μεταναστών	24	3,9
Από ιδιωτικά μαθήματα	8	1,3
Δε μιλώ ελληνικά/ Άλλο	10	1,6
Σύνολο	611	100,0

Στη συνέχεια, εξετάστηκαν οι τρόποι εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας σε συνάρτηση με την υπηκοότητα των μεταναστριών. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι για την πλειοψηφία των Αλβανίδων μεταναστριών (36,3%), ο κύριος τρόπος εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας ήταν μιλώντας στη δουλειά τους, ενώ για τις υπόλοιπες μετανάστριες η ατομική προσπάθεια (βιβλία, τηλεόραση) υπερτερεί, δεδομένο που πιθανόν συνδέεται με το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης που έχουν οι γυναίκες από τις άλλες χώρες (Πίνακας 9.5).

Πίνακας 9.5. Τρόποι εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας από τις μετανάστριες σε σχέση τη χώρα υπηκοότητάς τους

Τρόποι εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ							
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες Πρώην ΕΣΣΔ		Λοιπές χώρες (Πολωνία - Φιλιππίνες)	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Μιλώντας στη δουλειά	149	36,3	21	30,4	24	23,8	8	25,8
Μόνη μου (από βιβλία, τηλεόραση)	98	23,9	31	44,9	58	57,4	13	41,9
Από παρέα με Έλληνες	61	14,9	9	13,0	7	6,9	3	9,7
Από το σύζυγο / τα παιδιά	51	12,4	6	8,7	2	2,0	2	6,5
Σχολείο / Πανεπιστήμιο	22	5,4	1	1,4	2	2,0	1	3,2
Δωρεάν μαθήματα σε Δήμο, ΚΕΚ ή άλλο φορέα ή/και Σύλλογο Μεταναστών	19	4,6	-	-	5	5,0	-	-
Από ιδιωτικά μαθήματα	4	1,0	1	1,4	-	-	3	9,7
Δε μιλώ ελληνικά/ Άλλο	6	1,5	-	-	3	3,0	1	3,2

Για να δούμε αν υπάρχουν διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις γυναίκες που εγκαταστάθηκαν στη χώρα μας παλαιότερα και στις νεότερες, διερευνήσαμε τους τρόπους εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας σε σχέση με τα χρόνια παραμονής τους στην Ελλάδα. Όπως μας δείχνουν τα δεδομένα του Πίνακα 9.6, δε διαπιστώνεται καμία στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση στα ποσοστά απαντήσεών τους. Ο χρόνος, δηλαδή, που ζουν οι μετανάστριες στην Ελλάδα δεν επηρεάζει τον τρόπο εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι από τις πιο πρόσφατα εγκατεστημένες στην Ελλάδα μετανάστριες, μεγαλύτερο ποσοστό έμαθε την ελληνική από ατομική προσπάθεια (βιβλία-τηλεόραση 40,6%), ενώ οι πιο παλιά εγκατεστημένες την έμαθαν στη δουλειά τους. Πάντως, τα ποσοστά στην κατηγορία των οργανωμένων δομών είναι πολύ χαμηλά τόσο ανάμεσα στις πρόσφατες όσο και στις από πιο παλιά εγκατεστημένες μετανάστριες (Πίνακας 9.6).

Πίνακας 9.6. Τρόποι εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας από τις μετανάστριες σε σχέση με τα συνολικά έτη παραμονής τους στην Ελλάδα

Τρόποι εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας	Συνολικά έτη παραμονής					
	1-5 χρόνια		6-10 χρόνια		Περισσότερα από 10 χρόνια	
	N	%	N	%	N	%
Μιλώντας στη δουλειά	42	30,4	100	35,2	60	31,9
Μόνη μου (από βιβλία, τηλεόραση)	56	40,6	92	32,4	52	27,7
Από παρέα με Έλληνες	12	8,7	33	11,6	34	8,1
Από το σύζυγο / τα παιδιά	10	7,2	28	9,9	23	12,2
Σχολείο/Πανεπιστήμιο	1	0,7	14	4,9	11	5,9
Δωρεάν μαθήματα σε Δήμο, ΚΕΚ ή άλλο φορέα ή/ και Σύλλογο Μεταναστών	6	4,3	13	4,6	5	2,7
Ιδιωτικά μαθήματα	2	1,4	3	1,1	3	1,6
Δε μιλώ ελληνικά/Άλλο	9	6,5	1	0,4	-	-

Διερευνώντας τα ποσοστά του επιπέδου γνώσης της ελληνικής γλώσσας σε σχέση με τους τρόπους εκμάθησης, διαπιστώνουμε ότι οι γυναίκες μετανάστριες, που κατανοούν, διαβάζουν και μιλούν από πολύ έως πάρα πολύ καλά την ελληνική γλώσσα, την έχουν σχεδόν όλες διδαχθεί σε Πανεπιστήμια-Σχολεία (100%) και έχουν κάνει ιδιωτικά μαθήματα (87,5%) ή μαθήματα σε Δήμους (87,5%) και Συλλόγους μεταναστών. Αντίθετα, τα αντίστοιχα ποσοστά μειώνονται όταν αναφερόμαστε στους συνηθέστερους τρόπους εκμάθησης της γλώσσας: 77,2% από παρέα με Έλληνες, 67,3% στη δουλειά και 66,5% από ατομική προσπάθεια (Πίνακας 9.7).

Πίνακας 9.7. Επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας των γυναικών μεταναστριών ανάλογα με τον τρόπο εκμάθησής της

		Τρόποι εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας															
		Μιλώντας στη δουλειά		Παρέα με Έλληνες		Δωρεάν μαθήματα σε Δήμο, ΚΕΚ, ή από Σύλλογο μεταναστών		Από το σύζυγο/ τα παιδιά μου		Από ιδιωτικά μαθήματα		Μόνη μου (Βιβλία, τηλεόραση)		Σχολείο/ Πανεπιστήμιο		Δε μιλώ ελληνικά/ άλλο	
Πόσο καλά καταλαβαίνετε την ελληνική γλώσσα		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Πολύ έως πάρα πολύ		136	67,3	61	77,2	21	87,5	44	73,3	7	87,5	133	66,5	26	100,0	1	10,0
Μέτρια		56	27,7	16	20,3	3	12,5	14	23,3	-	-	46	23,0	-	-	-	-
Λίγο έως καθόλου		10	5,0	2	2,5	-	-	2	3,3	1	12,5	21	10,5	-	-	9	90,0
Πόσο καλά μιλάτε την ελληνική γλώσσα		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Πολύ έως πάρα πολύ		101	50,0	48	60,8	18	75,0	33	54,1	7	87,5	107	53,5	26	100,0	1	10,0
Μέτρια		87	43,1	28	35,4	6	25,0	18	29,5	-	-	63	31,5	-	-	-	-
Λίγο έως καθόλου		14	6,9	3	3,8	-	-	10	16,4	1	12,5	30	15,0	-	-	9	90,0
Πόσο καλά διαβάζετε την ελληνική γλώσσα		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Πολύ έως πάρα πολύ		72	36,2	31	38,8	16	66,7	20	33,3	5	62,5	75	37,5	26	100,0	1	11,1
Μέτρια		70	35,2	29	36,3	6	25,0	25	41,7	2	25,0	68	34,0	-	-	-	-
Λίγο έως καθόλου		57	28,6	20	25,0	2	8,3	15	25,0	1	12,5	57	28,5	-	-	8	88,9
Πόσο καλά γράφετε την ελληνική γλώσσα		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Πολύ έως πάρα πολύ		29	14,7	20	25,0	13	56,5	7	11,7	5	62,5	29	14,6	23	88,5	1	11,1
Μέτρια		56	28,4	23	28,8	6	26,1	18	30,0	1	12,5	67	33,8	3	11,5	-	-
Λίγο έως καθόλου		112	56,9	37	46,3	4	17,4	35	58,3	2	25,0	102	51,5	-	-	8	88,9

Οι μετανάστριες απασχολούνται στην πλειοψηφία τους σε επαγγέλματα που οδηγούν σε σχετική απομόνωση. Όπως θα δούμε και στη συνέχεια, πολύ μεγάλο ποσοστό των γυναικών εργάζονται και στη χώρα μας ως οικιακοί βοηθοί, εργασίες που τις περισσότερες φορές εκτελούνται ατομικά και επομένως, η συστηματική εκμάθηση της γλώσσας, καθώς και η δυνατότητα παρακολούθησης μαθημάτων είναι περιορισμένη.

9.4. ► Μελλοντικά σχέδια εγκατάστασης στην Ελλάδα

Σχετικά με τα μελλοντικά σχέδια των γυναικών του δείγματος, παρατηρήθηκε ότι 38,5% των γυναικών σκοπεύει να μείνει στην Ελλάδα για πάντα και μόνο το 20,6% επιθυμεί να επιστρέψει στην πατρίδα του. Ωστόσο, αρκετές γυναίκες δεν αποκλείουν την επιστροφή τους στην πατρίδα (22,6%), εφόσον οι συνθήκες ζωής εκεί βελτιωθούν και λίγες (9%) σκέπτονται να πηγαioέρχονται στην Ελλάδα. Η μετάβαση σε άλλη χώρα αποτελεί προοπτική για λίγες γυναίκες (4,1%), ενώ 5,2% απάντησε ότι δε γνωρίζει τι σκοπεύει να κάνει (Πίνακας 9.8).

Πίνακας 9.8. Μελλοντικά σχέδια εγκατάστασης των μεταναστριών

Μελλοντικά σχέδια εγκατάστασης	N	%
Να μείνω για πάντα στην Ελλάδα	235	38,5
Να γυρίσω πίσω στην πατρίδα μου	126	20,6
Να πάω σε άλλη χώρα	25	4,1
Να πηγαioέρχομαι στην Ελλάδα	55	9,0
Να γυρίσω στην πατρίδα μου μόνο όταν οι συνθήκες ζωής βελτιωθούν	138	22,6
ΔΓ/ΔΑ	32	5,2
Σύνολο	611	100,0

Όπως αναφέρθηκε και στο σχολιασμό των συχνοτήτων για τα μελλοντικά σχέδια των μεταναστριών, οι περισσότερες γυναίκες σκοπεύουν να εγκατασταθούν μόνιμα στην Ελλάδα. Η πλειοψηφία των Αλβανίδων, των γυναικών από Βαλκανικές χώρες και από χώρες της πρώην ΕΣΣΔ απάντησαν στην πλειοψηφία τους ότι σκοπεύουν να μείνουν μόνιμα στην Ελλάδα σε ποσοστά 39,3%, 34,8% και 44,6% αντίστοιχα. Μόνο οι μετανάστριες από τις Φιλιππίνες και την Πολωνία απάντησαν στην πλειοψηφία τους ότι σκοπεύουν να γυρίσουν στη χώρα τους σε ποσοστό 54,8%.

Πίνακας 9.9. Μελλοντικά σχέδια εγκατάστασης των μεταναστριών σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητας των μεταναστριών

Μελλοντικά σχέδια εγκατάστασης	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ							
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες Πρώην ΕΣΣΔ		Λοιπές χώρες (Πολωνία - Φιλιππίνες)	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Να μείνω για πάντα στην Ελλάδα	161	39,3	24	34,8	45	44,6	5	16,1
Να γυρίσω πίσω στην πατρίδα μου	85	20,7	8	11,6	16	15,8	17	54,8
Να πάω σε άλλη χώρα	21	5,1	-	-	2	2,0	2	6,5
Να πηγαioέρχομαι στην Ελλάδα	25	6,1	15	21,7	10	9,9	5	16,1
Να γυρίσω στην πατρίδα μου μόνο όταν οι συνθήκες ζωής εκεί καλύτερεύσουν	97	23,7	16	23,2	24	23,8	1	3,2
ΔΓ/ΔΑ	21	5,1	6	8,7	4	4,0	1	3,2
Σύνολο	410	100,0	69	100,0	101	100,0	31	100,0

Από τη μελέτη των παρακάτω πινάκων (Πίνακας 9.10α και 9.10β), γίνεται αντιληπτό ότι οι μετανάστριες που βρίσκονται στην Ελλάδα μαζί με τους γονείς τους, το σύζυγο/σύντροφό τους και κυρίως τα παιδιά τους σκοπεύουν να μείνουν σε μεγαλύτερο βαθμό σε σύγκριση με τις μετανάστριες που έχουν έρθει στην Ελλάδα μόνες τους ή μόνο με το σύζυγό τους και είναι εσωτερικές.

Πίνακας 9.10.α Μελλοντικά σχέδια εγκατάστασης των μεταναστριών σε σχέση με το μοντέλο συγκατοίκησης των μεταναστριών

Μελλοντικά σχέδια εγκατάστασης	Μοντέλο συγκατοίκησης									
	Ζει μόνη		Με γονείς/ άλλους συγγενείς		Σύζυγο/ σύντροφο και παιδιά		Μόνο με παιδιά		Μόνο με σύζυγο/ σύντροφο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Να μείνω για πάντα στην Ελλάδα	12	37,5	34	50,7	122	41,5	14	45,2	25	27,2
Να γυρίσω πίσω στην πατρίδα μου	4	12,5	9	13,4	58	19,7	7	22,6	23	25,0
Να πάω σε άλλη χώρα	2	6,3	8	11,9	9	3,1	1	3,2	2	2,2

Μελλοντικά σχέδια εγκατάστασης	Μοντέλο συγκατοίκησης									
	Ζει μόνη		Με γονείς/ άλλους συγγενείς		Σύζυγο/ σύντροφο και παιδιά		Μόνο με παιδιά		Μόνο με σύζυγο/ σύντροφο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Να πηγαينοέρχομαι στην Ελλάδα	3	9,4	7	10,4	18	6,1	3	9,7	13	14,1
Να γυρίσω στην πατρίδα μου μόνο όταν οι συνθήκες ζωής εκεί καλύτερεύσουν	7	21,9	7	10,4	70	23,8	5	16,1	26	28,3
ΔΓ/ΔΑ	4	12,5	2	3,0	17	5,8	1	3,2	3	3,3
Σύνολο	32	100,0	67	100,0	294	100,0	31	100,0	92	100,0

Πίνακας 9.10.8 Μελλοντικά σχέδια εγκατάστασης των μεταναστριών σε σχέση με το μοντέλο συγκατοίκησης των μεταναστριών

Μελλοντικά σχέδια εγκατάστασης	Μοντέλο συγκατοίκησης							
	Με γονείς/συγγενείς, σύζυγο/ σύντροφο και παιδιά		Με γονείς/συγγενείς, σύζυγο/ σύντροφο		Με γονείς/συγγενείς και παιδιά		Εσωτερική/ άλλο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Να μείνω για πάντα στην Ελλάδα	12	36,4	4	28,6	2	20,0	10	27,0
Να γυρίσω πίσω στην πατρίδα μου	5	15,2	4	28,6	2	20,0	14	37,8
Να πάω σε άλλη χώρα	-	-	-	-	1	10,0	2	5,4
Να πηγαينοέρχομαι στην Ελλάδα	2	6,1	-	-	3	30,0	5	13,5
Να γυρίσω στην πατρίδα μου μόνο όταν οι συνθήκες ζωής εκεί καλύτερεύσουν	11	33,3	4	28,6	2	20,0	6	16,2
ΔΓ/ΔΑ	3	9,1	2	14,3	-	-	-	-
Σύνολο	33	100,0	14	100,0	10	100,0	37	100,0

► 9.4.1. Επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας στις μετανάστριες σε σχέση με τα σχέδια εγκατάστασής τους

Διερευνώντας τα μελλοντικά σχέδια των γυναικών σε σχέση με το επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας, διαπιστώθηκε ότι, από τις μετανάστριες που έχουν από πολύ καλή έως πάρα πολύ καλή γνώση της ελληνικής γλώσσας (ως προς την κατανόηση, την ομιλία, την ανάγνωση και τη γραφή), η πλειοψηφία απάντησε ότι σκοπεύει να μείνει για πάντα στην Ελλάδα (43,0%, 46,2%, 48,2% και 56,3% αντίστοιχα). Αντίθετα, οι περισσότερες από τις μετανάστριες που γνωρίζουν λίγο ή καθόλου την ελληνική γλώσσα και έχουν επενδύσει λιγότερο στο θέμα της εκμάθησής της απάντησαν ότι σκοπεύουν να γυρίσουν πίσω στην πατρίδα τους (Πίνακας 9.11).

Πίνακας 9.11. Το επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας στις μετανάστριες σε σχέση με τα σχέδια εγκατάστασής τους

Μελλοντικά σχέδια	Γνώση της γλώσσας															
	Πόσο καλά καταλαβαίνετε την ελληνική γλώσσα						Πόσο καλά μιλάτε την ελληνική γλώσσα									
	Πολύ έως πάρα πολύ		Μέτρια		Λίγο έως καθόλου		Σύνολο		Πολύ έως πάρα πολύ		Μέτρια		Λίγο έως καθόλου		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Να μείνω για πάντα στην Ελλάδα	184	43,0	38	28,1	12	26,7	234	38,5	157	46,2	58	28,7	19	28,4	234	38,4
Να γυρίσω πίσω στην πατρίδα μου	74	17,3	37	27,4	15	33,3	126	20,7	60	17,6	45	22,3	21	31,3	126	20,7
Να πάω σε άλλη χώρα	18	4,2	6	4,4	1	2,2	25	4,1	15	4,4	8	4,0	2	3,0	25	4,1
Να ηγηνοέρομαι στην Ελλάδα	34	7,9	16	11,9	4	8,9	54	8,9	29	8,5	18	8,9	7	10,4	54	8,9
Να γυρίσω στην πατρίδα μου μόνο όταν οι συνθήκες βελτιωθούν	95	22,2	32	23,7	10	22,2	137	22,5	64	18,8	60	29,7	14	20,9	138	22,7
ΔΓ/ΔΑ	23	5,4	6	4,4	3	6,7	32	5,3	15	4,4	13	6,4	4	6,0	32	5,3

Μελλοντικά σχέδια	Γνώση της γλώσσας															
	Πόσο καλά διαβάζετε την ελληνική γλώσσα								Πόσο καλά γράφετε την ελληνική γλώσσα							
	Πολύ έως πάρα πολύ		Μέτρια		Λίγο έως καθόλου		Σύνολο		Πολύ έως πάρα πολύ		Μέτρια		Λίγο έως καθόλου		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Να μείνω για πάντα στην Ελλάδα	118	48,2	66	33,0	50	31,3	234	38,7	71	56,3	73	42,0	88	29,3	232	38,7
Να γυρίσω πίσω στην πατρίδα μου	36	14,7	43	21,5	47	29,4	126	20,8	17	13,5	32	18,4	76	25,3	125	20,8
Να πάω σε άλλη χώρα	12	4,9	10	5,0	3	1,9	25	4,1	6	4,8	10	5,7	9	3,0	25	4,2
Να πηγαioύρω στην Ελλάδα	22	9,0	18	9,0	14	8,8	54	8,9	11	8,7	10	5,7	33	11,0	54	9,0
Να γυρίσω στην πατρίδα μου μόνο όταν οι συνθήκες βελτιωθούν	48	19,6	51	25,5	36	22,5	135	22,3	18	14,3	39	22,4	76	25,3	133	22,2
ΔΓ/ΔΑ	9	3,7	12	6,0	10	6,3	31	5,1	3	2,4	10	5,7	18	6,0	31	5,2

Συμπεράσματα

Στο πρώτο μέρος του Κεφαλαίου διερευνήθηκε το επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας. Όπως διαπιστώθηκε, σχετικά με την κατανόηση και την ομιλία, μεγαλύτερη ικανότητα έχουν, σύμφωνα με τις απαντήσεις, οι Αλβανίδες μετανάστριες, ενώ ακολουθούν οι γυναίκες από τις Βαλκανικές χώρες και τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ. Το χαμηλότερο ποσοστό παρατηρείται ανάμεσα στις μετανάστριες από τις Φιλιππίνες και την Πολωνία που επενδύουν λιγότερο στο ζήτημα της εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας. Πάντως, το επίπεδο γνώσεων όσον αφορά στη γραφή των ελληνικών είναι πολύ χαμηλό σε όλες τις υπηκοότητες.

Με βάση την εικόνα που μας δίνουν τα στατιστικά δεδομένα της έρευνας, διαφαίνεται ότι οι περισσότερες γυναίκες μαθαίνουν να μιλούν τα ελληνικά είτε στην εργασία τους είτε με ατομική προσπάθεια, ενώ οι οργανωμένες δομές εκπαίδευσης της ελληνικής γλώσσας δεν αποτελούν συχνό τόπο εκμάθησης.

Εξάλλου, όσα περισσότερα χρόνια έχουν παραμείνει οι γυναίκες στην Ελλάδα τόσο καλύτερη είναι η ικανότητά τους να καταλαβαίνουν, να μιλούν, να διαβάζουν και να γράφουν στην ελληνική γλώσσα.

Όπως είδαμε, η κατάσταση σχετικά με την οργανωμένη προσπάθεια εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας για τις μετανάστριες χαρακτηρίζεται στη χώρα μας από μια έντονη αντίφαση: ενώ δίνεται μεγάλη έμφαση στο νέο μεταναστευτικό νόμο και στη γλώσσα ως παράγοντας ένταξης του μεταναστευτικού πληθυσμού στην κοινωνία μας, παρατηρείται ανυπαρξία οργανωμένου

τρόπου εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας, γεγονός που αποτυπώνεται στα δεδομένα μας και είναι δυνατό να δημιουργήσει για τις μετανάστριες συνθήκες "δομικού αποκλεισμού"¹⁶⁴.

Κρίνεται σημαντικό να επισημανθεί ότι η οργανωμένη προσπάθεια εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας για τις γυναίκες μετανάστριες θα πρέπει να ενισχυθεί τόσο για τη βελτίωση της ποιότητας εκμάθησης των ελληνικών όσο και για την ομαλότερη ένταξη των μεταναστριών στην ελληνική κοινωνία.

Σχετικά με τα μελλοντικά σχέδια των μεταναστριών που διερευνήθηκαν στη δεύτερη ενότητα, διαπιστώθηκε ότι σχεδόν οι μισές από τις Αλβανίδες, τις γυναίκες από τις Βαλκανικές χώρες και από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ επιθυμούν να μείνουν για πάντα στη χώρα μας. Αντίθετα, οι μετανάστριες από τις Φιλιππίνες και την Πολωνία απάντησαν στην πλειοψηφία τους ότι σκοπεύουν να γυρίσουν στη χώρα τους. Επιπλέον, η οικογενειακή διαμονή επιδρά θετικά και έτσι, οι μετανάστριες που βρίσκονται στην Ελλάδα μαζί με τους γονείς τους, το σύζυγο/σύντροφό τους και κυρίως τα παιδιά τους είναι πιθανό να μείνουν στην Ελλάδα για πάντα συγκριτικά με τις μετανάστριες που είτε ζουν στην Ελλάδα μόνες τους είτε μόνο με το σύζυγο/σύντροφό τους ή τέλος εργάζονται ως εσωτερικές σε σπίτια.

Οι γυναίκες, εξάλλου, που επιθυμούν να μείνουν για πάντα στη χώρα μας γνωρίζουν καλύτερα την ελληνική γλώσσα και επενδύουν στο ζήτημα αυτό.

164. Baldwin-Edwards, M. (2004). *Η ένταξη των μεταναστών στην Αθήνα: Δείκτες ανάπτυξης και στατιστικές μέθοδοι μέτρησης*. Αθήνα: ΙΜΕΠΟ.

Η ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ
ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΩΝ
ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

10.1. ▸ Εισαγωγή

Η αύξηση των μεταναστευτικών ρευμάτων είναι παράγοντας άρρηκτα συνδεδεμένος με το φαινόμενο της παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας. Για την Ελλάδα, η μελέτη της οικονομικής διάστασης της μετανάστευσης έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς η κατάρρευση των καθεστώτων των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης και η συνακόλουθη μετάβασή τους στη λεγόμενη οικονομία της αγοράς είχε άμεσες συνέπειες για τη χώρα μας.

Η δεκαετία του '90 σηματοδοτεί νέες εξελίξεις για τις χώρες της Βαλκανικής (από όπου προέρχεται και η συντριπτική πλειοψηφία των μεταναστών που βρίσκονται στη χώρα μας): από τη μία πλευρά, οι χώρες αυτές συνιστούν έναν ενιαίο οικονομικό χώρο, ενώ από την άλλη, εμφανίζουν φαινόμενα περιφερειακής αστάθειας¹⁶⁵. Στο πλαίσιο αυτό, η μετάβαση αυτών των χωρών συντελέστηκε σε συνθήκες οικονομικής κατάρρευσης με τους πληθυσμούς τους να αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα ανέχειας και ανεργίας.

Η Ελλάδα αποτέλεσε πόλο έλξης για μεγάλο αριθμό οικονομικών μεταναστών, ανδρών και γυναικών, που αναζητούσαν εργασία και καλύτερες συνθήκες ζωής¹⁶⁶. Οι παράγοντες που συμβάλλουν στις εξελίξεις αυτές είναι κυρίως: 1) η αυξανόμενη παραοικονομία, 2) η έλλειψη ευελιξίας της τοπικής αγοράς εργασίας (περιορισμένος αριθμός εργασιών μερικής απασχόλησης για νέους, νοικοκυρές κ.λπ.) και 3) η εποχικότητα που χαρακτηρίζει την ελληνική αγορά εργασίας (τρεις βασικοί τομείς της οικονομίας: η γεωργία, ο τουρισμός και οι κατασκευές έχουν εποχική αιχμή).¹⁶⁷ Επιπρόσθετα, σύμφωνα με το μεταναστευτικό μοντέλο της Νότιας Ευρώπης, στη χώρα μας οι άτυπες δομές, ο διϋσμός, η τριτογενοποίηση και ο μεγάλος αριθμός των μικρομεσαίων επιχειρήσεων δημιουργούν ευκαιρίες για εργασία και ευνοούν τη μετανάστευση.

Εξάλλου, μια από τις σημαντικότερες παραμέτρους της αγοράς εργασίας σχετίζεται με την ανεργία και τις επιπτώσεις που η μετανάστευση επιφέρει στην τοπική αγορά εργασίας. Πολλές μελέτες αδυνατούν να δείξουν κατά πόσο οι μετανάστες/-τριες υποκαθιστούν το γηγενή εργατικό δυναμικό, μειώνοντας τις ευκαιρίες απασχόλησής του και ενισχύοντας την ανεργία.¹⁶⁸ Ένα επιπλέον χαρακτηριστικό που έχει επισημανθεί είναι η συνύπαρξη της μετανάστευσης με υψηλά ποσοστά ανεργίας και υπο-απασχόλησης στις χώρες υποδοχής. Επίσης, οι περισσότεροι μετανάστες συγκεντρώνονται στη δευτερεύουσα, άτυπη αγορά εργασίας.

165. Αλειφαντίς Σ. (1998), *Ιστορικές και Σύγχρονες Διαστάσεις των Βαλκανίων, στο: Μακεδονία και Βαλκάνια - Ξενοφοβία και Ανάπτυξη*, Αθήνα: ΕΚΚΕ, Αλεξάνδρεια.

166. Βλ. King R., Lazaridis G. & Tzardanis Ch. (eds) (2000), *Eldorado or Fortress? Migration in Southern Europe*. London: Macmillan Press. Cavounidis J. (2006), *Labor Market Impact of Migration: Employment Structures and the Case of Greece*, IMR, Vol. 40, No 3, σσ. 635-660.

167. Βλ. King R. (2000), *Southern Europe in the Changing Global Map of Migration*, στο: King R. et al. (eds), *Eldorado or Fortress? Migration in Southern Europe*. London: Macmillan, σσ. 3-26. Baldwin-Edwards M. & Aranjó J. (eds) (1999), *Immigrants and the Informal Economy in Southern Europe*. London: Frank Cass. Fakiolas R. (1999), *Socio-economics Effects of Immigration in Greece*, *Journal of European Social Policy*, 99 (3), σσ. 211-230. Cavounidis J. (2006), *ό.π.*

168. Βλ. Cavounidis J. (2006), *ό.π.*

Σχετικά με την απασχόληση των γυναικών μεταναστριών στις χώρες υποδοχής, όπως έχει επισημανθεί σε σχετικές μελέτες, περιορίζεται στον τομέα των υπηρεσιών και πολύ λίγες ασκούν άλλα επαγγέλματα. Συνήθως, αν και έχουν υψηλότερα προσόντα, απασχολούνται στις οικιακές-βοηθητικές υπηρεσίες, καθώς και σε άλλες υπηρεσίες του τριτογενή τομέα.¹⁶⁹

Στο Κεφάλαιο αυτό θα ασχοληθούμε με την απασχόληση των γυναικών μεταναστριών του δείγματος της έρευνας και θα εξετάσουμε τη θέση τους στην ελληνική αγορά εργασίας. Θα διερευνήσουμε το είδος των επαγγελμάτων που ασκούν, τις αμοιβές τους, τις ώρες εργασίας, την ασφάλιση και γενικότερα τις συνθήκες απασχόλησής τους. Επίσης, θα εξετάσουμε το βαθμό ικανοποίησης από την εργασία τους, τα μελλοντικά τους σχέδια για δημιουργία επιχείρησης, το αν έχουν παρακολουθήσει προγράμματα επιμόρφωσης, ενώ στην τελευταία ενότητα θα διερευνήσουμε το επίπεδο εκπαίδευσης των γυναικών σε σχέση με την απασχόληση και τα επαγγέλματα που αυτές ασκούν σήμερα και πιο συγκεκριμένα, πόσο η εξειδίκευσή τους συνδέεται με την τρέχουσα απασχόλησή τους.

■ 10.2. ► Η διάρθρωση της απασχόλησης των γυναικών

► 10.2.1. Εργασιακή κατάσταση

Αρχίζοντας με την εργασιακή κατάσταση των γυναικών, βλέπουμε ότι το 68,8% των γυναικών εργαζόταν την περίοδο που διεξήχθη η έρευνα και μόλις το 3,6% εργαζόταν, αλλά επιθυμούσε να αλλάξει. Από τις υπόλοιπες γυναίκες, το 11,2% δεν ήθελε ή δεν μπορούσε να εργαστεί και το 15,2% αυτών ήταν άνεργες (Πίνακας 10.1).

Τα ποσοστά απασχόλησης διαφοροποιούνται ανάμεσα στις γυναίκες και οι γυναίκες από την Πολωνία και τις Φιλιππίνες εμφανίζουν την υψηλότερη τιμή (93,5%). Στις υπόλοιπες εθνοτικές ομάδες τα ποσοστά μειώνονται και κυμαίνονται γύρω στο 70% (Πίνακας 10.1).

169. Βλ. Fakiolas R. & Maratou-Alipranti L. (2000), Foreign female immigrants in Greece. *Papers Revista* 60: 101-117. Lutz H. (2002), *ό.π.*, Καραλής Σπ. (2005), Η "ξένη κυρία" μέσα στην οικογένεια, *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, Κυριακή 9/10/2005.

Πίνακας 10.1. Εργασιακή κατάσταση των γυναικών μεταναστριών σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητάς τους

Εργασιακή κατάσταση	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες Πρώην ΕΣΣΔ		Λοιπές Χώρες (Πολωνία/Φιλιππίνες)			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Εργάζεται	270	66,2	51	73,9	69	68,3	29	93,5	419	68,8
Είναι άνεργη και ψάχνει για εργασία	62	15,2	10	14,5	20	19,8	1	3,2	93	15,3
Δεν επιθυμεί/Δεν μπορεί να εργαστεί	55	13,5	4	5,8	8	7,9	1	3,2	68	11,2
Εργάζεται ήδη αλλά ψάχνει για άλλη δουλειά	17	4,2	2	2,9	3	3,0	-	-	22	3,6
Άλλο	4	1,0	2	2,9	1	1,0	-	-	7	1,1
ΣΥΝΟΛΟ	408	100,0	69	100,0	101	100,0	31	100,0	609	100,0

Σχετικά με την ανεργία, θα επικεντρωθούμε στις υπηκοότητες των γυναικών μεταναστριών και τα ποσοστά ανεργίας που η κάθε μία από αυτές εμφανίζει. Οι μετανάστριες από την Αλβανία και τις χώρες των Βαλκανίων παρουσιάζουν ποσοστά ανεργίας γύρω στο 15% (15,2% και 14,5% αντίστοιχα), ενώ οι γυναίκες από την πρώην Σοβιετική Ένωση κατέχουν το υψηλότερο ποσοστό (19,8%). Ενδιαφέρον, ωστόσο, παρουσιάζει το γεγονός ότι η ανεργία στις γυναίκες από την Πολωνία και τις Φιλιππίνες είναι σχεδόν μηδαμινή (3,2%) (Πίνακας 10.1).

Ως προς τη διάρθρωση της απασχόλησης ανάλογα με την περιφέρεια κατοικίας, η Αττική εμφανίζει το μεγαλύτερο ποσοστό στην απασχόληση (72,9%), ενώ παράλληλα εμφανίζει το χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας (10%), γεγονός που εξηγεί και τη μεγάλη πληθυσμιακή συγκέντρωση των οικονομικών μεταναστών/-τριών στην Περιφέρεια της Πρωτεύουσας λόγω των περισσότερων ευκαιριών απασχόλησης. Στις υπόλοιπες περιοχές, τα ποσοστά ανεργίας αυξάνονται και κυμαίνονται γύρω στο 20%, ενώ η Κρήτη εμφανίζει το πιο χαμηλό ποσοστό εργασίας (40,5%) και αντίστοιχα το πιο υψηλό ποσοστό ανεργίας (43,2%) (Πίνακας 10.2).

Πίνακας 10.2. Εργασιακή κατάσταση σε σχέση με τις γεωγραφικές περιφέρειες, όπου διαβιούν οι γυναίκες μετανάστριες

Εργασιακή κατάσταση	ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ									
	Αττική		Πελοπόννησος		Κεντρική Μακεδονία		Κρήτη		ΣΥΝΟΛΟ	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Εργάζεται	299	72,9	36	67,9	69	63,3	15	40,5	419	68,8
Είναι άνεργη και ψάχνει για εργασία	43	10,5	10	18,9	24	22,0	16	43,2	93	15,3
Δεν επιθυμεί / Δεν μπορεί να εργαστεί	43	10,5	6	11,3	15	13,8	4	10,8	68	11,2
Εργάζεται ήδη αλλά ψάχνει για άλλη δουλειά	20	4,9	-	-	1	0,9	1	2,7	22	3,6
Άλλο	5	1,2	1	1,9	-	-	1	2,7	7	1,1
ΣΥΝΟΛΟ	410	100,0	53	100,0	109	100,0	37	100,0	609	100,0

Εξετάζοντας την εργασιακή κατάσταση των γυναικών σε σχέση με την οικογενειακή τους κατάσταση, διαπιστώνουμε ότι δεν υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις. Γενικά, μπορούμε να πούμε ότι το υψηλότερο ποσοστό (84,9%) απασχόλησης έχουν οι διαζευγμένες/σε διάσταση μετανάστριες, ενώ το υψηλότερο ποσοστό άνεργων που ψάχνουν για δουλειά (21,1%) παρουσιάζεται ανάμεσα στις χήρες, χωρίς, όμως, να υπάρχει κάποια συσχέτιση (στατιστικά σημαντική) ανάμεσα στην εργασιακή και την οικογενειακή τους κατάσταση (Πίνακας 10.3).

Πίνακας 10.3. Οικογενειακή κατάσταση σε σχέση με την εργασιακή κατάσταση των γυναικών μεταναστριών

Αυτή την περίοδο εργάζεστε ή ψάχνετε για δουλειά	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ									
	Ανύπαντρη		Παντρεμένη/συζύγι με σύντροφο		Διαζευγμένη/σε Διάσταση		Χήρα		ΣΥΝΟΛΟ	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Εργάζομαι	59	66,3	303	67,6	45	84,9	12	63,2	419	68,8
Είμαι άνεργη και ψάχνω για δουλειά	14	15,7	72	16,1	3	5,7	4	21,1	93	15,3
Δεν επιθυμώ / Δεν μπορώ να εργαστώ	7	7,9	58	12,9	1	1,9	2	10,5	68	11,2
Εργάζομαι ήδη αλλά ψάχνω για άλλη δουλειά	5	5,6	13	2,9	3	5,7	1	5,3	22	3,6
Άλλο	4	4,5	2	0,4	1	1,9	-	-	7	1,1
ΣΥΝΟΛΟ	89	100,0	448	100,0	53	100,0	19	100,0	609	100,0

10.3. ▸ Κατηγορίες επαγγελματιών που ασκούν οι γυναίκες

Διερευνώντας τις επαγγελματικές κατηγορίες των γυναικών που εργάζονταν, θα πρέπει εξ αρχής να επισημανθεί ότι 177 από τις γυναίκες μετανάστριες δεν απάντησαν τι επάγγελμα ασκούν και έτσι δε συμπεριλήφθηκαν στην ανάλυση που ακολουθεί. Επίσης, ομαδοποιήσαμε τις κατηγορίες των επαγγελματιών σύμφωνα με αυτές της ΕΣΥΕ και άλλων συναφών μελετών και περιοριστήκαμε στις 6 πιο βασικές.

Όπως αναμενόταν, η πολυπληθέστερη επαγγελματική ομάδα αφορά στις "Καθαρίστριες/Οικιακοί βοηθοί/Baby sitter" (57,2%). Το ποσοστό που αντιστοιχεί στην κατηγορία παροχής υπηρεσιών (κομμώτριες, σερβιτόρες, πωλήτριες κ.ά.) είναι η δεύτερη σε ποσοστό κατηγορία, αλλά πολύ μικρότερη από την πρώτη (19,8%) και ακολουθούν οι εργάτριες που αποτελούν το 9% του δείγματος. Τα ποσοστά για τις υπόλοιπες κατηγορίες είναι πολύ χαμηλά (υπάλληλοι γραφείου, έμποροι/επιχειρηματίες και επιστημονικά επαγγέλματα) και δεν ξεπερνούν το 10% του συνόλου (Πίνακας 10.4).

Σε σχέση με την υπηκοότητα των γυναικών, οι Αλβανίδες δήλωσαν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι εργάζονται ως καθαρίστριες/Οικιακοί βοηθοί/Baby sitter (63,6%) συγκριτικά με τις υπόλοιπες εθνοτικές ομάδες μεταναστριών, οι οποίες, αν και εμφανίζουν υψηλά ποσοστά (40%-50%) σε αυτήν την επαγγελματική κατηγορία, έχουν υψηλότερα ποσοστά στην κατηγορία "παροχή υπηρεσιών": 26,9% των μεταναστριών από τις Βαλκανικές χώρες, 30,0% των γυναικών από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, ενώ μόνο 16,4% Αλβανίδες περιλαμβάνονται στην κατηγορία αυτή (Πίνακας 10.4).

Ελάχιστες είναι, εξάλλου, οι μετανάστριες που απασχολούνται ως επιστημονικό δυναμικό. Ενδιαφέρον έχει ότι 6 γυναίκες από την Πολωνία και τις Φιλιππίνες δήλωσαν ότι εργάζονται σε επιστημονικό κλάδο (22,2%) -εκπαιδευτικό, ιατρικό, προσωπικό, καλλιτεχνικό κ.λπ. Επιπλέον, υπάρχουν λίγες εργάτριες (γεγονός που από τη μια προκαλεί έκπληξη, αλλά από την άλλη μπορεί να δικαιολογηθεί από το αστικό δείγμα των μεταναστριών), καθώς οι περισσότερες ζουν στην επαρχία και ασχολούνται με αγροτικές εργασίες (Πίνακας 10.4).

Πίνακας 10.4. Επάγγελμα που ασκούν οι μετανάστριες σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητάς τους

Επαγγέλματα	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες Πρώην ΕΣΣΔ		Λοιπές Χώρες (Πολωνία/Φιλιππίνες)			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Επιστημονικά επαγγέλματα	11	3,8	3	5,8	4	5,7	6	22,2	24	5,5
Έμποροι/Επιχειρηματίες	10	3,5	-	-	3	4,3	2	7,4	15	3,4
Υπάλληλοι γραφείου	13	4,5	1	1,9	7	10,0	1	3,7	22	5,1
Καθαρίστριες/Οικιακοί Βοηθοί/Baby Sitter	182	63,6	24	46,2	29	41,4	14	51,9	249	57,2
Εργάτριες	23	8,0	10	19,2	6	8,6	-	-	39	9,0
Παροχή υπηρεσιών / Πωλήτριες	47	16,4	14	26,9	21	30,0	4	14,8	86	19,8
ΣΥΝΟΛΟ	286	100,0	52	100,0	72	100,0	27	100,0	435	100,0

► 10.3.1. Διάρκεια παραμονής

Η συσχέτιση της διάρκειας παραμονής με τα επαγγέλματα που ασκούν οι γυναίκες μετανάστριες δείχνει και το βαθμό ενσωμάτωσής τους στην αγορά εργασίας. Όπως, ήδη, αναφέραμε σε προηγούμενο Κεφάλαιο, 16,2% των γυναικών μεταναστριών δήλωσε ότι ήρθε στην Ελλάδα την τελευταία πενταετία, 43,0% κατά την τελευταία δεκαετία, ενώ 40,8% δήλωσε ότι βρίσκεται στην Ελλάδα περισσότερο από μία δεκαετία.

Ωστόσο, τα έτη παραμονής των μεταναστριών στη χώρα μας δε φαίνεται να επηρεάζουν το είδος της εργασίας που ασκούν. Η συντριπτική πλειοψηφία των μεταναστριών, όπως προαναφέρθηκε, εργάζεται ως "καθαρίστριες/οικιακοί βοηθοί/baby sitter". Αυτό συνεχίζει να υφίσταται έχοντας εισάγει και ως κριτήριο τη διάρκεια της παραμονής τους. Ωστόσο, αξίζει να αναφερθεί ότι στις κατηγορίες "παροχή υπηρεσιών" και "εργάτριες" απασχολούνται αναλογικά περισσότερες μετανάστριες που έχουν μικρή διάρκεια παραμονής στη χώρα μας, 1-5 έτη, ενώ ως υπάλληλοι γραφείου, ως έμποροι/επιχειρηματίες και ως επιστημονικό προσωπικό εργάζονται μετανάστριες που έχουν διάρκεια παραμονής πάνω από 5 χρόνια (6-10 και 10+ έτη παραμονής) (Πίνακας 10.5)

Πίνακας 10.5. Επάγγελμα που ασκούν οι μετανάστριες και έτη παραμονή τους στην Ελλάδα

Επαγγέλματα	ΕΤΗ ΠΑΡΑΜΟΝΗΣ						ΣΥΝΟΛΟ	
	1-5 χρόνια		6-10 χρόνια		Περισσότερα από 10 χρόνια		N	%
	N	%	N	%	N	%		
Επιστημονικά επαγγέλματα	-	-	8	3,8	16	11,1	24	5,5
Έμποροι/Επιχειρηματίες	1	1,3	5	2,4	9	6,3	15	3,4
Υπάλληλοι γραφείου	2	2,5	11	5,2	9	6,3	22	5,1
Καθαρίστριες/Οικιακοί Βοηθοί/Baby Sitter	42	52,5	127	60,2	80	55,6	249	57,2
Εργάτριες	15	18,8	17	8,1	7	4,9	39	9,0
Παροχή υπηρεσιών	20	25,0	43	20,4	23	16,0	86	19,8
ΣΥΝΟΛΟ	80	100,0	211	100,0	144	100,0	435	100,0

► 10.3.2. Γεωγραφική Κατανομή και Επαγγέλματα

Συσχετίζοντας το επάγγελμα των μεταναστριών με τη γεωγραφική κατανομή της περιοχής κατοικίας τους, παρατηρείται ότι δεν υπάρχει κάποια έντονη συσχέτιση. Ωστόσο, μπορεί να παρατηρηθεί ότι στην Αττική λόγω της διευρυμένης αγοράς εργασίας και των αναγκών των αστικών νοικοκυριών που απασχολούν μετανάστριες ως οικιακό προσωπικό, το ποσοστό των μεταναστριών που απασχολείται ως οικιακοί βοηθοί/καθαρίστριες/baby sitter είναι ιδιαίτερα υψηλό (63,5%). Η Πελοπόννησος, ως αγροτική περιοχή, απασχολεί μεγαλύτερο αριθμό εργατριών και μαζί με την Κρήτη, που είναι τουριστική περιοχή, οι μετανάστριες απασχολούνται πιο συχνά στην παροχή υπηρεσιών. Τέλος, στην Κεντρική Μακεδονία παρουσιάζεται το υψηλότερο ποσοστό απασχολούμενων σε επιστημονικά επαγγέλματα (Πίνακας 10.6).

Πίνακας 10.6. Επάγγελμα που ασκούν οι μετανάστριες σε σχέση με τις γεωγραφικές περιφέρειες, όπου διαβιούν

Επαγγέλματα	ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ									
	Αττική		Πελοπόννησος		Κεντρική Μακεδονία		Κρήτη		ΣΥΝΟΛΟ	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Επιστημονικά επαγγέλματα	17	5,4	2	5,7	5	7,2	-	-	24	5,5
Έμποροι/Επιχειρηματίες	10	3,2	2	5,7	2	2,9	1	6,3	15	3,4
Υπάλληλοι γραφείου	17	5,4	1	2,9	4	5,8	-	-	22	5,1
Καθαρίστριες/Οικιακοί Βοηθοί/Baby Sitter	200	63,5	8	22,9	32	46,4	9	56,3	249	57,2
Εργάτριες	15	4,8	11	31,4	12	17,4	1	6,3	39	9,0
Παροχή υπηρεσιών	56	17,8	11	31,4	14	20,3	5	31,3	86	19,8
ΣΥΝΟΛΟ	315	100,0	35	100,0	69	100,0	16	100,0	435	100,0

► 10.3.3. Ηλικία των Μεταναστριών

Η συσχέτιση της ηλικίας των μεταναστριών με το επάγγελμά τους, αν και δεν έδειξε κάποια στατιστικά σημαντική συσχέτιση, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Συγκεκριμένα, η απασχόλησή τους ως καθαρίστριες/οικιακές βοηθοί/baby sitter είναι πιο συχνή στις μέσες ηλικίες: 30 και άνω με κύριες εκπροσώπους τις μετανάστριες της μεγαλύτερης ηλικιακής ομάδας. Αντίθετα, στις μικρότερες ηλικίες, 18-29 ετών, είναι συχνότερη η απασχόληση των γυναικών στην παροχή υπηρεσιών (39,2%). Τη μεγαλύτερη συχνότητα στις κατηγορίες των υπαλλήλων γραφείου παρουσιάζουν, επίσης, οι νεότερες σε ηλικία μετανάστριες (12,4% και 9,3%), ενώ ως έμποροι/επιχειρηματίες εργάζονται οι μετανάστριες μεγαλύτερης ηλικίας, από 40-49 ετών (5,2%). Τέλος, οι γυναίκες απασχολούμενες σε επιστημονικά επαγγέλματα (7,0%) είναι συχνά άνω των 50 ετών (Πίνακας 10.7).

Πίνακας 10.7. Ηλικιακή Κατανομή σε σχέση με το επάγγελμα των γυναικών μεταναστριών

Επαγγέλματα	ΗΛΙΚΙΑ								ΣΥΝΟΛΟ	
	18-29 ετών		30-39 ετών		40-49 ετών		50+		N	%
	N	%	N	%	N	%	N	%		
Επιστημονικά επαγγέλματα	4	4,1	6	4,5	9	6,7	5	7,0	24	5,5
Έμποροι/Επιχειρηματίες	2	2,1	4	3,0	7	5,2	2	2,8	15	3,5
Υπάλληλοι γραφείου	9	9,3	7	5,3	4	3,0	2	2,8	22	5,1
Καθαρίστριες/Οικιακοί Βοηθοί/Baby Sitter	32	33,0	84	63,6	79	59,0	53	74,6	248	57,1
Εργάτριες	12	12,4	9	6,8	13	9,7	5	7,0	39	9,0
Παροχή υπηρεσιών	38	39,2	22	16,7	22	16,4	4	5,6	86	19,8
ΣΥΝΟΛΟ	97	100,0	132	100,0	134	100,0	71	100,0	434	100,0

10.4. ▸ Συνθήκες απασχόλησης

▶ 10.4.1. Τρόπος αμοιβής

Διερευνώντας τις συνθήκες απασχόλησης, εξετάζουμε αρχικά τον τρόπο που αμείβονται οι μετανάστριες. Όπως φαίνεται και από τα δεδομένα του Πίνακα 10.8, η πλειοψηφία των μεταναστριών πληρώνεται με μεροκάματο (50,6%), ενώ το 41,7% αμείβεται σε μηνιαία βάση (μισθό). Τέλος, μόλις το 7,7% των μεταναστριών δήλωσε ότι είναι αυτοαπασχολούμενες.

Πίνακας 10.8. Τρόπος αμοιβής

ΤΡΟΠΟΣ ΑΜΟΙΒΗΣ	N	%
Με Μισθό	178	41,7
Με μεροκάματο	216	50,6
Αυτοαπασχολούμενη	33	7,7
ΣΥΝΟΛΟ	427	100,0

Στη συνέχεια, συσχετίσαμε τον τρόπο αμοιβής των μεταναστριών με τη χώρα υπηκοότητάς τους, στην οποία και παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική συσχέτιση των δύο αυτών μεταβλητών. Συγκεκριμένα, η πλειοψηφία των μεταναστριών από την Αλβανία (58,6%) και από τις Βαλκανικές

χώρες (50,9%) πληρώνεται με μεροκάματο, σε αντίθεση με την πλειοψηφία των μεταναστριών από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ (60,6%), την Πολωνία και τις Φιλιππίνες (60,7%) που πληρώνεται σε μηνιαία βάση, γεγονός που αναμφίβολα συνδέεται και με το είδος του επαγγέλματος που αυτές ασκούν (μεγαλύτερη συχνότητα οικιακών βοηθών) (Πίνακας 10.9).

Πίνακας 10.9. Τρόπος αμοιβής των μεταναστριών σε σχέση με τη χώρα προέλευσής τους

ΤΡΟΠΟΣ ΑΜΟΙΒΗΣ	ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες Πρώην ΕΣΣΔ		Λοιπές Χώρες (Πολωνία/Φιλιππίνες)			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Με Μισθό	94	34,4	24	43,6	43	60,6	17	60,7	178	41,7
Με μεροκάματο	160	58,6	28	50,9	20	28,2	8	28,6	216	50,6
Αυτοαπασχολούμενη	19	7,0	3	5,5	8	11,3	3	10,7	33	7,7
ΣΥΝΟΛΟ	273	100,0	55	100,0	71	100,0	28	100,0	427	100,0

Η συσχέτιση του τρόπου αμοιβής των μεταναστριών με το επάγγελμά τους καταδεικνύει ότι η πλειοψηφία των μεταναστριών που ασκούν επιστημονικά επαγγέλματα (68,2%) ή είναι υπάλληλοι γραφείου (76,2%) ή εργάζονται στην παροχή υπηρεσιών (56,1%) πληρώνεται μηνιαίως (μισθό). Αντίθετα, οι καθαρίστριες/οικιακοί βοηθοί/baby sitter και οι εργάτριες πληρώνονται στην πλειοψηφία τους με μεροκάματο (61,3% και 68,4% αντίστοιχα) (Πίνακας 10.10).

Πίνακας 10.10. Τρόπος αμοιβής των μεταναστριών σε σχέση με το επάγγελμά τους

Επαγγέλματα	ΤΡΟΠΟΣ ΑΜΟΙΒΗΣ						ΣΥΝΟΛΟ	
	Με Μισθό		Με μεροκάματο		Αυτοαπασχολούμενη			
	N	%	N	%	N	%	N	%
Επιστημονικά επαγγέλματα	15	68,2	5	22,7	2	9,1	22	100,0
Έμποροι/Επιχειρηματίες	-	-	3	20,0	12	80,0	15	100,0
Υπάλληλοι γραφείου	16	76,2	3	14,3	2	9,5	21	100,0
Καθαρίστριες/Οικιακοί Βοηθοί/Baby Sitter	89	37,4	146	61,3	3	1,3	238	100,0
Εργάτριες	10	26,3	26	68,4	2	5,3	38	100,0
Παροχή υπηρεσιών	46	56,1	25	30,5	11	13,4	82	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	176	42,3	208	50,0	32	7,7	416	100,0

▶ 10.4.2. Αποδοχές των γυναικών

Το ύψος των αποδοχών των μεταναστριών σύμφωνα με τα δεδομένα του Πίνακα 10.11 έχει ως εξής: οι μισές περίπου γυναίκες (47,3%) έχουν μέχρι 700 ευρώ μηνιαίες αποδοχές, το 27,8% 701-1000 ευρώ και το 24,9% περισσότερα από 1000 ευρώ μηνιαίως (Πίνακας 10.11).

Πίνακας 10.11. Ύψος αμοιβής

ΥΨΟΣ ΑΜΟΙΒΗΣ	N	%
Μέχρι και 700 €	192	47,3
Από 701-1000 €	113	27,8
1000+ €	101	24,9
ΣΥΝΟΛΟ	406	100,0

Το ύψος της αμοιβής των μεταναστριών αλλάζει σημαντικά σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητάς τους. Συγκεκριμένα, πάνω από τις μισές μετανάστριες από την Πολωνία και τις Φιλιππίνες (55,2%) κερδίζουν πιο πολλά από 1000 ευρώ μηνιαίως, ενώ η πλειοψηφία όλων των υπολοίπων εθνοτικών ομάδων είναι στην κατηγορία μέχρι 700 ευρώ (Πίνακας 10.12).

Πίνακας 10.12. Ύψος αμοιβής των μεταναστριών σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητάς τους

ΥΨΟΣ ΑΜΟΙΒΗΣ	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες Πρώην ΕΣΣΔ		Λοιπές Χώρες (Πολωνία/Φιλιππίνες)			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Μέχρι και 700 €	128	48,7	24	51,1	35	52,2	5	17,2	192	47,3
Από 701-1000 €	79	30,0	12	25,5	14	20,9	8	27,6	113	27,8
1000+ €	56	21,3	11	23,4	18	26,9	16	55,2	101	24,9
ΣΥΝΟΛΟ	263	100,0	47	100,0	67	100,0	29	100,0	406	100,0

Το ύψος της αμοιβής των μεταναστριών διαφέρει σε σχέση με το είδος του επαγγέλματος που ασκούν. Οι μετανάστριες που ασκούν επιστημονικά επαγγέλματα ή είναι έμποροι/επιχειρηματίες ή υπάλληλοι γραφείου περιλαμβάνονται στην πλειοψηφία τους στην κατηγορία των περισσότερων από 1000 ευρώ μηνιαίως (68,4%, 63,6% και 65,0% αντίστοιχα). Αντίθετα, αυτές που εργάζονται ως οικιακοί βοηθοί/καθαρίστριες/baby sitter και εργάτριες κερδίζουν λιγότερα και πάνω από τις μισές περιλαμβάνονται στην κατηγορία των μέχρι 700 ευρώ μηνιαίως. Τέλος, οι μετανάστριες που απασχολούνται στον τομέα παροχής υπηρεσιών κατανέμονται ισομερώς και στις τρεις κατηγορίες (Πίνακας 10.13).

Πίνακας 10.13. Ύψος αμοιβής των μεταναστριών σε σχέση με το επάγγελμά τους

Επαγγέλματα	ΥΨΟΣ ΑΜΟΙΒΗΣ						ΣΥΝΟΛΟ	
	Μέχρι και 700 €		Από 701-1000 €		1000+ €		N	%
	N	%	N	%	N	%		
Επιστημονικά επαγγέλματα	5	26,3	1	5,3	13	68,4	19	100,0
Έμποροι/Επιχειρηματίες	2	18,2	2	18,2	7	63,6	11	100,0
Υπάλληλοι γραφείου	7	35,0	-	-	13	65,0	20	100,0
Καθαρίστριες/Οικιακοί βοηθοί/Baby Sitter	128	54,7	72	30,8	34	14,5	234	100,0
Εργάτριες	19	59,4	10	31,3	3	9,4	32	100,0
Παροχή υπηρεσιών	26	32,9	26	32,9	27	34,2	79	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	187	47,3	111	28,1	97	24,6	395	100,0

► 10.4.3. Ασφάλιση

Το ζήτημα της κοινωνικής ασφάλισης αποτελεί ένα σημαντικό πρόβλημα για τους οικονομικούς μετανάστες που βρίσκονται στη χώρα μας και διαμένουν νόμιμα.¹⁷⁰ Χαρακτηριστικό είναι ότι από το σύνολο των γυναικών του δείγματος, το 42,5% απάντησε ότι δεν έχει καμιά ασφάλιση σήμερα. Οι υπόλοιπες, όπως έχει επισημανθεί και σε σχετική μελέτη, είναι ασφαλισμένες κυρίως στο Ι.Κ.Α. (49,1%) και ένα μικρό ποσοστό της τάξης του 8,5% έχει άλλου είδους ασφάλιση, όπως Ο.Γ.Α. (1,5%), Τ.Ε.Β.Ε. (4,9%), ΤΣΑ (1,1%) και ιδιωτική ασφάλιση (1,0%) (Πίνακας 10.14).

Πίνακας 10.14. Ταμείο ασφάλισης

ΤΑΜΕΙΟ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ	N	%
Δεν είμαι ασφαλισμένη/Ήμουν ασφαλισμένη αλλά όχι πια	225	42,5
Ι.Κ.Α.	260	49,1
Άλλου είδους ασφάλιση	45	8,5
ΣΥΝΟΛΟ	530	100,0

Συσχετίζοντας την εργασιακή κατάσταση των μεταναστριών με το αν έχουν ή όχι ασφάλιση και τι είδους ταμείο έχουν, παρατηρείται ότι μεγάλο ποσοστό (37,5%) μεταναστριών παρότι εργάζεται ή εργάζεται και ψάχνει παράλληλα για άλλη δουλειά (162 από τις 432 μετανάστριες) δεν είναι ασφαλισμένο σε κάποιο ταμείο. Η πλειοψηφία, όμως, των γυναικών αυτών είναι

170. Βλ. Μαράτου-Αλιπράντη, Λ. & Γκαζόν Ε. (2005). *Μετανάστευση και υγεία-πρόνοια. Αποτίμηση της υπάρχουσας κατάστασης - Προκλήσεις και προοπτικές βελτίωσης*. Αθήνα: ΕΚΚΕ-ΙΜΕΠΟ.

ασφαλισμένη κυρίως στο Ι.Κ.Α. Αναμενόμενο είναι ότι η πλειοψηφία των γυναικών που είναι άνεργες και αναζητούν εργασία (67,0%) είναι ανασφάλιστη (Πίνακας 10.15).

Πίνακας 10.15. Ταμείο ασφάλισης και εργασιακή κατάσταση των μεταναστριών

Ταμείο Ασφάλισης	ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ									
	Εργάζομαι		Είμαι άνεργη και ψάχνω για δουλειά		Δεν επιθυμώ/ Δεν μπορώ να εργαστώ		Εργάζομαι ήδη αλλά ψάχνω για άλλη δουλειά		ΣΥΝΟΛΟ	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Δεν είμαι ασφαλισμένη/Ήμουν ασφαλισμένη αλλά όχι πια	152	37,1	59	67,0	2	40,0	10	45,5	223	42,5
Ι.Κ.Α.	218	53,2	26	29,5	2	40,0	12	54,5	258	49,1
Άλλου είδους ασφάλιση	40	9,8	3	3,4	1	20,0	-	-	44	8,4
ΣΥΝΟΛΟ	410	100,0	88	100,0	5	100,0	22	100,0	525	100,0

Το ταμείο ασφάλισης των μεταναστριών δε σχετίζεται στατιστικά σημαντικά με τη χώρα υπηκοότητάς τους. Οι Αλβανίδες είναι συχνότερα ανασφάλιστες (πιθανόν να είναι έμμεσα ασφαλισμένες από το σύζυγό τους), ενώ οι περισσότερες από τις γυναίκες που είναι ασφαλισμένες έχουν ταμείο Ι.Κ.Α. ανεξάρτητα από τη χώρα υπηκοότητάς τους (Πίνακας 10.16).

Πίνακας 10.16. Ταμείο ασφάλισης των μεταναστριών σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητάς τους

Ταμείο Ασφάλισης	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ									
	Αλβανία		Βαλκανικές Χώρες		Χώρες Πρώην ΕΣΣΔ		Λοιπές Χώρες (Πολωνία/ Φιλιππίνες)		ΣΥΝΟΛΟ	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Δεν είμαι ασφαλισμένη/ Ήμουν ασφαλισμένη αλλά όχι πια	164	47,0	19	31,1	30	33,0	12	41,4	225	42,5
Ι.Κ.Α.	158	45,3	35	57,4	53	58,2	14	48,3	260	49,1
Άλλου είδους ασφάλιση	27	7,7	7	11,5	8	8,8	3	10,3	45	8,5
ΣΥΝΟΛΟ	349	100,0	61	100,0	91	100,0	29	100,0	530	100,0

Όπως είναι αναμενόμενο, το ταμείο ασφάλισης των μεταναστριών έχει σχέση σε μεγάλο βαθμό με το επάγγελμά τους. Πράγματι, η πλειοψηφία των μεταναστριών που ασκεί επιστημονικά επαγγέλματα, είναι υπάλληλοι γραφείου, εργάτριες ή εργάζονται στην παροχή υπηρεσιών, κυρίως ασφαλιζονται στο Ι.Κ.Α. Εξάλλου, οι εργαζόμενες ως οικιακοί βοηθοί/καθαρίστριες/baby sitters παρουσιάζουν το μεγαλύτερο ποσοστό ανασφάλιστης εργασίας, καθώς οι μισές εργάζονται χωρίς ασφάλιση (50,0%), ενώ όσες έχουν ασφάλιση είναι ασφαλισμένες στο Ι.Κ.Α. Τέλος, οι περισσότερες από τις γυναίκες εμπόρους/επιχειρηματίες έχουν άλλου είδους ασφάλισης (Τ.Ε.Β.Ε.) (Πίνακας 10.17).

Πίνακας 10.17. Ταμείο ασφάλισης των μεταναστριών σε σχέση με το επάγγελμά τους

Επαγγέλματα	ΤΑΜΕΙΟ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ						ΣΥΝΟΛΟ	
	Δεν είμαι ασφαλισμένη/ Ήμουν ασφαλισμένη αλλά όχι πια		Ι.Κ.Α.		Άλλου είδους ασφάλισης			
	N	%	N	%	N	%	N	%
Επιστημονικά επαγγέλματα	3	13,6	15	68,2	4	18,2	22	100,0
Έμποροι/Επιχειρηματίες	2	13,3	4	26,7	9	60,0	15	100,0
Υπάλληλοι γραφείου	3	14,3	15	71,4	3	14,3	21	100,0
Καθαρίστριες/Οικιακοί Βοηθοί/Baby Sitter	123	50,0	118	48,0	5	2,0	246	100,0
Εργάτριες	10	27,0	21	56,8	6	16,2	37	100,0
Παροχή υπηρεσιών	18	21,2	55	64,7	12	14,1	85	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	159	37,3	228	53,5	3,9	9,2	426	100,0

Στη συνέχεια, ζητήσαμε να προσδιοριστούν οι λόγοι για τους οποίους οι μετανάστριες είναι ανασφάλιστες. Παρατηρείται ότι η πλειοψηφία των γυναικών δεν είναι ασφαλισμένη εξαιτίας της άρνησης του/της εργοδότη/-τριας (31,8%). Σημαντικό ποσοστό μεταναστριών, ωστόσο, δήλωσε ότι επιλέγει να μένει ανασφάλιστο, καθώς η χρηματική επιβάρυνση της ασφάλειάς του βαρύνει τις ίδιες τις μετανάστριες (27,7%). Επίσης, υψηλό ποσοστό γυναικών δήλωσε ότι δεν έχει ασφάλεια εξαιτίας της μη σταθερής απασχόλησής τους (26,4%), ενώ μόνο το 10,0% απάντησε ότι λόγω της γραφειοκρατίας αδυνατεί να ασφαλιστεί. Τέλος, ένα μικρό ποσοστό, της τάξης του 4,1%, απάντησε ότι παραμένει ανασφάλιστο για λόγους διαφορετικούς από τους προαναφερόμενους (Πίνακας 10.18).

Πίνακας 10.18. Λόγοι για τους οποίους οι μετανάστριες δεν είναι ασφαλισμένες

ΛΟΓΟΙ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΟΠΟΙΟΥΣ ΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΕΣ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΣΦΑΛΙΣΜΕΝΕΣ	N	%
Δεν ήθελε ο/η εργοδότης/-τρια	70	31,8
Δε με συμφέρει γιατί πρέπει να πληρώνω όλη την ασφάλιση η ίδια	61	27,7
Γραφειοκρατία	22	10,0
Μη σταθερή απασχόληση	58	26,4
Άλλο	9	4,1
ΣΥΝΟΛΟ	220	100,0

Διαπιστώσαμε ότι οι γυναίκες που ασχολούνται ως καθαρίστριες/οικιακοί βοηθοί/baby sitter αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό ανασφάλιστων εργαζόμενων γυναικών (Πίνακας 10.17). Θέλοντας, λοιπόν, να διερευνήσουμε τους λόγους, για τους οποίους δεν είναι ασφαλισμένες οι μετανάστριες ανάλογα με το επάγγελμά τους, εξετάσαμε μεμονωμένα την παραπάνω κατηγορία επαγγέλματος σε σχέση με όλα τα υπόλοιπα.

Παρατηρείται, λοιπόν, ότι το 24,5% των μεταναστριών που εργάζεται ως καθαρίστρια/οικιακή βοηθός/baby sitter δεν ασφαλιζεται εξαιτίας της άρνησης του/της εργοδότη/τριας και το 15,8% γιατί δεν τους συμφέρει να πληρώνουν μόνες τους την ασφάλισή τους. Αν μελετήσουμε τα ποσοστά παίρνοντας ως σύνολο μόνο τις ανασφάλιστες καθαρίστριες/οικιακές βοηθούς/baby sitter, τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 48,8% και 31,4%. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τις μετανάστριες που ασκούν άλλα επαγγέλματα είναι σαφώς μικρότερα. Μόνο το 3,8% δεν είναι ασφαλισμένο εξαιτίας της άρνησης του/της εργοδότη/-τριας και το 8,2% γιατί θα πρέπει να πληρώσουν οι ίδιες την ασφάλειά τους. Επίσης, και σε αυτή την περίπτωση, αν λάβουμε ως σύνολο μόνο τις ανασφάλιστες επαγγελματίες, τα παραπάνω ποσοστά γίνονται 17,9% και 38,5% αντίστοιχα (Πίνακας 10.19).

Πίνακας 10.19. Λόγοι για τους οποίους οι μετανάστριες δεν είναι ασφαλισμένες σε σχέση με το επάγγελμά τους

Ασφάλιση	Επαγγέλματα				ΣΥΝΟΛΟ	
	Καθαρίστριες/Οικιακοί Βοηθοί/baby sitter		Υπόλοιπα επαγγέλματα			
	N	%	N	%	N	%
Ασφαλισμένες	123	51,0	144	78,7	267	63,0
Δεν ήθελε ο/η εργοδότης/-τρια	59	24,5	7	3,8	66	15,6
Δε με συμφέρει γιατί πρέπει να πληρώνω όλη την ασφάλιση η ίδια	38	15,8	15	8,2	53	12,5
Γραφειοκρατία	7	2,9	8	4,4	15	3,5
Μη σταθερή απασχόληση	14	5,8	8	4,4	22	5,2
Άλλο	3	1,2	1	0,5	4	0,9
ΣΥΝΟΛΟ	241	100,0	186	100,0	424	100,0

► 10.4.4. Ώρες Εργασίας

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, η πλειοψηφία των μεταναστριών (55,3%) εργάζεται έως 8 ώρες ημερησίως, 32,2% περισσότερο από 8 ώρες και μόλις το 12,5% έως 5 ώρες (Πίνακας 10.20)

Πίνακας 10.20. Ώρες εργασίας ανά ημέρα

Ώρες εργασίας	N	%
Έως 5 ώρες	55	12,5
Έως 8 ώρες	244	55,3
Περισσότερο από 8 ώρες	142	32,2
ΣΥΝΟΛΟ	441	100,0

Οι ώρες εργασίας των μεταναστριών φαίνεται να σχετίζονται με τη χώρα υπηκοότητάς τους. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, οι μετανάστριες από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, στην προσπάθειά τους να κερδίσουν περισσότερα χρήματα, εργάζονται περισσότερες ώρες από τις υπόλοιπες, καθώς το 54,9% των γυναικών αυτών απάντησαν ότι δουλεύουν περισσότερο από ένα 8ωρο ημερησίως. Οι μετανάστριες από τις άλλες χώρες στην πλειοψηφία τους εργάζονται έως και 8 ώρες. Πάντως, συγκριτικά, τις λιγότερες ώρες εργασίας έχουν οι μετανάστριες από την Πολωνία και τις Φιλιππίνες, οι οποίες, αν και κερδίζουν περισσότερα χρήματα, απάντησαν ότι δουλεύουν σε αρκετά μεγάλο ποσοστό (20,7%) έως και 5 ώρες την ημέρα (Πίνακας 10.21).

Πίνακας 10.21. Ώρες εργασίας ανά ημέρα σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητας των γυναικών

Ώρες εργασίας ανά ημέρα	ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία		Βαλκανικές Χώρες		Χώρες Πρώην ΕΣΣΔ		Λοιπές Χώρες (Πολωνία/Φιλιππίνες)			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Έως 5 ώρες	37	12,9	9	16,7	3	4,2	6	20,7	55	12,5
Έως 8 ώρες	172	59,9	26	48,1	29	40,8	17	58,6	244	55,3
Περισσότερο από 8 ώρες	78	27,2	19	35,2	39	54,9	6	20,7	142	32,2
ΣΥΝΟΛΟ	287	100,0	54	100,0	71	100,0	29	100,0	441	100,0

Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, τις περισσότερες ώρες ημερησίως εργάζονται οι μετανάστριες έμποροι/επιχειρηματίες, καθώς 66,7% της κατηγορίας αυτής απάντησε ότι εργάζεται περισσότερο από 8 ώρες. Στην κατηγορία αυτή, υψηλά ποσοστά συναντάμε στις εργάτριες (51,3%) και τις εργαζόμενες στην παροχή υπηρεσιών (47,6%). Συγκριτικά, πάντως, τις λιγότερες ώρες εργασίας εμφανίζουν οι μετανάστριες που ασκούν επιστημονικά επαγγέλματα (27,3%) (Πίνακας 10.22).

Πίνακας 10.22. Ώρες εργασίας ανά ημέρα σε σχέση με τα επαγγέλματα που ασκούν οι γυναίκες μετανάστριες

Επαγγέλματα	ΩΡΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΑΝΑ ΗΜΕΡΑ						ΣΥΝΟΛΟ	
	Έως 5 ώρες		Έως 8 ώρες		Περισσότερο από 8 ώρες		N	%
	N	%	N	%	N	%		
Επιστημονικά επαγγέλματα	6	27,3	8	36,4	8	36,4	22	100,0
Έμποροι/Επιχειρηματίες	-	-	5	33,5	10	66,7	15	100,0
Υπάλληλοι γραφείου	2	9,1	14	63,6	6	27,3	22	100,0
Καθαρίστριες/Οικιακοί Βοηθοί/Baby Sitter	35	14,2	159	64,4	53	21,5	247	100,0
Εργάτριες	2	5,1	17	43,6	20	51,3	39	100,0
Παροχή υπηρεσιών	9	10,7	35	41,7	40	47,6	84	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	54	12,6	238	55,5	137	31,9	429	100,0

10.5. ▶ Ικανοποίηση από την εργασία

Στη συνέχεια, θα διερευνήσουμε κατά πόσο οι μετανάστριες είναι ικανοποιημένες από την εργασία τους. Απαντώντας σε μια σειρά από ερωτήματα αναφορικά με την αμοιβή τους, τη σταθερότητα και το ωράριο της εργασίας, τη σχέση τους με τον/την εργοδότη/-τριά τους, αλλά και τις άδειες που λαμβάνουν, οι μετανάστριες στην πλειοψηφία τους φαίνεται να είναι "μέτρια ικανοποιημένες", ενώ εμφανίζουν χαμηλά ποσοστά απαντήσεων στις κατηγορίες "πολύ" και "πάρα πολύ" ευχαριστημένες.

Στις σχέσεις τους με τους/τις συναδέλφους τους, η πλειοψηφία των μεταναστριών είναι, αντίθετα, αρκετά συχνά "πολύ" ευχαριστημένες (37,4%). Τέλος, ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός ότι η πλειοψηφία των μεταναστριών (30,3%) απάντησε ότι δεν είναι "καθόλου" ευχαριστημένες από την κοινωνικο-ιατρική ασφάλιση της εργασίας τους, γεγονός που δεν προκαλεί έκπληξη, καθώς από τον Πίνακα 10.14 διαπιστώνεται ότι το 42,5% των γυναικών, αν και εργάζονται, δεν είναι ασφαλισμένες (Πίνακας 10.23).

Πίνακας 10.23. Ικανοποίηση από την εργασία

	ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ										ΣΥΝΟΛΟ	
	Καθόλου		Λίγο		Μέτρια		Πολύ		Πάρα πολύ			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Αμοιβή εργασίας	33	7,6	82	18,9	185	42,5	95	21,8	40	9,2	435	100,0
Σταθερότητα εργασίας	38	8,7	85	19,5	129	29,5	115	26,3	70	16,0	437	100,0
Ωράριο εργασίας	44	10,0	84	19,1	163	37,1	101	23,0	47	10,7	439	100,0
Εργοδότης/-τρια	11	2,7	37	9,0	147	35,9	124	30,3	90	22,0	409	100,0
Συναδέλφους/-ισσες	8	3,0	22	8,3	78	29,4	99	37,4	58	21,9	265	100,0
Άδειες	80	20,1	73	18,3	95	23,9	88	22,1	62	15,6	398	100,0
Κοινωνικό-ιατρική ασφάλιση	119	30,3	43	10,9	95	24,2	84	21,4	52	13,2	393	100,0

10.6. Συμπληρωματική απασχόληση

Οι μετανάστριες που εργάζονταν ρωτήθηκαν αν έχουν και δεύτερη συμπληρωματική εργασία. Οι 393 δήλωσαν χαρακτηριστικά ότι δεν ασκούν δεύτερη εργασία (ποσοστό που αγγίζει το 91,0% του συνόλου). Κάτω από άλλες συνθήκες, η παραδοχή αυτή θα μας προξενούσε έκπληξη. Εντούτοις, οφείλουμε να εξετάσουμε το θέμα της "ευαίσθητης" αυτής ερώτησης, αλλά και να συνδέσουμε την πραγματικότητα της ελληνικής αγοράς εργασίας με τις εξεταζόμενες επαγγελματικές κατηγορίες. Από τις γυναίκες που ασκούν και δεύτερη εργασία, οι περισσότερες προέρχονται από την Πολωνία και τις Φιλιππίνες (20,7%). Τα αντίστοιχα ποσοστά για τις Αλβανίδες, τις μετανάστριες από τα Βαλκάνια και τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ είναι 7,5%, 3,7% και 14,7% (Πίνακας 10.24)

Αναφέρουμε ότι οι γυναίκες που δήλωσαν ότι ασκούν και δεύτερη απασχόληση (αν και ο αριθμός στο σύνολο της κατηγορίας είναι ουσιαστικά αμελητέος), ασχολούνται κυρίως με επιστημονικά επαγγέλματα (29,2%) (Πίνακας 10.25).

Πίνακας 10.24. Συμπληρωματική απασχόληση των γυναικών μεταναστριών σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητάς τους

Συμπληρωματική απασχόληση	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία		Βαλκανικές Χώρες		Χώρες Πρώην ΕΣΣΔ		Λοιπές Χώρες (Πολωνία/Φιλιππίνες)			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ναι	21	7,5	2	3,7	10	14,7	6	20,7	39	9,0
Όχι	260	92,5	52	96,3	58	85,3	23	79,3	393	91,0
ΣΥΝΟΛΟ	281	100,0	24	100,0	68	100,0	29	100,0	432	100,0

Πίνακας 10.25. Συμπληρωματική απασχόληση των γυναικών μεταναστριών σε σχέση με το επάγγελμά τους

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΩΝ		
Επαγγέλματα	N	%
Επιστημονικά επαγγέλματα	7	29,2
Έμποροι/Επιχειρηματίες	1	6,7
Υπάλληλοι γραφείου	2	9,1
Καθαρίστριες/Οικιακοί Βοηθοί/Baby Sitter	13	5,3
Εργάτριες	2	5,4
Παροχή υπηρεσιών	11	13,3
ΣΥΝΟΛΟ	36	8,5

10.7. ▸ Ανεργία και τρόποι εξεύρεσης εργασίας

Όπως ήδη αναφέραμε, μια από τις σημαντικότερες παραμέτρους της αγοράς εργασίας σχετίζεται με την ανεργία. Οι μετανάστριες από τις χώρες των Βαλκανίων παρουσιάζουν ποσοστό ανεργίας γύρω στο 15%, ενώ οι γυναίκες από την πρώην Σοβιετική Ένωση έχουν υψηλότερο ποσοστό ανεργίας (19,8%). Ενδιαφέρον παρουσιάζει το εύρημα ότι η ανεργία στις γυναίκες από την Πολωνία και τις Φιλιππίνες είναι σχεδόν μηδαμινή.

Στο σημείο αυτό, θα ήταν ενδιαφέρον αν θα μπορούσαμε να εντοπίσουμε χαρακτηριστικά δείγματα της λεγόμενης "μακροχρόνιας ανεργίας". Στην παρακάτω ανάλυση λήφθησαν υπόψη μόνο οι άνεργες και οι γυναίκες που, παρότι εργάζονται, αναζητούν άλλη εργασία. Πράγματι,

30 από τις 81 άνεργες γυναίκες (37%) που αναζητούν εργασία ψάχνουν για περισσότερους από 11 μήνες (Πίνακας 10.26).

Πίνακας 10.26. Εργασιακή κατάσταση και χρόνος αναζήτησης εργασίας των γυναικών μεταναστριών

Εργασιακή κατάσταση	ΧΡΟΝΟΣ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ										ΣΥΝΟΛΟ	
	Έως 1 μήνα		1 - 2 μήνες		3 - 5 μήνες		6 - 11 μήνες		Περισσότερο από 11 μήνες			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Είμαι άνεργη και ψάχνω για δουλειά	7	8,6	8	9,9	17	21	19	23,5	30	37	81	100,0

Αναφορικά με τον τρόπο εξεύρεσης εργασίας, παρατηρούμε ότι οι γυναίκες μετανάστριες δεν περιορίζονται μόνο σε έναν τρόπο ανεύρεσης εργασίας, καθώς, ενώ ψάχνουν μόνες τους, παράλληλα απευθύνονται στον ευρύτερο κοινωνικό και οικογενειακό τους κύκλο ή διαβάζουν αγγελίες. Έτσι, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, οι περισσότερες μετανάστριες (από τις 529 που απάντησαν) αναζητούν εργασία μέσα από το προσωπικό δίκτυο γνωριμιών τους (71,6%), ψάχνουν μόνες τους (29,3%) ή διαβάζουν αγγελίες (17,2%). Σε λιγότερο βαθμό επιχειρούν να απευθυνθούν στον ΟΑΕΔ ή σε συλλόγους (2,6%) ή ακόμα και σε πρακτορεία εξεύρεσης εργασίας (4,5%). Ένα ποσοστό μεταναστριών της τάξης του 1,1% απάντησε ότι προσπαθεί με άλλο τρόπο να βρει εργασία (μέσω internet, καθώς και μία απάντησε ότι διορίστηκε) (Πίνακας 10.27).

Πίνακας 10.27. Τρόποι εξεύρεσης εργασίας

ΤΡΟΠΟΙ ΕΞΕΥΡΕΣΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	N	%
Από αγγελίες στον τύπο	91	17,2
Από Δομές Υποστήριξης της Απασχόλησης (ΟΑΕΔ, συμβουλευτικά κέντρα, κ.λπ.) ή από τους Συλλόγους και Κοινότητες των Μεταναστών/-τριών	14	2,6
Από προσωπικό δίκτυο γνωριμιών (φίλους, συγγενείς)	379	71,6
Μέσω πρακτορείων / Ιδιωτικών γραφείων ευρέσεως εργασίας	24	4,5
Ψάχνω μόνη μου	155	29,3
Άλλο	6	1,1
ΣΥΝΟΛΟ	36	8,5

Στη συνέχεια, εξετάστηκε η εργασιακή κατάσταση των μεταναστριών σε συνάρτηση με τους τρόπους που εφάρμοσαν για ανεύρεση εργασίας. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι η εικόνα που παρουσιάζεται δε διαφέρει πολύ από εκείνη που μας προσέφερε ο παραπάνω πίνακας.

Σε όλες τις κατηγορίες εργασιακής κατάστασης παρατηρείται ότι οι γυναίκες προσπάθησαν να βρουν εργασία μέσω του ευρύτερου συγγενικού και φιλικού περιβάλλοντός τους. Η μόνη, ίσως, αξιοσημείωτη διαφορά έγκειται στις γυναίκες που δεν μπορούν/δεν επιθυμούν να εργαστούν και που όταν έψαχναν για δουλειά το 50,0% έψαχνε μέσω αγγελίας, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά στις άλλες κατηγορίες είναι σαφώς μικρότερα. Όλα αυτά απορρέουν από τον αριθμό των γυναικών που απάντησαν στην ερώτηση των τρόπων εξεύρεσης εργασίας και ο οποίος είναι πολύ μικρός (μόλις 4 από τις 68) (Πίνακας 10.28).

Πίνακας 10.28. Τρόποι εξεύρεσης εργασίας σε σχέση με την εργασιακή κατάσταση των μεταναστριών

Τρόποι εξεύρεσης εργασίας	ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Εργάζομαι		Είμαι άνεργη και ψάχνω για δουλειά		Δεν επιθυμώ/ Δεν μπορώ να εργαστώ		Εργάζομαι ήδη αλλά ψάχνω για άλλη δουλειά			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Από αγγελίες στον τύπο	61	15,0	23	25,6	2	50,0	4	18,2	90	17,2
Από Δομές Υποστήριξης της Απασχόλησης (ΟΑΕΔ, συμβουλευτικά κέντρα, κ.λπ.) ή από Συλλόγους και Κοινότητες Μεταναστών/-τριών	8	2,0	5	5,6	-	-	1	4,5	14	2,7
Από προσωπικό δίκτυο γνωριμιών (φίλους, συγγενείς)	292	71,7	64	71,1	2	50,0	17	77,3	375	71,7
Μέσω πρακτορείων / Ιδιωτικών γραφείων εύρεσης εργασίας	14	3,4	8	8,9	1	25,0	-	-	23	4,4
Ψάχνω μόνη μου	118	29,0	27	30,0	-	-	10	45,5	155	29,6
Άλλο	4	1,0	1	1,1	-	-	-	-	5	1,0

10.8. ▸ Επιχειρηματικότητα και μελλοντικά εργασιακά σχέδια

Στην Ελλάδα, όπως και σε άλλες χώρες υποδοχής, παρατηρείται μια σταδιακή αύξηση του αριθμού των νομιμοποιημένων αλλοδαπών που είτε αυταπασχολούνται είτε ιδρύουν μικρές επιχειρήσεις μόνοι τους ή σε συνεργασία με Έλληνες. Η ανάπτυξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Ελλάδα μπορεί να ευνοηθεί λόγω του ελληνικού οικονομικού συστήματος -οι Έλληνες έχουν το μεγαλύτερο ποσοστό ελεύθερων επαγγελματιών στην Ε.Ε.¹⁷¹ Ο αριθμός των γυναικών μεταναστριών στην Ελλάδα που επιθυμεί να δραστηριοποιηθεί επιχειρηματικά ακολουθεί τη γενικότερη αυξητική τάση στο συγκεκριμένο τομέα.

Με βάση τα δεδομένα μας, η πλειοψηφία των μεταναστριών, ανεξάρτητα από την εργασιακή τους κατάσταση, επιθυμεί στο μέλλον να δημιουργήσει τη δική της επιχείρηση. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι το υψηλότερο ποσοστό απαντήσεων (66,7%) έδωσαν μετανάστριες που δεν μπορούν ή δεν επιθυμούν να εργαστούν (Πίνακας 10.29).

Πίνακας 10. 29. Επιχειρηματικότητα και εργασιακή κατάσταση των μεταναστριών

Στο μέλλον θα δημιουργούσατε δική σας επιχείρηση	ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Εργάζομαι		Είμαι άνεργη και ψάχνω για δουλειά		Δεν επιθυμώ/ Δεν μπορώ να εργαστώ		Εργάζομαι ήδη αλλά ψάχνω για άλλη δουλειά			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ναι	205	53,1	52	59,8	4	66,7	11	50,0	272	54,3
Όχι	181	46,9	35	40,2	2	33,3	11	50,0	229	45,7
ΣΥΝΟΛΟ	386	100,0	87	100,0	6	100,0	22	100,0	501	100,0

Αναφορικά με την επιχειρηματικότητα και τη χώρα υπηκοότητας των μεταναστριών, δεν εμφανίζεται σημαντική συσχέτιση. Σε γενικές γραμμές, για τις μετανάστριες της Αλβανίας και των Βαλκανικών χωρών μπορούμε να πούμε ότι οι απόψεις είναι μοιρασμένες, καθώς το ποσοστό των γυναικών που απάντησε ότι σκοπεύει μελλοντικά να δημιουργήσει κάποια δική της επιχείρηση είναι πολύ κοντά στο ποσοστό που δε σκοπεύει να προβεί σε τέτοιου είδους επαγγελματικό βήμα. Συγκριτικά, περισσότερα επιχειρηματικά σχέδια έχουν οι μετανάστριες από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, την Πολωνία και τις Φιλιππίνες, οι οποίες απάντησαν σε ποσοστά 62,8% και 67,9% αντίστοιχα ότι σκοπεύουν να κάνουν δική τους επιχείρηση κάποια στιγμή στο μέλλον (Πίνακας 10.30).

171. Baldwin-Edwards M. (2001), *ό.π.*

Πίνακας 10.30. Επιχειρηματικότητα και χώρα υπηκοότητας των μεταναστριών

Στο μέλλον θα δημιουργήσετε δική σας επιχείρηση	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία		Βαλκανικές Χώρες		Χώρες Πρώην ΕΣΣΔ		Λοιπές Χώρες (Πολωνία/Φιλιππίνες)			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ναι	175	53,0	29	46,0	54	62,8	19	67,9	277	54,6
Όχι	155	47,0	34	54,0	32	37,2	9	32,1	230	45,4
ΣΥΝΟΛΟ	330	100,0	63	100,0	86	100,0	28	100,0	507	100,0

Διερευνώντας την επιθυμία δημιουργίας επιχείρησης σε σχέση με το σημερινό επάγγελμα των μεταναστριών δε φαίνεται να υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση. Ωστόσο, αναφέρουμε ενδεικτικά ότι το υψηλότερο ποσοστό γυναικών που σκοπεύει να δημιουργήσει δική του επιχείρηση είναι εργάτριες (89,2%), ενώ το χαμηλότερο είναι γυναίκες που ασκούν επιστημονικά επαγγέλματα (33,3%) (Πίνακας 10. 31).

Πίνακας 10.31. Επιχειρηματικότητα και Επαγγέλματα των γυναικών

Επαγγέλματα	ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΘΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥ- ΣΑΤΕ ΔΙΚΗ ΣΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ;				ΣΥΝΟΛΟ	
	Έως 5 ώρες		Έως 8 ώρες			
	N	%	N	%	N	%
Επιστημονικά επαγγέλματα	7	33,3	14	66,7	21	100,0
Έμποροι/Επιχειρηματίες	8	42,1	11	57,9	19	100,0
Υπάλληλοι γραφείου	11	52,4	10	47,6	21	100,0
Καθαρίστριες/Οικιακοί βοηθοί/Baby Sitter	120	50,2	119	49,8	239	100,0
Εργάτριες	116	89,2	14	10,8	130	100,0
Παροχή υπηρεσιών	51	63,0	30	37,0	81	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	313	61,3	198	38,7	511	100,0

Η επιχειρηματικότητα των γυναικών εξαρτάται, ωστόσο, άμεσα και από την ηλικία τους. Παρατηρείται ότι οι γυναίκες από 18-29 και από 30-39 ετών σκοπεύουν να κάνουν τη δική τους επιχείρηση σε ποσοστά 58,4% και 61,5% αντίστοιχα. Το ποσοστό αυτό μειώνεται για τις γυναίκες από 40-49 ετών στο 55,0% και ακόμη πιο πολύ στην ηλικιακή ομάδα των 50+ ετών φτάνοντας στο 35% (Πίνακας 10.32).

Πίνακας 10. 32. Επιχειρηματικότητα και ηλικία των μεταναστριών

Στο μέλλον θα δημιουργήσετε δική σας επιχείρηση;	ΗΛΙΚΙΑ								ΣΥΝΟΛΟ	
	18-29 ετών		30-39 ετών		40-49 ετών		50+		N	%
	N	%	N	%	N	%	N	%		
Ναι	80	58,4	91	61,5	77	55,0	28	35,0	276	54,7
Όχι	57	41,6	57	38,5	63	45,0	52	65,0	229	45,3
ΣΥΝΟΛΟ	137	100,0	148	100,0	140	100,0	80	100,0	505	100,0

Ωστόσο, η δημιουργία μιας μικρής επιχείρησης φαίνεται ότι αποτελεί για τις γυναίκες μετανάστριες όχι μόνο έναν τρόπο να αποφύγουν τις διακρίσεις και τις διάφορες εργασιακές επιπλοκές, αλλά και μια δίοδο διευκόλυνσης της κοινωνικής τους ένταξης στη χώρα υποδοχής. Η επαφή μέσω της επιχειρηματικής δραστηριότητας τόσο με τον ντόπιο όσο και με το μεταναστευτικό πληθυσμό άλλων εθνικοτήτων και η ενίσχυση της διαπραγματευτικής θέσης των γυναικών αυτών είναι δυνατόν να ανακόψει την απομόνωση και την καθοδική κοινωνική κινητικότητα των μεταναστριών -που τους επιφυλάσσεται εξαιτίας της φύσης των εργασιών, στις οποίες, κατά κύριο λόγο, απασχολούνται- και να ενισχύσει την αυτοενδυνάμωσή τους.

Από την άλλη πλευρά, η επαφή που επιτυγχάνεται μέσω των συναλλαγών μεταξύ του μεταναστευτικού και του γηγενή πληθυσμού ωφελεί και την τοπική κοινωνία, σπάζοντας τους φραγμούς της άγνοιας και της αδιαφορίας σχετικά με τη ζωή και την εργασία σε άλλες χώρες. Με αυτό τον τρόπο, βοηθά ακόμη περισσότερο την ένταξη του μεταναστευτικού πληθυσμού, καθώς η ενσωμάτωση θεωρείται μια δυναμική, αμφίδρομη διαδικασία από μετανάστες και πολίτες των κρατών-μελών, αποτελώντας την πρώτη από τις κοινές, βασικές αρχές για τη μεταναστευτική πολιτική ενσωμάτωσης στην Ε.Ε.¹⁷²

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, η επιχειρηματικότητα των γυναικών σχετίζεται στατιστικά σημαντικά με τα σχέδια που έχουν για το μέλλον τους ανάλογα με τη χώρα διαμονής τους. Η πλειοψηφία των γυναικών που σκοπεύουν να μείνουν στην Ελλάδα ή να γυρίσουν στη χώρα τους, εάν οι συνθήκες ζωής εκεί καλύτερεύσουν, απάντησε ότι επιθυμεί μελλοντικά να κάνει τη δική της επιχείρηση σε ποσοστά 55,2% και 65,2% αντίστοιχα. Αντίθετα, η πλειοψηφία των γυναικών, που θέλουν απλά να γυρίσουν στη χώρα τους ή να πηγαioέρχονται, απάντησε σε ποσοστά 57,0% και 52,0% ότι δε σκοπεύει να ανοίξει κάποια επιχείρηση. Ενδιαφέρον αποτελεί ότι 15 από τις 22 γυναίκες που δε γνωρίζουν τι θα κάνουν στο μέλλον, αναφορικά με τη χώρα διαμονής τους, απάντησαν ότι σκοπεύουν να δημιουργήσουν δική τους επιχείρηση (Πίνακας 10.33)

172. Από την 1η Συνάντηση Εθνικού Διαλόγου για τη Μετανάστευση, με θέμα: "Πολιτικές "ένταξης" των μεταναστών", που διοργανώθηκε στις 15/1/2005 από το Κέντρο Πληροφόρησης και Τεκμηρίωσης για το Ρατσισμό, την Οικολογία, την Ειρήνη και τη Μη Βία, ΑΝΤΙΓΟΝΗ.

Πίνακας 10.33. Επιχειρηματικότητα και μελλοντικά σχέδια των μεταναστριών

Μελλοντικά σχέδια	ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΘΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥ- ΣΑΤΕ ΔΙΚΗ ΣΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ				ΣΥΝΟΛΟ	
	Ναι		Όχι		N	%
	N	%	N	%		
Να μείνω για πάντα στην Ελλάδα	106	55,2	86	44,8	192	100,0
Να γυρίσω πίσω στην πατρίδα μου	46	43,0	61	57,0	107	100,0
Να πάω σε άλλη χώρα	12	52,2	11	47,8	23	100,0
Να πηγαينοέρχομαι στην Ελλάδα	24	48,0	26	52,0	50	100,0
Να γυρίσω πίσω στην πατρίδα μου, μόνο όταν οι συνθήκες εκεί καλύτερεύσουν	73	65,2	39	34,8	112	100,0
ΔΓ/ΔΑ	15	68,2	7	31,8	22	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	276	54,5	230	45,5	506	100,0

10.9. Συμμετοχή σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης

Σχετικά με τη συμμετοχή σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, θα πρέπει να αναφερθεί ότι από το δείγμα μόνο 43 γυναίκες απάντησαν θετικά ότι έχουν παρακολουθήσει σεμινάρια, γεγονός που δείχνει ότι στα συνεχώς διαφημιζόμενα σεμινάρια επαγγελματικής κατάρτισης που υλοποιούνται στους διάφορους δήμους δεν έχουν πρόσβαση οι γυναίκες (Πίνακας 10.34).

Αξίζει, ωστόσο, να επισημανθεί ότι το 91,9% των γυναικών μεταναστριών απάντησε ότι δεν έχει παρακολουθήσει κάποιο πρόγραμμα/σεμινάριο επαγγελματικής κατάρτισης ή επιμόρφωσης στην Ελλάδα (έναντι μόλις του 8,1%, που απάντησε θετικά στο ίδιο ερώτημα), ενώ είναι, επίσης, ενδεικτικό και το ότι ένας από τους πιο σπάνιους σε προτίμηση (2,6%) τρόπους εύρεσης εργασίας των μεταναστριών είναι μέσα από Δομές Υποστήριξης της Απασχόλησης (ΟΑΕΔ, συμβουλευτικά κέντρα), που δραστηριοποιούνται στα προγράμματα/σεμινάρια επαγγελματικής κατάρτισης.

Η βελτίωση της οργάνωσης και η αποτελεσματικότερη σύνδεση των συγκεκριμένων δομών με την αγορά εργασίας, η έγκυρη και έγκαιρη πληροφόρηση των γυναικών μεταναστριών για τις ευκαιρίες και τα δικαιώματα συμμετοχής τους σε δραστηριότητες του τύπου αυτού, που λειτουργούν προς την κατεύθυνση της βελτίωσης του επαγγελματικού προφίλ τους και κατά συνέπεια στην ομαλότερη ένταξή τους στην αγορά εργασίας, καθώς και η άρση πρακτικών εμποδίων (π.χ. γλώσσα) για τη συμμετοχή των μεταναστριών στις διάφορες ευκαιρίες που τους προσφέρονται, θα μπορούσαν να αποτελούν ορισμένες καλές πρακτικές προς εφαρμογή για τη βελτίωση της υφιστάμενης κατάστασης.

Πίνακας 10.34. Συμμετοχή σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης

ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ / ΣΕΜΙΝΑΡΙΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ Ή ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	N	%
Ναι	43	8,1
Όχι	491	91,9
ΣΥΝΟΛΟ	534	100,0

10.10. ▸ Χρήση χρημάτων που στέλνουν οι μετανάστριες στην πατρίδα τους

Οι μετανάστριες της χώρας μας στην πλειοψηφία τους δε στέλνουν χρήματα στην πατρίδα τους (59,4%), γεγονός που οφείλεται στο υψηλό ποσοστό γυναικών που έχουν έρθει στην Ελλάδα με την οικογένειά τους. Για αυτό, άλλωστε, ο κυριότερος λόγος που οι μετανάστριες στέλνουν χρήματα είναι η συντήρηση της οικογένειάς τους (30,9%) (Πίνακας 10.35).

Ερευνώντας το κατά πόσο και για ποιον λόγο αποστέλλουν οι μετανάστριες χρήματα στην πατρίδα τους σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητάς τους, διαπιστώνεται ότι όλες οι μετανάστριες εκτός από εκείνες που προέρχονται από τις Φιλιππίνες ή την Πολωνία δε στέλνουν χρήματα, ενώ οι τελευταίες σε ποσοστό 46,7% στέλνουν. Επίσης, εμφανίζουν σχετικά υψηλότερα ποσοστά απαντήσεων τόσο για την αγορά/κτίσιμο σπιτιού (23,3%) και την αποταμίευση για τη δημιουργία δικής τους επιχείρησης (6,7%) όσο και για την πληρωμή των σπουδών των παιδιών τους (10,0%) (Πίνακας 10.35).

Πίνακας 10.35. Αποστολή και χρήση χρημάτων σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητας των μεταναστριών

Αποστολή χρημάτων στην πατρίδα	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία		Βαλκανικές Χώρες		Χώρες Πρώην ΕΣΣΔ		Λοιπές Χώρες (Πολωνία/Φιλιππίνες)			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Συντήρηση οικογένειας	74	21,0	20	31,3	58	20,8	14	46,7	166	30,9
Αγορά/κτίσιμο σπιτιού	41	11,6	5	7,8	5	11,5	7	23,3	58	10,8
Να κάνουμε δική μας δουλειά	5	1,4	2	3,1	-	1,4	2	6,7	9	1,7
Σπουδές παιδιών	3	0,8	3	4,7	6	0,8	3	10,0	15	2,8
Δε στέλνω χρήματα	239	67,7	38	59,4	30	67,3	12	40,0	319	59,4

Αναφορικά με την αποστολή των χρημάτων και την οικογενειακή κατάσταση των γυναικών, παρατηρούμε ότι οι ανύπαντρες, οι παντρεμένες και οι διαζευγμένες γυναίκες στην πλειοψηφία τους δε στέλνουν χρήματα στην πατρίδα τους. Από εκείνες όμως που στέλνουν, ο κυριότερος λόγος είναι πάλι η συντήρηση της οικογένειας και μάλιστα αυτό εμφανίζεται με μεγαλύτερη συχνότητα στις διαζευγμένες/σε διάσταση γυναίκες (43,1%) και στις χήρες (56,3%). Επίσης, οι παντρεμένες γυναίκες εμφανίζουν το υψηλότερο ποσοστό αποστολής χρημάτων για την αγορά ή το κτίσιμο κατοικίας (12,6%).

Πίνακας 10.36. Αποστολή και χρήση χρημάτων σε σχέση με την οικογενειακή τους κατάσταση

Αποστολή χρημάτων στην πατρίδα	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ									
	Ανύπαντρη		Παντρεμένη/συζεί με σύντροφο		Διαζευγμένη/σε Διάσταση		Χήρα		ΣΥΝΟΛΟ	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Συντήρηση οικογένειας	20	25,0	115	29,5	22	43,1	9	56,3	166	30,9
Αγορά/κτίσιμο σπιτιού	4	5,0	49	12,6	5	9,8	-	-	58	10,8
Να κάνουμε δική μας δουλειά	2	2,5	7	1,8	-	-	-	-	9	1,7
Σπουδές παιδιών	1	1,3	9	2,3	4	7,8	1	6,3	15	2,8
Δε στέλνω χρήματα	58	72,5	228	58,5	26	51,0	7	43,8	319	59,4

Συμπεράσματα

Είναι εξαιρετικά δύσκολο να αναλύσουμε και να δώσουμε απαντήσεις -με καταφατική ή αρνητική διάσταση- αναφορικά με το φαινόμενο της οικονομικής μετανάστευσης στη χώρα μας. Εμπειριστατωμένες έρευνες που έχουν διεξαχθεί κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες επιχειρούν να δώσουν απαντήσεις στο ερώτημα της θετικής ή αρνητικής συμβολής στην ελληνική οικονομία, της μεταναστευτικής εργασίας, αλλά και του βαθμού και του τρόπου ενσωμάτωσης του μεταναστευτικού πληθυσμού στην ελληνική κοινωνία και την οικονομική ζωή.

Τα ευρήματα της έρευνας συμφωνούν με τις Έρευνες του Εργατικού Δυναμικού της ΕΣΥΕ, αναφορικά με τις επαγγελματικές κατηγορίες των γυναικών μεταναστριών. Στη χώρα μας, οι γυναίκες μετανάστριες απασχολούνται σε χαμηλά αμειβόμενες, ανειδίκευτες εργασίες καλύπτοντας θέσεις που συνήθως οι Ελληνίδες απορρίπτουν. Η πλειοψηφία των μεταναστριών εργάζεται ως οικιακό βοηθητικό παραϊατρικό προσωπικό, απασχολείται στη φύλαξη παιδιών και ηλικιωμένων και αντικαθιστά την Ελληνίδα νοικοκυρά σε όλες τις οικιακές εργασίες, καθώς η πρώτη συμμετέχει όλο και πιο ενεργά στην αγορά εργασίας. Επίσης, οι περισσότερες εργαζόμενες γυναίκες είναι ανασφάλιστες, έχουν χαμηλές αποδοχές, ενώ εργάζονται συχνά πέραν του κανονικού ωραρίου.

Η διεθνής συζήτηση για τις επιδράσεις που ασκεί η οικονομική μετανάστευση στην ευημερία είναι σημαντική με συχνά αλληλοσυγκρουόμενα συμπεράσματα. Σκοπός της παρούσας έρευνας δεν είναι η παραδοχή ή η άρνηση, αλλά μια πρώτη παρουσίαση των δεδομένων που αφορούν στη διαβίωση, εργασία και εγκατάσταση των μεταναστριών στην Ελλάδα.

ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΩΝ
ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

11.1. Έτη εκπαίδευσης

Στο Κεφάλαιο αυτό θα εξετάσουμε το επίπεδο εκπαίδευσης των γυναικών του δείγματος και θα διερευνήσουμε αν αυτό συνδέεται με την τρέχουσα απασχόληση και τα μελλοντικά σχέδιά τους.

Πράγματι, μια ιδιαίτερα σημαντική παράμετρος της έρευνας, που αναδεικνύεται από τα στοιχεία που προκύπτουν, είναι η σχέση της σημερινής εργασίας των μεταναστριών στη χώρα υποδοχής τους (Ελλάδα) με τις σπουδές ή την προηγούμενη εργασιακή εμπειρία και ειδικευση στη χώρα προέλευσης.

Γενικά, οι μετανάστριες της έρευνας εμφανίζονται σε μεγάλο ποσοστό (75,4%) να έχουν συμπληρώσει τουλάχιστον τη δωδεκάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση και σε ποσοστό 26,6% να έχουν κάποιοι είδους τριτοβάθμια εκπαίδευση, ενώ πολύ μικρό εμφανίζεται το ποσοστό των γυναικών (5,4%) που έχει παρακολουθήσει μόνο τη βασική εξεταζία εκπαίδευση.

Αναφορικά με τις χώρες προέλευσης, παρατηρείται ότι τα μεγαλύτερα ποσοστά μεταναστριών με πανεπιστημιακού ή άλλου ισότιμου επιπέδου σπουδές προέρχονται από την Πολωνία και τις Φιλιππίνες (67,7%), τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ (37,4%), ενώ οι υπόλοιπες Βαλκανικές χώρες (Βουλγαρία, Ρουμανία κ.λπ.) ακολουθούν σε ποσοστό 26,1% επί του συνόλου και λιγότερες αναλογικά είναι οι μετανάστριες με προέλευση από την Αλβανία σε ποσοστό 21,0% (Πίνακας 11.1).

Πίνακας 11.1. Έτη σπουδών σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητας των μεταναστριών

Έτη σπουδών	ΧΩΡΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες Πρώην ΕΣΣΔ		Λοιπές Χώρες (Πολωνία/Φιλιππίνες)			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1 έως 6 χρόνια	29	7,1	2	2,9	2	2,0	-	-	33	5,4
7-9 χρόνια	93	22,7	10	14,5	14	14,1	-	-	117	19,2
10-12 χρόνια	202	49,3	39	56,5	46	46,5	10	32,3	297	48,8
13+ χρόνια	86	21,0	18	26,1	37	37,4	21	67,7	162	26,6
ΣΥΝΟΛΟ	410	100,0	69	100,0	99	100,0	31	100,0	609	100,0

Όπως ήταν αναμενόμενο, συσχετίζοντας τα έτη σπουδών με το επάγγελμα, παρατηρούμε ότι το 82,6% των γυναικών που ασκούν επιστημονικά επαγγέλματα έχουν περισσότερα από 13 έτη σπουδών. Η πλειοψηφία, επίσης, των ιδιωτικών υπαλλήλων (50,0%) έχει περισσότερα από 13 έτη σπουδών. Στα υπόλοιπα επαγγέλματα οι περισσότερες μετανάστριες έχουν από 7ετή έως 12ετή φοίτηση (Πίνακας 11.2).

Πίνακας 11.2. Έτη σπουδών σε σχέση με το επάγγελμα των μεταναστριών

Επαγγέλματα	ΕΤΗ ΣΠΟΥΔΩΝ								ΣΥΝΟΛΟ	
	1-6 χρόνια		7-9 χρόνια		10-12 χρόνια		13+ χρόνια			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Επιστημονικά επαγγέλματα	-	-	1	4,3	3	13,0	19	82,6	23	100,0
Έμποροι/Επιχειρηματίες	-	-	6	40,0	4	26,7	5	33,3	15	100,0
Υπάλληλοι γραφείου	1	4,5	2	9,1	8	36,4	11	50,0	22	100,0
Καθαρίστριες/Οικιακοί Βοηθοί/Baby Sitter	11	4,4	38	15,3	143	57,7	56	22,6	248	100,0
Εργάτριες	6	15,4	10	25,6	18	46,2	5	12,8	39	100,0
Παροχή υπηρεσιών	6	7,0	18	20,9	40	46,5	22	25,6	86	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	24	5,5	75	17,3	216	49,9	118	27,3	433	100,0

Αισθητή είναι η αλλαγή του μορφωτικού επιπέδου των μεταναστριών ανάλογα με τη χρονολογία άφιξής τους στην Ελλάδα. Πριν από το 1990 και την κατάρρευση των σοσιαλιστικών καθεστώτων της ανατολικής Ευρώπης, εμφανίζεται αυξημένο το ποσοστό των μεταναστριών με πανεπιστημιακή μόρφωση (50,0%), γεγονός που σχετίζεται με τις συνθήκες μετανάστευσης εκείνη την εποχή. Με το πέρασμα των χρόνων, όμως, παρατηρείται ότι το επίπεδο αυτό, αν και μειώνεται συνεχώς, συνεχίζει να παραμένει αρκετά υψηλό. Οι γυναίκες του πρώτου μεγάλου μεταναστευτικού κύματος μετά τις πολιτικές αλλαγές στην ανατολική Ευρώπη, όσες, δηλαδή, έφτασαν στην Ελλάδα από το 1990 ως το 1994, έχουν παρακολουθήσει τριτοβάθμια εκπαίδευση σε ποσοστό 31,1%, ενώ το ποσοστό αυτό μειώνεται ακόμη περισσότερο (23,7%) όταν εξετάζουμε τις μετανάστριες που φτάνουν στη χώρα από το 1995 και μετά. Τα ποσοστά αυτά σχετίζονται, βέβαια, με τις συνεχώς επιδεινούμενες εκπαιδευτικές συνθήκες στις χώρες προέλευσης, αλλά επιδρούν άμεσα και στην ελληνική αγορά γυναικείας μεταναστευτικής εργασίας (Πίνακας 11.3).

Πίνακας 11.3. Άφιξη στην Ελλάδα και έτη σπουδών

Έτη σπουδών	ΑΦΙΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ						ΣΥΝΟΛΟ	
	Πριν το 1990		Μεταξύ 1990-1994		Μετά το 1995			
	N	%	N	%	N	%	N	%
1 έως 6 χρόνια	4	22,2	11	6,2	18	4,3	33	5,4
7-9 χρόνια	2	11,1	28	15,8	87	21,0	117	19,2
10-12 χρόνια	3	16,7	83	46,9	211	51,0	297	48,8
13+ χρόνια	9	50,0	55	31,1	98	23,7	162	26,6
ΣΥΝΟΛΟ	18	100,0	177	100,0	414	100,0	609	100,0

Όπως ήταν αναμενόμενο, το μορφωτικό επίπεδο των μεταναστριών επηρεάζει την οικογενειακή τους κατάσταση και τη χειραφέτησή τους. Οι ανύπαντρες γυναίκες, καθώς και οι διαζευγμένες, είναι γυναίκες που έχουν συνήθως παρακολουθήσει σχολείο περισσότερο από 10 χρόνια (87,6% και 82,7% αντίστοιχα). Αντίθετα, οι παντρεμένες και όσες ζουν με σύντροφο υπολείπονται του συνολικού υψηλού ποσοστού παρακολούθησης της δωδεκάχρονης εκπαίδευσης προσεγγίζοντας το 70% (Πίνακας 11.4).

Πίνακας 11.4. Οικογενειακή κατάσταση και έτη σπουδών

Έτη σπουδών	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Ανύπαντρη		Παντρεμένη/ συζεί με σύντροφο		Διαζευγμένη/ σε διάσταση		Χήρα			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1 έως 6 χρόνια	2	2,2	29	6,5	1	1,9	1	5,3	33	5,4
7-9 χρόνια	9	10,1	95	21,2	8	15,4	5	26,3	117	19,2
10-12 χρόνια	38	42,7	223	49,7	27	51,9	9	47,4	297	48,8
13+ χρόνια	40	44,9	102	22,7	16	30,8	4	21,1	162	26,6
ΣΥΝΟΛΟ	89	100,0	449	100,0	52	100,0	19	100,0	609	100,0

Η εκπαίδευσή τους φαίνεται να έχει μικρή επίδραση στις αντικειμενικές συνθήκες της απασχόλησής τους. Πρέπει, όμως, να επισημανθεί ότι οι άνεργες μετανάστριες που ψάχνουν για δουλειά βρίσκονται σε καλύτερη μοίρα όταν έχουν πανεπιστημιακή εκπαίδευση, καθώς

αποτελούν μόνο το 17,2% των συνολικών άνεργων μεταναστριών, μολονότι είναι το 26,2% του συνολικού μεταναστευτικού δείγματος (Πίνακας 11.5).

Πίνακας 11.5. Εργασιακή κατάσταση και έτη σπουδών

Έτη σπουδών	ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Εργάζομαι		Είμαι άνεργη και ψάχνω για δουλειά		Δεν επιθυμώ/ Δεν μπορώ να εργαστώ		Εργάζομαι ήδη, αλλά ψάχνω για άλλη δουλειά			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1 έως 6 χρόνια	22	5,3	3	3,2	6	9,0	2	9,1	33	5,5
7-9 χρόνια	70	16,8	27	29,0	14	20,9	6	27,3	117	19,5
10-12 χρόνια	211	50,6	47	50,5	25	37,3	9	40,9	292	48,7
13+ χρόνια	114	27,3	16	17,2	22	32,8	5	22,7	157	26,2
ΣΥΝΟΛΟ	417	100,0	93	100,0	67	100,0	22	100,0	599	100,0

Το εφόδιο των σπουδών, μολονότι σπάνια οι μετανάστριες ασκούν το επάγγελμα στο οποίο είναι ειδικευμένες, αποδεικνύεται πολύτιμο στην εύρεση εργασίας γενικότερα. Το 76,4% των μεταναστριών (συμπεριλαμβάνοντας και τις 6 που έχουν αλλά ψάχνουν για νέα δουλειά) που δηλώνει ότι διαθέτει πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης εργάζεται, ενώ το 12,3% εμφανίζεται να μην επιθυμεί την παρούσα στιγμή να εργαστεί. Ως άνεργες που ενεργά αναζητούν εργασία παρουσιάζονται 22 μόνο γυναίκες μετανάστριες από τις 195 του εξειδικευμένου προσωπικού, δηλαδή ποσοστό 11,3%. Η ποιοτική ανάλυση του δείγματος των άνεργων αναδεικνύει μια πολύ ενδιαφέρουσα παράμετρο, καθώς το 59,1% προέρχεται από τις θεωρητικές επιστήμες (ανθρωπιστικές και κοινωνικές), γεγονός που αντικατοπτρίζει τις δυσκολίες των κατόχων αντίστοιχων ελληνικών πτυχίων στη βεβαρημένη και υπερπλήρη σχετικά αγορά εργασίας. Βέβαια, στην περίπτωση των μεταναστριών, η άσκηση ενός επαγγέλματος μη σχετικού με τις σπουδές τους δεν είναι επιλογή, αλλά αναγκαία λύση (Πίνακας 11.6).

Πίνακας 11.6. Απασχόληση και τριτοβάθμια εκπαίδευση

Κατεύθυνση σπουδών	ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ								ΣΥΝΟΛΟ	
	Εργάζομαι		Είμαι άνεργη και ψάχνω για δουλειά		Δεν επιθυμώ/ Δεν μπορώ να εργαστώ		Εργάζομαι ήδη, αλλά ψάχνω για άλλη δουλειά			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ανθρωπιστικές επιστήμες (Φιλολογία, Παιδαγωγικά, Ιστορία κ.λπ.)	39	27,3	6	27,3	3	12,5	1	16,7	49	25,1
Καλές Τέχνες, Μουσική	13	9,1	-	-	4	16,7	2	33,3	19	9,7
Νομικές επιστήμες	4	2,8	1	4,5	-	-	-	-	5	2,6
Οικονομικές ή Κοινωνικές επιστήμες	30	21,0	7	31,8	8	33,3	2	33,1	47	24,1
Θετικές επιστήμες (Φυσικά, Μαθηματικά)	10	7,0	1	4,5	2	8,3	-	-	13	6,7
Επιστήμες Μηχανικού (Αρχιτεκτονική, Μηχανολογία κ.λπ.)	12	8,4	3	13,6	3	12,5	1	16,7	19	9,7
Επιστήμες υγείας	15	10,5	3	13,6	3	12,5	-	-	21	10,8
Άλλος κλάδος	20	14,0	1	4,5	1	4,2	-	-	22	11,3
ΣΥΝΟΛΟ	143	100,0	22	100,0	24	100,0	6	100,0	195	100,0

Λίγο μεγαλύτερο ποσοστό από το μέσο όρο στην πρόθεση για ενασχόληση με την επιχειρηματικότητα παρουσιάζουν οι γυναίκες με σπουδές. Σε σύγκριση με το γενικό ποσοστό, το οποίο φτάνει το 54,5%, οι μετανάστριες που έχουν τριτοβάθμια εκπαίδευση δηλώνουν ότι θα ήθελαν να δημιουργήσουν δική τους επιχείρηση σε ποσοστό 55,3%. Η διαφορά είναι πολύ μεγαλύτερη, αν συγκρίνουμε τις μετανάστριες που έχουν εννέα ή λιγότερα χρόνια σπουδών. Σε αυτή την κατηγορία διαπιστώνουμε ότι οι μετανάστριες εμφανίζονται πολύ πιο διστακτικές σε ένα ενδεχόμενο δικής τους επιχείρησης (Πίνακας 11.7).

Πίνακας 11.7. Επιχειρηματικότητα και έτη σπουδών

Στο μέλλον θα δημιουργούσατε δική σας επιχείρηση;	ΕΤΗ ΣΠΟΥΔΩΝ								ΣΥΝΟΛΟ	
	1-6 χρόνια		7-9 χρόνια		10-12 χρόνια		13+ χρόνια			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ναι	7	30,4	40	44,0	156	60,0	73	55,3	276	54,5
Όχι	16	69,6	51	56,0	104	40,0	59	44,7	230	45,5
ΣΥΝΟΛΟ	23	100,0	91	100,0	260	100,0	132	100,0	506	100,0

Οφείλουμε να συσχετίσουμε τις σπουδές με τη διάθεση για επιχειρηματική δράση πολλαπλώς. Αφενός οι σπουδές που διαθέτουν οι μετανάστριες μπορεί να σχετίζονται με την επιχείρηση που θα επιθυμούσαν να δημιουργήσουν, ώστε να μπορέσουν ευκολότερα να ασκήσουν τις δεξιότητές τους. Αφετέρου δεν πρέπει να παραβλέπουμε ότι σε μεγάλο βαθμό το σχετικά υψηλότερο μορφωτικό τους επίπεδο τις βοηθά να ενημερώνονται και να παρακολουθούν καλύτερα τα σχετικά προγράμματα και τις ευκαιρίες που προκύπτουν. Από τις απαντήσεις διαπιστώνουμε, επίσης, ότι ένα μικρό, αλλά εξαιρετικά ενδιαφέρον ποσοστό (6,2%) των μεταναστριών με σπουδές πέραν των 13 χρόνων θα ενδιαφερόταν να επενδύσει σε μια άλλη χώρα πέραν της Ελλάδας ή της χώρας προέλευσής του. Αυτό το ποσοστό αποτελεί και το σύνολο σχεδόν των σχετικών απαντήσεων για δημιουργία επιχείρησης σε τρίτη χώρα.

Συμπερασματικά, παρατηρούμε ότι το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης που παρουσιάζουν οι μετανάστριες αποτελεί παράγοντα που δεν επιδρά στην εργασιακή κατάστασή τους, καθώς οι περισσότερες ασκούν επαγγέλματα που λίγη ή ελάχιστη σχέση έχουν με τις δεξιότητές τους.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ
ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ
ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΒΑΣΕΙ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ
ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

12.1. ▸ Εισαγωγή

Οι πολιτικές ένταξης και ενσωμάτωσης των μεταναστών σε μια χώρα υποδοχής προσδιορίζονται και έχουν άμεση σχέση, όπως είναι φυσικό, με τη γενικότερη αντιμετώπιση και στάση αυτής απέναντι στο μεταναστευτικό ζήτημα. Ως μεταναστευτική πολιτική νοούνται τα θεσμοθετημένα μέτρα, αλλά και οι άτυπες πρακτικές που στοχεύουν στην πολύπλευρη αντιμετώπιση των ζητημάτων που αναδύονται και των αναγκών που δημιουργούνται από το φαινόμενο της μετανάστευσης στην κατεύθυνση της κοινωνικής συνοχής.¹⁷³

Κάθε χώρα διαμορφώνει τη δική της πολιτική ως προς την υποδοχή των μεταναστών, ενώ η μεταναστευτική πολιτική των ευρωπαϊκών χωρών υποδοχής μεταπολεμικά κινήθηκε σε τρεις άξονες¹⁷⁴:

1. Στην ενσωμάτωση των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής, η οποία περιλαμβάνει την εξίσωση με τους ντόπιους, τη χορήγηση δικαιωμάτων (πολιτικών, ιθαγένειας) κ.λπ. Την εφαρμογή, δηλαδή, μιας μεταναστευτικής πολιτικής που εκφράζει την προώθηση μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας ή την αφομοίωσή τους.
2. Στην επιλεκτική αφομοίωση των μεταναστών. Τη διαμόρφωση, δηλαδή, πολιτικών αφομοίωσης που αποβλέπουν στη διαφοροποίηση των διαφόρων εθνικών ομάδων.
3. Στην απώθηση των μεταναστών, τη διακοπή του μεταναστευτικού ρεύματος, τη μείωση του αριθμού των αλλοδαπών εργατών, την προώθηση της παλιννόστησης, την αντιμετώπιση των μεταναστών ως εργατικής δύναμης και την εφαρμογή πολιτικών μη αφομοίωσης.

Πράγματι, η ευρωπαϊκή πολιτική για τη μετανάστευση μετά τη δεκαετία του 1970, που βασίστηκε κυρίως στο κλείσιμο των συνόρων για νέους μετανάστες και στην προσπάθεια κοινωνικής ενσωμάτωσης όσων βρίσκονταν και ζούσαν στα κράτη-μέλη, ήταν η απάντηση στην οικονομική ύφεση της περιόδου αυτής.

Ωστόσο, οι σύγχρονες κοινωνικές ανακατατάξεις, τα νέα γεωπολιτικά δεδομένα, η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.), η αναδιάρθρωση των οικονομικών δεδομένων/συμπερόντων δημιουργούν καινούρια δεδομένα στις μεταναστευτικές μετακινήσεις και συνεπάγονται ένα νέο μεταναστευτικό ευρωπαϊκό χώρο, στο πλαίσιο του οποίου διαφοροποιούνται τόσο οι όροι και οι προϋποθέσεις στη μετακίνηση και εγκατάσταση των ξένων πολιτών όσο και οι πολιτικές που υιοθετούνται για την ένταξη των μεταναστών.¹⁷⁵

Εξάλλου, στο πλαίσιο της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας, όπως έχει υποστηρικθεί, η μετανάστευση ενισχύει την ευελιξία και την ελαστικότητα της αγοράς εργασίας, εφόσον οι μετανάστες/-τριες απασχολούνται μερικώς, πρόσκαιρα ή εποχιακά, αποτελώντας ένα εργατικό

173. Βλ. Μπάγκας Χρ. & Παπαδοπούλου Δ. (επιμ.) (2006), *ό.π.*

174. Βλ. Μουσοπούλου Λ. (2003), *Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: Gutenberg. Geddes A. (2003), *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. London: Sage Publications.

175. Βλ. Ιωάννου Ν. (2003), Ελληνική Μεταναστευτική Πολιτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στο Συμβούλιο της Ευρώπης, στο: Κασιμάτη Κ. (επιμ.) *Πολιτικές Μετανάστευσης και Στρατηγικές ένταξης*. Αθήνα: Gutenberg, σσ. 271-282. European Commission (2003), *Migration and Social Integration of Migrants*, Brussels: Directorate General for Research.

δυναμικό που χαρακτηρίζεται από υψηλή επαγγελματική και γεωγραφική κινητικότητα, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα τη νομιμοποίηση των ορίων και των κοινωνικών διακρίσεων¹⁷⁶.

Οι νέες αυτές τάσεις έχουν σημαντικά διαφοροποιήσει σήμερα τις πολιτικές για τη μετανάστευση, ενώ στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) επικρατεί η αντίληψη διαμόρφωσης μιας κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής.¹⁷⁷ Πράγματι, τα τελευταία χρόνια η κοινωνική ένταξη τόσο των μεταναστών όσο και της δεύτερης γενιάς έχει μπει όλο και πιο επιτακτικά στην πολιτική ατζέντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και στα κράτη-μέλη, τα οποία δέχονται σημαντικούς αριθμούς μεταναστών/-τριών. Αυτό οφείλεται, όπως αναφέρεται στη μελέτη του ΙΜΕΠΟ, αφενός στη διαπίστωση ότι η μετανάστευση δεν είναι ένα εφήμερο φαινόμενο και αφετέρου ότι η επιτυχής ένταξη των μεταναστών δεν μπορεί να θεωρηθεί δεδομένη¹⁷⁸.

Η χώρα μας, που έχει εξελιχθεί σε χώρα υποδοχής από τη δεκαετία του 1990 με τη μαζική εισροή μεταναστών από τις χώρες κυρίως της Βαλκανικής και τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, ακολουθεί τους κύριους άξονες της σύγχρονης ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής. Οι άξονες αυτοί αφορούν στον έλεγχο των συνόρων, την πρόληψη της παράνομης μετανάστευσης και τη σταδιακή νομιμοποίηση (παροχή αδειών παραμονής και εργασίας) μη νόμιμων μεταναστών που βρίσκονται στο έδαφός της, καθώς επίσης και στη σταδιακή ενσωμάτωση των νόμιμων μεταναστών, με βάση το πρόσφατο θεσμικό πλαίσιο¹⁷⁹.

Ωστόσο, όπως έχει διατυπωθεί, η ακολουθούμενη πολιτική οδηγεί συχνά στη διαιώνιση της μειονεκτικής -νομικά και πολιτικά- θέσης των μεταναστών, ενώ οι θεσμικές διακρίσεις έχουν ως αποτέλεσμα την εγκαθίδρυση σχέσεων εξουσίας μεταξύ αλλοδαπών και γηγενών και τη διαμόρφωση νέων ιεραρχιών όπου οι μετανάστες τοποθετούνται στις κατώτερες κοινωνικά θέσεις¹⁸⁰.

12.2. ► Οι ευρωπαϊκές πολιτικές για την ένταξη των αλλοδαπών οικονομικών μεταναστών

Η ένταξη-ενσωμάτωση των αλλοδαπών οικονομικών μεταναστών είναι μια μακρά διαδικασία που απαιτεί ειδικές προσπάθειες, κατά κανόνα δαπανηρές σε κόστος και με σημαντικές μεταβιβάσεις πόρων. Προϋποθέτει, επίσης, κοινωνικό διάλογο με όλες τις ενδιαφερόμενες πλευρές.

Όπως έχει επισημανθεί, η κύρια πρόκληση της μεταναστευτικής πολιτικής είναι πλέον η επιτυχής προσπάθεια να περιοριστεί η επάνοδος στην παρανομία των νομιμοποιημένων μεταναστών, ο περιορισμός της εισροής νέων παρανόμων και η οικονομική και κοινωνική ενσωμάτωση των νομίμων μεταναστών.

Για την επιτυχή εφαρμογή μεταναστευτικής πολιτικής θα πρέπει να σχεδιαστεί μια συνεκτική και συνολική πολιτική. Προς την κατεύθυνση αυτή, θα πρέπει να αναπτύσσονται προγράμματα

176. Βλ. Παύλου Μ. & Χριστόπουλος Δ. (επιμ.) (2004), *Η Ελλάδα της Μετανάστευσης*. Αθήνα: Κριτική-ΚΕΜΟ, σσ. 185-189. Μπάγκας Χρ. & Παπαδοπούλου Δ. (επιμ.) (2006), *ό.π.*

177. Βλ. Ιωάννου Ν. (2003), *ό.π.*, European Commission (2003), *ό.π.*

178. Βλ. Καβουνίδη Τζ. κ.ά. (2006), *ό.π.*

179. Βλ. Κεφάλαιο 3 του παρόντος τόμου.

180. Βεντούρα Λ. (2004), Εθνικισμός, ρατσισμός και μετανάστευση στη σύγχρονη Ελλάδα, στο: Παύλου, Μ. & Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *ό.π.*, σσ. 174-204.

που να αφορούν στους επιμέρους τομείς, όπως τις εργασιακές σχέσεις, την κοινωνική ασφάλιση, την υγεία, την παιδεία κ.ά., που θα στοχεύουν στη βελτίωση της υφιστάμενης κατάστασης, ενώ θα οδηγούν στην καλύτερη διαχείριση των θεμάτων αυτών, καθώς και στην ένταξη των μεταναστών.

Στις σημερινές συνθήκες υψηλής ανεργίας, η οποία και με τις πιο αισιόδοξες προοπτικές προβλέπεται ότι θα αποτελεί σοβαρό πρόβλημα για αρκετά ακόμη χρόνια, και προκειμένου να περιοριστεί η ενδεχόμενη όξυνση της αντιπαλότητας στην εργασία, χρειάζεται μια συνεχής επαγρύπνηση, προϋπόθεση της οποίας είναι η όσο το δυνατόν ακριβής παρακολούθηση των εξελίξεων, η σωστή αξιολόγηση και διαχείρισή τους. Η Ε.Ε. προτείνει μια σειρά μέτρων για την ομαλή ένταξη των μεταναστών. Βασικός στόχος είναι να βοηθηθούν οι μετανάστες, ώστε να αποφευχθεί η γκετοποίηση, να ενθαρρυνθεί η ψυχολογική και κοινωνική τους ένταξη μέσω της παροχής δικαιωμάτων στην πολιτική συμμετοχή στις τοπικές εκλογές¹⁸¹. Η επισκόπηση των μεταναστευτικών πολιτικών σε χώρες υποδοχής της Ε.Ε. που επιχειρεί η μελέτη του ΙΜΕΠΟ επισημαίνει τους κοινούς τομείς που υιοθετούνται στο θέμα των πολιτικών για την ένταξη των μεταναστών/-τριών σε 7 ευρωπαϊκές χώρες (Γερμανία, Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ολλανδία, Ιταλία και Πορτογαλία)¹⁸².

Οι τομείς επικεντρώνονται στα εξής:

- Την εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής.
- Την απόκτηση γνώσεων για την ιστορία, τον πολιτισμό και τον τρόπο ζωής της χώρας.
- Την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση.
- Τις πολιτικές απασχόλησης και ένταξης στην αγορά εργασίας.
- Τις πολιτικές στέγης.
- Τις πολιτικές με επίκεντρο τους νέους και τη δεύτερη γενιά μεταναστών.
- Τις πολιτικές για την προώθηση των ίσων ευκαιριών και την καταπολέμηση των διακρίσεων.
- Τις πολιτικές για την τόνωση της κοινωνικής συνοχής.

■ 12.3. ► Μεταναστευτική πολιτική και φύλο: Ελλάδα και Ε.Ε.

► 12.3.1. Εισαγωγή

Τι γίνεται σε σχέση με τη γυναικεία μεταναστευτική πολιτική; Όπως επισημαίνεται, από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, μετά τη θηλυκοποίηση του μεταναστευτικού φαινομένου, δηλαδή τη μεγαλύτερη και αυτοτελή παρουσία των γυναικών στη μετανάστευση στις χώρες υποδοχής της Ε.Ε., η μεταναστευτική πολιτική δειλά και πολύ αργά προσαρμόζεται και θηλυκοποιείται, προβλέποντας ορισμένες ρυθμίσεις για την αυτοτελή παρουσία των μεταναστριών.¹⁸³

181. Δεληθανάση Μαρία (2006), Οι μετανάστες μας φέρνουν ευημερία, *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 17/12/2006.

182. Βλ. Καβουνίδη Τζ., κ.ά. (2006), *ό.π.*, σσ. 9-12.

183. Βλ. Μπλιώνη Φ. (2006), "Το θεσμικό πλαίσιο για τη μετανάστρια στην Ελλάδα". Ανακοίνωση στο Συνέδριο του ΙΜΕΠΟ. www.imepo.gr

Έτσι, η γυναίκα "ανακαλύπτεται", αυτονομείται από την "οικογενειακή συνένωση" και αποκτά δικαιώματα εισόδου και αυτοτελούς παραμονής. Σε επίπεδο ευρωπαϊκής πολιτικής, οι πολιτικές που υιοθετούνται αφορούν στη λήψη των αναγκαίων μέτρων για την ενδυνάμωση της γυναίκας μετανάστριας. Τα μέτρα αυτά συνίστανται κυρίως: στην αυτοτελή είσοδο και διαμονή της μετανάστριας, την προστασία της μετανάστριας-θύματος βίας, την προώθηση της συμμετοχής της στη δημόσια, πολιτική και οικονομική ζωή της χώρας και τη συνεργασία της χώρας υποδοχής με τη χώρα προέλευσής της.¹⁸⁴

Εξάλλου, όπως έχει επισημανθεί, η απασχόληση των μεταναστριών στις προσωπικές εργασίες και ειδικότερα στην οικιακή εργασία, που, ως επί το πλείστον, απασχολούνται στις διάφορες χώρες υποδοχής, στηρίζεται σε ένα σύστημα ευελιξίας που έχει σχέση με μια σειρά από "έλλειμματα" (π.χ. έλλειμμα σε σχέση με το κράτος πρόνοιας) και τα οποία επιδρούν στις συνθήκες ζωής των γυναικών. Επιπλέον, στο μεγαλύτερο μέρος η εργασία τους χαρακτηρίζεται από εξω-οικονομικούς παράγοντες δημιουργώντας, έτσι, ένα εύθραυστο από πλευράς δικαιωμάτων, απομονωμένο και περιπλανώμενο εργατικό δυναμικό.¹⁸⁵

► 12.3.2. Ρυθμίσεις σε χώρες της Ε.Ε.

Στην Ευρώπη σήμερα η γυναικεία μεταναστευτική απασχόληση εντοπίζεται κυρίως σε δύο τομείς που είναι άτυποι: στην οικιακή και τη σεξουαλική εργασία. Αν και ορισμένες σύγχρονες μελέτες καταδεικνύουν ότι τόσο στο χώρο της σεξουαλικής εργασίας όσο και σε αυτόν της οικιακής (φύλαξη παιδιών και ηλικιωμένων, οικιακές εργασίες κ.τ.λ.), η διαδικασία της μετανάστευσης δε χαρακτηρίζεται απαραίτητα από τον "εξαναγκασμό", εντούτοις η διάσταση του φύλου ενισχύει τις αναπαραστάσεις "θυματοποίησης" και στους δύο χώρους¹⁸⁶.

Πάντως, σε ορισμένες μεσογειακές χώρες (Ισπανία και Ιταλία) έχουν εισαχθεί διατάξεις για την έκδοση άδειας παραμονής (visa) στην οικιακή εργασία, ενώ σε άλλες χώρες, όπως και στην Ελλάδα, δεν υπάρχουν συγκεκριμένες ρυθμίσεις.¹⁸⁷ Καλλιεργούνται με αυτό τον τρόπο ευνοϊκές συνθήκες για την "υπερ-εκμετάλλευση" των μεταναστριών που σε πολλές περιπτώσεις εργάζονται υπερβολικά πολλές ώρες, με πολύ χαμηλούς μισθούς, χωρίς ασφάλιση και χωρίς δυνατότητα να ενταχθούν στα προγράμματα νομιμοποίησης.¹⁸⁸

Με τον τρόπο αυτό, δημιουργούνται "θύλακες" που απευθύνονται αποκλειστικά σε γυναίκες που δεν είναι ντόπιες, των οποίων "ο επαγγελματικός ορίζοντας περιχαράκωνεται σε επαγγέλματα που το χαρακτηριστικό τους είναι η άμεση εξάρτηση από τα ιδιωτικά νοικοκυριά -μια και η πλειονότητα καλύπτει τέτοιες ανάγκες- με ό,τι αυτό συνεπάγεται, χωρίς σαφείς εργασιακούς

184. Σύμφωνα με την απόφαση 1478 (2006) και τη Σύσταση 1732 (2006) της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης, βλ. <http://www.womenlobby.org>

185. Βλ. Ψημμένος Ι. (2006), Η κοινωνική διάσταση της εργασίας των μεταναστριών, στο: Μπάγκαβος Χρ. και Παπαδοπούλου Δ. (επιμ.), *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*. Αθήνα: Gutenberg, σσ. 157-207.

186. Καμπούρη Ε. και Στρατηγάκη Μ. (2006), Το "φύλο" των πολιτικών για την μετανάστευση στην Ελλάδα 1991-2005: ουδέτερα μέτρα για έμφυλα υποκείμενα, (υπό έκδοση).

187. Anderson Br. (2000), *Doing the dirty work? The global politics of domestic labour*, London: Zed Books.

188. Karakatsanis N. and Swarts J. (2003), *Migrant Women, Domestic Work and the Sex Trade in Greece*, στο: E. Tastsoglou & L. Maratou-Alipranti (eds), *ό.π.*, σσ. 239-270.

όρους, με συνθήκες απασχόλησης ιδιαίτερα δύσκολες και πολύ χαμηλές αμοιβές - ιδιαίτερα για τις μη έχουσες νόμιμη άδεια παραμονής".¹⁸⁹

Με βάση τη μελέτη του ΙΜΕΠΟ, σε κάποιες χώρες, όπως π.χ. στη Γερμανία, προβλέπονται ειδικές ρυθμίσεις για τις μετανάστριες. Εφαρμόζονται επιλεγμένα προγράμματα για αλλοδαπές γυναίκες, με σκοπό να προωθήσουν την ένταξή τους και να τονώσουν την αυτοπεποίθησή τους, να τις εξοικειώσουν με άλλα προγράμματα ένταξης και να ενισχύσουν το εισόδημά τους, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για γυναίκες-αρχηγούς μονογονεϊκών οικογενειών.¹⁹⁰

Στη Γαλλία, εξάλλου, η εκμάθηση της γαλλικής γλώσσας αποτελεί την κύρια προϋπόθεση για την ένταξη στο κοινωνικό, πολιτικό και επαγγελματικό πεδίο. Έτσι, προβλέπεται η εγκατάσταση κέντρων εκμάθησης της γαλλικής γλώσσας σε γειτονίες, όπου η πρόσβαση σε αυτά θα διευκολύνει τις αλλοδαπές κυρίως γυναίκες, οι οποίες δεν εργάζονται και επωμίζονται όλες τις οικογενειακές υποχρεώσεις.¹⁹¹

► 12.3.3. Πολιτικές στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, οι πολιτικές για τη μετανάστευση εξακολουθούν να παρουσιάζουν φαινομενική ουδετερότητα όσον αφορά στη διάσταση του φύλου. Το υποκείμενο που εγκαλείται είναι κατά κανόνα αρσενικό. Συγκεκριμένα, η μετανάστρια "απασχολεί" τις εθνικές μεταναστευτικές πολιτικές μόνο σε σχέση με τις ακόλουθες δύο κατηγορίες:

- A. Ως "συμπλήρωμα" του αρσενικού μετανάστη στο πλαίσιο της οικογενειακής συνένωσης/επανάωσης, όπου καθορίζονται οι όροι (εισόδημα, χρόνος παραμονής στην Ελλάδα) βάσει των οποίων σύζυγος και τέκνα μπορούν να έρθουν στην Ελλάδα.¹⁹²
- B. Ως "θύμα" των κυκλωμάτων παράνομης διακίνησης και εμπορίας προσώπων (που αποτελούνται από αρσενικούς εγκληματίες, Έλληνες και ξένους) με ιδιαίτερη έμφαση στην εγκληματικότητα και την πορνεία.

Σχετικά με τη γυναικεία αυτόνομη μετανάστευση -με εξαίρεση τις συμφωνίες με τις Φιλιππίνες της δεκαετίας του 1980- δεν υπάρχουν άλλα παραδείγματα ενθάρρυνσης, προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες που προκύπτουν από την ολοένα αυξανόμενη εισόδο των Ελληνίδων στην αγορά εργασίας, εξαιτίας της απουσίας των υπηρεσιών φροντίδας παιδιών προσχολικής ηλικίας και την εξασθένηση της άτυπης βοήθειας που προσέφερε το ευρύτερο οικογενειακό δίκτυο. Με άλλα λόγια, η εργασία στον οικιακό τομέα δεν αποτέλεσε ούτε και αποτελεί προϊόν κρατικής πολιτικής, όπως έγινε για παράδειγμα στη δεκαετία του '80 στον Καναδά και πρόσφατα σε άλλες χώρες (Ιταλία, Ισπανία).¹⁹³

Σε σχέση με την "οικογενειακή συνένωση", έχουν προβλεφθεί κάποιες ρυθμίσεις στη χώρα

189. Κασιμάτη Κ. (2003), "Γυναικεία Μετανάστευση από Αλβανία και Πολωνία - Απασχολήσεις και Διαφορετικότητες", στο: Κ. Κασιμάτη (επιμ.), *Πολιτικές Μετανάστευσης και Στρατηγικές Ένταξης* (Αθήνα: Gutenberg), σ. 165.

190. Βλ. Καβουνίδη Τζ. κ.ά. (2006), *ό.π.*, σ. 39.

191. Στο ίδιο, σ. 73.

192. Καμπούρη Ε. & Στρατηγάκη Μ. (2006), στο ίδιο.

193. Βλ. Καμπούρη Ε. (2006), *ό.π.*, Lazaridis G. (2000), *Filipino and Albanian Women: Multiple Layers of Oppression*, στο: Anthias Fl. and G. Lazaridis, (eds.), *Migration and Exclusion in Southern Europe*. Aldershot: Ashgate.

μας στον πρόσφατο μεταναστευτικό νόμο 3386/2005¹⁹⁴. Το άρθρο 54 του νόμου παρέχει προστασία στις περιπτώσεις πολυγαμίας. Το άρθρο 60 του ίδιου νόμου προβλέπει τη χορήγηση αυτοτελούς άδειας διαμονής στα μέλη της οικογένειας υπηκόου τρίτης χώρας που διαμένουν νόμιμα στη χώρα, στο πλαίσιο της οικογενειακής επανένωσης, στις περιπτώσεις παρέλευσης 5ετίας από τη χορήγηση της άδειας διαμονής για οικογενειακή επανένωση και εφόσον δεν έχει χορηγηθεί άδεια διαμονής για έναν από τους λοιπούς λόγους: ενηλικίωσης, θανάτου του συντηρούντος, διαζυγίου ή ακύρωσης του γάμου ή αποδεδειγμένης διακοπής της έγγαμης συμβίωσης.¹⁹⁵

Η ρύθμιση αυτή έχει ως στόχο να δώσει στα μέλη της οικογένειας δυνατότητα πρόσβασης σε καθεστώς ανεξάρτητο από εκείνο του συντηρούντος σε διάφορες περιπτώσεις, μεταξύ των οποίων και η ρήξη της οικογενειακής σχέσης εξαιτίας ενδοοικογενειακής βίας, που διακόπτει το δικαίωμα διαμονής προσώπων που έχουν ήδη αποκτήσει ισχυρούς δεσμούς με τη χώρα, αναγκάζοντας πολλές, ως επί το πλείστον, γυναίκες μετανάστριες να παραμένουν σε ένα βίαιο, οικογενειακό περιβάλλον.¹⁹⁶

Σε εργασιακά ζητήματα, αντίθετα, παρά τη μεγάλη παρουσία των μεταναστριών στον τομέα απασχόλησης των υπηρεσιών και ιδιαίτερα των οικιακών, στις σχετικές πολιτικές δεν υπάρχει αναφορά στους κανόνες που θα πρέπει να διέπουν τις σχέσεις εργοδοτών-εργοδοτριών ή στην προστασία των μεταναστριών. Πράγματι, σε πολλές περιπτώσεις οι γυναίκες εργάζονται πολλές ώρες, με πολύ χαμηλές αμοιβές, χωρίς ασφάλιση και χωρίς τη δυνατότητα να ενταχθούν στα προγράμματα νομιμοποίησης.

Επιπλέον, κανένα νομοθετικό εγχείρημα δεν κάνει μνεία στη διαφοροποίηση μεταξύ των φύλων και τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους επιδρά σε γυναίκες και άνδρες η απασχόληση στον τομέα των υπηρεσιών. Έτσι, σε πολλές περιπτώσεις, αυτή η ουδετερότητα ενδυναμώνει τις άνισες σχέσεις εξουσίας.

Η σύντομη επισκόπηση των μεταναστευτικών πολιτικών για τη γυναικεία μετανάστευση μας έδειξε ότι, αν και οι αυτόνομα μετακινούμενες γυναίκες αντιμετωπίζουν ποικίλες δυσκολίες κατά την εγκατάσταση και την απασχόλησή τους στις ευρωπαϊκές χώρες υποδοχής, δεν έχουν προβλεφθεί ρυθμίσεις για αυτές και μόλις πρόσφατα άρχισε το συγκεκριμένο ζήτημα να απασχολεί την ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική και να λαμβάνονται κάποια μέτρα σε ορισμένες χώρες υποδοχής. Γίνεται φανερό, λοιπόν, ότι είναι απαραίτητη η λήψη μέτρων για την ενίσχυση της κοινωνικής συμμετοχής, τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας των γυναικών μεταναστριών.

Πάντως, όπως έχει υποστηριχθεί, οι μεταναστευτικές πολιτικές στο σύνολό τους ακολουθούν πρακτικές διαχωρισμού και πόλωσης των μεταναστών ανάλογα με το φύλο, τις δεξιότητες, την ηλικία και την εθνότητά τους¹⁹⁷.

194. Ο νέος μεταναστευτικός νόμος 3386/2005 "Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια" εισάγει μια σειρά από πολύ σημαντικές καινοτομίες.

195. Βλ. για περισσότερες λεπτομέρειες και Κεφάλαιο 3 σχετικά με το Νομοθετικό πλαίσιο.

196. Από την Εισηγητική Έκθεση του Νόμου 3386/2005 "Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια".

197. Βλ. Καμπούρη Ελ. (2006), *Φύλο, Μετανάστευση και Καθημερινή Ζωή: Σκιαγραφώντας τις Εμπειρίες Οικιακών Βοηθών από την Αλβανία στην Αθήνα*, Εισήγηση στο Συνέδριο του ΙΜΕΠΟ, www.imepo.gr

12.4. ▸ Προτάσεις πολιτικής με βάση τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας

Η εθνική μεταναστευτική πολιτική θα πρέπει να κινείται:

- Στην προσπάθεια αποτίμησης και ανάδειξης της συμβολής των γυναικών μεταναστών/-τριών στην αναπτυξιακή πορεία της χώρας.
- Στην οικονομική και κοινωνική ενσωμάτωση των γυναικών μεταναστριών μέσω της νομιμοποίησής τους και της διεύρυνσης του θεσμικού πλαισίου, με στόχο την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση της παράνομης/ανασφάλιστης απασχόλησης.
- Στην ανάπτυξη προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας για μια πιο αποτελεσματική και εξειδικευμένη κοινωνική προστασία, που θα στοχεύει στην ομαλότερη κοινωνική ένταξη των ανδρών και γυναικών μεταναστών.
- Στην ενίσχυση της κοινωνικής συμμετοχής των μεταναστών/-τριών για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσής τους.
- Στην προστασία των μεταναστριών από την "υπερ-εκμετάλλευση" κατά την απασχόλησή τους στον οικιακό τομέα.

Με βάση τα δεδομένα της έρευνας, παρατίθενται στη συνέχεια προτάσεις και μέτρα πολιτικής, έτσι όπως διατυπώθηκαν από τις ίδιες τις γυναίκες, ώστε να διευκολυνθεί η κοινωνική ένταξή τους.

Ζητήματα συναλλαγών με κρατικές υπηρεσίες / γραφειοκρατία

Όσον αφορά στα ζητήματα που έχουν σχέση με τη συναλλαγή με τις κρατικές υπηρεσίες και την υπάρχουσα γραφειοκρατία, διατυπώθηκαν τα εξής:

- Απλοποίηση των διαδικασιών απόκτησης των νομιμοποιητικών εγγράφων για τις μετανάστριες.
- Ιδιαίτερη μέριμνα στις μετανάστριες που ανήκουν σε ειδικές πληθυσμιακές ομάδες (π.χ. μόνες μητέρες, θύματα εμπορίας ανθρώπων κ.λπ.).
- Δημιουργία υπηρεσιών υποδοχής με εξειδικευμένο προσωπικό, που θα ασχολείται αποκλειστικά με την πληθυσμιακή αυτή ομάδα.

Σχετικά με τα εργασιακά ζητήματα

Σχετικά με τα εργασιακά ζητήματα, αναφέρθηκαν τα εξής:

- Προστασία από την ανασφάλιστη εργασία, από την οποία κινδυνεύουν σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό οι γυναίκες μετανάστριες εξαιτίας της φύσης των εργασιών στις οποίες απασχολούνται (π.χ. υπηρεσίες και οικιακοί βοηθοί σε σπίτια).
- Προγράμματα ενίσχυσης και διευκόλυνσης (κυρίως ως προς τα έξοδα ασφάλισης των εργαζομένων) των εργοδοτών/-τριών που απασχολούν νόμιμα γυναίκες μετανάστριες, γεγονός που θα βελτιώσει σε κάποιο βαθμό την υφιστάμενη κατάσταση.

Σχετικά με την επιχειρηματικότητα

Με βάση τα δεδομένα μας, αρκετές γυναίκες μετανάστριες επιθυμούν στο μέλλον να δραστηριοποιηθούν επιχειρηματικά στην Ελλάδα. Η πρόθεση, ωστόσο, για επιχειρηματική ενασχόληση, όπως έχει υποστηρικθεί, σχετίζεται τόσο με οικονομικά κίνητρα, όσο και με την ένταξη των μεταναστριών στην κοινωνία της χώρας υποδοχής.

Οι γυναίκες του δείγματος επισημαίνουν ορισμένες ρυθμίσεις για τη διευκόλυνσή τους:

- Υλοποίηση σεμιναρίων (παροχή πληροφόρησης για τον τρόπο λειτουργίας του επιχειρηματικού συστήματος στην ελληνική αγορά, για τις ευκαιρίες χρηματοδότησης κ.λπ.) από αρμόδιους φορείς.
- Οργάνωση προγραμμάτων συμβουλευτικής για την επιχειρηματικότητα, προσαρμοσμένων στις ιδιαίτερες ανάγκες των γυναικών μεταναστριών.
- Θέσπιση συστήματος επιδοτήσεων για δημιουργία επιχειρήσεων με ευνοϊκότερους όρους για τις μετανάστριες.

Διδασκαλία - εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας

Η εικόνα που παρουσιάστηκε από τα δεδομένα της μελέτης καταδεικνύει την απουσία οργανωμένης προσπάθειας για διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στους αλλοδαπούς μέσω επίσημων φορέων. Ορισμένες προτάσεις για την κάλυψη του συγκεκριμένου "κενού", όπως διατυπώθηκαν από τις γυναίκες του δείγματος, είναι:

- Η συστηματική οργάνωση δωρεάν μαθημάτων (ακόμα και επιδοτούμενων σε κάποιο ποσοστό) για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας.
- Η ανακοίνωση των συγκεκριμένων προγραμμάτων από τα Μ.Μ.Ε. για πιο έγκυρη και έγκαιρη πληροφόρηση των μεταναστριών.

Σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσης

Για την πρόληψη φαινομένων αστικού χωρικού διαχωρισμού και κοινωνικού αποκλεισμού και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, θα πρέπει να γίνουν οι εξής ρυθμίσεις:

- Προώθηση από την πολιτεία μέτρων παροχής οικονομικά προσιτής στέγης.
- Ενίσχυση των Περιφερειών και των ΟΤΑ της χώρας που έχουν την άμεση ευθύνη για την εφαρμογή των πολιτικών, που αφορούν στη στέγαση σε τοπικό επίπεδο.
- Καταβολή επιδομάτων στέγασης για τους/τις ασθενέστερους/-ες μετανάστες/-τριες με έμφαση στις ευπαθείς ομάδες (μονογονεϊκές οικογένειες, άτομα με αναπηρία, κ.ά).

Όπως γίνεται φανερό, οι μετανάστριες προτείνουν σειρά παροχών και ρυθμίσεων σχετικά με τη νόμιμη εγκατάσταση και απασχόλησή τους και τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης. Τέλος, η πολιτεία θα πρέπει να συνοδεύει και να παρακολουθεί τον ήδη υπάρχοντα περιφερειακό σχεδιασμό υποστηρίζοντας τις καλύτερες προσπάθειες και διαχέοντας τις καλύτερες πρακτικές που αφορούν στις πολιτικές στέγασης σε όλη την επικράτεια.

ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το φύλο προσδιορίζει μια σειρά ζητημάτων σχετικά με τη μετανάστευση, όπως: ποιος/-α μεταναστεύει, πότε και κάτω από ποιες συνθήκες μεταναστεύει, κατά πόσον είναι δυνατή και με ποιο τρόπο πραγματοποιείται η μετακίνηση, τη διαδικασία δημιουργίας των εθνοτικών δικτύων και το ρόλο που αυτές διαδραματίζουν κ.λπ. Επίσης, προσδιορίζει τις ιδιαίτερες οικονομικές συνθήκες που επικρατούν τόσο στις χώρες αποστολής όσο και στις χώρες υποδοχής.

Η Ελλάδα, από χώρα αποστολής μεταναστών/-τριών κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα, μετασχηματίστηκε σε χώρα υποδοχής μεταναστών/-τριών, αποτελώντας μια από τις νέες ζώνες μετανάστευσης. Γεωγραφικές, ιστορικές, οικονομικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες της Ελλάδας προσδιόρισαν σε μεγάλο βαθμό την προτίμησή της ως χώρα προορισμού από ένα τμήμα των μετακινούμενων πληθυσμών, που εγκατέλειψαν οριστικά ή προσωρινά τις περιοχές καταγωγής τους και αποφάσισαν να εγκατασταθούν σε άλλες περιοχές.

Από τα μέσα της δεκαετίας 1980, το μεταναστευτικό τοπίο της Ελλάδας άρχισε να αλλάζει εξαιτίας αλλαγών στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, οι οποίες κορυφώθηκαν με την κατάρρευση των σοσιαλιστικών καθεστώτων στην περιοχή, δίνοντας έτσι το έναυσμα για τη μεγάλη κλίμακα μετανάστευση προς την Ελλάδα. Ωστόσο, καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε η κατάρρευση του καθεστώτος στην Αλβανία, η οποία αναδείχτηκε σε κύρια πηγή μετακίνησης μεταναστών/-τριών προς την Ελλάδα.

Ο οριζόντιος και κάθετος καταμερισμός της εργασίας κατά φύλο παρατηρείται τόσο στις χώρες αποστολής όσο και στις χώρες υποδοχής. Έτσι, οι συνηθέστεροι τομείς απασχόλησης των μεταναστριών είναι αυτοί της έμμισθης οικιακής εργασίας της παροχής υπηρεσιών, καθώς και της βιομηχανίας του σεξ, εργασίες που χαρακτηρίζονται από επαγγελματική αστάθεια, προσωρινότητα και ανασφάλεια. Ακόμα και όταν οι γυναίκες μεταναστεύουν νόμιμα, συχνά απασχολούνται σε εργασίες, στις οποίες υφίστανται διακρίσεις, κακομεταχείριση και υπόκεινται σε κάθε είδους αυθαιρεσίες και παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους. Τέλος, σε διάφορες μελέτες έχει υπογραμμιστεί ότι, ενώ υπάρχει ζήτηση τόσο για άνδρες όσο και για γυναίκες μετανάστες, οι άνδρες είναι περισσότερο πιθανόν να απασχολούνται σε θέσεις εργασίας για τις οποίες αμείβονται καλύτερα και οι οποίες απαιτούν υψηλότερα προσόντα.

Η παρούσα μελέτη αποτελεί μια πρώτη προσέγγιση και προσπάθεια κατανόησης των ιδιαιτεροτήτων της γυναικείας μετανάστευσης στη χώρα μας (σε πανελλήνια κλίμακα) και στοχεύει στην εξέταση των συνθηκών διαβίωσης και απασχόλησης των γυναικών μεταναστριών με την οπτική του φύλου. Στο πλαίσιο αυτό επιχειρεί να διερευνήσει τα ακόλουθα:

- Σε ποιο βαθμό η γυναικεία μετανάστευση προς τη χώρα μας μπορεί να χαρακτηριστεί ως ατομική ή οικογενειακή; Το φαινόμενο της "θηλυκοποίησης της μετανάστευσης" ισχύει και στη χώρα μας;
- Πώς εμφανίζεται η συμμετοχή των μεταναστριών στον κοινωνικό και επαγγελματικό χώρο;
- Ποιες είναι οι ευκαιρίες και οι συνθήκες απασχόλησής τους;
- Ποιες είναι οι εμπειρίες τους κατά τη διαδικασία μετανάστευσης;
- Ποια είναι τα προβλήματά που αντιμετωπίζουν στο νέο περιβάλλον;
- Ποια είναι τα μοντέλα συγκατοίκησης και διαβίωσης των γυναικών οικονομικών μεταναστριών;

Η μελέτη επιχειρεί, επίσης, να συμβάλει στη συζήτηση και το σχεδιασμό των πολιτικών, οι οποίες θα πρέπει να υιοθετηθούν στον τομέα της γυναικείας μετανάστευσης από την πολιτεία, με στόχο την αντιμετώπιση των προβλημάτων που οι μετανάστριες βιώνουν κατά την άφιξη και παραμονή τους στη χώρα μας και τη σταδιακή ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία στο πλαίσιο της προώθησης ίσων ευκαιριών και για τα δύο φύλα.

Για τη συλλογή των εμπειρικών δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος των δομημένων συνεντεύξεων με συμπλήρωση ερωτηματολογίου, διάρκειας 20-30 λεπτών. Το μέγεθος του δείγματος ήταν 612 γυναίκες και ήταν αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού των γυναικών μεταναστριών, με βάση τα στοιχεία της Απογραφής της ΕΣΥΕ του 2001, στα οποία καταγράφονται αναλυτικά οι επικρατέστερες αριθμητικά υπηκοότητες, σε πανελλήνια κλίμακα. Το δείγμα καταρτίστηκε με τη μέθοδο της πολυσταδιακής τυχαίας δειγματοληψίας, με τη χρήση αμοτα ως προς τη γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού και την υπηκοότητα σε αστικές και ημιαστικές περιοχές της χώρας.

Το προφίλ των μεταναστριών του δείγματος

Όπως ήταν αναμενόμενο, οι περισσότερες μετανάστριες κατάγονται από την Αλβανία (67,2%), το 11,3% από τις Βαλκανικές χώρες (Ρουμανία, Βουλγαρία), το 16,5% από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ και οι υπόλοιπες (5,1%) από την Πολωνία και τις Φιλιππίνες. Οι γυναίκες κατανέμονται ισόρροπα στις ηλικιακές κατηγορίες και οι περισσότερες από αυτές είναι παντρεμένες ή ζουν με σύντροφο, ενώ υπάρχουν και λίγες άγαμες.

Σημαντικές διαφορές, ωστόσο, παρατηρούνται όσον αφορά στην οικογενειακή κατάσταση των γυναικών ανάλογα με την υπηκοότητά τους. Συγκεκριμένα, οι Αλβανίδες είναι σε μεγαλύτερο ποσοστό έγγαμες από ό,τι οι γυναίκες που προέρχονται από Βαλκανικές χώρες, όπως επίσης και από όσες προέρχονται από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, οι οποίες είναι λιγότερο συχνά παντρεμένες και αρκετά πιο συχνά χωρισμένες ή σε διάσταση.

Επιπλέον, οι περισσότερες γυναίκες μετανάστριες του δείγματος βρίσκονται σε προχωρημένο στάδιο του οικογενειακού κύκλου ζωής, έχοντας η πλειοψηφία από αυτές παντρευτεί και τεκνοποιήσει. Χαρακτηριστικό είναι, επίσης, ότι ο μικτός γάμος είναι συνηθισμένο φαινόμενο ανάμεσα στις γυναίκες αλλοδαπές και συνολικά 1 στις 10 γυναίκες έχει παντρευτεί σύζυγο άλλης εθνικότητας. Στην περίπτωση γάμου με σύζυγο διαφορετικής εθνικότητας, οι γάμοι με Έλληνες κατέχουν την πρώτη θέση και οι διαφορές ανάλογα με τη χώρα υπηκοότητας των γυναικών είναι ενδεικτικές. Η μεγαλύτερη συχνότητα σε γάμους με Έλληνα παρατηρείται ανάμεσα σε γυναίκες που προέρχονται από την πρώην Σοβιετική Ένωση.

Εξετάζοντας το επίπεδο εκπαίδευσης των γυναικών του δείγματος, διαπιστώνουμε ότι έχουν αρκετά υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, εφόσον 19,1% από αυτές έχει τελειώσει την 9χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση, 48,5% το Λύκειο (12χρονη), ενώ 26,5% έχει εκπαίδευση πάνω από 13 χρόνια σπουδών. Οι περισσότερες γυναίκες έχουν φοιτήσει ή έχουν πτυχίο από Παιδαγωγικές Σχολές, από Σχολές Επιστημών Υγείας και από Σχολές του κλάδου των Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών, επιβεβαιώνοντας τα διεθνή δεδομένα όσον αφορά στα παραδοσιακά "γυναικεία" επαγγέλματα και κλάδους σπουδών, ενώ δεν υπάρχουν διαφοροποιήσεις σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητας αυτών.

Οι μεταναστευτικές διαδρομές των γυναικών

Οι γυναίκες ξεκινούν τη μεταναστευτική διαδρομή τους, συνήθως, από τη χώρα καταγωγής τους, ενώ πολύ λίγες μετανάστριες διέμεναν σε κάποια άλλη χώρα, πριν έρθουν στην Ελλάδα. Χαμηλό, επίσης, είναι το ποσοστό των γυναικών που χρησιμοποίησαν κάποιο ενδιάμεσο σταθμό, πριν φτάσουν στη χώρα μας, με μοναδική εξαίρεση τις γυναίκες με προέλευση από τις Φιλιππίνες, που έζησαν για μικρό χρονικό διάστημα σε κάποια άλλη χώρα.

Τα 2/3 των μεταναστριών ήρθαν στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, ενώ παρατηρούμε ότι ο χρόνος άφιξής τους διαφοροποιείται ανάλογα με την υπηκοότητά τους. Πρώτες ξεκίνησαν να έρχονται οι μετανάστριες από την Πολωνία και τις Φιλιππίνες, ακολούθησαν οι Αλβανίδες, ενώ πιο πρόσφατα άρχισε η προσέλευση και εγκατάσταση των μεταναστριών από τις Βαλκανικές χώρες και την Ανατολική Ευρώπη. Πάντως, από τη στιγμή που φτάνουν στην Ελλάδα, οι γυναίκες παρουσιάζουν την τάση να παραμένουν στη χώρα και δε διαφαίνονται περιπτώσεις "κυκλικής-προσωρινής μετανάστευσης".

Από τα δεδομένα της μελέτης, προκύπτει ότι η μετανάστευση αποτελεί οικογενειακή υπόθεση για την πλειοψηφία των γυναικών του δείγματος, καθώς έρχονται στην Ελλάδα συνήθως μαζί με το σύζυγο ή με κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας. Το οικογενειακό αυτό μοντέλο μετανάστευσης ακολουθούν, κυρίως, οι γυναίκες που προέρχονται από την Αλβανία και την Πολωνία. Ωστόσο, ένα σημαντικό ποσοστό του συνολικού δείγματος (22,5%) ανέφερε ότι ήρθε "μόνο του", επιβεβαιώνοντας έτσι την υπόθεσή μας σχετικά με τη "θηλυκοποίηση της μετανάστευσης" και στη χώρα μας. Η τάση αυτή εμφανίζεται ως επί το πλείστον ανάμεσα στις γυναίκες που προέρχονται από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και από τις Φιλιππίνες.

Μετά την άφιξή τους στην Ελλάδα και κατά τη διάρκεια της εγκατάστασής τους, οι μετανάστριες δέχτηκαν βοήθεια από "άτυπα κοινωνικά δίκτυα", αποτελούμενα συνήθως από συγγενικά πρόσωπα ή ομοεθνείς. Αντίθετα, λίγες ήταν οι περιπτώσεις γυναικών που δέχτηκαν βοήθεια από φορείς και Κοινωνικές Υπηρεσίες, όπως Δημόσιες Υπηρεσίες, Μ.Κ.Ο., την Εκκλησία ή Συλλόγους μεταναστών/-τριών.

Ο συνηθέστερος λόγος που επέλεξαν την Ελλάδα είναι η παρουσία συγγενικών προσώπων σε αυτή. Δεύτερος σημαντικότερος παράγοντας αναδεικνύεται η γεωγραφική εγγύτητα της Ελλάδας με τις χώρες καταγωγής των γυναικών μεταναστριών από την Αλβανία και τη Βουλγαρία. Τέλος, όσον αφορά στα σχέδιά τους για το μέλλον, οι γυναίκες μετανάστριες παρουσιάζονται μοιρασμένες ανάμεσα στο να μείνουν στην Ελλάδα ή να επιστρέψουν στις χώρες τους, αν και οι απαντήσεις τους διαφοροποιούνται με βάση τόσο την υπηκοότητά τους όσο και τη συνολική διάρκεια παραμονής τους. Έτσι, την επιθυμία να μείνουν για πάντα στην Ελλάδα εκφράζουν συχνότερα οι μετανάστριες από τη Ρουμανία και τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, ενώ αντίθετα οι περισσότερες γυναίκες από τις Φιλιππίνες και την Πολωνία σχεδιάζουν να επιστρέψουν στις χώρες τους. Επίσης, οι διαζευγμένες και οι χήρες σκέφτονται πιο έντονα να παραμείνουν μόνιμα στη χώρα μας συγκριτικά με τις παντρεμένες.

Επιπλέον, παρατηρείται ότι οι παλαιότερες μετανάστριες επιθυμούν περισσότερο να μείνουν για πάντα στην Ελλάδα, ενώ οι πιο πρόσφατες μετανάστριες σκέφτονται να επιστρέψουν στην πατρίδα τους. Τα ευρήματά μας επιβεβαιώνουν ότι η ένταξη στην ελληνική κοινωνία πραγματοποιείται σε μεγάλο βαθμό ανάμεσα στις γυναίκες που έχουν περισσότερα χρόνια διαμονής στη χώρα μας.

Μορφές συγκατοίκησης και οικογένειας

Η μεγάλη πλειοψηφία των γυναικών διαμένει σε νοικοκυριά με παρουσία συγγενικών προσώπων (σύζυγο, παιδιά, γονείς, συγγενείς) και λίγες μένουν μόνες. Το πιο μεγάλο ποσοστό εξάλλου -τα μισά περίπου νοικοκυριά- αφορά σε πυρηνικές-συζυγικές οικογένειες (σύζυγος-σύντροφος και παιδιά), ενώ υπάρχουν και αρκετές διευρυμένες οικογένειες με τη συγκατοίκηση τριών γενεών (γονείς/συγγενείς, σύζυγοι και παιδιά), ενώ λίγες γυναίκες ζουν μόνο με τα παιδιά τους. Όπως αναμενόταν, οι μορφές συμβίωσης διαφοροποιούνται ανάλογα με την ηλικία των γυναικών και την οικογενειακή τους κατάσταση.

Εξάλλου, οι τάσεις που παρατηρούνται, τόσο όσον αφορά στη διαμονή των παιδιών τους όσο και σε σχέση με τη σύνθεση των νοικοκυριών, συνδέονται άμεσα με την υπηκοότητα των μεταναστριών. Για τις Αλβανίδες η μετανάστευση αποτελεί οικογενειακή υπόθεση, ενώ για σημαντικό ποσοστό γυναικών που προέρχονται από τις Βαλκανικές χώρες και την Ανατολική Ευρώπη, η διαδικασία μετανάστευσης αποτελεί προσωπική επιλογή και εμπειρία χωρισμού με τα μέλη της οικογένειάς τους. Στις χώρες αυτές, παρατηρείται συχνότερα αυτόνομη μετακίνηση και εγκατάσταση, ενώ πολλές αφήνουν πίσω σύζυγο και παιδιά και ζουν μόνες. Τα ευρήματα αυτά επαληθεύουν εξάλλου την υπόθεση της παρούσας έρευνας για αυτόνομη μετανάστευση γυναικών και στην Ελλάδα.

Συνθήκες διαβίωσης: στέγαση, ελεύθερος χρόνος και προβλήματα στην καθημερινή ζωή

Σε σχέση με τις συνθήκες κατοικίας, μπορούμε να επισημάνουμε ότι η πλειοψηφία των μεταναστριών ζει με ενοίκιο (85,1%), ενώ μόνο το 10.5% διαθέτει ιδιόκτητη κατοικία. Οι γυναίκες από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, την Πολωνία και τις Φιλιππίνες κατοικούν πιο συχνά στην εργασία τους, δηλαδή εργάζονται ως εσωτερικές. Οι γυναίκες διαμένουν στην πλειοψηφία τους σε διαμερίσματα 2-3 δωματίων, ενώ αρκετές οικογένειες με 2-3 παιδιά διαμένουν σε κατοικίες μόνο με 1-2 δωμάτια. Οι συνθήκες στέγασης είναι δυσμενείς σε ορισμένες περιπτώσεις, όπου συνωστίζονται 3 και περισσότερα άτομα σε ένα δωμάτιο.

Αναφορικά με την επιλογή της περιοχής κατοικίας, σημαντικό ρόλο παίζουν τα άτυπα κοινωνικά δίκτυα, ιδιαίτερα για τις μετανάστριες από την Αλβανία και τη Βουλγαρία. Ενισχυμένος φαίνεται ο οικογενειακός πυρήνας, αφού, στην πλειοψηφία τους, οι μετανάστριες του δείγματος συγκατοικούν με άλλα 2 έως 4 άτομα (80,0%), οι οποίοι είναι σύζυγοι, παιδιά, γονείς και λοιποί συγγενείς. Επιπρόσθετα, οι μετανάστριες που ζουν στην περιφέρεια ζουν σε μικρότερα σπίτια, ενώ στην Αττική ο αριθμός δωματίων είναι μεγαλύτερος. Το κόστος του ενοικίου παρουσιάζεται υψηλό σε πολλές περιπτώσεις και ειδικότερα όταν το συγκρίνουμε με τις αποδοχές των γυναικών.

Σχετικά με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες μετανάστριες στην καθημερινή τους ζωή στην Ελλάδα, το ενδιαφέρον συγκεντρώνουν δύο κυρίως κατηγορίες:

- προβλήματα γραφειοκρατίας, κυρίως όσον αφορά στην απόκτηση άδειας παραμονής και εργασίας, και
- εργασιακά προβλήματα (δυσκολίες στην εύρεση εργασίας, ιδίως νόμιμης, χαμηλές αποδοχές για τη ζωή στην Ελλάδα, πολλές ώρες εργασίας).

Η έρευνα κατέδειξε ότι οι δυσκολίες αυτές συνεχίζουν να καταλαμβάνουν τις πρώτες θέσεις μεταξύ των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι μετανάστριες, ανεξάρτητα από το χρόνο παραμονής τους στη χώρα, γεγονός που αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την ομαλή ένταξη

της πληθυσμιακής αυτής ομάδας. Αξίζει, επίσης, να επισημανθεί ότι οι μετανάστριες αναφέρθηκαν σε ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά στην αρνητική συμπεριφορά των Ελλήνων. Τέλος, εξετάζοντας τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν σε σχέση με τον τόπο κατοικίας τους, διαπιστώθηκε ότι, ενώ στα μεγάλα αστικά κέντρα (Αθήνα, Θεσσαλονίκη) παρουσιάζεται μια μεγαλύτερη συγκέντρωση σε συγκεκριμένα προβλήματα (κυρίως γραφειοκρατία), στην ελληνική περιφέρεια ο προβληματισμός των μεταναστριών διαχέεται εξίσου σε περισσότερες κατηγορίες προβλημάτων.

Εξετάζοντας τον ελεύθερο χρόνο των γυναικών μεταναστριών που ζουν στην Ελλάδα με βάση τα περιορισμένα δεδομένα, διαπιστώθηκε ότι μόνο το 1/3 από αυτές διαθέτει ελεύθερο χρόνο για ξεκούραση ή για κάποια δραστηριότητα αναψυχής. Όπως είναι φυσικό, οι οικογενειακές υποχρεώσεις επηρεάζουν και διαφοροποιούν τις παρατηρούμενες γενικές τάσεις. Έτσι, οι ανύπαντρες και όσες έχουν γενικά λιγότερες οικογενειακές υποχρεώσεις φαίνεται να έχουν πιο συχνά ελεύθερο χρόνο. Τα δεδομένα αυτά αντανακλούν τις συνθήκες απασχόλησης, αλλά και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι μετανάστριες είτε αυτές ζουν με την οικογένεια και τα παιδιά τους είτε όχι, ώστε να ανταποκριθούν στους πολλαπλούς ρόλους και να επιβιώσουν στη χώρα υποδοχής.

Η γνώση της ελληνικής γλώσσας - Μελλοντικά σχέδια

Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, διαπιστώθηκε ότι σχετικά με την κατανόηση και την ομιλία της ελληνικής γλώσσας μεγαλύτερη ικανότητα έχουν οι Αλβανίδες μετανάστριες, ενώ ακολουθούν οι γυναίκες από τις Βαλκανικές χώρες και τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ. Το χαμηλότερο ποσοστό παρατηρείται ανάμεσα στις μετανάστριες από τις Φιλιππίνες και την Πολωνία που επενδύουν λιγότερο στο ζήτημα της εκμάθησής της. Πάντως, το επίπεδο γνώσεων όσον αφορά στη γραφή των ελληνικών είναι πολύ χαμηλό σε όλες τις υπηκοότητες.

Με βάση την εικόνα των δεδομένων, διαφαίνεται ότι οι περισσότερες γυναίκες μαθαίνουν να μιλούν τα ελληνικά είτε στην εργασία τους είτε με ατομική προσπάθεια, ενώ οι οργανωμένες δομές εκπαίδευσης της ελληνικής γλώσσας δεν αποτελούν συχνό τρόπο εκμάθησης. Εξάλλου, όσα περισσότερα χρόνια έχουν παραμείνει οι γυναίκες στην Ελλάδα τόσο καλύτερη είναι η ικανότητά τους να καταλαβαίνουν, να μιλούν, να διαβάζουν και να γράφουν στη γλώσσα αυτή.

Σχετικά με τα μελλοντικά σχέδια των μεταναστριών, διαπιστώθηκε ότι σχεδόν οι μισές από τις Αλβανίδες, τις γυναίκες από τις Βαλκανικές χώρες και τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ επιθυμούν να μείνουν για πάντα στην Ελλάδα. Αντίθετα, οι μετανάστριες από τις Φιλιππίνες και την Πολωνία απάντησαν στην πλειοψηφία τους ότι σκοπεύουν να γυρίσουν στη χώρα τους. Επιπλέον, η οικογενειακή διαμονή επιδρά θετικά, με αποτέλεσμα οι μετανάστριες που βρίσκονται στην Ελλάδα μαζί με τους γονείς τους, το σύζυγο/σύντροφό τους και κυρίως με τα παιδιά τους σκοπεύουν να μείνουν στην Ελλάδα για πάντα σε σχέση με τις μετανάστριες που είτε ζουν στην Ελλάδα μόνες τους είτε μόνο με το σύζυγο/σύντροφό τους ή τέλος εργάζονται ως εσωτερικές σε σπίτια. Οι γυναίκες, εξάλλου, που επιθυμούν να μείνουν για πάντα στη χώρα μας γνωρίζουν καλύτερα την ελληνική γλώσσα και επενδύουν στο ζήτημα αυτό.

Η θέση των μεταναστριών στην αγορά εργασίας

Είναι εξαιρετικά δύσκολο να αναλύσουμε και να δώσουμε απαντήσεις -με καταφατική ή αρνητική διάσταση- αναφορικά με το φαινόμενο της οικονομικής μετανάστευσης στη χώρα μας. Εμπειριστατωμένες έρευνες, που έχουν διεξαχθεί κατά τις τελευταίες δυο δεκαετίες, επιχειρούν να δώσουν απαντήσεις στο ερώτημα της θετικής ή αρνητικής συμβολής στην ελληνική οικονομία, της μεταναστευτικής εργασίας, αλλά και του βαθμού και του τρόπου ενσωμάτωσης του μεταναστευτικού πληθυσμού στην ελληνική κοινωνία και την οικονομική ζωή.

Αναφορικά με την εργασιακή κατάσταση των γυναικών, παρατηρούμε ότι το 68,8% εργαζόταν την περίοδο που διεξήχθηκε η έρευνα και μόλις το 3,6% εργαζόταν, αλλά επιθυμούσε να αλλάξει εργασία. Από τις υπόλοιπες γυναίκες, το 11,2% δεν ήθελε ή δεν μπορούσε να εργαστεί και το 15,2% των γυναικών ήταν άνεργες. Τα ποσοστά απασχόλησης διαφοροποιούνται ανάμεσα στις γυναίκες, καθώς οι γυναίκες από την Πολωνία και τις Φιλιππίνες εμφανίζουν την υψηλότερη τιμή (93,5%). Στις υπόλοιπες εθνοτικές ομάδες, τα ποσοστά μειώνονται και κυμαίνονται γύρω στο 70%. Οι μετανάστριες από την Αλβανία και τις χώρες των Βαλκανίων παρουσιάζουν ποσοστά ανεργίας γύρω στο 15% (15,2% και 14,5% αντίστοιχα), ενώ οι γυναίκες από την πρώην Σοβιετική Ένωση κατέχουν το υψηλότερο ποσοστό (19,8%). Ενδιαφέρον, ωστόσο, παρουσιάζει το γεγονός ότι η ανεργία στις γυναίκες από την Πολωνία και τις Φιλιππίνες παρουσιάζει πολύ χαμηλό ποσοστό (3,2%).

Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας συμφωνούν με τις Έρευνες του Εργατικού Δυναμικού της ΕΣΥΕ, αναφορικά με τις επαγγελματικές κατηγορίες που συναντάμε στις μετανάστριες. Στη χώρα μας, οι μετανάστριες απασχολούνται σε χαμηλά αμειβόμενες, ανειδίκευτες εργασίες, καλύπτοντας θέσεις που συνήθως οι Ελληνίδες απορρίπτουν. Η πλειοψηφία των μεταναστριών εργάζεται ως οικιακό, βοηθητικό, παρτίαιτρικό προσωπικό, απασχολείται με τη φύλαξη παιδιών και ηλικιωμένων και αντικαθιστά την Ελληνίδα νοικοκυρά σε όλες τις οικιακές εργασίες. Επίσης, οι περισσότερες εργαζόμενες γυναίκες είναι ανασφάλιστες, έχουν χαμηλές αποδοχές, ενώ συχνά εργάζονται πέραν του κανονικού ωραρίου.

Σε σχέση με την υπηκοότητα, οι Αλβανίδες δήλωσαν σε μεγαλύτερο ποσοστό ότι εργάζονται ως καθαρίστριες/οικιακοί βοηθοί/ baby sitter (63,6%) συγκριτικά με τις υπόλοιπες εθνοτικές ομάδες μεταναστριών που αν και εμφανίζουν και αυτές υψηλά ποσοστά (40%-50%) σε αυτή την επαγγελματική κατηγορία, έχουν υψηλότερα ποσοστά στην κατηγορία "παροχή υπηρεσιών": το 26,9% των μεταναστριών από τις Βαλκανικές χώρες, το 30,0% των γυναικών από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και μόνο το 16,4% από τις Αλβανίδες περιλαμβάνεται στην κατηγορία αυτή. Επιπλέον, τα έτη παραμονής των μεταναστριών στη χώρα μας δε φαίνεται να επηρεάζουν το είδος της εργασίας που ασκούν.

Διερευνώντας την επίδραση της εκπαίδευσης των γυναικών στο είδος απασχόλησης που ασκούν, παρατηρούμε ότι το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης που παρουσιάζουν οι μετανάστριες δεν επιδρά στην εργασιακή κατάστασή τους, καθώς οι περισσότερες ασκούν επαγγέλματα που λίγη ή ελάχιστη σχέση έχουν με τις δεξιότητές τους.

Εξετάζοντας το ζήτημα της κοινωνικής ασφάλισης των γυναικών του δείγματος, το 42,5% απάντησε ότι δεν έχει καμιά ασφάλιση σήμερα. Όπως διαπιστώθηκε, η πλειοψηφία των γυναικών δεν είναι ασφαλισμένη εξαιτίας της άρνησης του/της εργοδότη/-τριας (31,8%). Ωστόσο, σημαντικό ποσοστό μεταναστριών δήλωσε ότι επιλέγει να μένει ανασφάλιστο, καθώς η χρηματική κάλυψη της ασφάλειας επιβαρύνει τις ίδιες τις μετανάστριες (27,7%). Επίσης, υψηλό ποσοστό

γυναικών δήλωσε ότι δεν έχει ασφάλεια εξαιτίας της μη σταθερής απασχόλησής τους (26,4%), ενώ μόνο το 10,0% απάντησε ότι λόγω της γραφειοκρατίας αδυνατεί να ασφαλιστεί. Χαρακτηριστικό είναι, εξάλλου, ότι οι γυναίκες που απασχολούνται ως καθαρίστριες/οικιακοί βοηθοί/baby sitter αποτελούν και το μεγαλύτερο ποσοστό των ανασφάλιστων γυναικών.

Με βάση τα δεδομένα της έρευνας, η πλειοψηφία των μεταναστριών του δείγματος, ανεξάρτητα από την εργασιακή τους κατάσταση, επιθυμούν στο μέλλον να δημιουργήσουν τη δική τους επιχείρηση. Αναφορικά με την επιχειρηματικότητα και τη χώρα υπηκοότητας των μεταναστριών, δεν εμφανίζεται σημαντική συσχέτιση. Αντίθετα, η επιθυμία των γυναικών για επιχειρηματικότητα εξαρτάται άμεσα από την ηλικία τους. Όπως διαπιστώθηκε, οι μικρότερες σε ηλικία γυναίκες (18-39 χρόνων) σκοπεύουν να κάνουν τη δική τους επιχείρηση σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι οι γυναίκες μεγαλύτερης ηλικίας (40+ χρόνων).

Ωστόσο, η δημιουργία μιας μικρής επιχείρησης φαίνεται ότι αποτελεί για τις μετανάστριες, όχι μόνο έναν τρόπο να αποφύγουν τις διακρίσεις και τις διάφορες εργασιακές δυσκολίες, αλλά και μια δίοδο διευκόλυνσης της κοινωνικής τους ένταξης στη χώρα υποδοχής. Η πλειοψηφία των γυναικών που σκοπεύουν να μείνουν στην Ελλάδα ή να γυρίσουν στη χώρα τους, εάν οι συνθήκες ζωής εκεί καλύτερεύσουν, απάντησε ότι επιθυμεί μελλοντικά να κάνει τη δική της επιχείρηση.

Αξίζει, ωστόσο, να επισημανθεί ότι το σύνολο σχεδόν των μεταναστριών (91,9%) απάντησε ότι δεν έχει παρακολουθήσει κάποιο πρόγραμμα/σεμινάριο επαγγελματικής κατάρτισης ή επιμόρφωσης στην Ελλάδα. Επίσης, προέκυψε από τις απαντήσεις των γυναικών ότι η εξεύρεση εργασίας (2,6%) μέσα από Δομές Υποστήριξης της Απασχόλησης (ΟΑΕΔ, συμβουλευτικά κέντρα), δεν προτιμάται σε πολύ μεγάλο βαθμό.

Σύμφωνα με τα δεδομένα μας, οι περισσότερες γυναίκες δε στέλνουν χρήματα στην πατρίδα τους (59,4%), γεγονός που οφείλεται στο υψηλό ποσοστό γυναικών που έχει έρθει και ζει στην Ελλάδα με μέλος/-η της οικογένειάς τους. Εξάλλου, όσες απάντησαν ότι στέλνουν χρήματα, ως κυριότερο λόγο αναφέρουν "τη συντήρηση της οικογένειάς τους".

Η διεθνής συζήτηση για τη γυναικεία μετανάστευση, τη θηλυκοποίησή της, τις επιδράσεις που ασκεί η οικονομική μετανάστευση στην ευημερία, είναι σημαντική με συχνά, αλληλοσυγκρουόμενα συμπεράσματα. Σκοπός της παρούσας έρευνας δεν είναι η παραδοχή ή η άρνηση αυτών, αλλά μια πρώτη παρουσίαση των δεδομένων που αφορούν στις συνθήκες εγκατάστασης, διαβίωσης και εργασίας των μεταναστριών στην Ελλάδα.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλειφαντής Σ. (1998), Ιστορικές και Σύγχρονες Διαστάσεις των Βαλκανίων, στο: *Μακεδονία και Βαλκάνια - Ξενοφοβία και Ανάπτυξη*, Αθήνα: ΕΚΚΕ, Αλεξάνδρεια.
- Baldwin-Edwards M. (2004), *Η ένταξη των μεταναστών στην Αθήνα: Δείκτες ανάπτυξης και στατιστικές μέθοδοι μέτρησης*. Αθήνα: Παρατηρητήριο Μετανάστευσης στη Μεσόγειο (ΜΜΟ).
- Βεντούρα Λ. (2004), Εθνικισμός, ρατσισμός και μετανάστευση στη σύγχρονη Ελλάδα, στο: Παύλου Μ. και Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελλάδα της Μετανάστευσης*, Αθήνα: Κριτική-ΚΕΜΟ, σσ. 174-204.
- Βεντούρα Λ. (1993), Μετανάστευση γυναικών: Γέννηση και εξέλιξη του επιστημονικού ενδιαφέροντος, *Δίλη*, 6, σσ. 230-240.
- Γνώμη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (ΟΚΕ) (2000), Μετανάστευση και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια (Νομοσχέδιο), Αθήνα, <http://www.oke.gr/index-gr.htm>
- Green N.L. (2004), *Οι Δρόμοι της Μετανάστευσης: Σύγχρονες Θεωρητικές Προσεγγίσεις*, (μτφρ. Δ. Παρσάνογλου), Αθήνα: Σαββάλας.
- Δημουλάς Κ. & Παπαδοπούλου Δ. (επιμ.) (2004), *Έρευνα για τις μορφές κοινωνικής ένταξης των οικονομικών μεταναστών στην Περιφέρεια Αττικής 2003-2004*, Αθήνα: ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, text at: <http://www.inegsee.gr/ereunes-meletes-biblia.htm> [Accessed 3 March 2006].
- Εισηγητική Έκθεση του Ν. 3386/2005 "Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια", text at: www.parliament.gr
- Ιωάννου Ν. (2003), Ελληνική Μεταναστευτική Πολιτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στο Συμβούλιο της Ευρώπης, στο: Κασσιμάτ Κ. (επιμ.) *Πολιτικές Μετανάστευσης και Στρατηγικές Ένταξης*. Αθήνα: Gutenberg, σσ. 271-282.
- Καβουνίδη Τζ. (2002), *Χαρακτηριστικά μεταναστών: το ελληνικό πρόγραμμα νομιμοποίησης του 1998*, Αθήνα: Εκδ. Σάκκουλα.
- Καβουνίδη Τζ., Πολύζου Α., Μαυρομάτης Γ., Κοτρώτσου Α., Γιαννιτσάς Δ., Αλτσιτζόγλου Ντ. & Αβραμίδη Τ. (2006), *Πολιτικές Ένταξης των Μεταναστών: Η Ευρωπαϊκή Εμπειρία*, Αθήνα: Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής.
- Καβουνίδη Τζ., Γναρδέλης Χ. & Αλεξιάς Γ. (2003), *Έρευνα για την Οικονομική και Κοινωνική Ένταξη των Μεταναστών/-τριών*, Αθήνα: Παρατηρητήριο Απασχόλησης Ερευνητική-Πληροφορική, text at: <http://www.paep.org.gr/gr/mod/fileman/files/erevna.pdf> [Accessed 3 March 2006].
- Καβουνίδη Τζ. & Χατζάκη Λ. (1999), *Αλλοδαποί που υπέβαλλαν αίτηση για κάρτα προσωρινής παραμονής: υπηκοότητα, φύλο και χωροθέτηση*, Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, Αθήνα.
- Καμπούρη Ε. & Στρατηγάκη Μ. (2006), *Το "φύλο" των πολιτικών για την μετανάστευση στην Ελλάδα 1991-2005: ουδέτερα μέτρα για έμφυλα υποκείμενα*, (υπό έκδοση).
- Καμπούρη Ε. (2006), *Φύλο, Μετανάστευση και Καθημερινή Ζωή: Σκιαγραφώντας τις Εμπειρίες Οικιακών Βοηθών από την Αλβανία στην Αθήνα*, Εισήγηση στο Συνέδριο του ΙΜΕΠΟ, www.imepo.gr
- Κασσιμάτ Κ. (επιμ.) (2003), *Πολιτικές Μετανάστευσης και Στρατηγικές Ένταξης. Η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών*, Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής (ΚΕΚΜΟΚΟΠ), Αθήνα: Gutenberg.
- Κασσιμάτ Κ. (2003), *Γυναικεία Μετανάστευση από Αλβανία και Πολωνία - Απασχολήσεις και Διαφορετικότητες*, στο: Κ. Κασσιμάτ (επιμ.), *Πολιτικές Μετανάστευσης και Στρατηγικές Ένταξης*,

- Αθήνα: Gutenberg.
- Κατρούγκαλος Γ., Κοντιάδης Ξ., Κωστούλα Μ., Μουσμούντ Μ., Παπαθεοδώρου Θ., & Χαμόδρακα Ξ. (2004), *Νομικές, θεσμικές και διοικητικές διαστάσεις του καθεστώτος εισόδου και παραμονής των μεταναστών στην Ελλάδα: Προκλήσεις και προοπτικές βελτίωσης. Μελέτη συμβατότητας του ελληνικού και του ευρωπαϊκού θεσμικού πλαισίου*, Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου - Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου, Αθήνα: Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (ΙΜΕΠΟ).
- Καψάλης Α. (2003), *Μετανάστες, Υγεία και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Εθνική Έκθεση στο πλαίσιο του "Ευρωπαϊκού Δικτύου για συνεργασία και ανταλλαγές σε θέματα κοινωνικού αποκλεισμού και υγείας μεταναστών, βλ. text at: www.inegsee.gr/enimerwsi-112-doc3.htm
- Καψάλης Α. (2002), Ο νόμος 2910/2001 και η απασχόληση των μεταναστών, *Επιθεώρηση Εργασιακών Σχέσεων*, τεύχ. 28, Οκτώβριος 2002, σσ. 39-52.
- Κόντης Α. (2000), Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής αλλοδαπών μεταναστών, στο: Κωνσταντινίδης Σ. & Πελαγίδης Θ. (επιμ.), *Η Ελλάδα στον 21ο αιώνα*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Κωνσταντινίδης Σ. & Πελαγίδης Θ. (επιμ.) (2000), *Η Ελλάδα στον 21ο αιώνα*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Λαζαρίδη Γ. (1995), Μετανάστες στην Ελλάδα. Οικιακές Βοηθεί από Φιλιππίνες και Αλβανία- μια επιτόπια μελέτη στο: *Εθνικισμός, Ρατσισμός και Κοινωνικό Φύλο*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, σσ. 47-72.
- Μαράτου-Αλιπράντη Λ. & Γκαζόν Ε., (2005). *Μετανάστευση και υγεία- πρόνοια. Αποτίμηση της υπάρχουσας κατάστασης - Προκλήσεις και προοπτικές βελτίωσης*. Αθήνα: ΕΚΚΕ-ΙΜΕΠΟ.
- Μηλιώνη Φ. (2006), *Το θεσμικό πλαίσιο για τη μετανάστρια στην Ελλάδα*. Ανακοίνωση στο Συνέδριο του ΙΜΕΠΟ, www.imepo.gr
- Μουσούρου Λ. (2003), *Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μπάγκαβος Χρ. & Παπαδοπούλου Δ. (επιμ.) (2006), *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*, Αθήνα: Gutenberg.
- Μπάγκαβος Χρ. (2003), *Δημογραφικές μεταβολές, Αγορά εργασίας και συντάξεις στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση*, Αθήνα: Gutenberg.
- Μπάγκαβος Χρ. (2003), Δημογραφικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στο: Κασιμάτη Κ. (επιμ.), *Πολιτικές μετανάστευσης και στρατηγικές ένταξης*, Αθήνα: Gutenberg, σσ. 45-85.
- Παύλου Μ. & Χριστόπουλος Δ. (επιμ.) (2004), *Η Ελλάδα της Μετανάστευσης*. Αθήνα: Κριτική-ΚΕΜΟ, σσ. 185-189.
- Πετράκου Η. & Tatlidil E. (2003), Διαστάσεις της γυναίκειας μετανάστευσης στην Ε.Ε. και στην Ελλάδα, στο: Tatlidil E & Φώκιαλη Π., (επιμ.), *Ελληνοτουρκικές Προσεγγίσεις: Ανακαλύπτοντας τον κοινωνικοοικονομικό ρόλο της γυναίκας*. Αθήνα: Ατραπός.
- Πετρονάτη Μ. & Τριανταφυλλίδου Α. (2003), *Σύγχρονα Μεταναστευτικά Ρεύματα προς την Ελλάδα*, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών και Εθνικό Κέντρο Βιβλίου, text at: http://www.migrantsingreece.org/files/RESOURCE_57.pdf [Accessed 3 March 2006].
- Σαράκη Μ. (2003), *Μετανάστες και αγορά εργασίας στην Ελλάδα. Η απασχόληση των αλλοδαπών, οι οικονομικοκοινωνικές συνέπειες και η προβληματική της μεταναστευτικής πολιτικής για την εργασία*, Mediterranean Migratory Observatory, text at: www.mmo.gr
- Ταρίνος Γ. & Delaunay D. (2006), Μπορούμε πράγματι να μιλάμε για παγκοσμιοποίηση των μεταναστευτικών ροών;, στο: Μπάγκαβος Χρ. & Παπαδοπούλου Δ., (επιμ.) (2006),

Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, Αθήνα: Gutenberg, σσ. 37-82.

Tatlidil E. & Φώκιαλη Π. (επιμ.) (2003), *Ελληνοτουρκικές Προσεγγίσεις: Ανακαλύπτοντας τον κοινωνικοοικονομικό ρόλο της γυναίκας*. Αθήνα: Ατραπός.

Τσίγκανου Ι., Τζωρτζοπούλου Μ. & Ζαραφονίτου Χ., (2001), *Φύλο και Κοινωνικά Αποκλεισμένες Ομάδες: Μελέτη Βιβλιογραφικής Επισκόπησης*, Αθήνα: Κ.Ε.Θ.Ι., text at: <http://www.kethi.gr/greek/meletes/index.htm>, [accessed 18 December 2006].

Ψημμένος Ι. (2006), Η κοινωνική διάσταση της εργασίας των μεταναστριών οικιακών βοηθών: αιτίες ανάπτυξης και συνθήκες απασχόλησης, στο: Μπάγκαβος Χρ. & Παπαδοπούλου Δ., (επιμ.) (2006), *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*, Αθήνα: Gutenberg, σσ. 157-210.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Agustin L.M. (2003), A Migrant World of Services. *Social Politics*, 10 (3), σσ. 377-396.

Anderson Br. (2000), *Doing the Dirty Work? The Global Politics of Domestic Labour*, London: Zed Books.

Anthias F. (2000), Metaphors of Home: Gendering New Migrations to Southern Europe, στο: Anthias F. & Lazaridis G. (eds), *Gender and Migration in Southern Europe: Women on the Move*. Oxford: Berg.

Anthias F. & Lazaridis G. (eds) (2000), *Gender and Migration in Southern Europe: Women on the Move*. Oxford: Berg.

Anthias F. & Lazaridis G. (eds) (1999), *Into the Margins: Migration and Exclusion in Southern Europe*, Aldershot: Ashgate Publications Ltd.

Baldwin-Edwards M. & Aranjó J. (eds) (1999), *Immigrants and the Informal Economy in Southern Europe*. London: Frank Cass.

Baldwin-Edwards M., Kyriakou G., Kakalika P. & Katsios G. (2004), *Statistical Data on Immigrants in Greece: An Analytic Study of Available Data and Recommendations for Conformity with European Union Standards*. Final Report, Athens: Mediterranean Migration Observatory and IMEPO, text at: http://www.mmo.gr/publications_others.htm

Castells M. (1975), Immigrant Workers and Class Struggles in Advanced Capitalism: The Western European Experience. *Politics and Society*, 5 (1), σσ. 33-66.

Castles S. (2000), International Migration at the Beginning of the Twenty-first Century. *International Social Science Journal*, Vol. 165, Issue 165, σσ. 269-280.

Castles S. & Miller M.J. (1998), *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, New York: The Guilford Press.

Castles S. & Kosack G. (1973), *Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.

Cavounidis J. (2006), Labor Market Impact of Migration: Employment Structures and the Case of Greece, *IMR*, 40 (3), σσ. 635-660.

Cavounidis J. (2003), Gendered Patterns of Migration to Greece, στο: Tastsoglou E. & Maratou-Alipranti L. (επιμ.), *The Greek Review of Social Research (Special Issue: Gender and Interna-*

- tional Migration: Focus on Greece*), A/110, σσ. 221-238.
- Cavounidis J. (2002), Migration in Southern Europe and the Case of Greece. *International Migration*, 40 (1), σσ. 45-70.
- Charalambis D., Maratou-Alipranti L. & Hadjiyanni A. (eds) (2004), *Recent Social Trends in Greece, 1960-2000*, Montreal: McGill Queens University Press.
- COM (2001) 386 Final, *Proposal for a Council Directive on the Conditions of Entry and Residence of Third Country Nationals for the Purpose of Paid Employment and Self-Employed Economic Activities*, Commission of the European Communities, Brussels 11/7/1001, 2001/0154 (CNS).
- Council of the European Union (2004), Common Basic Principles for Immigrant Integration Policy in the European Union, 19 October 2004, Brussels, http://www.hlhr.gr/emd/docs/Integration_ST13680-EN04.DOC
- Eklund L. (2000), *Gender Roles and Female Labour Migration - A Qualitative Field Study of Female Migrant Workers in Beijing. Report from a Minor Field Study, May-July 1999*, Programme on Population and Development, Department of Sociology, Lund University, σσ. 3-4, text at: <http://www.soc.lu.se/prop/LisaEklund.PDF#search=female%20migration>
- European Commission (2003), *Migration and Social Integration of Migrants*, Brussels: Directorate General for Research.
- Fakiolas R. (1999), Socio-economics Effects of Immigration in Greece, *Journal of European Social Policy*, 99 (3), σσ. 211-230.
- Geddes A. (2003), *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. London: Sage Publications.
- Hugo G.J. (1993), Migrant Women in Developing Countries, στο: United Nations, *Expert Meeting on the Feminization of Internal Migration*, United Nations Secretariat, New York.
- International Organisation for Migration (IOM) (2004), *Essentials of Migration Management. A Guide for Policy Makers and Practitioners*, Geneva, IOM, στο: Section 2.10 "Migration and Gender".
- Karakatsanis N. & Swarts J. (2003), Migrant Women, Domestic Work and the Sex Trade in Greece - A Snapshot of Migrant Policy in the Making, στο: Tastsoglou E. & Maratou-Alipranti L. (eds), *Gender and International Migration: Focus on Greece, The Greek Review of Social Research*, A/110.
- King R. (2000), Southern Europe in the Changing Global Map of Migration. στο: King R., Lazaridis G., & Tsardanidis C. (eds), *Eldorado or Fortress? Migration in Southern Europe*. London: Macmillan.
- King R. & Zontini E. (2000), The Role of Gender in the South European Immigration Model. *Papers*, 60, text at: <http://www.bib.uab.es/pub/papers/02102862n6Op35.pdf> [Accessed 6 March 2006].
- King R., Lazaridis G. & Tsardanidis C. (eds) (2000), *Eldorado or Fortress? Migration in Southern Europe*. London: Macmillan.
- King R. (2000), Southern Europe in the Changing Global Map of Migration, στο: King R. et al. (eds), *Eldorado or Fortress? Migration in Southern Europe*. London: Macmillan, σσ. 3-26.
- Kofman E., Phizacklea A., Raghuram P. & Sales R. (2000), *Gender and International Migration in Europe: Employment, Welfare and Politics*. London: Routledge.
- Lauby J. & Stark O. (1988), Individual Migration as a Family Strategy: Young Women in the Philip-

- ... pines, *Population Studies*, 42, σσ. 473-486.
- Lazaridis G. (2000), Filipino and Albanian Women: Multiple Layers of Oppression, στο: Anthias Fl. & G. Lazaridis, (eds.), *Migration and Exclusion in Southern Europe*. Aldershot: Ashgate.
- Lazaridis G. (1999), The Helots of the New Millennium. Ethnic Greek Albanians and "Other" Albanians in Greece, στο: Anthias F. & Lazaridis G. (eds), *Into the Margins: Migration and Exclusion in Southern Europe*, Aldershot: Ashgate Publications Ltd.
- Lazaridis G. & Psimmenos I. (2000), Migrant Flows from Albania to Greece: Economic, Social and Spatial Exclusion, στο: King R., Lazaridis G. & Tsardanidis Ch. (eds), *Eldorado or Fortress, Migration in Southern Europe*, London: Macmillan, σσ. 170-185.
- Lutz H. (2002), At your Service Madam! The Globalization of Domestic Service. *Feminist Review*, 70 (1), σσ. 89-104.
- Maratou-Alipranti L. (2006), Migration to Greece: New Type and Emerging Problems, στο: *Greek Research in Australia*. Adelaide: Flinders University (υπό έκδοση).
- Maratou-Alipranti L. (2004), Immigrants and Ethnic Minorities, στο: Charalambis D., Maratou-Alipranti L. & Hadjiyanni A. (eds), *Recent Social Trends in Greece, 1960-2000*, Montreal: McGill Queens University Press, σσ. 616-630.
- Maratou-Alipranti L. & Fakiolas R. (2003), The Lonely Path of Migrant Women in Greece, στο: Tastsoglou E. & Maratou-Alipranti L. (eds), *Gender and International Migration: Focus on Greece*, *The Greek Review of Social Research*, A'/110, σσ. 165-188.
- Maratou-Alipranti L. & Fakiolas R. (2000), Foreign Female Immigrants in Greece, *Papers, Revista de Sociologia*, (Universitat Autònoma de Barcelona), No. 60, σσ. 101-117.
- Mardsen P. & Lin N. (eds) (1992), *Social Structure and Network Analysis*, Beverly Hills, Sage Publishers.
- Meillassoux C. (1981), *Maidens, Meals and Money*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nikolinakos M. (1975), *Draft of a General Theory of Migration in Late Capitalism*. Proceedings of the International Conference on Migrant Workers, ICSS, Berlin.
- Oishi N. (2002), *Gender and Migration: An Integrative Approach*. Working Paper 49, The Center for Comparative Immigration Studies. University of California. San Diego, text at: <http://www.ccis-ucsd.org/PUBLICATIONS/wrkg49.PDF>
- Papademetriou D.G. & Cavounidis J. (eds) (2006), *Managing Migration: The Greek, EU, and International Contexts*, Athens: Hellenic Migration Policy Institute (IMEPO).
- Phizacklea A. (ed.) (1983), *One Way Ticket: Migration and Female Labour*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Phizacklea A. & Miles R. (1980), *Labour and Racism*. London: Routledge.
- Prevelakis G. (dir) (1996), *Les reseaux des Diasporas*. Paris/Nicosie: L'Harmattan/KYKEM.
- Ramirez C., Dominguez M.G. & Morais J.M. (2005), *Crossing Borders: Remittances, Gender and Development*, Santo Domingo: INSTRAW, text at: http://www.un-instraw.org/en/images/stories/remittances/documents/crossing_borders.pdf, [Accessed 5 March 2006].
- Sorensen N.N. (2005), *Migrant Remittances, Development and Gender*. DDIS Brief, text at: <http://www.diis.dk/sw13158.asp>, [accessed 18 December 2006].
- Stark O. (1984), Migration Decision-Making: A Review Article, *Journal of Development Economics*, 14, σσ. 251-59.
- Tastsoglou E. & Maratou-Alipranti L. (eds) (2003), *The Greek Review of Social Research (Special Issue: Gender and International Migration: Focus on Greece)*, A'/110.

- Tastsoglou E. & Maratou-Alipranti L. (2003), Gender and International Migration: Conceptual, Substantive and Methodological Issues, στο: Tastsoglou E. & Maratou-Alipranti L. (eds), *The Greek Review of Social Research (Special Issue: Gender and International Migration: Focus on Greece)*, A'/110, σσ. 5-22.
- Tastsoglou E. & Chadjiconstandi, J. (2003), Never outside the Labour Market, but Always Outsiders: Female Migrant Workers in Greece, στο: Tastsoglou E. & Maratou-Alipranti L. (eds), *The Greek Review of Social Research (Special Issue: Gender and International Migration: Focus on Greece)*, A'/110, σσ. 189-220.
- Todaro M. (1976), *Internal Migration in Developing Countries*, Geneva: ILO.
- Todaro M. (1969), A Model of Labour Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries, *American Economic Review*, 59, σσ. 138-48.
- United Nations (2006), *World Population Monitoring, Focusing on International Migration and Development: Report of the Secretary-General*. New York: United Nations.
- United Nations (2005), *2004 World Survey on the Role of Women in Development. Women and International Migration*, Department of Economic and Social Affairs (DESA), Division for the Advancement of Women, New York: United Nations, σ. 15, text at: <http://www.un.org/womenwatch/daw/Review/documents/press-releases/WorldSurvey-Women&Migration.pdf> [Accessed 5 March 2006].
- United Nations (2002), *International Migration Report: 2002*. New York: United Nations, text at: <http://www.un.org/esa/population/publications/ittmig2002/2002ITTMIGTEXT22-11.pdf>
- United Nations (1998), *Measures to Improve the Situation and Ensure the Human Rights and Dignity of All Migrant Workers*. Report of the working group of intergovernmental experts on the human rights of migrants submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 1997/15. Commission on Human Rights, Fifty-fourth session, Intergovernmental working group of experts on the human rights of migrants. E/CN.4/1998/76, text at: <http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/e696166bf66373f3c12566180046b9c6>
- United Nations Population Fund (UNFPA) (2006), *State of World Population 2006. A Passage to Hope: Women and International Migration*, New York: UNFPA.
- Willis K. & Yeoh Br. (eds) (2000), *Gender and Migration*, Cheltenham: Edward Elgar.
- Wright C. (2000), Gender Awareness in Migration Theory: Synthesizing Actor and Structure in Southern Africa, στο: Willis K. & Yeoh Br. (eds), *Gender and Migration*, Cheltenham: Edward Elgar, σσ. 3-26.
- Zavos A. (2006), Migration Management as a Political Necessity, Objectives and Characteristics of a Modern Greek Migration Policy, στο: Papademetriou D.G. & Cavounidis J. (eds), *Managing Migration: The Greek, EU, and International Contexts*, Athens: Hellenic Migration Policy Institute (IMEPO), σσ. 9-17.
- Zlotnik H. (2000), Migration and the Family: The Female Perspective, στο: Willis K. & Yeoh Br. (eds) (2000), *Gender and Migration*, Cheltenham: Edward Elgar.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- Γιάνναρου Λ. & Λιάλιου Γ. (2004), "Μικτός ο ένας στους δέκα γάμους", *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 17/10/2004.
- Δεληθανάση Μ. (2007) "Η ενσωμάτωση των μεταναστών", *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 20/1/2007.
- Δεληθανάση Μ. (2006), "Έλληνες πολίτες χιλιάδες μετανάστες", *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 24/12/2006.
- Καραλής Σπ. (2005), Η "ξένη κυρία" μέσα στην οικογένεια, *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, Κυριακή 9/10/2005.
- "La maîtrise du français pourrait devenir une condition pour l'obtention d'un titre de long séjour en France", (22 Ιουλίου 2005), *Le Monde*.
- Stroobants Jean-Pierre (25 Ιανουαρίου 2006), "Les Pays-Bas imposent des tests de langue aux immigrés", *Le Monde*.

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

- Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης:
<http://www.iom.int/jahia/page1.html>
- Migration Policy Institute:
<http://www.migrationpolicy.org>
- Migration Information Source:
<http://www.migrationinformation.org/about.cfm>
- The Center for Comparative Immigration Studies:
<http://www.ccis-ucsd.org>
- Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής:
<http://www.imepo.gr>
- Παρατηρητήριο Μεσογειακής Μετανάστευσης:
<http://www.mmo.gr/index.htm>
- Σχολιασμένη βιβλιογραφία σχετικά με τα σύγχρονα μεταναστευτικά ρεύματα προς την Ελλάδα:
http://www.migrantsingreece.org/files/RESOURCE_57.pdf
- Ελληνόγλωσση και ξενόγλωσση βιβλιογραφία σχετικά με πρόσφυγες-μετανάστες και μετανάστευση-παλιννοσοτούντες στην Ελλάδα:
<http://www.antigone.gr/bibliography.html>
- Ο Συνήγορος του Πολίτη: Συνήγορος του Μετανάστη, του Πρόσφυγα και του Ομογενούς:
<http://www.synigoros.gr/allodapo/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Απαντήσεις Ανοιχτής Ερώτησης "Υπάρχει κάτι άλλο που θα θέλατε να συμπληρώσετε;"

Στη συνέχεια, παρατίθενται και ομαδοποιούνται σε μεγάλες κατηγορίες οι απαντήσεις που δόθηκαν στην τελική ανοικτή ερώτηση του ερωτηματολογίου: "Υπάρχει κάτι άλλο που θα θέλατε να συμπληρώσετε;" Αν και λίγες επί του συνόλου του δείγματος, μόλις 66, οι απαντήσεις αυτές είναι ενδεικτικές για κάποια από τα ζητήματα που απασχολούν τις μετανάστριες και στα οποία θα ήθελαν οι ίδιες να επιμείνουν.

Οι απαντήσεις ομαδοποιούνται σε έξι κατηγορίες:

1. Απαντήσεις που σχολιάζουν την κρατική πολιτική στα ζητήματα που τις απασχολούν και διατυπώνουν μέτρα που θα ήθελαν να υλοποιηθούν για τη διευκόλυνσή τους (15 απ.),
2. απαντήσεις που εστιάζουν στα προβλήματα για έκδοση άδειας παραμονής και τη γραφειοκρατία που αντιμετωπίζουν (17 απ.),
3. απαντήσεις που αναφέρονται στη γενικότερη σχέση τους με την ελληνική κοινωνία και τον τρόπο που γίνονται αποδεκτές αυτές και οι συμπατριώτες τους (9 απ.),
4. απαντήσεις που αναφέρονται στα εργασιακά τους ζητήματα (13 απ.),
5. απαντήσεις σχετικές με θέματα της οικογένειας (5 απ.) και τέλος,
6. απαντήσεις που σχετίζονται με τις οικονομικές δυσχέρειες (7 απ.).

Προβλήματα στις σχέσεις Κράτους και Μεταναστριών

1. Δικαίωμα συμμετοχής σε ενημερωτικά σεμινάρια για εργασία και διευκόλυνση στην απόκτηση άδειας διαμονής. Λιγότερη γραφειοκρατία.
2. Ο Ν. 3386/2005 για πολιτικό άσυλο είναι άδικος.
3. Αντιμετώπισε πρόβλημα με τις σπουδές της στην Ελλάδα.
4. Δεν είναι εύκολη η μετάβαση στη χώρα προέλευσης εξαιτίας γραφειοκρατικών προβλημάτων.
5. Ο Νόμος δεν προβλέπει τη συνένωση με τους γονείς.
6. Δωρεάν μαθήματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας, ευκολότερη διαδικασία ανανέωσης της άδειας παραμονής για μεγαλύτερο διάστημα.
7. Θέλω να αναγνωρισθεί το δίπλωμά μου.
8. Θέλω να υπάρχει περισσότερη σοβαρότητα από την Πολιτεία προς εμάς.
9. Καλύτερη κοινωνική ασφάλιση για τους πρόσφυγες.
10. Καλύτερη οργάνωση στα ελληνικά σχολεία για διευκόλυνση στην εκμάθηση της γλώσσας για μικρά παιδιά.
11. Να δημιουργηθούν περισσότερα κέντρα εξυπηρέτησης αλλοδαπών που θα βοηθήσουν στην εκμάθηση της γλώσσας, την εύρεση εργασίας κ.λπ.

12. Ο σύζυγός μου ήρθε στην Ελλάδα μέσω Γαλλίας με ισπανική βίζα, η οποία λόγω του Ν. 3386/2005 δεν μπορεί να νομιμοποιηθεί.
13. Ο σύζυγός μου πέθανε εδώ στην Ελλάδα. Έτσι, τα παιδιά μου αναγκάστηκαν να δουλέψουν, κάτι που ήταν πολύ δύσκολο, αφού δεν έχουν άδεια εργασίας. Έπεσα θύμα του δικηγόρου, μέχρι που βρήκα λύση στο Συνήγορο του Πολίτη.
14. Προβλήματα με τη γραφειοκρατία και την ασφάλιση. Είμαι σε σύνταξη και δεν ξέρω πού να απευθυνθώ.
15. Στο νοσοκομείο που γέννησα με είχαν σε δωμάτιο με κοινόχρηστη τουαλέτα, όπου μπορούσε να πάει οποιοσδήποτε.

Άδεια παραμονής - Γραφειοκρατία - Ιθαγένεια

1. Πιο εύκολη διαδικασία απόκτησης της ελληνικής ιθαγένειας.
2. Το πρόβλημα είναι ότι το κράτος δε δίνει εύκολα άδεια παραμονής στη χώρα για να εργάζομαι ελεύθερα.
3. Προβλήματα λόγω άδειας παραμονής.
4. Να βρω καλύτερο σπίτι και να πάρω άδεια παραμονής για περισσότερο καιρό.
5. Διευκόλυνση για παροχή άδειας παραμονής και αλλαγή του Νόμου ως προς την απόκτηση ελληνικής υπηκοότητας, κυρίως για άτομα που κατοικούν στην Ελλάδα από την παιδική τους ηλικία.
6. Διευκόλυνση για την απόκτηση άδειας παραμονής και μη πληρωμή για αυτή.
7. Δυσκολίες για την απόκτηση άδειας παραμονής.
8. Καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Διευκόλυνση στην απόκτηση άδειας διαμονής, δηλαδή λιγότερη γραφειοκρατία.
9. Λιγότερη γραφειοκρατία.
10. Λιγότερη γραφειοκρατία.
11. Λιγότερη γραφειοκρατία.
12. Να λύνονται ευκολότερα τα προβλήματα των μεταναστών, λιγότερη γραφειοκρατία.
13. Λιγότερη γραφειοκρατία.
14. Να μπορώ να έχω άδεια παραμονής και εργασίας με μεγαλύτερη διάρκεια.
15. Να βγάλουν γρήγορα τις άδειες παραμονής, ώστε να βρω μια καλή και νόμιμη δουλειά.
16. Δεν της παρείχαν άδεια παραμονής. Πάντως θα παραμείνει εδώ ως οικονομικός μετανάστης.
17. Χρειάζομαι περίπου 1200 ευρώ για να φτιάξω τα χαρτιά μου.

Κοινωνικά Ζητήματα - Σχέσεις με τους Έλληνες

1. Να δείχνουν σεβασμό στους ξένους.
2. Να οργανώνονται διάφορες εκδηλώσεις για τη γυναίκα, ως ενεργό πρόσωπο της κοινωνίας. Τα ΜΜΕ και η τηλεόραση έχουν βλάψει την προσωπικότητα της γυναίκας ως αντικείμενο εκμετάλλευσης.
3. Είμαι πολύ ευχαριστημένη από τη ζωή μου στην Ελλάδα.
4. Η Ελλάδα είναι πολύ ωραία χώρα. Αν έχεις δουλειά, περνάς καλά. Έχει όλα τα καλά για όμορφη ζωή.
5. Καλύτερες συνθήκες ζωής για τους μετανάστες.
6. Να αναγνωρίσουν οι Έλληνες τις καλές πράξεις των Αλβανών, όχι μόνο τις κακές.
7. Να σταματήσουν να μας βλέπουν σαν ξένους και να μας δίνουν δουλειά.
8. Όλοι είμαστε άνθρωποι. Πρέπει να σεβόμαστε ο ένας τον άλλον.
9. Στα σχολεία υπάρχει ρατσισμός στα παιδιά μας από κάποιους δασκάλους.

Εργασιακά - Ασφαλιστικά Ζητήματα

1. Ασφάλιση για όλες τις εργαζόμενες γυναίκες από το κράτος.
2. Δεν είμαι καθόλου ευχαριστημένη από την προηγούμενη δουλειά μου.
3. Δε θέλω τη δουλειά που κάνω, θέλω δουλειά γραφείου.
4. Δε μου δίνουν δώρο για τα Χριστούγεννα.
5. Δυσκολίες στην εργασία, επειδή δεν υπάρχουν σταθερές δουλειές.
6. Θέλω μια άλλη δουλειά (baby-sitter).
7. Θέλω να δουλέψω κάπου καλύτερα.
8. Να βρουν τα παιδιά μου δουλειά ισότιμα με τους Έλληνες.
9. Να αντιμετωπίζονται τα παιδιά μου στη δουλειά όπως τα Ελληνόπουλα.
10. Να μας βοηθά το κράτος να βρίσκουμε δουλειά.
11. Περισσότερες θέσεις εργασίας.
12. Περισσότερες θέσεις εργασίας.
13. Το κράτος να βοηθά και να δίνει δουλειά στους μετανάστες.

Οικογενειακά προβλήματα

1. Δεν μπορώ να φέρω στην Ελλάδα τη μητέρα μου που είναι 70 χρονών και έχει ανάγκη τη βοήθειά μου.
2. Έχω μικρό γιο και δεν μπορώ να μείνω μακριά του λόγω ηλικίας. Όμως, αν και μένω 12 χρόνια εδώ, δεν είμαι νόμιμη, διότι δεν υπάρχει νομικό πλαίσιο για τους γονείς των μεταναστών.
3. Θα ήθελα το παιδί μου, που μένει Αλβανία, να μπορεί ευκολότερα να με δει.
4. Θέλω να φέρω και το παιδί μου εδώ.
5. Θέλω να φέρω και τους γονείς μου εδώ.

Οικονομικά προβλήματα

1. Ακριβό ενοίκιο, χαμηλό μεροκάματο.
2. Δυνατότητα να πάρω δάνειο για δικό μου σπίτι ή δουλειά.
3. Θα ήθελα να έχω δικό μου σπίτι εδώ. Η τράπεζα μας δίνει δάνεια, αλλά υπάρχουν και άλλα προβλήματα.
4. Θα ήθελα να βρω δουλειά, αλλά δεν έχω άδεια παραμονής και συνεπώς δυσκολεύομαι πολύ οικονομικά.
5. Καλύτερες συνθήκες διαβίωσης για τους αλλοδαπούς και υψηλότερα μεροκάματα.
6. Στην Ελλάδα είναι πολύ χαμηλό το μεροκάματο.
7. Τα χρήματα είναι λίγα για τις ανάγκες που έχουμε.

ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΓΙΑ ΘΕΜΑΤΑ ΙΣΟΤΗΤΑΣ (Κ.Ε.Θ.Ι.)

ΑΘΗΝΑ:

Χαριλάου Τρικούπη 51 & Βαλτετσίου, 106 81 Αθήνα
τηλ.: 210 38 98 000
φαξ: 210 38 98 079
e-mail: kethi@kethi.gr

Έδρα: Μουσαίου 2, Πλάκα, 105 55 Αθήνα

ΒΟΛΟΣ:

Αναλήψεως 170, 382 21 Βόλος
τηλ.: 24210 78 218-9
φαξ: 24210 78 219
e-mail: info@volos.kethi.gr

ΗΡΑΚΛΕΙΟ:

Θησέως 18Α, 71 201 Ηράκλειο
τηλ.: 2810 341 387, 333 202
φαξ: 2810 343 778
e-mail: info@iraklio.kethi.gr

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ:

Συγγρού 30, 546 30 Θεσσαλονίκη
τηλ.: 2310 517 959, 523 511
φαξ: 2310 524 071
e-mail: info@thes.kethi.gr

ΚΑΛΑΜΑΤΑ:

Ψάλτη 1, 241 00 Καλαμάτα
τηλ: 27210 99380
φαξ: 27210 88382
e-mail: info_syy@kalamata.kethi.gr

ΚΟΜΟΤΗΝΗ:

Στίλπωνος Κυριακίδη 15, 691 00 Κομοτηνή
τηλ: 25310 84589
φαξ: 25310 84589
e-mail: syy_komotini@otenet.gr

ΠΑΤΡΑ:

Κανακάρη 101Β, 262 21 Πάτρα
τηλ.: 2610 620 059
φαξ: 2610 620 803
e-mail: info@patra.kethi.gr

ΠΡΕΒΕΖΑ:

Λόρδου Βύρωνα 5, 481 00 Πρέβεζα
τηλ: 26820 89217,
φαξ: 26820 89214
e-mail: syy@preveza.kethi.gr